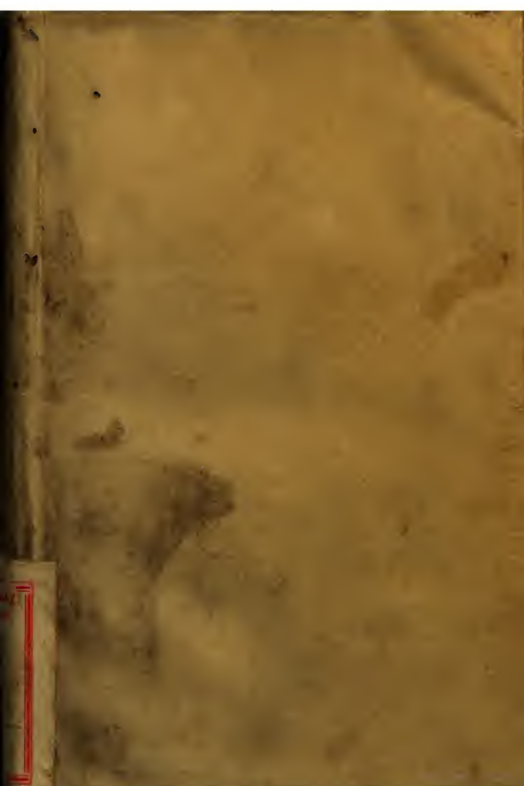
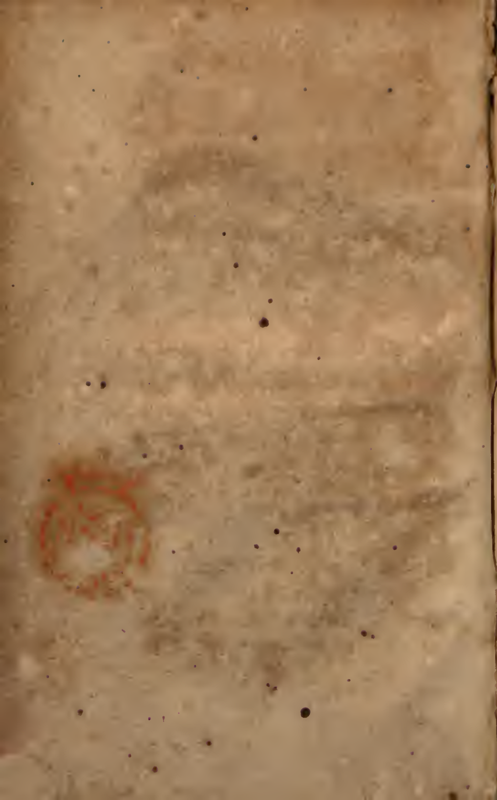

HISTORIÆ NAVALIS MEDIÆ LIBRI TRES.

Autore Tho: Rivio,
Regis in ANGLIA
Advocato.

Qui mare in navibus descendunt, facientes operationem in aquis multis; Ipsi viderunt opera ejus, & mirabilia ejus in profundo. Psal. 106.

LONDINI,
Apud *Richardum Hodgkinsonne*,
Et væneunt in vico vulgariter dicto
Little-Britaine, Anno Domini,
MDCXL.

Sereniſſimo Potentiſſimoq;
Domino noſtro

CAROLO,

D. G.

Angliæ, Scotiæ, Franciæ &
Hiberniæ REGI.

Agno planè auſu, Sereniſſime Potentiſſimeq; Domine Rex noſter, Majeſtati veſtræ Hiſtoriam naualem Antiquam *olim dicare ag-*

greſſus ſum : Sed enim, placida temporum illorum quies, & profundum à bellis otium, faciles tum ad Celſitudinem veſtram hujuſcemodi munuſcula afferentibus aditus præbuerunt. Nunc autem rerum ordô non mutatus ſed inverſus cernitur. Scotia, quæ te talem genuit, contra te arma rebellis induit, & populari furore concita, non Epiſcopalem autoritatem imminuere, ſed ipſū (hæc enim ſceleri cauſa prætexitur) ſacroſanctum Epiſcopatus ordinem contra jus & fas, moremq; majorū ex Eccleſia illa tollere minatur. Nec de belli euētu, metus. Deus enim, æqui boniq; fautor, conſilia hæc & ſcelera in capita autorum vertet. Interim verò Majeſtas veſtra, vt par, vtq; neceſſe eſt, variis curis & vigiliis diſtinetur, & ad arma, ad acies, ad claſſes parandas, quamuis invita, trahitur. Hinc fit, vt ego alteram

hanc Hiſtoriæ Naualis, (*quam ex re mediam* *inſcripſi*) *partem, in tanto rerum æſtu, Serenitati veſtræ ſpectandá præbere vix auſim. Nec auderem planè, niſi illa me cogitatio hærentem traheret, & debilitatum recrearet, Principi arma toto jam animo cogitanti, & rerum imprimis naualium ſtudioſo, non importunè claſſes, & pugnas toto Oceano commiſſas offerri poſſe. Veſtra modo Majeſtas, alteros hoſce ſeruuli tui conatus, eodem, quo priores, vultu reſpicere dignetur. Ita* DEUS *Opt. Max. Majeſtati veſtræ, quia pacem negauit, perpetuam in bellis victoriam tribuat; Rebellibus verò, vel ſanam mentem propitius det, vel quam meriti ſunt pœnam iratus reddat.*

Majeſtatis veſtræ

Humillimus *Aduocatus*,

THO: RIVIUS.

THO. RIVII,

HISTORIÆ NAVALIS MEDIÆ, LIBER PRIMUS.

Argumentum.

Ontinet hic Liber 1° *Brevem narrationem de rerum in mari statu à prælio Acciaco ad sexcentesimum circiter & vicesimum post Christum natum annum.* 2 *Quasque res* Augustus *post prælium Acciacum ad rem navalem pertinentes constituerit.* 3 *Agit præterea de duobus Castris navalibus in Italia, altero ad Misenum, altero ad Ravennam ab eodem* Augusto *institutis, deque insolito maris fluxu & refluxu ad Ravennam & alia tractus illius littora.* 4 *De Liburnis ab* Augusto *adhibitis, deque Liburnis rotatis ab anonymo quodam authore confictis.* 5 *De mirabili cujusdam Delphini mansuetudine & lusu in littore Campano.* 6 *De Navali expeditione Ælii Galli Contra Troglodytas.* 7 *De Batavia finibus &*

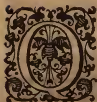
fossa Drusiana. 8 *De Germanici navali contra Frisios orientales & Caucos apparatu.* 9 *De ejusdem contra eosdem expeditione, & in reditu naufragio & morte.* 10 Caius Cæsar *ludos quinquennales ab* Augusto *in memoriam prælii Acciaci institutos antiquavit. Deinde pontem, primò ex navibus, deinde ex lapide quadrato à Baiis Puteolos usque per mare ducit.* 11 *De expeditione ejusdem contra mare Britannicum & victoria.* 12 *De pugna navali à* Claudio, Caii *successore, in lacus Fucini emissione exhibita.* 13 *De ejusdem in Britanniam expeditione.* 14 *De portu Iccio seu Gessoriaco in Gallia.* 15 *De portu à* Claudio *ad Ostiam extructo.* 16 *Portum. Ostiensem & Romanum diversos fuisse.* 17 *Ut Taprobane insula casu Romanis in notitiam venit, deq; rerũ à* Claudio *quoad annonam urbis, ordinatione maritima:* 18 *De D.* Pauli, *secundo* Neronis *anno, naufragio. Deque hypozomatis, instrumento nautico, quibus Nautæ ad conservandam illam navem utebantur.* 19 *Ut* Lucius Vetus *viam classibus à Roma Britanniam usque per Galliam moliebatur.* 20 *De ingenti Romanorum sub* Nerone *Principe naufragio.* 21 *De navali* Neronis *in Achaiam ad Fidicines vincendos expeditione, deque tentata Isthmi Achaici perfossione.* 22 *De Averni lacu, & inferno ibi à priscis & qua ratione collocato.* 23 *Et* Neronis *matricidio ibidem commisso.* 24 *De Aniceto Pontico, & navibus ab eo excogitatis, quas Cameras primò, mox Cumbaria corrupto nomine appellabant, & de* Virbii Gemini *victoria navali contra eum parta.* 25 *De Civilis hominis Batavi præstantia.* 26

De

De vitrea littoris Judaici natura. 27 *De* Julii Agricolæ *in Britanniam adventu, utque Monam* Insulam *sine navibus intravit, & Britanniam Insulam planè esse, primus deprehendit; utque terræ jugum, quod duo æstuaria Clotam & Bodotriam interjacet, munivit.* 28 *De maris Erythræi periplo, ab intimo sinu Arabico ad extremam Chinam ab Arriano Historico tempore* Adriani *Imperatoris primùm instituto.* 29 *Denique, de* Byzantii *obsidione maritima & excidio sub Severo Imperatore agit.*

CAP. I.

Uæ à diluvio ad prælium Acciacum in mari contigerunt, prælia, naufragia, cædes, Ducum & Imperatorum seu laudes, seu vituperia, quatuor libris præcedentibus exegi. Neque vero mihi recentiorum paulò & mediorum ut dici solent, temporum Historiam navalem nunc scribere aggresso, quod plerique in suis scriptis faciunt, præfari licet, certiora me deinceps clarioraque omnia perscripturum. Queri magis libet ad sexcentesimum & amplius à Christo incarnato annũ, nullam propemodum de rebus navalibus præbitã esse scribendi materiam. Non quòd certa pax tanto sæculorum decursu terris constitit (haud enim aliàs tam sævæ Martis vicissitudines) Sed quòd bellorum, quæ insequuta sunt, furor penè omnis in Mediterranea vertit. Ibi enim *Varus* cum legionibus à Germanis cæsus: Ibi *Drusus*, post ingentes editas Barbarorum cædes, occidit; & *Drusi* comprivignus Tiberius novies in Germaniam ad feroces populi illius animos contundendos ab *Augusto* missus. Inde Getæ Trans-

iſtrani, & ultra Viſtulam & Boriſthenem ad Septentriones poſiti Sarmatæ, armis Romanis vſque laceſſiti: donec ad extremum Gothi, Oſtrogothi, Auſtrogothi, Viſigothi, Hypogothi, Gothunni, Alani, Hunni, Vandali, Franci, Saxones, diverſique alii, ſine numero, ſine nomine, populi, alii tranſito Danubio in Græciam & Italiam, Rheno alii in Galliam & Hiſpaniam, alii Oceano in Britanniam hanc noſtram, aliaſq; provincias Romanas irruperunt. Interim verò multa in mari quies erat, raraque prælia in eo edita memorantur. Nulla ferè vt navium ratio, præterquam ad mercaturas & trajectiones faciendas, habita fuiſſe videretur. Sub annum verò à Chriſto nato ſexenteſimum & viceſimum, imperante tum *Heraclio*, Saraceni, gens impia, ſed bellorum in omni genere ſucceſſibus incredibiliter provecta, maria omnia claſſibus, veluti ventis & turbinibus immiſſis, everterunt. Itaq; & Chriſtiani paribus armis in adverſum ire, non jam de gloria & imperio, ſed de fortunis & fide Chriſtiana decertaturi, cogebantur. Suborta deinde eſt gens Veneta, parvis illa, ut omnia, initiis: ſed quæ navalibus victoriis, contra Gallos primò, deinde, contra Hunnos, infra ſtagnum ſuum nobilitata, mox paludibus ſuis egreſſa, & mare claſſibus tentare auſa, vnicum propè in mare contra Saracenos Chriſtiani orbis vallum & propugnaculum eſſe cœpit. Jamque res magnæ quidem navibus geri cœptæ ſunt, ſed quæ omni hiſtoriæ luce careant. Itaque non ut prius in aperto & pleno rerum Oceano, ſed veluti per vada quædam, & freta, &

concur-

concurrentes inter se scriptorum Symplegadas densisque sine omni Cynosura tenebris, navigandum mihi esse video. Sed veteri proverbio, *Quod est: eo uti decet* nec ego unquam mihi in animum induxerim res parvas verbis majores facere; satis persuasus prudentem lectorem simplicem rerum veritatem malle; nec turbas & tempestates in historia (si absint) magis, quam in ipso mari, velle quærere.

Octavius tam insigni ad Accium victoria lætus, quo perennior ejus memoria ad posteros permaneret, quatuor ipso loco memorabilia instituit. Templum *Apollinis*, pervetustum quidem sed exiguum, auxit, & celebratissimis toto terrarum orbe templis par effecit. Urbem Accium ampliavit, & à victoria *Nicopolim* appellari jussit; Ludos quinquennales ad Nemæorum & Olympiorum imaginem ordinavit; Locum denique, quem castris ceperat, Marti pariter & Neptuno sacrum fecit, triremesque suas vtrique consecravit. Quibus peractis, quum *Antonium* & *Cleopatram* in Ægyptum abiisse comperisset, Samum in hiberna concessit, inde res eorum ex propinquo speculaturus. Quùm subitò nuntiata ei veteranorum, quos in Italiam præmiserat, seditione, eò sibi sine mora proficiscendum esse censuit. In itinere bis cum atrocissimis tempestatibus conflictatus est, semel juxta Accium, iterum, nec procul inde, ad Ceraunia: vtrobique partem classis amisit; ipsa etiam in qua mundi Dominus ferebatur navis, vndam vndique accipiebat; sed cadente mox vento Brundusium in Italia, seditionis sedem, Cap. 2.

remis enatavit; Ibi haud leviore militum motu exceptus, quam quo nuper in mari jactatus fuerat, totos septem & viginti dies rebus componendis dedit. Ordinatis verò militum desideriis, Samum repetit. Ibi dum recensendis pro more captivis operam dat, inter cæteros victoris judicium subiturus producitur *Metellus pater*. Hic in prælio Acciaco Antonianarum partium dux fuerat, idemque Cæsari infensissimus, quique nullis vel præmiis vel promissis adduci poterat, ut relicto *Antonio* ad *Cæsarem* transiret; filius verò ejus *Metellus junior* pari studio & ardore animi *Cæsarem* sequebatur, fortemque & fidelem ei contra *Antonium* navabat operam; quamvis & patrem in adversa classe pugnare non ignoraret; nec ab eo forsitan, si in acie occurrisset, in tanta animorũ concitatione declinasset. Fuso verò *Antonio*, ab ignorantibus quis esset, captus & inter alia ignobilia capita Samũ vt diximus abductus fuerat. Fortè accidit, ut quum nomine citaretur Pater, filius *Octavio* assideret: qui quum patrem squalore quamvis & sordibus obductum, tamen agnovisset, subito prosiliit; & genibus ejus advolutus totum lachrymis perfudit. Mox sedato vultu ad Octaviũ reversus *Tibi Cæsar*, inquit, *hic hostis fuit, ego socius; hic poenam meruit, ego præmium. Tu igitur aut propter me patrem serva incolumem, aut me cum illo simul perde.* Nec frustra tanta pietas in parentem fuit: cæteris damnatis, patrem *Cæsar* filij lachrymis condonavit. Nec ita multò post circumito Asiæ Syriæq; & Ægypti littore, Alexandriam venit; vrbem obsedit, deditamque recepit,

Metellius pater & filius.

cepit; *Antonium* ad mortem adegit; nec nuntio contentus, jacentem vidit; *Cleopatram* vivam servasse voluit; sed mulier, ad quid asservaretur haud ignara, vitæ simul & conditionis in quam eciderat vincula, admotis pectori aspidibus, abrupit; frustra indignante *Octavio* quod sui triumphum sibi invidisset. Romam inde reversus prima quæque tempora ludis & spectaculis, ad demerendos vulgi animos, eosque à præteritorum malorum sensu avocandos dedit. è quibus longè præcellentissimum erat pugnæ Acciacæ simulacrum navale, cavato circa Tiberim in immensum solo, & immisso flumine exhibitum; quo peracto, Agrippam, cujus forti fideli que opera in ea potissimùm pugna vsus fuerat, Vexillo cœruleo, ipso colore victoriam in mari partam denotante, donavit. Exercitus deinde per loca opportuna toto orbe Romano, & præsidia ad pacem semel partam perpetuò firmandam disposuit. *Antonii & Cleopatre mors.*

Inter alia, duo Castra navalia, alterum ad Misenum, alterum ad Ravennam constituit; Jacet Misenum ad mare inferum loco commodissimo, inter Cumas & Neapolim medio: quique antiquitùs celebratus nomen à Miseno *Æneæ* tubicine ibi sepulto invenisse creditur. Ravenna vero mari supero imminet, inter duorum fluminum Padi & Rubiconis ostia posita; loco per se classibus haudquaquam opportuno; est enim, (saltem Strabone & Procopio authoribus ólim erat) totus ille tractus vadosus planè & brevibus impeditior; sed quum castrum navale ad maris superi tutelam omnino statuendum Cap. 3. *Duo castra navalia ab Augusto instituta.*

dum erat, nec alius opportunior ad eam rem ostenderetur locus, eo planè vtendum erat; enimvero *cùm res ad consilia nostra trahi nequeant, nostra consilia rebus aptanda sunt.* Accedit eòdem, quod in loci hujus difficultatibus enumerandis, illud Procopius Cæsariensis libro primo de rebus Gotthicis inter naturæ miranda recenset; quod primo quoque diluculo mare fluminis in morem, æstu se inferente, incontinentem ad viginti & amplius milliaria procurrat; indeque sero vesperi, æstu soluto, refluat; non tamen æqualem semper æstum esse, sed à coitu Lunæ crescentis, ad semilunium mare minus efferveścere, à semilunio vero ad plenilunium, indeque ad alterum, decrescente sidere, semilunium, fluminis, ut dixi, in morem longè in terram proruere affirmat; idque non solum ad Ravennam, verum etiam toto illo tractu ad Aquileiam usque obtinere docet; Quæ si ita sint, non immeritò ea *Procopius* inter rerum miracula ponenda censuit. & illud quidem sæpe percontando audivi, magis magnos in intimo illo sinu æstus, quam in littore Ligustico, Gallico, Hispanico, aut omni reliquo Mediterraneo mari fieri: idq; multis de causis evenire posse video; sed quod fluendi & refluendi tempora à sole, modus & mensura à luna pendeant, nisi authore posito, dicere profectò non auderem. Quanquam quid ego hoc, inter naturæ miracula meritò adeo à *Procopio* relatum esse dixi? quum ex doctissimorum virorum scriptis non vnam eandemq; sed diversam planè æstuum & reciprocationum rationem pro locorum varietate esse didi-

De fluxu Maris ad Ravennam.

didicerim. *Picus* certè Mirandulæ, Comes, dum Astrologos divinantes exagitat, sub zona torrida, nullam planè maris reciprocationem esse confirmat; vbi tamen Luna, vtpote in loco perpendiculariter subjecto, vires suas maximè exercere & ostendere debuerat. Idem ex *A oazare* philosopho Saraceni o docet, n n esse eadem in mare accessuum & recessuum initia, *ne quidem ubi nulla de finitore contrarietas reperitur*; quod fieri non posset, si à Lunæ aspectibus res hæc penderet. deniq; quum Luna sub pedibus nostris constituta, fluxus tamen soliti in nostra horisonte fiant, quî tandē id ex Lunæ, sive lumine, sive alia influentia causā trahere possit, *Phavorinum* philosophum in ea re sequutus, exigit. Quid? quod doctissimus ille *Scaligerus* in quinquagesima secunda exercitatione ad Cardanum, in Oceani Sur littore Boreali nullum, in Britannico nostro vehementem vndique æstum esse docet; in Australi Sur ad Beraguam littore validum, in Gallico & Hispanico, quà mediterraneo obversatur, perexiguum, in Ligustico vestigium fluxus & refluxus nullum apparere contendit. Sed nec eadem vbique fluendi & refluendi spatia esse annotavit; *Maxima parte senis*, inquit, *fluit horis mare, totiesq; refluit*: ad Genegā tamen Æthiopiæ quaternis horis accedere, octonis recedere testatur; addit deniq; & illud, in mare Calecutio pleniluniis, ad Indi Fluminis littora (nec longè quidē distant) noviluniis maris incremēta fieri equidēm mirarer, nisi in nostro hoc oceano vtraq; Lunæ mutatione æquè vehementes & ingētes maris auctus fieri viderē.

Caius

Caius verò *Cæsar* in libro tertio de bello Gallico, in littore Armoricano æstum bis semper duodecim horarum spatio se incitare, bis recipere affirmat. Eurypum enim septenosque ejus per singulos dies auctus & imminutiones, quis referente fama non audivit? Itaque si intimo illi sinus Adriatici recessui, suus sit,& à cæteris dispar accessuum & recessuum (quod *Procopius* affirmat) modus,vt insoliti forte aliquid, ita nihil planè miraculi in se habere censeri debet. Illud modò apparet, statas has per diversa littora fluxuum & refluxuum vicissitudines, non à sole, non à luna, non à cœlestium signorum aliquo, sed à lege sibi à rerum opifice in prima mundi creatione indita, quamquam nobis hactenus incognita, pendere. Nam ad Lunam quod attinet, cum ea deficiente maris fluxus & refluxus nec vspiam nec vnquam intermitti videam, equidem si tota è cœlo tolleretur,suos tamen mari æstus non defuturos putem. Verum in causa præsenti hoc accedit incommodi, quòd non aliæ nunc dierum sint ad Ravennam & Venetiis,quam alibi terrarum maris vicissitudines;nec jam amplius ad solis ortum & occasum, sed ad lunæ quadras æquoris illius procursus & reciprocationes temperentur. Idem de littore, quod dixi, Armoricano, stat certa fama referente habeo. Non enim bis singulis duodecim, sed viginti quatuor horis fluit ibi refluitque mare. Vnde è duobus alterum fieri necessum est, vel tantos authores, *Cæsarem* dico & *Procopium*, in rebus quas suis vterque oculis præsens spectavit, per incuriam halluci-

hallucinaſſe, vel æſtuum & reciprocationum aliam tunc, quam nunc dierum ſit, fuiſſe rationem. Vtrumvis duriuſculum; Sed enim in opinando liberum cuiq; et ſuũ ſit arbitrium: ego res, vel vt ſunt, vel vt traditas reperi, referre, non juris modò, verum etiam officii mei eſſe cenſui.

Verùm ut ad *Augusti* navalia redeam, vtrobique, tam ad Miſenum quam ad Ravennam claſſis cum ſex armatorum millibus partitis officiis ſtabat, & vtrique claſſi ſuus Præfectus velut Amirallus datus erat. Hii vniverſi maris mediterranei curam agebant; vt ſi quà vel Piratarum vel hoſtium claſſes ſe commoviſsent, eorum conatus primo impetu opprimerent. officia autem ſic diſpertita erant, ut Miſenenſis, Galliam, Hiſpaniam, Africam & Siciliam, cum Inſulis circumjectis: Ravennatenſis vero claſsis vtrumque ſinus Adriatici littus, Peloponeſum, Græciamque omnem maritimam, Propontidem vſque, cum vniverſo Aſiæ Syriæque littore, & Ægyptum curaret. Quod ſi qua expeditio mari facienda erat, ad hæc duo loca conventus nautici indicebantur. Qua in re veteris Reipub. diſciplinam correxit *Cæſar*. Illi enim oneris & impenſæ tædio, ſilente in mari bello, omnẽ mox claſsis alendæ curam abjicere ſoliti. Idem & in ipſo Carthaginenſium Imperio vitium ſæpenumero notatum. *Augustus* vero, ejuſque inſtitutum cæteri deinceps Imperatores ad aliquot ſecula ſequuti, ſeu pax, ſeu bellum erat, claſſes in procinctu ſemper habuerunt. Magnũ exemplum, & tibi Clementiſſime Invictiſſi-

Cap. 4. *Duæ claſſes Romanæ.*

tiſſimeque Domine noſter Rex *Carole*, quod jam facis, & ſemper precor facias, ſequendum. Nemo enim eum bello temerè laceſſierit, quem expeditum ad reſiſtendum & paratum ad vindicandum eſſe viderit. His certè artibus, hac virtute & prudẽtia tua, ſeptentrionalis huius Oceani imperium longa pace jacens reſtituiſti, & antiqui illius Regis *Edgari* terra marique ſucceſſorem verè te eſſe demonſtrâſti.

Cap. 4. Magnum etiam *Auguſtus* in ipſo genere navium, quibus ad bella vteretur, eligendo rationem habuit. Prælio Acciaco quanta vis Liburnis ineſſet expertus, non aliô deinceps genere claſſes ſuas conſtare voluit. Itaq; quas ad hæc tempora, vel ab ordinum numero triremes, vel ab vſu bellicas, vel à forma, quâ à rotundis ſive vectoriis diſtinguebantur, longas dixerunt, eas deinceps Liburnas omnes appellabant. Neque verò exiſtimandum eſt Liburnas has tota ſui forma à cæteris diverſas fuiſſe; remis enim, & interdum velis vt cæteræ, totidemque remorum verſibus pro magnitudine quæque ſua agebantur: ſolo verò artificio & velocitate reliquis præſtabant. vnde *Appianus* in Illyricis, naves levitate & celeritate præſtantes, *Liburnicas* à *Romanis appellari ſolitas* affirmat. Nam quòd ad Liburnas rotatas attinet, quas Arcadii demum & Honorii temporibus ſub annum Domini quadringenteſimum inventas, editiſque libellis eorum nomini ab Anonymo neſcio quo auctore dicatas fuiſſe legimus, ego eas meras nugas & vigilantis planè hominis inſomnia fuiſſe puto. De quibus tamen elogia tot tamque eximia

Liburnæ.

Liburnæ Rotatæ.

mia feruntur, ut cætera omnia navigiorum genera præ illis sordere & nihili faciẽda esse putes. *Liburna*, inquit, *pro mole sui, proque machinis in se operantibus, tanto virium fremitu pugnam capessit, ut omnes adversarias Liburnas comminus venientes facili attritu comminuat*, addit & illud, *singulas rotatas decem aliis quibuscunque navibus præstare: quis enim*, inquit, *hujus viribus resistat quæ & terrestris vehiculi nititur firmitate, & habet de navigii celeritate remedium?* Equidem mirari soleo, non solum Stewichium, hanc scilicet admirabilem, vt ait, & novam planè Liburnæ rotatæ figuram, ab ignoti nominis & Bæotici pectoris autore desumptum, suis ad Vegetium doctissimis alioqui commentariis inseruisse, verùm etiam *Guidonem Pancirolam*, virum Italum in suis *Notitiarum Imperii explanatioibus* idem ut faceret in animum inducere potuisse. Nam quis in bove, lento, ut scimus, animali ad tantam vim cum tanta celeritate inferendam impetus? quid? quod bobus, omni paulo vehementiore navis jactatione, procumbere, mugitusque horrendos edere, & ad quamlibet navis in alterutram partem inclinationem ruinæ in modum procidere, mos est. Consultiùs profecto adhiberentur equi: hii enim nave ventis agitata, & fortiùs consistunt, & quacunque vis tempestatis ingruerit, in adversum semper, & quidem totis quantum valent viribus, nituntur. Denique nulla historia rotatas hasce vsu vnquam receptas, nedum aliquo in numero fuisse, docet. Classes igitur *Augustus* semper duas ad omnes occasiones in procinctu habuit. Quo consilio non

non illud modò effecit, ut mare omne Mediterraneum à bellis conticeſceret, ſed ut ne latrociniis quidem, quæ pacem maritimam vt vmbra corpus, ſequi ſolent, infeſtaretur; Littori vero Italico, quà mare Tyrrenum ſpectat, tanta repente lux affulſit, vt quà nemo antea larē fovere ferè audebat, eò nunc, voluptatum captandarum cauſâ populariter confluеretur: quæ quum magna copia iis in locis humano ingenio pararentur, tum fortuna ipſa nonnullas illo tempore ſuppeditabat: è quibus vnam, quum navigationis ſpeciem quandam præ ſe ferat, hoc loco commemoraſſe, abs re ne fuerit.

Cap. 5. Puer quidam, dum Delphinum, juxta littus Campanum ſub aquis ludentem cernit, injecto ſæpe panis fruſtulo in tantam ſui conſuetudinem pertraxerat, ut cibum de manu ejus primum caperet, mox voce vocantem ſequeretur, alluderetque ſæpe, & demum terga premenda adoleſcentulo præberet. crevit & puero ex aſſiduitate fiducia. Itaque ut equi ſic delphini ſe ſubmittentis terga preſſit: & delphinus ſeſſorem ſuum paululùm primò in mare provectum, rurſus ad terram, veluti formidini puerili indulgens referebat. Longiùs deinde longiúſque, creſcente cum conſuetudine audacia, in profundnm invectus, totum primum lacum Lucrinum, mox quicquid inter ſinum Baianum & Puteolos maris eſt, per ducenta & amplius ſtadia, inſidente ſemper puero & ſpectante populo, peragravit. Nec hoc ſemel iterumvè factum, ſed ſexcenties repetitum fuit: Tota ut Roma, tota ut Italia veluti ad ſpectaculum conflu-

Delphini Manſuetudo,

confluceret, donec ad extremum res ipsa toties spectata miraculo spectantibus esse desiit. Multi hanc rem grauissimis authoribus prodiderunt. *Caius Plinius* & *Julius Solinus*, ambo spectatæ fidei viri, cũ ab aliis bonæ fidei viris, tum ab ipso *Mecænate*, scriptis proditam fuisse referunt; Quibus ego *Appianũ Alexandrinũ*, testem, vt ipse de se in Ægyptiacis refert, oculatũ adjungo. Neque verò hoc in isto vno delphino contigit. Nam & sub eodem fere tempore, alter ejusdem generis piscis in littore Hipponensi par sui spectaculum exhibuisse dicitur: eo mirabilius, quod non vni, vt ille alter, adolescentulo, sed cuilibet è populo se insidendum præbuit. Parùm vt absfuerit quin ipse *Flavianus* tunc Africæ Proconsul rei periculũ in se faceret. Manu certe belluam sæpe contrectauit & vnguento demum soporifero incautam inunxit; cujus injuriæ impatiens per aliquot menses hominum consuetudinem & conspectum vitavit; rediit tamen postea cum humano genere in gratiam, & veluti acceptæ injuriæ oblita, iterum se, vt priùs, visendam, palpandam, insidendam dedit. Par portentum de alio delphino ab antiquissimo authore Egessidemo in littore Asiatico proditur: planè vt vetus illa poetarum de *Arione* citharœdo à prædonibus in mare projecto, & à delphino excepto, & in terram exposito narratio, non fabulæ conuicium, sed historiæ pœnè fidem apud me mereatur.

Rebus in Italia constitutis & Ægypto in provinciæ formam redacta, magna *Augustum* Cap. 6.

inferiora ſinus Arabici loca ſcrutandi, & Romanæ ditioni ſubdendi inceſſit libido. Itaque *Ælium Gallum* in Arabiam miſit, ut eas gentes & loca pertentaret; Æthiopumque montes & Troglodytas, gentem Sinui Arabico ex Ægypti latere conterminam, ſed Romanis ad illum diem incognitam, vel terra vel mari aggreſſus ſubjugaret; quippe referente fama inaudierat, ex omni tempore ditiſſimnm hoc hominum genus eſſe, quique auro, & argento, & pretioſis lapidibus aromata ſua permutarent, auri verò & argenti ſiliquam ſemel illatam, extra terram ſuam ad merces aliundè quærendas non tranſmitterent. Qua expeditione è duobus alterum ſe conſequuturũ exiſtimabat; aut enim divitibus amicis vſurum, aut locupletes inimicos ſuperaturum ſe eſſe non diffidebat. *Gallus* igitur quendam nomine Sylæum Nabatæorum populi legatum, tanquam locorum, & itinerum, & cujuſque gentis morum & conſuetudinum peritum, itineris ducẽ adhibebat. In quo tamen nihil fidei reperit. Nam nec tutum iter, nauigantibus monſtrauit: & per auia, & longos anfractus, & loca omnium indiga, & littora importuoſa ducens, claſſem vndiq; vel occultis cautibus, vel cœnoſis vadis & breuibus obiecit. Enimverò in ipſo ſtatim initio, eo peccatum fuerat, quod hortante Sylæo naues longas & bellicas *Gallus* ædificari juſſerat, quarum nullus uſus in illa expeditione futurus erat; neque enim bellum in mare, quod timeretur, erat; & in tantis locorum anguſtiis ipſa nauium longitudo impedimento ſemper, ſæpe

Troglodytorum gens.

&

& exitio erat. Veruntamen *Gallus* octoginta triremes aliasque biremes extruxit, quibus insuper centum & triginta onerarias adjecit. Cum qua Classe, & decem millium exercitu profectus, totos octo menses frustra, & inutiliter insumpsit, rediitq; inglorius, & non solum nullam facti gratiam ab *Augusto* retulit, verum etiam ægrè se, culpam in Sylæum rejiciendo, tutatus est.

Mortuo deinde *Augusto* successit *Tiberius Cæsar*: quo Imperante nihil planè in Mediterraneo motum est. *Germanicus* verò *Drusi* defuncti filius, dum *Tiberii* auspiciis Germaniam perdomaret, Classe primum fluviatile Rhenum amnem obtinebat: Sed quum pacata vtraq; fluminis ripa ad aquarum divortia, & Batauos descendisset, de majoris generis classe paranda rationem iniit. Omnium quæ in Europa sunt fluminum maximum post Danubium est Rhenus. Hic longissimo tractu delatus, vbi ad Cliuiam & *Skenkii* (vt nunc vocatur) *Scansum*, seu Castrum peruenit, in duo cornua se scindit. Quorum quod ad Occidentem vergit, veteres Belgas à Batauis disterminat; & priscis accolis, vt author est *Cæsar*, *Vualis*; vt *Tacitus*, *Vabalis*; vt *Aimoinus* Monachus, *Walis* dicebatur: nunc verò *Waell* dicitur. Alterum verò, nomen *Rheni*, vt ait *Tacitus*, ad Oceanum vsque seruabat; quod tamen postea *Fleui*, & demum *Isele* nomine mutauit. Hoc igitur brachium vbi ad Arenacum siue Arnheimum descendit, paulatim ad dextram flectitur, & in spaciosum lacum, qui maris

Cap. 7.

Rhenus fluuius.

inſtar habet, quique *Zuider Zee* nunc eſt, effunditur: Ad cujus os, caſtellum quoddam erat, *Fleunm* etiam vocatum, vt docet *Tacitus*; inter quod & Helinum (Caſtrum illud aliud erat, ad Vahalis ſeu potius Moſæ os, vt vult *Plinius*, poſitum) Batauia inſula integra collocatur; idque *Adrianus Junius*, *Abrahamus Ortelius*, & alii ex gente illa doctiſsimi viri tradiderunt. Qua de re tamen, *Philippus Cluuerius* litem illis, non ita pridem, acerrimam movit, & grauius in eos quam pro materia, aut quàm doctarum gentium Jus finit, inuehitur: idque non ſolum in libello, quem *de tribus Rheni alueis & oſtiis* inſcripſit, verum etiam in latiore ſuo volumine, cui *Illuſtrata Germania* titulus eſt, exequitur. Nec tamen video, quid magni in ea re præſtiterit. Tres nimirum Rheni alueos, totidemque ejus oſtia eſſe vult; quid ni? totidē enim à *Cl. Ptolomæo* libro tertio Geographiæ Rheni oſtia enumerantur, *Occidentale* nimirū *medium*, & *Orientale*. Sed hæc antiquitùs fuiſſe nego; Indicio fuerit clypeus ille *Æneæ* à *Vulcano* olim faberrimè cælatus, & à Poeta in octauo Æneidis ſuæ libro illuſtratus; vbi *Rhenus bicornis*, hoc eſt, non triū, ſed duorū cornuū ſeu oſtiorū flumē eſſe dicitur: quibus tertiū poſtea ex foſſa illa, quā *Druſus Auguſti* priuignus in illa terra duxit, & *Druſiana* dicitur, hominū opinione, acceſſiſſe potuit. Veterum enim pleriqu*e* *Druſi Foſſam*, vt erat, foſſam, non Rheni alueum appellarunt; Itaq; & *Pomponius Mela*, qui temporibus ſubinde Claudianis ſcripſit, duorum tantum alueorum & oſtiorum meminit;

Rheni oſtia duo.

nit; & *Claudianus* Poeta qui *Honorio* denum Imperante vixit, veterem morem sequutns, Rhenum *bifido* in Oceanum Germanicum *meatu* effundi, in primo de rebus Geticis libro cecinit; *Plinius* verò, qui medio inter hos tempore scripsit, tertium Rheni os subindicat, potius quàm demonstrat; solus *Ptolomaeus Plinio* subtemporaneus, tria, ut dixi, ora posuit. Sed major nunc restat controversia, quænã è tribus fossa illa Drusiana fuerit, aut vbi collocanda: vt hoc percepto, quæ natius Rheni ostia, quiq; veri Bataviæ fines fuerint, intelligatur. Quum enim dextrum Rheni brachium, vbi ad Arnheimum descendit, in duos rursus alueos abeat, quorum alterum, dextrorsum flectitur, & per lacum, qui *Zuider Zee* nunc dicitur, in Oceanum ejicitur, alterum recta *Lugodinum* siue *Lugdunum Batauorum*, quod *Leiden* nunc est, delabitur, *Cluuerius* hunc scilicet natiuum Rheni alueum, Batauos à Germanis ab Oriente terminantem esse contendit; alterum verò illum ab Arenaco vsque dum Nabaliæ flumini conjungitur, *Drusi* Fossam esse pugnat: quod nullo mihi judicio facere videtur; primum enim, si hoc Rheni ab Arenaco ad Nabaliam fluuiũ diuergiũ *Fossa Drusiana* sit, quid tandem de tertio Rheni alueo fiet? apertè enim constat hunc, qui in *Zuider Zee* exit, ante Fossam illam à *Druso* in eum, vt vult *Cluuerius*, ductam, *Rheni* alueum non fuisse, sed *Nabaliæ*. Deinde, quid si nulla vnquã Nabalia fuit, in quã *Drusi* Fossa illa duci potuerit? nomen certè Nabaliæ semel tantum, ni fallor, idq; apud *Tacitum* sub ipsum

historiæ ejus finem inuenio; nullam autem ejus vel *Tacitus* alibi, vel *Strabo*, vel *Plinius*, vel *Solinus*, vel *Mela*, vel *Ptolomæus*, vel antiquiorum quisquam mentionem facit; quæ si non essent, hunc tamen ipsum *Taciti* locum *Justus Lypsius* emendandum, & pro Nabalia Vahalim ponendum esse censuit: & meritò; Res enim ipsa, qua de ibi agit *Tacitus*, non ad Germaniam, quæ dextro Rheni alueo à Batauia excluditur, sed ad Galliam, quæ Vahali terminatur, pertinet; Postremò *Ptolomæus* Orientale Batauorum latus fluuio Rheno à *magna Germania* disterminari monet. Hoc autem quis non videt, de Transiselana regione intelligi? præsertim quum idem *Ptolomæus Germaniæ magnæ*, hoc est, *superioris* situm adornaturus, Occidentale ejus latus Rheno vbique amne terminari doceat. Quis autem vnquam aliquam Batauiæ particulam, quæ modo inter Fleuũ, quod dixi, & Helinum locatur, & Hollandia nunc est, *magnæ Germaniæ* ascribendam esse censuit? Verum ne qua sit vltra dubitatio, quibus tandem finibus claudatur Batauia, illud primo ex *Taciti lib. secundo Annalium*, constat, duos Rheni alueos Batauorum insulam, alterum ab Occidente, alterum ab Oriente claudere; nec de occiduo siue sinistro ejus alueo vlla dubitandi ratio subest; Vahalem enim eum *Tacitus*, ut dixi, appellat; de orientali vero sic; *Rhenus*, inquit, *apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatque nomen & violentiam cursus, quà Germaniam prauehitur, donec oceano misceatur.* Ex quo profecto efficitur,

quod

quod vbicunque dexter siue orientalis Rheni alueus in Oceanum effunditur, ibi insulæ Batauæ terminus simul ad Orientem statuendus sit: id verò à nullo autore æque certò traditur, atque à *Pomponio Mela* libro 3. de situ orbis, *Rhenus*, inquit, *ab Alpibus decidens, haud procul à mari huc & illuc dispergitur: sed ad sinistram amnis etiam tum & donec effluat Rhenus. Ad dextram primo angustus & sui similis: post ripis longè & latè recedentibus jam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos, impleuit, Flevo,* (nomen haud dubiè à Latino fluuio detortum) *dicitur, ejusdemque nominis insulam amplexus, fit iterũ arctior, iterumque fluuius emittitur.* Addam & doctissimi viri *Joachimi Vadiani* ad hunc *Melæ* locum Commentarium, *Cornelius Tacitus*, inquit, *libro tertio Fleuum castellum esse ait, propè Rheni in oceanum exitum, à quo aut sumptum nomen, quod alueo daretur, aut certè mox ab alueo natum retentum est.* Ex quibus profectò efficitur, alueum illum quem *Tacitus* nomen Rheni seruare, & Germaniam præteruehi dixit, eundem esse, qui in Fleuum lacum, hoc est, in *Zuider Zee* primum, & deinde in Oceanum inter Enchusenum & Worchum effunditur. Rhenus itaq; hiis duobus cornibus Batauiam complectitur: & quicquid terrarum hoc spatio continetur, *Batauorum Insulæ* omne accenseri debet; nec Calculi Pliniani, si quis sit, error tam certos & à natura præstitutos terminos mouere debet. Restat igitur, fluuiũ illum, qui ab Arenaco Lugdunum descendit, & inde olim, nullo lacu medio, in oceanum decurrebat, non

natiuum, ſed factitium, & *Druſi* plane *Foſſam* eſſe, eamque illuſtrem illam Batauorum Inſulam; non ad Orientem finire, quod vult *Cluuerius*, ſed mediam ſecare. Nam ad illam Vigenêri in ſuis ad *C. Cæſarem* Commentariis ſententiam quod attinet, qua ex doctorum quorundam (vt ait) opinione, *Druſi* Foſſam illam eſſe putat, quæ à dextro Rheni brachio ſupra Arenacum ducta Roterodamum perducitur, planè eum non à *Druſo*, ſed à Ciuili homine Batauo, poſtea ductam fuiſſe, non alii modo, verũ etiam ipſe *Cluuerius* exiſtimauit: & propterea medium Rheni oſtium haud perperàm ad Lugdunum in ſua Tabula, non ad Roterodamum, collocauit. Quibus de rebus hactenus dicendum eſſe exiſtimaui, non vt me Coſmographorũ litibus immiſcerem, ſed ne Batauorũ genti, terreſtri militia jam tum claræ, futuris verò temporibus vſu etiam nauali cum primis nobilitandæ, ſuos interim fines in obſcuro (ſi tamen id hac breuitate perfecero) eſſe ſinerem.

Cap.8. *Germanicus* igitur cum Cauchos, hoc eſt, Friſios quotquot inter Amaſiam & Viſurgim fluuios incolebant, ſubigere in animo haberet, nec eò terreſtri itinere propter vaſtiſſimas paludes, terræque labem, & voragines anfractuſq; maris longis tractibus in terram procurrentes, ſine ingentibus & inſuperabilibus difficultatibus perueniri poſſe peruideret, mille carinarum claſſem fabricari juſſit; nec jam ampliùs ſcediis & fluuiatilibus ad Oceani impetum fidere auſus, juſtas triremes magno numero inſtrui curauit. Hæ verò omnes ambiguæ inter

longas

longas & rotundas, hoc eſt, inter bellicas & onerarias formæ, ipſo *Germanico* modum monſtrante, erant; vtque longis breuiores, ita onerariis longiores erant, ventre modò ad onera ferenda projectiore. In quo genere nauium illud præcipuum erat, quod quùm reliquæ ferè omnes, puppes à carina repandas haberent, iſtæ non minus has quam ipſas proras faſtigiatas & acutas, ad vim fluctuum leuiùs tranſmittendā, autore *Tacito*, habuerunt. Multi ſæpè duces nauibus nouandis animū adjecerunt: ſed nemo vnquam *Germanico* ſolertiùs; quicquid enim alii priùs adinuenerant, id omne ſuæ Claſſi inſtruendæ nulla inuidia adhibuit, carinas nempè ad vada tranſmittenda planas & tabulata ad tormenta ferenda toto ſororū ſpatio ſtrata. Sed in eo omnes ante ſe Romanos Græcoſq; & Punicos Imperatores inuentionis acumine ſuperauit, quòd non ſolum proram puppimque pariter acuminatas fecit, verùm etiam vtrique gubernaculum appendit: in eum ſcilicet finem, vt ſi in anguſtos flexuoſoſq; canales, & veluti angiportus maris, quà progredi non licebat, incidiſſent, conuerſis ſaltem remis, tutò & expeditè viâ quâ venerant redire poſſent. Quam rem, loci natura conſiderata, præſenti ad omnia, quo plurimum valebat, ingenio excogitauit. Erat enim totus ille tractus, vt vbique ferè vadoſus, & pleriſque in locis hinc arenarum, illinc cœni objectu minimè peruius, ita anguſtiſſimis hic, illic, ſed profundis vbique alueolis natabilis; in quos ſi incidiſſent, nulla circumflectendi, propter navis in arcto deprehenſæ longitu-

longitudinem relinquebatur ratio. Restabat modo vt per eosdem tramites quibus venerant, se referrent: id autem per tam multiplices flexus & veluti mæandros sub aqua latentes, nisi prora, quæ erat, in puppis vsum versa, & regimine appenso, fieri nulla ope humana potuit.

Cap. 9. *Germanicus* instructa classe Fossam Drusianam ingreditur. Quumque aliis Ducibus & classium Præfectis mos esset, inter orarũ solutionem, Deos maris, extis & precibus placare, ille pro omni Numine *Drusum* patrem in summa puppe stans inuocauit. *Druse pater*, inquit, *qui primus hac ducta fossa viam Romanis in Septentrionalem oceanum aperuisti, adsis ô: meque tuum filium, tua vestigia, & virtutum tuarum exempla sequutum, rerum à te gestarum memoria præsens juva. Nevè me Imperium Romanum vltrà Albim proferre conantem desere: sed vexatæ olim Italiæ pœnas à Cimbris exigentem tuo Numine confirma.* Quibus nuncupatis, stricto ense retinacula abrupit: & secundo flumine delapsus in oceanum nunquam ante à Romano remige tentatum euasit. Lectoque Frisiæ Occidentalis littore Amisium amnem subit. Hic amnis *Ptolomæo* Amisius, audit. *Straboni* Amasia dicitur: in quo Bructeros à *Druso Germanici* hujus patre prælio nauali superatos fuisse narrat. Nec aliud habeo, quod de hac pugna referam, quam commissam fuisse. Flumen ipsum nunc Esme vel Eme dicitur; ad quòd nobilissimum Frisiorum emporium Emdena civitas conspicitur, pauloq; inferius ad mare & Aquilonem Nordesme, vulgò Norden

dicta.

dicta. *Germanicus* vbi flumen cum classe subiisset, milites ad læuam, quæ orientem spectat, exposuit, Canthosque minores, qui nunc Frisii orientales sunt, multa virtute concidit. Mox interiora regionis illius vbi penitus intrasset, Bructeros iterum, & omnes inter Amisiam & Visurgim, siue Vesurim amnes, (qui nunc variato paulum nomine Weser est,) terras, hoc est Oldenborchiam, vniuersamq; Westphaliam & Saxoniam ad Albim vsque fluuium victricibus armis, peragrauit. Erat *Germanico* animus, transmisso Albi flumine, longiùs ad Orientem, & Septentrionem pergere, & à Cimbris, hoc est, Danis, qui Cimbricam Chersonesam incolunt, vastatæ olim *C. Marii* temporibus Italiæ, pœnas repetere. Idque priùs *Drusus* pater tentauerat: sed vt refert *Dion*, mulier quædam insolitæ, & vltra humanam speciem augustæ magnitudinis & formæ, transitteenti obstitit; & nequid vltra tenderet (quippe rerum gerendarum cum vita finem ei jam instare) monuit. Rediit igitur *Drusus*, & in itinere, contracto cum hoste inter Salam, veterem Francorum sedem, & Rhenum fluuium certamine, & egregia parta (quod multis sæpe ducibus contigit) de hostibus victoria, occubuit. Ad *Germanicum* verò hoc tempore reuocandũ Dæmone aliquo opus non erat; ipse enim *Tiberius*, viri successibus inuidens, & virtutem suspectam habens, oculosque non militum modo, verumetiam populi Romani, omniumq; mortalium in eum, veluti in nouũ aliquod sidus conjectos videns, & successorem indubiè designatum timens,

mens, ſub ſpecie honoris Romam, vt dixi, reuocauit,& ad motus, longè ſcilicet in Oriente componendos, amandauit: vbi demum virum omni laude, omni amore & memoria dignum veneno tollendum curauit. Quo viuo quis homo eſſet *Tiberius* in occulto fuit; ſublato, ſtatim apparuit. Crediderim fatis ita datû fuiſſe, ne Populus Romanus vltra Albim ad Septentriones imperium promouerent: huncque illis terminum ad Aquilonem, vt Euphratem ad Orientem poſitum fuiſſe. Sua nimirum ciuitatibus & imperiis ſunt fata,& fines à Deo conſtituti: quos vltra ſi tetenderint, cum clade ſemper & ignominia mortales redierunt.

Germanicus ſublatus.

Cap. 10. *Germanici* verò è Germania cum claſſe reditus, non perinde lætus erat, atque acceſſus fuerat. Redeuntem infanda tempeſtas inuaſit, diſjectamque toto Oceano claſſem ad noſtras has, Orcadaſque & Ebudas Inſulas alliſit. Magna certè tantæ claſſis pars fluctibus hauſta periit. Quid? quod ipſa, qua *Germanicus* vtebatur, triremis vim maris ægrè, nec niſi lacera vndique, & auulſis armamentis, effugit. Qui vero ex longinquioribus quibuſque regionibus ſuperſtites demùm redierunt, ii omnia in majus augentes, miracula quiſque ſua certatim referebant. Hic vim turbinum, ille nouas volucrum & belluarum marinarum facies: nec deerant qui ambiguas hominum & ferarum formas in hac noſtra Britannia viſas ementirentur. Tantus certè *Germanicum*, ob cladem ſua, vt ipſe interpretebatur, temeritate & culpa acceptam, ſeu dolor, ſeu pudor ceperat, vt vix ſibi, quin vim

vitæ

vitæ suæ inferret, temperauerit. *Tiberius* ægrum animi datis literis consolatur: id vnum agens vt eum inde primo quoque tempore abstraheret. Cladis enim naufragio acceptæ famam, ipse *Germanicus* terrestribus præliis & victoriis de Cheruscis, Cattis, aliisque interioris Germaniæ populis mira virtute & fœlicitate partis, captâ statim terrâ, aboleuerat; nec dubitabat, quin breui admodum, si concederetur, spatio, totam Germaniam Romanæ ditionis, & pacatam faceret. Militem etiam sua quemque ex naufragio damna profiteri jussit: & juxta professionem resarcivit. Quæ res inuidiam & metũ *Tiberio* impensiùs auxit, & recentẽ insuper causam, juuenẽ tanta indole præditũ properantiùs domũ reuocandi, & demum perdendi præbuit.

Tiberio verò successit *C. Cæsar Caligula*; dignior ille auo *Tiberio* per adoptionem nepos, quàm *Germanico* parente per naturam filius. Ludos quinquennales *Augustus* Accii, vt diximus, ad perpetuam victoriæ naualis ipso loco partæ memoriã conseruandum constituit. Hos inito statim imperio *Caius* abrogauit: Rei scilicet tam funestæ sensu animos ciuium quotannis refricari, parum ciuile esse dictitans. Mox veluti majus quid & populo gratius ipse facere pararet, ingens inter Baias & Puteolos maris brachium, trium millium & sexcentorum passuum longum, ponte nauali, contractis ad hoc opus vndique è Sicilia & Italia nauibus, junxit. Quarum multitudo quum destinato operi non sufficeret, reliquas à carinis properè ædificari jussit. Duplex autem erat per tam ingens

Cap. 11.

Pugnæ Actiacæ monumentum à Caligula abolitum.

Pons naualis à Caligula factus.

gens ſpatium nauigiorum ordo; anchoris vtrinque jactis, ſuperinjectoque terræ aggere, ad viæ Appiæ ſimilitudinem directus; ſcilicet, vt ipſe cum exercitu, terreſtre per aquas iter, ſeu pede, ſeu equo, ſeu curru, faceret. Mane igitur quo expeditio hæc ſuſcipienda erat, thoracem, quem *Alexander ille Macedo* dum Perſiam ſubigeret geſtaſſe ferebatur, indutus, gladio ſe cinxit, clypeumque ſumpſit, & quernam coronam capiti aptauit. Tum ſacra *Neptuno*, diiſque aliis pro more fecit. Præ cæteris Inuidiam impenſiùs placandam eſſe cenſuit. Veritus ſcilicet, ne quis rem tam præclarè ſuſceptam tamque fortiter gerendam tranſuerſis oculis aſpiceret.. Quibus rebus ſic conſtitutis, à Baiis iter ingreſſus, naualem aggerem equo phalerato conſcendit, equitum peditumque turmis ſtipatus, vix diei itinere Puteolos ſero veſperi peruenit. Ibi tanquam ex longa difficilique via & ipſe feſſus poſitis armis decubuit, & militem corpora curare juſsit: monitos prius, ut manè ſignum attentiùs expectarent; quo dato, ocyus omnes ad imperia accipienda concurrerunt. Ipſe mora poſita, primo diluculo currum conſcendit, & eadem, qua pridie equo venerat, nunc bigis inuectus via rediit. A dextra læuaq; diverſoria, ne tantus exercitus tantum iter ingreſſus rerum inopia dilaberetur, extructa; nocte vero tota, non ſolum ex ipſo aggere, & diuerſoriis adjunctis, verum etiam ex vicinis montibus, faces & funalia ſic illuxerunt, vt par diei lumen eſſet. Et primæ quidem nox magna ſollicitudine, adhibitis vigiliis, vtpote ipſo

Indupe-

Induperatore in maximo discrimine constituto, exacta; secunda vero epulis & commessationibus, tanquam victoria jam parta, data est; neuè quid pompæ deesset, suggestum collocatur; quo conscenso orationem rei accommodatam habuit; militiæ comites & laborum periculorumque socios appellat; & multos quidem Imperatores naue vectos transfretasse, se vnum equo primum, deinde curru etiam, profundum mare percurrisse dixit: *Darium* subinde & *Xerxem* Persarum Reges, quorum ille Bosphorum, hic Hellespontum suo quisque ponte junxerat, tanquam impares & minora ausos cauillatus. Durarent modo, seque rebus secundioribus seruarent; se enim tantæ virtutis tantorumque laborum, & egregiè secum nauati operis memoriam nunquam animo positurum. Inde ad ludicra conuersus multos è plebe qui ad spectaculum concurrerant, & cum illis nonnullos amplissimæ dignitatis viros, è ponte in mare cum cachinno proturbari jussit. Ex hiis magna pars, tranquillo quamuis mari, joco proturbati seriò perierunt: cæteri vel vnda marina inter natandum grauidi, vel fractis nauigiorum collisione membris, mutili deinceps, aut debilitati, & tota vita inutiles emerserunt. Accedat eodē & altera hominis insania, quam non meis, sed *Tranquilli Suetonii* verbis inseram: *Fabricauit*, inquit, *& de cedris liburnicas gemmatis puppibus, versicoloribus velis magna thermarum & porticuum, & tricliniorum laxitate: magna etiam vitium & fructiferarum arborum varietate; quibus discumbens de die inter choros & sympho-*

nias

nias littora Campaniæ peragrabat. Isto scilicet modo *Demetrium, Ptolomæum, Hierona* reges, operum magnificentia & rerum in mare gestarum gloria superaturus. Neque vero ludus iste suo luctu caruit: Temulentus ipse in mare & fluctus non sine periculo sæpe ruebat. Quod idem si quis sobrius aut sanus facere neglexisset, vt desertorem & læsæ Cæsareæ majestatis reum ad mortem continuò adigebat. Multos hæc pestis absumpsit: inter alios, ipsum ejus socerum Sylanum: quanquam satis constabat, valetudinarium,& nauseam maris haud quaquam ferentem,abstinuisse. Veritus deinde ne soluto mox ponte nauali expeditionis fama vnà interiret, alium ex lapide quadrato ipso loco, quamuis alienissimo, nec vllo vnquam vsu futurum, exstruxit: cujus vestigia etiamnum,vt puto,manent. *Villamontius* certè *Gallus*, suarum peregrinationum libro primo, tredecim ejus arcus anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo octauo integras à se visas refert.

Sinus Baianus ponte lapideo junctus.

Cap.12. *Cæsar* triumphato jam Mari Mediterraneo, majora animo moliri cœpit; nihil actum ratus nisi suis tropæis & Oceanum adjungeret.Quoniam verò tam vastum tamque indomitum & ferum hostem aperta vi, & veluti per fœciales indicto bello,aggredi non audebat, ideo per insidias agere, & incautum opprimere consultius esse judicabat. Expeditionem igitur in Batauos,gentem, vt scimus,maritimam, & Oceano expositam edicit. Fit apparatus,quantus ad vniuersam siue Galliam, siue Germaniam subigendam satis esset, Ostia soluens Marsyliam in Gallia

Expeditio à Caligula contra Oceanum Brit. suscepta.

Gallia peruenit. In itinere bis pœnè ſubmerſus eſt: ſemel non procul Genoa; iterum ad Stoicadas, quæ vocantur, Inſulas. Inde terra iter ingreditur, nunc citato agmine, nunc lectica inuectus. Ducem verò ſic ſeuerum, & antiquæ diſciplinæ egit, vt Legatos in tempore non occurrentes è veſtigio miſſos cum ignominia faceret. Vbi ad Batauos ventum erat, primum impetum in Rhenum fluuium effudit; eum ponte junxit, ſicque tranſgreſſus cum exercitu ſtatim rediit; tanta, præ metu nulla cauſa contracto, feſtinatione, vt quum pontem turba fugientium obſtructum reperiſſet, per capita & humeros ſtantium tranſcurreret. Inde ad mare digreſſus tentoria in littore ſtatuit. Ipſe triremi paululum in Oceanum prouectus, quum nihil incommodi à fluctibus ſenſiſſet, eam victoriæ confeſsionem interpretatus, ad littus rediit. Antequàm oram ſolueret, militibus ſeueriſſimè edixerat, vt occaſionibus intenti ſtarent, ſignoque accepto mandata maturè exequerentur. Vbi terram reuerſus pede attigiſſet, milites quid tandem imperaret de more expectantes, per præconē, conchas & vmbilicos in littore magna copia jacentes pro ſe quemq; tollere, galeaſq; & ſinus complere juſſit. Has ille nugas, *Oceani ſpolia*, Ioui & Capitolio debita, appellabat. Itaque pro ſe quiſque conchas, alii collo, alii brachiis innectere; vt ſi quis nunc dierum exercitū per eandem Galliam ſic incedentem cerneret, peregrinos votiuos à monte *Sancti Michaëlis* redeuntes ſe ſpectare crederet. Triremem verò qua vectus tantam

victoriã indeptus fuerat, terrestri itinere Marsyliam vsque & inde Romã deuehi imperauit. Sed nec hic substitit hominis insania. Nam & de Oceano Romæ triumphauit. Totus verò deinceps libidinibus & cædibus vacauit. Cædes autem partim ferro, partim veneno absoluit. Refert denique *Suetonius* arcam quandam ingentem post mortem in secretis ejus inuentam diuersorum venenorum plenam: eam *Claudius* successor, ne quæ intus erant venena aerem inficerent, profundo mari demergi curauit. Tanta autem fuit venenorum illorum vis & copia, vt ipsa maria inde temerata fuisse constet: piscesque enecti, in vicina littora passim ejecti conspicerentur.

Cap. 13. *De lacus Fucini emissione.*

Caio successit *Claudius*: egregius & ipse in mari bellator. Lacus erat quidam in Italia, qui Fucinus dicebatur, ingens agri spatium complexus. Hic lacus, vicini populi multis vicibus ab Imperatoribus contenderant, vt emitteretur. Nec Romæ deerant qui suis impensis id se facturos promitterent, si siccatus ager sui juris fieret. *Claudius* verò rẽ ad se trahere maluit. Itaq; totis vndecim annis, triginta hominum millibus nocte dieq; operam nauantibus excisus per tria passuum millia mons est; & ingens fossa, in Lirim amnem perducta. Sed antequã emitteretur, pugnam naualem in ipso lacu instituit: de qua diuersi diversa tradiderunt. *Suetonius* vt rem haud magnam, sed crudelitèr exercitam commemorat. Classes alteram Siculam, alteram Rhodiam vocatas, duodenarum triremium singulas fuisse, scribit: cumque

Pugnæ naualis simulacbrum.

cumque concurrendum esset, & Gladiatores nautici, *Aue Imperator, Morituri te salutant*, exclamarent, respondisse Claudium, *Vos quoque Auete*: quam vocem quum sic omnes acciperent, quasi gratia eos dignatus esset, & proinde à pugna abstinerent, diù cunctatum Imperatorem, an ferro, & igne omnes absumeret, tandem prosiliisse, ac per ripam indecorè discurrentem ad pugnam compulisse refert. *Tacitus* aliter rem, & quum ciuilius tum magnificentiùs gestam narrat: naumachiam enim hanc, *Augusti* illa longè clariorem & genere nauium & pugnantium multitudine fuisse refert; leuia illic nauigia, hîc triremes omnes catapultis balistisque ad pugnam instructas: milites ibi non multos, hic vndeuiginti millia fuisse, scribit: & quamuis omnes sontes; & pœnæ serui essent, fortium tamen virorum ingenio vtrinque pugnatum; & post multa illata acceptaque vulnera, & egregia edita virtutis specimina, clementia Imperatoris occidione exemptos fuisse tradit. Illud certè constat, pugnæ naualis simulachrum, si verâ à *Tacito* traduntur, à nullo vnquam Romanorum Duce, huic par exhibitum fuisse: in quo illud spectantium oculos mirificè affecit, quod quendam veluti Deum marinum Tritona medio è lacu cum buccina surgentem, & pugnam cantu cientem intuerentur. Expeditionem deinde in hanc nostram Britanniam à *Julii Cæsaris* temporibus omissam suscepit, transmissoque à portu Iccio siue Gessoriaco exercitu, paucis diebus, præliis aliquot fœliciter commissis insulæ partem quæ defecerat recepit, *Expeditio in Britanniam.*

& in prouinciæ formam redegit, trecentos inde & amplius annos duraturam, Romamque reuersus triumphauit: triumpho verò adjecit Coronam naualem, quam in Palatinæ domus fastigio, vt edomiti à se Oceani Britannici tesseram, suspendit.

Cap. 14.

De Portu Iccio.

Quo in loco rem à tot scriptoribus tractatam intactam libens non prætermiserim. *Claudium* Imperatorem Romanum, quum Britanniam peteret, à portu Iccio siue Gessoriaco, soluisse diximus: Nempe portus is erat, vnde Romani semper Duces & exercitus trajicere solebant: sed quis tamen ille locus nunc sit, aut vbi positus, Calesiæne, an ad Audomaropolim, Boloniæne, an ad Vitsandiam, Sclusæ, Brugis, Gandauiæ, Duinkirkæ an denique Mardicci, inter doctos, non dubitari modo, verum etiam dimicari video. Quæ res eò mirabilior videri potest, quod *Pomponius Mela* Gessoriacum non solum in Morinis statuit, verum etiam ipsos Morinos nihil hoc portu notius in se habere tradat: & nunc tamen (quæ sunt antiquitatis tenebræ) non solum de Iccio & Gessoriaco, verumetiam de ipsis pœnè Morinis, qui homines fuerint, vbinam terrarum positi, saltem quibus finibus claudebantur, quæritur. Galli plerique, & inter illos Viginerus, qui *Julii Cæsaris* commentarios, non lingua solum Gallica donauit, verumetiam doctissimis suis annotationibus lucidiores Gallicè scientibus reddidit, portum Iccium, hoc est, Gessoriacum Calesiæ ponit. Id vero *Michael Hospitalius*, magnus olim Franciæ Cancellarius, primus

mus refutauit, eumq; sequitur *Gulielmus Camdenus* nostrâs. Rectè quidem vterq; de re ipsa, meo judicio, sentientes, sed parum firma ratione freti: Calesiam scilicet vrbem tum fuisse negant: atqui non vrbem *Cæsar*, sed portum quærebat: vtque Ephesus, nobilissima postea Asiæ ciuitas, à *Lysandri*, ita Calesia, vilis anteà porticulus, à *Cæsaris* delectu incrementa cepisse potuit. *Camdenus* verò, vt Calesiam refutat, ita medium, eam inter & Boloniam, locum, qui ab arenularum albedine, Anglorum (qui plurimùm toto illo tractu aliquot sæculis potuerunt) idiomate, *Whitsandbay* dicitur, portum *Cæsari* præbuisse putat: tanto ille, vt opinor, veritati, quantò locus ipse Boloniæ propior. Prodiit verò non ita pridem libellus à *Jacobo Chifletio*, *Infantis Isabellæ Claræ Eugeniæ*, dum vixit, Medico cubiculario, doctè quidem & eleganter scriptus; in quo nouum opus aggreditur, & portum Iccium non alibi quam ad Mardicciùm Flandrorum collocat. Portum enim Iccium & Gessoriacum eundem esse dicere, communi planè sensu carentis esse putat. Nominis affinitatem, viam à Casleto Mardiccium ferentem, Pharum ibi stantem, & fumantem, pro causis affert. Quæ omnia verissima, vt quidem puto, sed sine causæ præjudiciò esse possunt. Nam quod ipsum Iccium ad Flandros nunc transfert, miror si Galli de termino moto, vel finibus regundis, actionem ei non intendant, præsertim quum fatis ita datum esse contendat, vt vbicunque portus Iccius reperiatur, ibi maris imperium simul esse necesse sit. Itaq;

vt liberum aliis quod velint sentiendi arbitrium relinquo, ita quid ipse hac de re sentiam, pari libertate, sed breuitèr ostendam; quippè qui magis ciuile esse putem, suam quemque edere, quàm alienam carpere sententiam. Ego igitur eundem Iccium & Gessoriacum portum esse, & omni tempore fuisse, audacter affirmo: & vtrumque ad Boloniam Gallorum pari fiducia pono. Vt vt enim tres Romanis portus in aduersa Britannia erant, vbi terram capere solebant, *Lemanus*, quæ nunc *Hyda* est, *Dubris*, & *Rutupiæ*, quæ *Sandouicus* vulgò esse creditur, vnicus tamen toto Morinorum littore portus, in Britanniam è Gallia trajecturis, erat. Is à *Julio Cæsare* Iccius, à cæteris omnibus Gessoriacus dicebatur. Neque enim ego à *Ptolomæi* vestigium decesserim; sed quum ille Galliæ Belgicæ descriptionem adornaturus, post Sequanæ & Phrudis fluminum ostia, Orientem versùs, *Iccium* statuat *promontorium*; eique proximum in Morinis *Nauale Gessoriacum* subjungat, quidni ego eundem portum, & à promontorio Iccium *Cæsari*, & ab vrbe, Gessoriacum reliquis dictum fuisse putem? nec ego hac in causa nomina aucupanda esse censeo. Videatur *Antonini Itinerarium*; ibi à Gessoriacensi hoc portu viam, eamque militarem ad Bauacum Beauvoisinorū metropolim per Terrouanam & Tornacum, Romam denique ducentem reperies; à Vitsandia, à Calesia, à Mardiccio nullam. Tabulas Putingerianas, ad *Antonini* fortè Itinerarium, descriptas inspice: ibi viam militarem eodem ordine delineatam

Portus Iccius.

neatam aſpicies: & hoc amplius, verba hæc ſignanter adjecta, *Geſſoriacum quod nunc Bononia.* Extat etiam Rhenani in eandem rem teſtimonium. *Sunt*, inquit, *de Geſſoriaco variæ conjecturæ, ſed tollit nobis omnem ambiguitatem charta militaris, quam apud Chunradum Putingerum noſtrum Auguſtæ vidimus*; Futile autem eſt, quod à quibuſdam affertur; aliud fortaſſe portum, aliud vero nauale Geſſoriacum fuiſse. *Ptolomæum* de portu nihil, de nauale Geſſoriaco tantummodò mentionem facere. Quaſi verò nauale vllum extra portum reperire ſit: aut nauale Geſſoriacum, in portu ſiue Caletano, ſiue Mardicciano quærere, alterius quam hominis planè cæci eſſet. Valeat & illa, apud prudentem lectorem ratio: frequentiſſimus è Morinis trajiciendi locus qui fuerit, eum extra controuerſiam portum & Iccium, & Geſſoriacum cenſeri oportere: is autem non Caleſiæ, non Mardicci, non ad fanum Audomari, nec alibi toto Morinorum littore, quam Bononiæ erat. Author eſt non vno in loco *Ammianus Marcellinus*; primùm in vita *Conſtantii* & *Juliani*, vbi à Conſtantio Pariſiis tum agente Lupicinum ad Britanniæ res componendas miſsum, *quum Bononiam veniſſet*, inde in Britanniam tramiſiſse refert. Iterum vero in vita *Valentiniani* & *Valentis*; vbi *Theodoſium à Bononiæ littore in adverſam Britanniæ ripã trajeciſſe ſcribit.* Erat autem hic, vt diximus, non frequentiſsimus modo, verum etiam vnicus Romanis toto illo tractu ad tranſmittendum in Britanniam delectus locus. Portus vero ipſe, vt à *Julio Cæſare* prop-

ter vicinum ejusdem nominis promontorium, Iccius dictus erat, ita Claudianis mox temporibus, suo & populari loci nomine Gessoriacus, & postremò Bononiensis siue, Boloniensis dici cœpit. Nam ad Morinos quod attinet, vnicus *C. Plinii* in quarto Naturalis Historiæ suæ libro locus, qui homines fuerint, & vbi positi, quouis indice certiùs ostendit; *Albion*, inquit, *à Gessoriaco Morinorum gentis littore proximo trajectu quinquaginta passuum millia abest*. Italicos nimirum, hoc est, breuioris mensuræ passus intelligit. Nos enim Angli vltra triginta non agnoscimus; sed vt videmus totum a Bolonia ad portum Caletanum tractum, qui veluti frons Rutupino nostro littori objicitur, *Gessoriacum Morinorum gentis littus* appellat. Statim enim ab hiis duabus veluti metis, hinc Picardia ad Occidentem, inde Flandria ad Orientem se ab Albionis nostræ aspectu retrahunt, & latiore Oceano ab ea dirimuntur.

Morini.

Cap. 15. *Claudius Cæsar*, è Britannia Romam reuersus, vrbem fame grauitèr laborantem reperit. Cui morbo, quandoquidem in præsenti mederi non potuit, futuram vrbis annonam sollicitè curauit. *Augustus*, quum Ægyptum in prouinciæ formam redegisset, frumentandi summam in ea potissimùm regione statuit. Quamuis autem aliæ plurimæ annonariæ Classes vel publico vel priuato sumptu paratæ erant, prima tamen semper & præcipua deinceps *Classis Alexandrina* ratio habebatur; isque præ cæteris ei honos est habitus, vt quùm cæteræ omnes, dum Puteolos totamque illam Italiæ oram præter-

prætervcherentur, suppara' deducere habe-rent, soli Alexandrinæ Classi inter prætereundum ea intendere liceret, vt author est *Annaeus Seneca*, in sua quadam ad *Lucilium* epistola. Ideo autem angustior Romæ erat frumenti, aliarumque rerum omnium copia, quòd æstiuis tantum mensibus Tiberi merces inferri potuerunt. Neque enim vllus ibi portus erat, ad quem sæuiente hieme appellerent; nec statio, in qua tutò consisterent: sed erat locus ipse, vtpote ad Africam expositus, naufragiis obnoxius. Itaque sunt qui scribant *C. Julium Cæsarem* de portu ad Tiberis ostia extruendo cogitasse: sed vel oborta tanti operis perficiundi desperatione, vel præsentioribus negotiis perplexum & impeditum, omisisse. *Claudius* verò rem & sua & populi Romani majestate indignam esse prædicans, si maris imperium inutilitèr teneret, solaque inedia periret vrbs, quæ mundi diuitias possideret, opus aggreditur; Portumque Ostiæ, non effosso juxta Tiberim solo, sed jactis immensi operis in ipso mari aggeribus, effecit. Quo in opere nauem quandam omnibus, vt ait *C. Plinius*, mirabiliorem, qua magnus obeliscus ex Ægypto quondam à *C.* Principe allatus & Puteolis ad illum vsque diem pro miraculo asseruatus fuerat, adduci, eamq; pulvere Puteolano ad firmitatẽ oppleri jussit. Hujus nimirùm pulueris ea erat, autore *Seneca*, natura, vt ab aquæ contactu in durissimũ statim lapidẽ concresceret. Illud interest; quod *C. Plinius* nauem hanc integrum ferè totius portus latus fecisse refert; *Suetonius* verò, *Pulueris Puteolani natura.*

eam

eam extra portus os submersam fuisse narrat. Addidit & Pharum, quò tutius nocturnis horis ad portum appelleretur: Omnia ad portus & Phari, qui ad Alexandriam erant, comparata.

Cap. 16. *Portus Romanus an idem fuerit cum Ostiensi.*

Non sum nescius communitèr existimari, hunc quem *Claudius* extruxit portum, eundem esse qui in Tuscia ad dextram Tiberis ripam positus, *Portus Romanus* postea appellari cœpit, & etiamnum *Porto* appellatur. Ego verò Portum à *Claudio* non in Hetruria, sed in Latio extructum fuisse censeo; Rationem affero, quòd *Tranquillus* Portum à *Claudio* non ad *Ostia* (quæ vox Latinè edita vtrumuis Tiberis os indifferentèr significat) sed *Ostiæ* (quæ vrbem certam signantèr denotat) extructam fuisse disertè scribit; & *C. Plinius* Portum hunc ad Ostiam ab eo ædificatum fuisse libro tricesimo sexto Historiæ naturalis docet. Erat autem Ostia colonia Romanorum omnium antiquissima, ab *Anco Martio* Rege ducta, eaque non inter Hetruriæ, sed inter Latii (quod nemo nescit) vrbes semper habita; frustrà vt fuerit rem tam notam vel rationibus vel autoritatibus defendere. Hanc verò Ostiam vrbis Romæ nauale seu portum antiquitùs fuisse, docet *Strabo*; inclytaque ciuitas & magno Romanæ vrbi, quum reliquo vsui, tum præsidio fuit, multisque & magnis eo nomine immunitatibus donata; donec temporibus Marianis à quatuor simul exercitibus obsessa, captaque demùm & diruta, nec vnquam postea pristino splendori restituta fuit. Tunc Portus, tunc naualis tuendi Ostiensibus, vt adempta facultas omnis, ita abjecta planè

planè cura eſt; itaque breui tempore arenis, quas vel æſtus maris expulerat, vel Tibris decurrens aduexerat oppleri portus, nauibuſque inacceſſus, & vrbi inutilis eſſe cœpit. Sicque permanſit, donec *Claudius* Imperator fame, qua & vrbs & orbis ipſe ex fatali quadā terræ ſterilitate illo tempore laborabat, admonitus, portum eodem loco, magno, vt diximus, molimine adornauit. Nam ad Portus in Hetruſco littore inſtituti nomen quod attinet, fallor, ſi ante *Adriani* demùm tempora aliquis eo loci, vbi *Porto* nunc viſitur, vel viculus, vel ædicula, vel ad portum ſtruendum lapis cernebatur. *Strabo* certè & *Mela* in ſuis Geographicis non meminerunt; ac ne *Ptolomeus* quidem: quamuis quū Tiberis Oſtia nominaſset, *Flexum ejus fluminis* ad occaſum ſubinde memoret. Hic enim *Flexus* eſt alterum illud Tibridis fluentum, ad cujus exitum Portus Romanus à quocunque extructus nunc collocatur. Cum igitur & Oſtiam ciuitatem non in Hetruſca, ſed in Latiali Tiberis ripa poſitam fuiſse nemo dubitet, & Portum à *Claudio* non ad *Oſtia*, ſed ad *Oſtiam* Ciuitatē extructā fuiſse peræquè conſtet, equidem quæ ſuperſit hac in re dubitandi ratio non intelligo. Ecquis enim, tam vel rerum, vel verborum immemor repertus, qui aut Oſtiam, Portus, aut Portum Oſtiæ, aut viam, portum, Epiſcopum Oſtienſem, Portuenſis, aut Portuenſem Oſtienſis titulo nuncupauerit? *Leo* Pontifex, ejus nominis quartus, ſub annum Domini Octingenteſimum quinquageſimū *Oſtiam* contra Saracenos muniuiſse dicitur; quiſ-

quiſquamnè igitur hoc de Portu intelligendum putet? Neque verò eadem eſt Portuum *Oſtienſis* & *Romani* apud autores deſcriptio. *Claudianus* ille ad Oſtiam Portus, nullo effoſſo in continente ſolo, ſed aggeribus in ipſo mari jactis & circumductis brachiis, (*Plinio* & *Suetonio* autoribus) conſtabat; Portuenſis verò ſiue Romanus in littore Hetruſco conditus, effoſſa in ipſa continente ingentis ſpatii humo, fundatus, & crepidine lapidea intus vndique ſubſtructus fuit; aggeres verò exteriùs in mari jacti, non ad Portum, ſed partim ad ſtationem nauibus præſtandam, partim ad Portum ipſum à vi fluctuum tuendum additi fuerunt, vt de re ipſa teſtatur *Dion*. Quem ictū *Phil. Cluuerius* (qui plurimus in hoc eſt) ita vitari poſſe cenſuit, ſi *Trajanū* Imp. interiorē ſcilicet portum exteriori poſtea addidiſſe dicat. At, inquam, *Dion*, qui omnium primus hac in re, & errauit ipſe, & aliis errandi cauſam dedit, geminum Portum, hoc eſt, & interiorem in continente effoſſum, & exteriorem in ipſo mari poſitum ab eodem *Claudio* ſimul extructū fuiſſe narrat; Qua de re ipſum ſi placet, Latinè quamuis, ſuo tamen ſenſu loquentem audiamus. *Induxit*, inquit, *Claudius in animum rem dignam, gloria atque magnificentia Romani populi facere. Primùm, quòd loco non exiguo effoſſo in continente, jactiſque circum vndique fundamentis eò mare intromiſit: deinde in ipſo mari jactis vtrinque magnis aggeribus, ac multo mari concluſo, in ea inſulam fecit, atque in ea turrim ædificavit, ex qua lumen nocturno tempore nauigantibus præberetur*;

beretur; Is locus patria lingua, vt eſt, Portus appellatur. Itaque ſi verus *Dion*, ſi *Claudius* geminũ illũ in littore Hetruſco Portum, qui Romanus dicitur, fabricauit, Quis locus *Trajano*? Aperta igitur, repugnante licet *Cluuerio*, res eſt, aliam portus *Claudiani* ad Oſtiam in Latio, aliam *Romani* in Tuſcia, à quocunque vel quandocunque extructi, fuiſſe modum. Nam ad *Trajanum* quod attinet, portum quidem & ille ſui, vt videtur, nominis, ſed longè inde ad Occidentem, & in agri nunc Florentini termino poſitum ſtruxiſſe potuit. Ibi certè *Trajanum Portum* à *Ptolomæo* locatum video. Alium verò *Trajanum*, præter ipſum Imperatorem, quem portus hujus autorem faciant, equidem non inuenio. Confer & alia. *Dion*, inſulam in exteriori portus *Romani* ſpatio jactam, eique turrim impoſitã, & in ſumma turre Pharũ ſignat. Quæ omnia de Portu in Hetruria ſtructo veriſſimè affirmantur. At *C. Plinius*, vnicã illã quam dixi nauem, qua ingens obeliſcus ex Ægypto afferebatur, integrum ferè portus totius ad Oſtiã poſiti latus, feciſſe, nec in inſula, (quæ nulla ibi erat) ſed in ipſa naue, puluere Puteolano oppleta turrim, quæ Pharũ ferebat, fundatam fuiſſe narrat. Quæ diuerſa adeò inter ſe ſunt, vt in ejuſdem rei deſcriptione cohærere nequeant: niſi fortè quis *Dioni* potiùs quam *C. Plinio*, hoc eſt, homini, qui aliquot poſt *Claudiũ* defunctũ annos viuere cœpit, ei qui (præter reliquã dignitatem) ſe *Claudio*, dum portus ipſe ad Oſtiam ſtrueretur ex cauſa affuiſſe, libro nono Hiſtoriæ ſuæ naturalis refert, hac in re

credendum

credendum esse putet? Quæres igitur fortasse, quis, me Judice, *Portus Romani* in Hetrusco littore extructi, author fuit? Equidem nescio: nec rem tanta vetustatis mole obrutam eruere, & in lucem proferre valeo. *Ptolomæum* modo, qui temporibus *Trajani* & *Adriani* vixit, nullam portus Romani mentionem facere, sat scio. *Philippum* etiam *Melanchthonem*, & *Petrum Birtium*, qui ambo *Ptolomæi* scripta, ille, vt ita loquar, carbone, hic penecillo in Tabulas retulerunt, locum vbi portus fuisse dicitur, vacuum reliquisse video. Ac ne *Plinius* quidem in sua historia, vllum inter Alsium in Hetruria, (quæ nunc *Sancta Severina* dicitur) & Tiberim locum præter Fregenas ponit. De Portu enim ne grû quidem. Enimuerò ante *Antonini Pii*, qui *Adriano* successit tempora, nullam vsquam *Portus* mentionem inueni. Is in suo demùm Itinerario, sic habet. *A Roma per Portum Centum cellas, mille passus sexaginta nouem*: sic: *In Portum mille passus octodecim. Fregenas mille passus nouem*: persequitur deinde *Alsium, Ad Turres, Pyrgos, &c.* sed & illud ex eodem Itinerario elicitur, vtrumque, tam Ostiensem quam Romanum Portum, eodem tempore floruisse; vt enim Itinerarium suum terrestre Imperator à Roma Centumcellas per Portum, sic maritimum à Portu *Augusti*, hoc est, Ostiensi Arelatũ vsque instituit: hoc modo: *Portuum vel positionum nauium ab vrbe Arelatum vsque.* Sic: *A Portu Augusti Pyrgos positio, mille passus* 38. à Pyrgis, &c. E quibus vtrisque facile colligitur, non solum *Portum*, & *Portum Augusti*

guſti, (quod nonnulli negant) fuiſſe diuerſos, & vtrumq; eodem, vt dixi, tempore floruiſſe, verum etiam vſu nauali hunc illi, ea ætate, præcelluiſſe: ni eſſet, nunquam ille iter nauale ab hoc potius quã ab illo inſtituiſſet. Tẽmpore tamen Portus Romanus frequentiore hominum ore celebrari cœpit, Hoſtienſis verò cum vſu nomen ipſum portus perdidit. Vnde dictum illud *Vlpiani I. C.* emanauit, *Portus nomine, vbi nihil additur, intelligi Romanum, vt Poetæ Virgilium.* Verum res iſta Italis curæ fuerit, nam ad ipſos Portus quod attinet, obruti illi arenis & aquis longo jam ſæculo vtrique jacuerunt. Sed tamen ea agri Romani, ea ſoli Italici fortuna fuit, vt nulla gens tam remota, nulla poſteritas tam fera eſt, eritue, quæ regionis illius, tot rebus olim geſtis nobilitatæ notitiam, & curam ad ſe non pertinere putet. *Dionem* modo hominem quamuis Conſularem, tamen Aſiaticum, ejuſq; ſeu correptorem, ſeu corruptorem *Xiphilinum*, Portum in aduerſo littore poſteriùs à quocunque conditum, facili propter viciniam errore, *Claudio* aſcribere potuiſſe puto. Nedum eam rem vel *Blondo*, vel *Volaterrano*, vel *Pancirollæ*, vel *Cluuerio* ſummis in omni genere doctrinæ viris, vel aliis quibuſcunq; *Dionis* & *Xiphilini* autoritatem ſequutis vitio vertendum eſſe cenſeo.

Verum vt è diuerticulo in viam redeam, tanta fuit *Claudii* in annona vrbis alleuanda, hoc eſt, in ipſa, ſi verum volumus, vrbe conſeruanda diligentia, vt negotiatoribus, annonam vndecunque inferentibus, certa & ſtata lucra proponeret, Cap.17.

neret,

neret; nec eo contentus, pericula insuper maris omnia hiberno sidere contracta in se suscepit,& suscepta cum fide præstitit: multaque in hoc genere Imperator iste, stupidus alioquin habitus, omni laude digna,& vel prudentissimis principibus in exemplum trahenda fecit; quibus rebus effectum est, vt frumentum Romam hibernis juxta ac æstiuis tempestatibus deinceps comportaretur, quum prius hiemali sidere

Mare clausum. clausum semper haberetur mare. Verba sunt *Vegetii, Ex die*, inquit, *vndecimo Nouembris, vsque in decimum Martii maria clauduntur*. Rarò enim hoc sidere, priuatus quisquam mari se olim credere solebat: nedum exercitus temerè transportandi erant; aut aliud quiduis publico nomine in mare tentandum. Extatque in eam rem *Valentiniani* posteriori quamuis sæculo edita constitutio; qua disertè cautum sit, ne prouinciales, quæstoribus, aliisuè Romani Imperii Magistratibus hieme nauigare volentibus naues præbere cogerentur; ad quod munus alioqui ex formula tenebantur. Decimus

Mare apertum. verò dies Martii, qui in ante diem æquinoctii vernalis cadit, *navigationis Natalis* priscis dicebatur. Nempè ab illo die mare apertum & tranquillum esse cœpit: Festaque lux illa Conso, *Neptuni* scilicet,& *Isidis* filio, ferebatur,&

Consualia. ludicra eo titulo exhibita, *Consualia* dicebantur: publica quidem lætitia, ab omni hominum genere, sed majorem in modum, à nautis celebranda.

Cap.18. Debellata Ægypto & in prouinciæ formam redacta, mare rubrum *Augustus*, vt superiùs

diximus,

diximus vectigale fecerat. Quorum vectigalium hiis demum temporibus redemptor *Annius Plocamus* Eques Romanus erat. E cujus libertis vnus dum maris Arabici portus ex officii ratione inuisit, vento abreptus, longè ad Orientem, & ad Taprobanem insulam mediis tempestatibus delatus est. Vbi à Rege, vtpote peregrini habitus orisque homo, hospitalitèr acceptus, & sex mensium spatio commoratus, multa diligenter præsens vel oculis notauit, vel sciscitando perquisiuit, quæ prius occidentali huic mundo, vel prorsus inaudita fuerant, vel fabulis paria, aut certè proxima habebantur. Quin & ipsum loci Regem, ea de Romano *Cæsare* opinione homo ingeniosus imbuerat, ut is non solū abeunti commeatū magnificè præberet, verum etiam cum eo quatuor Legatos ad *Claudium* vel salutandi, vel, si videretur, amicitiæ jungendæ causa mitteret. Hic casus totius orientis notitiam & commercium Romanis aperuit; viaque ab Alexandria ad Indos, *Adriani* mox temporibus, tam certa tamque trita patuit; vt Itinerarium ejus, terrestre in *Gaii Plinii* Historiæ libro sexto insertum reperiatur, multaque quæ prius ex *Nearchi*, & *Onesicrati*, quos *Alexandro* magno militâsse diximus, libellis, pro veris ferebantur, aliter se habere comperta sunt: Abest autem hæc insula à continente quinque dierum nauigatione ad Austrum, vadosissimo mari, sed alueis, vt profundissimis ita angustissimis permeabili. Itaq; naues suas sine puppe, sed cum altera pro puppe prora fabricati sunt, vt sine flexu, seu velorum,

Taprobana insula reperta.

ſeu remorum miniſterio, non minus retrò quam porrò nauigari poſſet. Quo eodem ingenio *Germanicum* ad Batauorum ſuperanda vada vſum fuiſſe diximus. Quippe eadem ratio, vbi res eædem ſunt, immutabilis eſt; motuſque animorum eoſdem excitat, & paria conſilia paribus ingeniis ſubminiſtrat. Hoc igitur primo tempore diuites illæ Orientis opes, gemmæ, lapides, aromata, & odores, argento, vt hodieq; fit, permutari cœpta ſunt. Adeo quidem vt ſingulis annis argentea numiſmata ad duodecies centena coronatorũ millia cum graui imperii damno mercaturæ faciendæ cauſa tranſmitterentur. Parum hoc: *Minima*, inquit *C. Plinius*, *æſtimatione millies centena millia ſeſtertiûm omnibus annis ad odores funeribus conquirendos exportantur*: neque mirum, ſi par furor temporum illorum mercatores inuaſerat, qui noſtros nunc tenet; quum centuplum ex omni argenti ſiliqua inde redactum reportarent.

Cap. 19. *Claudio* vero ſucceſſit *Nero*, quo imperante nulla in mari memorantur prœlia: raròenim vlla tam diuturna tamque certa terra marique pax ſtetit: præterquam ad Euphratem; vbi *Domitius Corbulo* Dux rem Romanam ingenti cum gloria & incredibili ſucceſſu aduerſus Perſas promouebat. Hujus vero *Neronis* Imperii anno ſecundo incidit memorabilis illa in mari, Apoſtolo *Paulo* nauigante, tempeſtas, de qua in Actis Apoſtolorum fit mentio. Locũ ſi quæris, Adria fuit; vbi ſexaginta Romanorum cum Conſule & claſſe millia primo bello Punico, vnico naufragio periiſſe diximus. Tanta autem

autem maris ira fuit, tantaque jactatio, vt nemini ex illo nauigio per totos quatuor & decem dies, totidemque noctes ad jejunium soluendum quies daretur. Itaque in tanto periculo constituti, nihil ad summam curam, artem, industriam, reliqui faciebant; quo vitam quisque & priuatim suam, & communiter omnium conseruarent. Inter alia, quum nauem ipsam vi fluctuum à carina fatiscentem animaduertissent, nec vlla in anchoris superesset spes, ad *Hypozomata* confugiebant. Mos erat antiquis inter reliqua nauis armamenta, Hypozomata semper in parato habere. Ea autem funes erant, tantæ longitudinis, vt ipsum nauis corpus multipliciter ambire & circumligare possent. Hujus armamenti mentionem facit *Athenæus* in lib. 5. Deipnosophiston, vbi nauis Ptolomaicæ instrumenta referens, eam duodecim Hypozomata, sexcentorum cubitorum singula, habuisse memorat. *ὑποζώματα*, inquit, *ἐλάμβανε δώδεκα· ἑξακοσίων δ' ἦν ἕκαστον πηχῶν.* Quem locum vertendo interpres, *Nauis*, inquit, *costa & tabulata duodecim erant, sexcentorum cubitorū singula.* Quo nihil alienius cogita ei potuit? primùm enim, quid miri erat, tantæ molis nauē duodecim costas, seu statumina habuisse? quinimò verisimilius erat costas sexcentas, ad tantæ compagis molē vix sufficere potuisse. Sed fuerint costæ: quis tantæ costarū longitudinis in naue, non dico vsus, sed locus esse potuit? subrectæ enim sunt, vt scimus, costæ, & in altum surgentes, non in longitudinem

Hypozomata, quid?

nem protensæ. Atqui nauis ipsa à summo aplustre ad aquam quinquaginta haud amplius, & trium cubitorum fuisse ab *Athenæo* dicitur. Demus autem tantundem fabricæ sub aquis latuisse: centum & sex cubitos efficiunt. Quid igitur de quingentis, qui supersunt, cubitis fiet? tantundem opinor, ac si quis hoc in tauri aut elephanti costis contingere posse diceret; Quod verò sequitur, quam rationem habet? quem sensum? *Costæ*, inquit, *& tabulata duodecim erant*. Quid? an ea costarum & tabulatorum in naue, vel similitudo, vel affinitas erat, vt vnico vocabulo vtrumque sic indiscriminatim significari debuerit? Atqui par in hoc error versatur, atque in priore cernebatur. Tabulata enim spatia inter contecta nauis sunt; quæ vt maxima splendidissimaque in illa naue fuerint, sexcentorum certè cubitorum longa esse non potuerunt, quum ipsa nauis ducentis octoginta cubitis, eodem *Athenæo* referente, longior non esset. Aperta igitur res est, interpretem doctum alioquin, & infinitis pœnè difficultatibus in spinosissimi libri versione colluctatum, sed in hiis rebus non versatissimum conjectura captasse, quod ratione & sensu assequi non valebat. Hypozomata enim non ligna, sed funes erant: nautici quidem illi, non tamen anchorarii, nec quibus à terra religantur naues, quos *retinacula* alii, alii *oras* vocabant, sed quibus, vt modo dixi, vrgente tempestate, naues ipsæ in medio sæpe mari subligabantur. Ad quem morem respexit ingeniosissimus ille inter Latinos

Athenæus lib. 5.

nos

nos Lyricus; *Vides*, inquit, *vt malus celeri saucius Africo, Antennæq; gemant*, *ac* sine funibus *vix durare carina possit imperiosius æquor?* Luxatur enim sæpe fluctibus carina, nique funibus substringatur, dissilit, juncturæque laterum & costarum ab imo diffractæ rimas agunt, & aquam penitus accipiunt: Ad quod incommodum, quin potius exitium euitandum, vnicum sæpe remedium ab Hypozomatis petebatur. Itaque & *Appianus Alexandrinus* libro quinto de bellis ciuilibus, *Sext. Pompeio* Magni filio vitio dat, quòd quum Octauianos prœlio nauali in fugam conjecisset, eos vltra non fuisset insequutus; sed passus sit eos nauigia *διαζωννύντας*, hoc est, *circumcingere* sicut poterant, & *secundo vento Vibonem perferri.* Hinc igitur diuinus ille Actorum Apostolicorum Scriptor nauem, in qua sacratum Apostoli corpus ferebatur, à nautis substrictam, seu subligatam fuisse memorat. *ὑποζωννῦντες*, inquit, *τὸ πλοῖον*, hoc est, *Nauem substringentes*, ventis se permiserunt. Nec mirandũ profectò est, si tam vtili tamq; necessario nauis instrumento nullum à Latinis nomen impositũ reperiatur. Rectè enim illud à *Lillio Gyraldo*, in elegantissimo suo de nauigiis libello traditur, nauium partes & instrumenta diligentiùs à Græcis tradita fuisse quàm à Latinis: quanquã nec ipse quicquam de hoc armamenti genere alterutro sermone attigit. *Mitræ* modò meminit; quo funis genere nauem mediam vinciri ait; sed, vt videtur, rem obscuram non attingere, quam non explicare maluit. Multo ille prudentiùs, quam Lexicographi, qui ne quid

ignorare videantur, ὑποζώματα tabulata ferè vertunt: quod quàm appositè, ex *Platone* in decimo de Repub. libro constat, vbi Eri Pamphili fabulam moralem referens, *Lumen quoddam Iridi simile cœlum veluti vinculum, & vt hypozomata triremem, ambire narrat.* Verùm vt ad rem redeam, illud certè constat inter paucas memorabilem hanc qua periclitabatur Apostolus, & è qua, sine summi Numinis interuentu eripi nauigantes non potuerint, fuisse in mari tempestatem.

Cap. 20. Sed vt hæc sub imperii Neroniani initio contigit, ita sub ejusdem exitu par atrocitate maris ventorumque exarsit rabies, qua magna Romanorum classis depressa periit. Quippe à Formiis in Campaniam à *Nerone*, non exceptis maris casibus, ad diem venire jussi, dum Domini jussa magis quam maris sæuitiam exhorrescunt *naufragi*, vt est in prouerbio, *portu egressi*, in itinere, littori allisi, omnes perierunt. Quæ quidem clades tanta fuisse à *Tacito* perhibetur, vt prodigii loco populo Romano fuerit: Medio vero Imperii tempore portum Antii, viginti millibus passuum ab Ostia dissiti, *sumptuosissimi*, vt ait *Suetonius*, *operis* extruxit. Expeditionē deinde ex Italia in Achaiam suscepit *Nero*. Causa itineris, ingens cum scenicis & fidicinibus æmulatio & certamē erat; & præconcepta in tam duro bello victoriæ laus; nec votis successus defuit. Itaque detriumphatis Achaiæ totiusque adeo Græciæ cantoribus, citharœdis & choraulis, in Italiam gloria satiatus rediit. Ante tamen quam reuerteretur, Isthmum

Ναυαγοὶ ἀπὸ λιμένων ἀνηγον.

Achaicum

Achaicum perfodere est aggressus. Nihil illo terræ jugo in historia notius: in cujus medio sita olim erat nobilissima illa Corinthiorum vrbs, mare vtrinque subjectum habens, & ad vtrumque mare suum portum, alterum ad Orientem, qui Cenchræ, alterum ad Occidentem, qui Lechæum antiquis dicebatur. Hunc igitur hominem ingens incessit Achaiam à reliqua Græcia, immisso gemino mari, abrumpendi libido: ad quod opus exercitum quidem omnem, sed impensiùs Prætorianos pro concione hortandos esse censuit. Quos quum oratione sua ad opus accensos animaduertisset, sequimini me nunc, inquit, commilitones mei: & cum dicto rastellum è manu astantis rapuit; humumque effossam, & in corbulam congestam ipse suis humeris extulit; quo tam præclaro Imperatoris exemplo excitati milites, ocyus omnes operi incubuerũt. Sed inter opus, venæ sanguinis passim ex humo scaturientes, gemitusque sub pedibus, & ex terræ cauernis horrendi veluti mugitus exaudiri cœpti, fodientium animos religione & metu impleuerunt. Itaque ipse *Nero* accurrit, vitiumque animi fossoribus exprobrans, & increpitans, ligonem arripit, operique manum rursus admouet: nec tamen euicit; rerum nouarum rumoribus in vestigio reuocatus, vt refert *Dion*.

Isthmi Achaici perfossio tentata.

Nec minoris insaniæ opus in Italiam reuersus tentauit: scilicet ab Auerno tota Campaniæ Vmbriæque longitudine per saxeta & rupes in Tiberim fossam, nauigabilẽ quidem, sed nullo vsu, si perficeretur, futuram perducere molitus. Cap. 21.

Auernus. Erat Auernus, lacus in extremo Campaniæ limine sulphureus, & collibus vndique præaltis conclusus, nisi quà per Lucrinum sinum in mare effunditur. Totus nimirum ille Italiæ tractus igne subterraneo abundabat, & etiamnum abundat: priscis vero temporibus siluestris insuper, & vel ipsius Solis radiis inaccessus erat. Crassæ etiam nebulæ è sulphureis terræ venis, lacubusque aeri offusæ visum vndique auferebant. Hæc nimirum erat illa apud Homerum vndecimo Odysseïdis suæ libro, *Cimmeriorum patria*, quam Solem nunquam vel surgentem, vel cadentem radiis suis illustrâsse memorat. Quam rem à Poeta penitus confictam fuisse existimarem, nisi is, quem modo dixi, *Villamontius* ei fidem astrueret. Refert nimirum lacum Auerni tam celsis ad Orientem & Occidentem collibus obseptum esse, nullus vt eo matutinis vespertinisuè horis radiis solaribus aditus pateat. Solo verò meridie, quum Sol in medio Cœli positus Septentriones aspicit, per ostiolum, quà lacus in mare Austrum versùs effunditur, Solem irruentem recipit.

Cimmeriorum patria.

Regio Phlegræ. Tota verò regio Phlegræa ab incendio nominata erat: & alius juxta fluuiolus pares cum Auerno halitus eructans, Phlegeton dictus. Calida verò Baiarum balnea quis fando non audiuit? antrumque Sybillæ ad Cumas juxta positas etiam nunc ostenditur. Mons etiam *Vesuuius* non longè inde positus, si jam non ardet, attamen veteris vestigia flammæ seruat. Nec qui ex nostris Italiæ vrbes & loca peragrant, quum redierint, quicquam libentius quam lo-

Phlegeton.

corum

corum illorum antra, & ignea ſpiracula ex antris erumpentia, & experimenti cauſa caniculos injectos, & ſemineces ſtatim extractos referunt: Erat autem temporibus Trojanis hoc in loco oraculum inſuper Phœbo diabolo ſacrum. Hoc ab *Ulyſſe*, ſi fides *Homero*, adibatur, & ex oraculo via inde ad inferos per vatem oſtenſa: quā fabellā, *Maro* poſtea, vt alia plæráq; ad *Ænaam* tranſtulit. Refert etiam *Strabo* fani hujus Sacerdotes, lucri ſui cauſa hanc de inferis ei loco ſubjectis opinionem ſtudioſè in hominum animis aluiſſe. Ab hoc igitur lacu *Nero* foſſam nauibus ferendis aptam in Tiberim perducere inſtituit. Sed, natura repugnante, rem fruſtrà cœptam ſubitò abrupit: non quod ille naturæ morem vlla vnquam in re gerendum cenſuit; (quippè qui omnia ejus jura confundere & in aduerſum ſemper niti conſueuerat) ſed quòd ea res eſſet quæ nulla ope humana perfici potuerit. Erat autem totus ille Campaniæ tractus vbi veteres Auernum & inferos collocabant, hiis demum temporibus, de quibus nunc agitur, non cultura modo agrorum, verum etiam villarum, caſtrorum, vrbium, naualium, balneorum & aliorum ædificiorum, non ad voluptatem, ſed ad luxum comparatorum ſtructuris, ſupra reliquā omnem Italiam, exornatus. Portum *Pompeius*, ex fœtidiſſimo Auerni lacu pulcherrimum effecerat. Baulos *C. Cæſar*, in vicino colle, vnde deſpectus, hinc in Miſenum, inde in ſinum Baianum patuit, ædificauerat. *Auguſtus* nauale ad Miſenū juxta poſitū toto orbe celeberrimum extruxerat: *Agrippa* regio-

nem

nem omnem syluis purgauerat. Quarum in locum laureta manu consita sic vbique surgebant, nihil vt illi regioni toto orbe simile, nihil secundum conspiceretur. Hinc Imperatoribus Romanis, in illa semper loca, animi causa, secedendi mos. Hoc *Augustus*, *Tiberius*, *Caius*, *Claudius*, hoc ipse *Nero* factitabat, & inter vireta, & fontes, calida hos, illos frigida manantes, voluptates concessas, vetitas, omnes exercebant; dubium vt esset terranè an mari lasciuirent magis.

Cap.22. *Nero* verò eodem facinore vtrumque simul elementum polluit, & regionem hanc verè infernalem, infando parricidio vtrobiq; admisso, fuisse ostendit. Mater ei *Agrippina* erat, quam quùm ille semel tollere statuisset, Baias venit: *Agrippina* tum Baulis agebat; quumque ministrum cædis quæreret, incidit in Anicetum, classis Misenensis Præfectum. Hic, seu ferro, seu veneno Imperatoris mater tolleretur, cædē ipsam nec commodè celari posse, & proditā non ferendæ infamiæ futuram præfatus, & ab ipso loci aspectu quid posset admonitus, rē & aliter, & faciliùs, & occultiùs transigi, & mulierem in subjecto mari, sine omni suspitione submergi posse monet. Modum exigenti Neroni, infit Anicetus, posse se nauem solutilem excogitare, ea arte constructam, vt inter remigandum nullo negotio, subitò à carina resolui possit. Placuit ingenium. Quinquatria celebrantur: *Nero* matrem festo adhibet; mater à Baulis ad mare descendit: ibi nauigio recepta Baias ad cœnam venit, inde eadem nocte ad Penates suos

Agrippinæ cædes.

cubitum

cubitum reuerſura. Venientem filius gratulabundus & officiosè admodum ſuſcepit, non alia re iratior, quàm quod tam vili nauigio mater Imperatoris aduheheretur; Itaque illa ſepoſita, adducitur triremis ab Aniceto comparata, multo auro, & tapetibus inſtructa: Poſt cœnam, ſera nocte ad mare à filio mater deducitur; nec longè à littore progreſſa, quibus cædis miniſterium mandatum erat, nauem luxare & reſoluere parabant. Sed ea res ad votum integrè non ſucceſſit; tabulatum modo in triclinium vbi *Agrippina* cum comitibus recumbebat, decidit: & famulam oppreſſit. Ancilla dolū non ſentiens, *an matrem Imperatoris occiderent* muliebritèr interrogabat? illi *Agrippinam* ex voce rati, ancillam in tenebris pro Domina confodiunt; & inter agendum, ipſi *Agrippinæ* inſcii humerum vulnerabant. Quæ præſenti ingenio vſa, & ſe alienæ mortis beneficio, ſi non ſoſpitem, attamen ſuperſtitem eſſe ſentiens, nullo ejulatu, ac ne gemitu quidem propter acceptum vulnus edito, inter nautarum remigumque turbas è triclinio in foros aſcendit: inde in mare deſilit, & in terram vicinam enatauit. Vbi terram attigiſſet, nuntios ad filium mittit; fortuitum caſum ſimulat: ſe deorum beneficio, periculo ereptam: ne ea res Aniceto ſociiſuè naualibus aut remigibus fraudi eſſet, petit. Sed non is erat *Nero*, qui in re tam impiè ſeria, ludibriis falli poſſit. Itaque eundem Anicetum primo mane Baulos cum miniſtris miſit. Illa venientes, ecquid ſalutandi, an occidendi cauſa veniſſent, rogat? Vbi tela ad jugulum intenta vidit,

nihil

nihil morata ventrem præbuit; quin tu, inquit, Anicete, hunc vterum, qui *Neronem* tulit, primum feri: Ita multis vulneribus, confecta, & pœne concisa, mater nequam filii nequioris jussu, partim in mari, sed penitùs in terra, *Agrippina* periit.

Cap. 23. *Neroni* successit *Galba*; Dux ille haud quaquam in suo genere aspernandus. Sed nullo vnquam nauali facinore commendatus. Vnum tamen beneficium mari debuisse dicitur. Etenim quum insidiæ Romæ *Neroni* vndique struerentur, nec deessent qui *Galbam* ad Rempublicam capessendam sollicitarent, classis vnde vnde abrepta, nullo remige, nullo nauta, nedum vectore aut milite instructa, sed omni bellico apparatu farcta, ad Hispaniæ portum quendam, vbi tum *Galba* sollicitus agebat, appulit. Res statim prodigio habita est; nec vlla res æquè cunctantem impulit, aut inter spem metumq; nutantem magis confirmabat.

Cap. 24. *Galbæ* extincto successit *Otho*, *Othoni Vitellius*, *Vitellio Vespatianus*. Inter Othonianos & Vitellianos leuis pugna in Pado flumine commissa memoratur. Cum classe etiam Misenense Narbonensem Galliam contra *Vitellium* inuasit *Otho*. Interim falsus *Nero* subitò exortus, nomine *Andriscus* multorum animos rei nouitate excitauerat: sed diuturnum non erat istud, vndecunque ortum, Romani Imperii ludibrium: Gallatiam & Pamphiliam Asiæ minoris prouincias illo tempore regebat *Calpurnius Asprenas*. Is in itinere, dum inter maris Ægæi insulas versatur, quosdam è Trierarchis suis *Neronis* nomine

Pseudo Nero cæsus.

mine ſolicitari comperit. Itaque emiſſis pauculis nauigiis Pſeudo-*Neronem* iſtum, viriliter ſe tuentem occidit. Corpus defuncti Romam miſſum, nec quicquam in eo *Neronis*, præter prominentiam oculorum, & vultus toruitatem agnitum. Sed quum comperta *Othonis* morte, *Veſpatianus*, qui tum Judæam tenebat, imperium appeteret, præmiſit ad hanc rem Mucianum. Is diutiùs intermiſſam rei nauaalis curam renouauit. Itaque contracta mediocri in Ponto Euxino claſſe, ad Byzantium deſcendit: auctiſque ibi copiis naualibus Italiam petiit, & Brundiſium, Tarentum, Calabriamque omnem & Lucaniam cum claſſe valida inuaſit. Aduerſus quam nihil opis aut ſubſidii in claſſe vel Miſenenſi vel Rauennatenſi; (vtpote quæ vnica jam legione ſingulæ conſtarent) inerat: Quid? quod Rauennatenſis claſſis ſtatim ſtudio partium, & maximè *Vitellii* odio, ad *Mucianum* defecit. Sed dum *Mucianus*, abducto claſſis Ponticæ præſidio, Italiam magno cum ſucceſſu inuadit, ſubitò in ipſo Ponto bellum exoritur, duce *Reguli* cujuſdam in illis partibus mancipio, nomine Aniceto. Is nouum nauigii genus excogitauit; in quo nullus ferri calybiuè, (quanquã in regione quæ ejus generis metallis præter cæteras abundabat) vſus erat; ſed ligneis clauiculis & paxillis compingebantur naues. Quin & noua forma nauibus data, ex qua Cameræ dicebantur. Arcta illis latera ſurſùm erant, ſed lato alueo ſubnixa: & ab ipſa ſtatim aqua, non in rectum ſurgentia, ſed paululùm inclinata. Quoniam verò fluctus, tollente vento,

Mucianus.

Cameræ, ſiue Cumbariæ nauis genus.

to,

to, altius consurgentes, superatis laterum, vt sæpè fit, marginibus, ipsos foros inuadebant, ideò ad fluctus excludendos, nouum quoddam instrumentum comparauerat; tabulas scilicet mobiles, quas pro modo tempestatum alias super aliis surgentes, & leniter fastigiatas addebat; donec ad extremum, si tempestatis ratio id poscebat, tecti in modum desuper coirent. Cujus generis nauigium, Græci, κάμαρας, hoc est arcas & capsas antiquitùs vocabant. *Tacitus* à tabularum curuatura & fornicatione Cameras appellare maluit. Has verò Cameras ad multa deinde sæcula Ponticæ oræ incolæ retinuerunt: sed vitiato paulatim sono, pro Cameris Cumbras eas primò, mox Cumbarias, & demùm Gumbaria appellabant. Hac classe fretus Anicetus Trapezuntem, aliasque Ciuitates Asiaticas inuasit: & propter crebras victorias in ore hominum esse cœpit. Quibus de rebus certior factus *Vespatianus*, eò properè Virbium Geminum, spectatæ virtutis virum mittit. Is quum vnde classem contraheret, non haberet, raptim cæsa materie, nouam totam extruxit. Cum qua mare ingressus, primo impetu Anicetum in terram, fugauit, Camerasque ejus incendit, ipsum verò deditum, vt Vitellianis partibus fauentem, interfecit.

Anicetus.

Cap. 25. *Vespatianus.*

Interim *Vespatianus* ex Judæa in Ægyptum frumenti modum, antequàm Romam proficisceretur, in potestate habiturus, descendit. Qua maximè re partes Vitellianas in Italia afflixit. Vrbem verò ipsam fame jam laborantem missa eò Classe Alexandrina recreauit: Erat hiis

temporibus

temporibus quidam genere Batauus, nomine Ciuilis; vir impiger, & manu promptus: Is rapta ex *Neronis* primum, tum *Galbæ*, & *Othonis* cædibus, deinde & ex *Vitellii* cum Legionibus ad Imperium quærendum discessu occasione, Romanos omni militiæ genere variè fatigabat. Vir, si quis vnquam ex Batauorum Insula, insignis, Sed prima ei cũ Romanis pugna naualis in occiduo Rheni fluminis brachio erat. In qua Classem Romanam omnem quidem, quamuis non magnam cepit: victoriamque reportauit, claram in præsens, vt ait *Tacitus*, & in posterum vsui; armaque & naues, quibus indigebat, adeptus, magna per Germanias Galliasque fama, *libertatis auctor* ferebatur. Quippè qui cum Tutore Germano, & Classico Gallo conjunctus multa Romanorum millia in acie ceciderat, castra & præsidia expugnauerat, naualibus etiam incursibus & præliis classes oppresserat; vt supremum Romanis diem illis in locis facturus videretur, ni cæso mox *Vitellio*, summa Imperii ad *Vespatianum* recidisset. Cujus fortunam reuereri simul & horrere Ciuilis cœpit: nam & distractæ primùm Legiones Romanæ omnes vni *Vespatiano* sacramentum dixerant; & quia Batauia Insula erat, ideò classis ex Britannia ad eam inuadendam accersebatur: omni enim tempore post *Claudii* in hanc Insulam aduentũ, classis quæ Britannica dicebatur, ad Oceani hujus tutelam data fuerat, & in ea ad omnes occasiones intenta stabat. Quibus rebus motus Ciuilis maturè *Vespatiano* manus dedit. Nec *Vespatianus* tam fortem virum aspernari, *Ciuilis Batauus.*

aut

aut praua vltionis spe hominem ad arma natum, & in armis tanta prius cum Romanorum strage & sui laude versatum vltra lacessere è re vel sua, vel publica, esse existimabat.

Cap.26. *Vespatianus* in Ægyptum descensurus oram Judææ maritimam peragrauit: inter cæteras vrbem Ptolemaiden adiit: ea priscis temporibus Ace dicta, postea Ptolemais fuit. Sed bello demùm sacro à Christianis sub annum Domini millesimum & centesimum susceptо, pristinum nomen, leui immutatione facta, recepit, & Acon appellari cœpit. Eam Belus siue Beleus Fluuius præterlabitur, profunditate magis quam latitudine conspicuus: & religionibus sacer olim magis quam vsu bonus. Est enim potu insaluberrimus. Belus ad duo ab vrbe stadia se in mare effundit; in ipso verò fluminis ostio vitrea arena reperitur; omni illa admiratione dignissima: vtpote quæ nitro prius perfusa, igne deinde molliciem capit, & liquefacta in vitrum transformatur; idque inexhausta quadam penu: multæ vt naues eòdem conuenientes, nullam copiæ imminutionem vel faciant, vel sentiant. Addunt & illud: locum ipsum stupenda quadam natura non solum arenas quascunq; siue è mari egestas, siue per fluuium expulsas, siue è vicinis collibus eò ventorum turbinumque vi impulsas, verumetiam quælibet alia metalla, si locum contigerint, breui temporis spatio in vitrum transmutare. Idque *Strabo* & *Tacitus*, inter priuata littoris, quod Beli amnis os & vrbem Sidona interjacet, miracula recensent. *C.* verò *Plinius* tricesimo

Ptolemais vrbs.

Acon.

Belus amnis.

Arena vitrea ad Beli, in Judea fluminis os.

sexto

ſexto Naturalis Hiſtoriæ libro ſimilem arenæ vim ad Vulturni fluminis os in Italia, itemque in Galliæ & Hiſpaniæ littoribus ſuo tempore repertam fuiſſe tradit. Sed vt noſtra hac Venetum, ita illa ætate nobilius cæteris erat vitrum Sidone confectum; utpote quod non ſolum flatu formari, verum etiam torno teri & in argenti morem cælari potuit. Itaque *Vitri* nunc *artificem*, nunc *officinam* Sidonem dictam legimus; nec illa minus ſuo Vitro, quam vicina Tyros ſua purpura ſe efferebat.

Veſpaſiano verò defuncto ſucceſſit *Titus*, *generis* ille *humani delicia* dictus, cujus fœlicitati illud in mare acceſſit: quod eo imperante Britannia noſtra omnis, in Romanorũ poteſtatem primùm venit. *Claudius* enim, quod anteà à me dictum eſt, partem ejus tantum in prouinciæ formam redegit; quam diuerſi ſubinde Præſides rexerunt, *Plautius*, *Oſtorius*, *Veſpaſianus*, *Didius*, *Paulinus*, alii, qui ſuas cum Britannis, vel laudes, vel clades nunc proſpero, nunc aduerſo Marte miſcuerunt. *Veſpaſiano* verò regnante, miſſus eò eſt *Julius Agricola*, vir pacis belli que artibus inſignis. Qui quum exacta jam pœnè æſtate, (quo tempore reliqui ferè Imperatores loca hibernis circumſpicere ſolebant) prouinciam intraſſet, cum exercitu ſtatim profectus in Monam Inſulam, non mediocri interuallo à continente disjunctam, pedibus mare ingreſſus, ſine omni nauium miniſterio penetrauit. Id miraculo Inſulanis primò habitum mox metum incuſſit, & in vltimam demùm deſperationem egit: quid ni enim illi cederent, cui

Cap. 27.

Mona inſula, ſine nauibus petita.

cui mare ceſſiſſe & tutum inter fluctus iter præbuiſſe cernerent. Scilicet, quod *Alexander* olim in Lyciæ littoribus, quod *Scipio* in Carthaginis nouæ obſidione fecit, æſtus deceſſum, & latentia ſub aquis vada cæteris attentiùs & ſolertiùs notauerat. Veruntamen Monam Inſulam debellaſſe tanti fuit, vt non victoriæ modo, verum etiam ſummæ moderationis laudem inde retulerit *Agricola*, quod literas alias quam laureatas ſuper ea re ad Senatum miſerat. Quum verò cætera omnia Britanniæ littora cum Inſulis adjacentibus populo Romano jamdudũ innotuiſſent, ingens *Agricolam* inceſſit cupido, terminum ejus Borealem, ſi quis eſſet, inuenire; nec vltrà Britannia inſula an continentis pars foret, in ambiguo eſſe pati. Itaq; contractam claſſem à Mona inſula Aquilonem versùs nauigare juſſit. Ita tamen vt littus vſque legerent, & in conſpectum exercitus ſub noctem ſemper venirent. Hac nauigatione Glotam ſiue Clotam, æſtuarium, (quod nunc *Dunbritum Frithum* appellant) ad Occidentale Scotiæ latus quà Hiberniam ſpectat poſitum, adueniunt. Quumque compertum haberet, in aduerſo Inſulæ latere, quæ Orientem reſpicit, aliud perinde magnum æſtuarium, *Bodotria* dictum (quam nunc *Fortham* vocant) in terram incurrere, cœpit animum aduertere, & quod interjacet ſpatii caſtellis & præſidiis firmiſſimis muniuit. Saltèm vt barbaros à reliqua Britannia eo obice excluderet: & in aliam veluti inſulam ſummoueret. Inde Glaſcouiam vrbem, & illuſtris Hamiltonum familiæ caſtrum ad

Britannia inſula eſſe deprehenditur.

Cluidæ,

Cluidæ, Sterlingiam verò ad Forthæ fluminis ripâ quamuis diuersis forsitàn nominibus, originē olim traxisse reor. Quumq; variis jam,& si vnquā, dubiis & sanguinolentis præliis, omnes terræ illius populos fregisset; misit qui vltimam rerum, vt putabant, metam explorarent. Hii primi Romanorum Cluida egressi mare Deucalidonium, vt Myniæ olim Pontum Euxinum *Jasone* Duce, majori ausu, quamuis non pari fama nauigari posse docuerunt; Orcadasq; insulas circum circanauigarunt. Inde ad Australe demùm latus reuersi, Britanniam verè insulam à toto orbe diuisam esse retulerunt. Reuerso verò *Agricolæ*, *Titus* triumphales honores & ornamenta detulit. Triumphari enim Romæ ab *Augusti* temporibus desitum est. Duos verò *Titus* imperauit annos: quo tempore nihil, ad bella quod attinet, seu terra, seu mari fecit: prætérquam quod prælia naualia duo, alterum sub Corcyrensium & Corinthiorum, alterum sub Atheniensium & Rhodiorum (adeò jam præstantissimarum olim gentium nomina euiluerant) exhibuit. Ad reliqua quod attinet, nullum illo biennio generi humano tristius, aut funestius, vel terra, vel mari vlla ætate tempus contigit. Imminet mari non procul Neapoli mons Vesuuius, flammas fumosque, vt Ætna, euómens, cineresque in vicinos campos cum mugitibus, horrendisque tremoribus sæpenumerò eructans. Sed hoc tempore tam insolita rerum facies omnia, in illo Italiæ tractu occupauit; vt qui prius mundum æternum fore non dubitabant, omnia jam ne in anti-

 quum

quum Chaos protenus reciderent, timere cœperint. Primum enim magnus numerus hominum inusitata magnitudine, quales gygantes finguntur, in eodem monte & regione finitima, ac vicinis ciuitatibus interdiù noctuque vagari, versarique in aere visus est, vt refert *Dion*; Ad hæc, sonitus tubarum, armorum, tonitruum, non solùm è monte ipso, verum etiam sub pedibus audiri. Nec in terra tantùm, verum etiam in mare fremitus ad aures accidebant. Itaque properabant alii ex ædibus in vias, alii è viis in ædes confugere; quemlibet præterquam in quo erant locum tutum fore rati. Tanta verò erat copia cineris, vt terram mareque, atque adeò ipsum aerē compleret. Quæ res non solùm hominibus prædiisque, & pecoribus, & satis damnosa fuit, verum etiam pisces volucresque peremit, duasque integras vrbes, Herculanum & Pompeios, populo tum sedente in theatris, & spectaculis intento penitùs obruit; nec hiis finibus contenti, cineres in Africam porrò & Ægyptum, & Syriam, globis delati, peruolarunt; stupentibus rei miraculo gentibus, quum causam rei ignorarent. Equidem non ita pridem nauem in alto mari nauigantem, cinere vndique conspersum esse accepi; quid mirū? quum tam dissitæ, tanquam longinquæ regiones simile quid passæ, hoc exemplo, reperiantur? multi mortales hac peste absumpti sunt, sed præter alios, *C. Plinius*, Clasis tum Misenensis Præfectus; qui quum atram ex Vesuuio nubem volui primo diluculo conspiceret, triremi conscensâ, eò statim visendi & cognoscendi causa properabat,

C. Plinii mors.

properabat. Quamuis autem cinis jam, & densior, & feruidior nauiganti incideret, nullo tamen vel amicorum, qui vnà erant, suasu, vel ipsius magistri, cui monenti paruisse debuit, consilio adduci potuit, vt retrò cursum flecteret. Dum nauigat, hîc montis in littus prolapsi ruina longiùs à terra summouetur: cursum illic in alto tenenti, vadum subitò exortum obstitit; sed pertinax propositi animus, non priùs miraculum illud naturæ speculari desiit, quã cinis cum tetro sulphuris odore magna copia incidens spiritum occluderet. Anno sequenti *Titus* in Campaniam ad res ibi tot incendiis desolatas ordinandas, proficiscitur; quo absente magna Romæ pars, igne subitò ex ipsa terra passim erumpente, conflagrauit; Deo profectò, vt mihi videtur, templi Hierosolymitani ab illo recentèr tũ euersi pœnas exigente: nam præter priuatas ædes, falsorũ etiam Deorum, *Serapidis* ac *Isidis* fana, templum *Neptuni*, *Pantheon*, & *Jouis* ipsius Capitolini ædes, eodem igne hausta funditus perierunt. Quid ni enim ego, hæc omnia in templi sui (quamuis à se jam derelicti) vindictam à Deo immissa fuisse censeam, quum ne ipsi quidem tum Romani (vt author est *Dion*) gentiles quamuis & à vero Deo, cujus & templum & vrbem vastauerant, alieni, hoc malum *diuinum* planè, hoc est, diuinitùs immissum & inflictum fuisse dicere non dubitarent.

C. Plinii mors.

Roma igne ex ipsa terra erumpente deformata.

Tito verò successit *Domitianus* frater, *Domitiano Nerua*; à *Nerua* res ad *Trajanum* delata est; hic expeditionem in Parthos suscepit; Cap. 28.

 Euphra-

Euphratemque & Tigrim transgressus vltrà *Alexandri* tropæa tendere constituit: major tamen eum impetus maris Erythræi siue Oceani Orientalis littus visendi cepit. Itaque ad dextram deflectens, voti quidem hujus compos euasit, nauigiisque in Oceanum euectus illa maris jactatione veluti ludo quodam (quod olim *Alexandrum* in Oceano Indico fecisse constat) se aliquantisper oblectabat; conspectaque naue quæ in Indiam nauigabat, se siquidē annis junior esset, eo profecturū professus est; *Alexandrum* subinde, quod eò penetrâsset, fœlicem vocans. Inde reuersus in itinere mortem obiit; eique summo omnium studio successor datus est *Adrianus*, qui res quas sciam in mari nullas gessit. Eo tamen imperante partim mercaturis, partim expeditionibus effectum est, vt via ad Indos notior, quam priùs,

Arrianus. mari fieret. Etenim *Arrianus* quidam vir pacis militiæque studiis clarus, Periplon siue maritimam itinerationem, hoc tempore, maris Erythræi accuratissimè conscripsit; in quibus itinerum, regionum, gentium, oppidorum, portuum, promontoriorum, fluminum, quæ maris vtriusque littori adjacent, ea fide & diligentia perscripsit vix vt aliquid hac nostra ætate iis addi posit.

Cap. 29. Dixi superius temporibus *Claudii* Imperatoris, *Annei Plocami* libertum tempestatibus abreptū Taprobanem insulam & orbem orientalem Romano Imperio aperuisse. Romani verò hac arrepta occasione, quousque poterant armis omnia subegerunt, & vectigal deuictis indicebant:

indicebant: ſed mercaturis faciendis nullum deinceps finem poſuerunt. Itaque *Adriano* imperante periplus hic maris Erythræi ab *Arriano* inſtitutus eſt. Qui ab intimo ſinus Arabici portu initium faciens dextrum primum littus ad Caput ferè bonæ ſpei Occidentem versùs perſequitur; ſingulis promontoriis, inſulis, portubuſque ſua nomina, vt tum ferebant, apponens; quæ Portugalli deinde auorum noſtrorum memoria magna parte immutarunt. Inde reuerſus Orientem petit, ſtatimque ab oſtio ſinus Arabici, Arabiam fœlicem attingit: non illam regionem, ſed vrbem, & emporium toto orbe à multis anteà ſæculis celeberrimum. Eo enim ex reliqua Arabia omni Perſideque & India, aromata, & ſi quid diuitius natura in illis regionibus procreabat, terra marique aduehebantur. Hæc nimirùm eſt illa vrbs quæ nunc Aden, ſeu Adem Belle foreſto, & *Ludouico Patritio* dicitur: centum & viginti milliaribus ad Orientem ab Arabici ſinus oſtio poſita. Inde Alexandrini poſtea petebant, quas toti orbi Romano communicarent, merces. Sinum deinde Perſicum radit, & Ormuſam ſiue Harmoſam inſulam intrà ſinus Perſici oſtium poſitam perſtringit; non quidem ſub Ormuſæ nomine, ſed erat illa vna de tribus inſulis infra oſtium ſinus Perſici locatis, quas Callaias vocat. Tum littus Indicum inuiſit: ſigna regionis in vaſto illo Oceano nauigantibus occurrentia deſignat: *Serpentes nigros anguillis aut murenis magnitudine pares toto mari natantes*: eo indicio ſe Indiæ regionẽ ſub ſiniſtris non longè

Aden emporium in Arabia celeberrimũ.

habere noscunt. Quā tamē rem Gubernatores Portugalli in suis itinerationibus tanquam suū inuentū jactant, vt ex *Linschottenii, Tho. Lopezii*, & *Andreæ Corsalii* libris editis apparet. Indum verò fluuium nullum nominat Arrianus, sed Synthum: siue illud priscum fluuii ipsius nomen erat, siue præcipui ejus fluminis ostii appellatio, à quo totum ab *Arriano* nominatum videatur. *Ptolemæus* enim Synthum inter septē Indi fluminis ostia præcipuū recenset. *Plinius* verò Syndū vocat: vt existimare liceat, vel ab Indo Sindum, vel à Sindo Indū, literula vna vel addita, vel subtracta, quod sæpè fit, fuisse nominatum. Idem quem dixi *Corsalius* tanquam rem nouam & prius inauditam, sibi in sua nauigatione mare vicinum Indiæ lacteo colore apparuisse refert; quasi verò non & hic noster *Arrianus* in hoc suo periplo id ipsum tradidisset. Cambaiam nunc celebrant nostri; quo vocabulo siue ciuitatem denotent, ea *Arriano* Syrastrena est, siue sinum, in quem Indus effunditur, is Canthicolpus Græcè, hoc est, Canthi sinus dicitur. Sed ne multus in hiis sim, periplus hic, non solùm ad Gangis ostia, Malacamque in aurea Chersoneso positam, & Taprobanem, siue Sumatram, verumetiám longiùs ad Orientem & ad vsq; Sinensium regnum, quod Chin siue China nunc dicitur, se extendit; idque tam certo ordine, vt nihil sit faciliùs, quam difficillimas plerasque inter scriptores hisce de rebus subortas lites, ex hoc periplo componere. Multi erant hoc in quo nunc versor sæculo, qui res Indicas diligentèr admodum tractabant

Indus.

Lacteus maris Indici color.

Cambaia.

tractabant. *Strabo*, qui temporibus *Tiberii* vixit: sed ille magis Mediterranea sequutus. *Plinius* deinde, solertissimus naturæ in omni genere scrutator. Mox *Ptolomaus*, qui Marinum quendam sequutus, sed eum emendans, pinacas illas suas, siue Tabulas Geographicas, ad Cœlorum gradus ita statuit, vix vt illæ rerum experientia ad hanc vsque ætatem aliqua ex parte refellantur. Sed *Arrianus* hic noster in rerum Indicarum explanatione plus cæteris elaborauit. Nam & in Historia de Expeditione *Alexandri* Magni scripta eas diligentissimè persequutus est; & singularem insuper de rebus Indicis librum edidit; & hunc denique ejusdem littoris periplum accuratissimè conscripsit: Quem librum *I. Stukius*, genere Germanus, doctissimis suis scholiis illustrauit, nouaq; nomina, vt erant nuper à Portugallis imposita, priscis vrbiũ, portuũ, promontoriorũ & insularũ appellationibus subjunxit. Quibus de rebus latiùs paulò, veluti stadio egressus, scripsi. Sed id eò animo feci, vt rerũ mundanarum (quod mihi sæpè facio) vicissitudinem legentibus antè oculos videndam constituã. Quoties enim ditissima illa & naturæ dotibus omni in genere refertissima regio ad hujus nostri orbis notitiã peruenit? quoties & recessit? *Alexander*, (ne quid altiùs repetam) eam olim terra marique aperuit: anno deinde ducentesimo, sic euanuit; vt nisi homulus quidam fortuitò ventorum casu abreptus eò peruenisset, esset India, esset Taprobane, necne, tantùm non dubitari posset. Illo igitur sæculo rursùs

India olim variè & reperta, & amissa.

rursùs innotuit; ſed paulò pòſt ſic è notitia, veluti è conſpectu, abiit, vt recognitæ beneficium Portugallis debeamus: Hii enim circitèr annum 1496. à *Johanne* Rege ſuo miſsi multis ſudoribus, quũ Guineæ littus præterlegiſſent, ad promontorium quoddam longiſsimè in austrum procurrens peruenerunt: vbi præter ſolitas maris injurias fulmina cæteraque cœli prodigia paſsi, tandem induſtria ſua caput ipſum ſuperarunt; qua re contenti, ad *Johannem* redierunt; ſuiſque chartis huic promontorio nomen Tormentoſum, inſcripſerunt. *Johannes* verò re diligentiùs & maturiùs perpenſa, quum caput illud ad tricesimum ſecundum latitudinis Auſtralis gradum pertingere, vltráq; ad Auſtrum terrarum nihil, vaſti modo pelagi famam inaudiſſet, tanquam voti compos Indiam jam manibus teneret, & ſpe plenus, locum ipſum pro Tormentoſo, *Caput Bonæ ſpei* appellari juſsit. Nec eum ſua fefellit ſpes: anno enim reparatæ ſalutis 1499. *Vaſcus Gama* ab *Emanuele Johannis* hujus filio miſſus totam Indiam perluſtrauit: paulatimque eo Portugalli miſsi totum ferè littus primùm, deinde & interiora continentis, ſui juris, ſtructis vbique caſtris & munitionibus additis, fecerunt. Quibus de rebus explicatiùs, quam ad ea tempora deuenerimus, fauente numine, dicturi ſumus.

Caput Bonæ ſpei, aliàs Tormentoſum.

Cap. 30. *Adrianus* anno reparatæ Salutis centeſimo & quadrageſimo in humanis eſſe deſiit; *Adriano* verò ſucceſsit *Antoninus Pius*; Multa ille bella per Legatos aduerſùs Britannos, Mauros, Germanos,

Germanos, Dacos, Judæos, Græcos, Ægyptios, Alanos & Scythas gesſit; multa etiam toto orbe inter infenſiſsimas gentes ſuborta, vel autoritate, vel conditionibus compoſuit; ſed præter trajectus in mare nihil. Idem de *Marco Antonino* Philoſopho dicendum; per omnes terras victrices Aquilas circumferebat; ſed nullam ei in mare bellandi cauſam oblatam legimus. Nec alia ſub *Commodo, Pertinace, Juliano, Seuero,* belli gerendi ratio; quamuis enim ingentia fuerunt & luctuoſa horum temporum facinora, omnia tamen terrâ perpetrata erant, prætterquam ad Byzantium: cujus vrbis & ſæpè antè à me facta eſt mentio, & ſæpè poſthac facienda veniet; neque enim vlla toto orbe terrarum vrbs eſt, fuituè, quæ per tot caſus, totque rerum diſcrimina, diuerſaſque fortunæ nunc proſperæ nunc aduerſæ viciſsitudines ad id faſtigii aſcendit quo Byzantium, quæ nunc Conſtantinopolis eſt, aſpirauit. Hæc vrbs *Nigri* partes euſque aduersùs *Seuerum* ſtuit, vt ne cæſo quidem eo, pro quo ſtabant, ad *Seuerum* ciues trahi potuerint; vrbs ipſa, loco, quod ſæpè diximus, opportuniſſimo poſita, magna ſui parte mari clauſa erat; & muri quidem vrbis, quà continentem ſpectabant, ingenti altitudine attollebantur, fruſtrà vt omnis ab ea parte oppugnatio eſſe videretur. Ad mare verò verſi humiliores quidem à fundamentis erant; ſed ſcopuli tamen ipſi quibus impoſiti erant muri, prærupti adeò vel potiùs abſciſsi magna parte erant, & tanta altitudine ab aquis extabant, nullum vt

Byzantii obſidio & excidium.

ab

ab ea parte periculum ostenderetur; duo ie-tiam portus intrà murum extructi, ingentibus catenis ferreis claudebantur, & projectæ exteriùs in mare moles ex saxo ædificatæ, arctiores vtriusq; portus fauces efficiebant; & molibus turres impositæ ipsis faucibus imminebant; quæ omnia inaccessá planè à mare ad vtrumuis portũ viam hostibus efficiebant. Neq; verò situ modò & munitionibus tuta hoc tempore vrbs illa erat, sed erant insuper in ea machinæ omnis generis ad quaslibet naues confringendas per muros dispositæ. Hiis immanis ponderis saxa trabesq; in hostem, si propiùs accessissent, emittebant, lapides verò telaque atque hastas, si longiùs stabant, in eos euibrabant. Erant & nonnullæ machinæ quas harpagonas, seu manus, ferreas appellabat. Has in naues mœnibus succedentes demittere, raptasq; in sublime tollere & mænibus appendere solebant. Quarum omnium Machinarum Artifex erat quidem nomine *Priscus*, veteris illius *Archimedis* æmulus.

Classis Byzantinæ modus. Habuerunt etiam Byzantini quingentas naues, magna parte vniremes, nonnullas etiam biremes, & triremes alias, sed rostratas omnes; quasdã etiã vtrinq; hoc est tam à puppi, quàm à prora, gubernaculis instructas; duplices etiam gubernatores, ac nautas, paribus officiis habuerunt; vt nulla vel nauium ipsarum conuersione, vel ministeriorum interturbatione, vel hostibus inferrent se, vel si res posceret, se reciperẽt, eosq; tã accessu, quã recessu fatigarent. Quod genus nauiũ, *Germanicũ*, dum Frisios olim & Saxonas debellaret,

debellaret, primum excogitâsse diximus; mirũ vo fit, nostræ hujus ætatis pugnis naualibus tantoperè deditæ neminem ad hujusmodi nauium genus fabricandum, animum adjecisse. Infinitum esset singula quæ in illa obsidione, præsertim mari, contigerunt enumerâsse; toto enim quo obsidebatur vrbs triennio, rarò à præliis naualibus vllo die cessatum est; in quibus grauia plerunique incommoda & vulnera obsessi obsidentibus inferebãt, quos nec in otio tantillum temporis agere patiebantur; sed si quando pugna fessi, lõgiùs à muris ad anchoras, obsidendi magis quam oppugnandi causâ starent, vrinatores subinde ab vrbe submittebant, qui præcipuis quibusque nauibus funes, clauis affigebant; mox præcisis anchoralibus abibant: tum Byzantini in littore stantes fixas ad se cum risu pertrahebant: stupente Romano, quod velit, nolit, nulla apparente causâ, sed vi quadam diuina ad hostes cædendi, veluti victimæ, traherentur. Accedebat eôdem, quod Mercatores sæpè se Byzantinis vltrà capiendos offerebant; qui postquam magno pretio mercimonia sua vendidissent, simulata fuga se ad suos recipiebant. Quo maximè commento longo tempore fallebant, & obsidionem vltrà spem suam aut opinionem hostium producebant. Verùm quum hac fraude detecta arctiùs clauderentur, consumptis demùm rebus omnibus quæ intùs erant, quamuis in summis angustiis constituti fortitèr tamen, resistebant; cumque summa eorum spes in rei maritimæ vsu

esset,

esset, veteres Carthaginienses imitati, detracta ædium materia ad naues fabricandas, mulierum verò capillis pro sparto ad eas funibus instruendas vtebantur; cumque hostes muros jam contemptim subirent, nec illi lapides majores, quos machinis emitterent, in vrbe reliquos habebant, lapides marmoreos, ingentes & multa arte politos, nec hos solùm, verumetiam equos ex ære lapideuè solidos, statuásque, & alia nobilia signa, quibus vrbs illa inter primas terrarũ orbis ciuitates ornata erat, in aduersos integras jaciebant; planè vt nouo quodam & inaudito equitatus peditatusq; genere hostes se in mari peti mirarentur. Postquàm verò cibi consueti omnis generis copia consumpta jam esset, ad pelles animalium aqua calida maceratos vescendos se vertebant, nec muribus, aut soricibus, aut felibus & canibus abstinebant. Quibus etiam consumptis, magna pars mediis tempestatibus & procellis pro occasione freti, inter hostium stationes magno periculo nauibus impositi aufugerunt; nullum fati genus recusantes, dummodò fame (peste omnium teterrima) mori non cogerentur; qui verò in vrbe remanserunt, ad mutuas cædes conuersi, non aurum, non supellectilem, non reliquas diuitias, non denique vindictam appetebant, sed id modo agebant, vt occisi cadauere ad sui corporis sustentationẽ, & famem pellendã potirentur. Cujus moris pertæsi rursùs ad fugã mari faciẽdã non priuato jã, sed publico consilio, animos aduerterunt; nec singulis, vt antè nauibus, sed

vniuersa, quantam quantam ex omni nauigiorum genere facere possent classe comparata. Quæ sententia quum stetisset animis, tanto repentè numero in singulas inuolabant, vt multæ ipso in portu, aliæ statim egressæ irruentiũ, vt in talibus ferè fit, vectorũ pondere depressæ mergerentur. Reliquæ verò dũ sæuiente pelago sic ferrentur, vt ipsi laterum margines aquis vix extarent, facili hostium in transuersos impetu deprimebantur. Nec pugna hæc erat, sed ingens miseris clades à crudeli hoste, nullo discrimine, illata. Id verò quum Byzantini è mœnibus conspexissent, non jam ad lachrymas, quas ingens dolor compresserat, sed ad lamenta & ejulatus conuersi, Deos quisque vel priuatim suos vel publicè patrios nunc inuocabant, nunc accusabant. Tanta enim erat fractarum tabularum multitudo, vt quum multò maxima pars ad vrbis mœnia appelleretur, ingens tamen earum copia in Insulas & in Asiam ipsam ventis delata perferrentur: ex quibus gentes longè dissitæ cladem Byzantinorum, nullo nuntio perferente, perceperunt. Hac clade fracti Byzantini deditionem demùm faciunt: qua hostes crudeliter vsi omnes qui Magistratum in vrbe gesserant, trucidarunt: nuntio verò victoriæ ad *Seuerum* perlato, tantam lætitiam indè cepit, vt hac voce homo minimè alioquin vanus ad amicos sæpiùs vteretur, *Tandem & Byzantium cepimus:* Ipsi verò ciuitati libertatem & jura dempsit; bona ciuium publicauit; ipsamque & agrum omnem vicinum Perinthiis æmulis quidem,

dem, sed dignatione haudquaquam comparandis concesſit; Hii mœnia vrbis euerterunt, eamque in ignobilis vici formam redegerunt. Ferunt Byzantinos non alia re æquè ac murorum ſubuerſione indoluiſſe. Erant enim operis magnificentia cum mundi miraculis comparandi; in quibus ſeptem turres fuiſſe perhibentur, quæ à Portis Thraciis ædificatæ ſpectabant ad mare; in quarum prima, ſi quis vocem emiſiſſet, tale erat in ea artificium, vt is ſtatim ſonus ad ſecundam, indeque ad tertiam, & deniq; ordine ad ſeptimam integer perferretur. Sunt qui ferunt hanc (vt ita loquor) vocalitatem in mœnibus olim Thebanis ab *Amphione* extructis fuiſſe; In Eccleſia certè Cathedrali Claudioceſtrenſi notiſſima apud nos res eſt, & mihi ipſi experiundo compertiſſima, eſſe locum ſimiliter vocalem, quem *Clauſtrum ſuſurrans* vocant; in quo ſi quis vocem leniſſimo ſpiritu & tenuiſſimo ſuſurro emiſerit, longè indè ſonus, iſque articulatiſsimus, & perceptu facillimus perfertur. Quod quamuis primùm audientium animos variè verſare ſoleat, nihil tamen habet hiis, de quibus nunc loquor, mœnibus comparandum. Hic tum Byzantii caſus erat: ſed ea fuit loci ipſius opportunitas, vt non ita multo pòſt priſtinam non ſolùm libertatem, verumetiam claritatem reciperet, dignaque denùm videretur ciuitas, quæ altera Imperii Romani ſedes & *Noua Roma* vocaretur. Scio non indiligentem Lectorem ducum, qui hanc tam diuturnam præclariſsimæ vrbis obſidionem,

Turres vocales.

vel

vel fecerint, vel defenderint, nomina desideraturum. Quis enim vel *Homerum* Trojanam, vel *Maronem* Lauinii obsidionem tradentes legeret, si res gestas narrâsse contenti, *Hectoris* ille & *Achillis*, hic *Æneæ* & *Turni* nomina tacuisset? sed enim hanc gratiam *Xiphilino* & *Theodosio Dionis Nicæi* temporum illorum scriptoris longè præstantissimi non abbreuiatoribus, sed exectoribus debemus: qui ut sua opuscula nitidiora paululùm & effœminatiora populo venditarent, quicquid in autore roboris, aut virilitatis inerat, rapuerunt.

Libri primi finis.

THO. RIVII
HISTORIÆ NAVALIS MEDIÆ, LIBER SECVNDVS.

Argumentum.

Alieno primùm Imperante, Scythæ siue Gothi Romanum Imperium magna classe inuadunt. 2 Repulsi, iterum paulò pòst cum sex mille nauium classe redeunt: & à Claudio Imperatore delentur. 3. Franci à Probo Imperatore à sedibus suis ad Pontum Euxinum transferuntur. 4. De Carausio Gallo, ejusque in mari gestis. 5. De Francis & Gothis prælio nauali à Constantio deletis. 6. Pompeii & Constantii in Piratis debellandis comparatio. 7. Constantius in Britanniam transmittit. 8. Confusus rerum status sub Dioclesiano, Maximiano, & eorum Cæsaribus, Galerio & Constantio, ad Constantini magni tempora. 9. Memorabilis inter Constantinum & Licinium pugna naualis ad Hellespontum. 10. Constantinus Byzantium restituit, ampliat,

ornat, à suo nomine Constantinopolim, & Nouam Romam vocat. 11. *Obeliscus, quid?* 12. *De Juliano Imperatore.* 13. *De 80 Sacerdotibus Valente imperante submersis.* 14. *De mirabili terrarum inundatione sequuta.* 15. *De Mose Cyprio.* 16. *Gentes Boreales in Romani Imperii terras, quaquauersum effusæ.* 17. *De Clemente Maximo rerum in Britannia potito. Et de Vrsula virgine, cum comitibus in mari cæsa.* 18. *De Valentiniani, ab Aquileia, ad Thessalonicam per mare fuga.* 19. *De memorabili Protbingorum in Istro flumine strage.* 20. *De Valentini in Italiam à Thessalonica cum classe reditu; & Andragathii in mare mortuo, & rebus in Occidente à Theodosio constitutis.* 21. *De altera Theodosii in Italiam expeditione, & morte.* 22. *De Alarico Gothorum Rege à Stilicone, vt ferunt, in Italiam attracto, ejusque morte, & Roma à Gothis capta.* 23. *De nauali inter Frajutum & Gainem in Hellesponto pugna.* 24. *De classe à Theodosio Juniore Honorio in subsidium missa: & pugna nauali inter Heraclianum & Athaulphum Gothum ad Gades commissa.* 25. *Heracliani cum ter mille septingentarum nauium classe cædes.* 26. *Insigne Gothorum in freto Gaditano naufragium.* 27. *De Vandilorum ex Hispania in Africam trajectu, & de Aetii cæde.* 28. *De Attilæ Hunnorum Regis in Italiam descensu.* 29. *De Venetiarum vrbis origine.* 30. *De Britannorum à Romanis imperante Honorio defectione, & Rege è suo corpore delecto.* 31. *De Saxonum, Hengisto Duce, in Britanniam appulsu.* 32. *De Vterpendragonis ex Armorica in Britanniam*

niam

niam reditu, & gestis contra Vortigerum tyrannum, & Hengistum Saxonem. 33. De Vandilorum regno à Genserico in Africa instituto, deque ejus potentia navali & Roma ab eo capta & direpta. 34. De Classe Romana à Giserico Vandilorum Rege ad Carthaginem oppressa. 35. De Constantinopoli à Vitaliano obsessa, & de classe ejus à Proclo Philosopho speculis ustoriis incensa. Denique de Belisarii Ducis in Africam ad Vandilos debellandos expeditione agit.

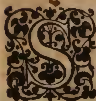
---

ornat, à suo nomine Constantinopolim, & Nouam Romam vocat. 11. *Obeliscus, quid?* 12. *De Juliano Imperatore.* 13. *De 80 Sacerdotibus Valente imperante submersis.* 14. *De mirabili terrarum inundatione sequuta.* 15. *De Mose Cyprio.* 16. *Gentes Boreales in Romani Imperii terras, quaquauersum effusæ.* 17. *De Clemente Maximo rerum in Britannia potito. Et de Vrsula virgine, cum comitibus in mari cæsa.* 18. *De Valentiniani, ab Aquileia, ad Thessalonicam per mare fuga.* 19. *De memorabili Protbingorum in Istro flumine strage.* 20. *De Valentini in Italiam à Thessalonica cum classe reditu; & Andragathii in mare mortuo, & rebus in Occidente à Theodosio constitutis.* 21. *De altera Theodosii in Italiam expeditione, & morte.* 22. *De Alarico Gothorum Rege à Stilicone, vt ferunt, in Italiam attracto, ejusque morte, & Roma à Gothis capta.* 23. *De nauali inter Frajutum & Gainem in Hellesponto pugna.* 24. *De classe à Theodosio Juniore Honorio in subsidium missa: & pugna nauali inter Heraclianum & Athaulphum Gothum ad Gades commissa.* 25. *Heracliani cum ter mille septingentarum nauium classe cædes.* 26. *Insigne Gothorum in freto Gaditano naufragium.* 27. *De Vandilorum ex Hispania in Africam trajectu, & de Aetii cæde.* 28. *De Attile Hunnorum Regis in Italiam descensu.* 29. *De Venetiarum vrbis origine.* 30. *De Britannorum à Romanis imperante Honorio defectione, & Rege è suo corpore delecto.* 31. *De Saxonum, Hengisto Duce, in Britanniam appulsu.* 32. *De Vterpendragonis ex Armorica in Britanniam*

niam reditu, & gestis contra Vortigerum tyrannum, & Hengistum Saxonem. 33. De Vandilorum regno à Genserico in Africa instituto, deque ejus potentia navali & Roma ab eo capta & direpta. 34. De Classe Romana à Giserico Vandilorum Rege ad Carthaginem oppressa. 35. De Constantinopoli à Vitaliano obsessa, & de classe ejus à Proclo Philosopho speculis vstoriis incensa. Denique de Belisarii Ducis in Africam ad Vandilos debellandos expeditione agit.

Cap. I.

Euero succeſsit *Antoninus* filius, *Antonino Macrinus*, eique *Heliogabalus*. Quorum neuter quicquam nauibus geſſiſſe proditur, niſi illud fortè commemorare libeat, quod *Heliogabalus* iſte, naumachiam populo præbiturus, effoſſum campum Martium non immiſſo, vt alii, Tiberi, ſed infuſo vino impleuit: nec vltrà quicquam de hoc ipſo pugnæ naualis ſimulacro à ſcriptoribus traditum reperio. Hunc *Heliogabalum* ſequutus eſt *Alexander Mammeæ* filius, *Alexandrum Maximinus*, vir pedibus octonis vno digito altior, *Maximinum Gordianus, Pupienus, Maximus*, & *Balbinus, Gordianus Junior, Philippus Arabs, Decius, Gallus Volusianus* & *Valerianus*, is qui à *Sapore* Perſarum Rege non in prælio ſed in colloquio, ad quod impar venerat, captus, omnes captiuitatis & ſeruitutis indignitates & miſerias à barbaro victore pertulit. Cui prandenti, pro ſcabello, currum verò ſcandenti pro gradu dorſum præbuit. Sed huic tamen ad vltimum infœlicis fati acceſsit, quod *Galienum* filium ſe viuo Imperatorem reliquit. Quibus omnibus imperantibus quan- *Valerianus.*

quam nulla terrarum orbis pars à cæde & ſanguine immunis fuit, atrociſsimaque bella mutuis cladibus vbique terrarum geſta ſint, nihil tamen in mare motum eſt. *Galieno* verò imperante, omnia, non terra ſolùm, verumetiã mari, ſanguine redundabant. In hoc enim tempus incidit triginta illa tyrannorum diuerſis orbis partibus exortorum rabies: quippe nemo tam exiguæ exiſtimationis toto orbe Romano Dux, aut quantularumcunque copiarum præfectus tum erat, qui non ſe quam *Galienum* digniorem imperio eſſe duceret. Quid? quod gentes barbaræ ſe à Romanorum armis hactenùs defendiſſe contentæ, nunc vltrà terras imperii omni parte inuadebant; & cæteri quidem terra: Scythæ tum primùm re nauali, & maris vſu gloriam quærere cœperunt, tramiſsoque Euxino Heracliam primo & Cyzicum in Aſia, Myſos deinde, & alios Iſtri accolas in Europa cum tota Græcia diripuerunt. Interim bis teruè claſsibus concurſum: quibus in prœliis Scythæ, præda Heraclienſi & Cyzicena grauem trahentes claſſem, à Romano, quiſquis ille fuit, claſsis præfecto ingenti hominum nauiumque clade affecti, ad ſuos redierunt. Indè refectis copiis & reparatis claſsibus Europam rursùs incurrere parabant. Sed à *Veneriano* claſsis Romanæ, quæ ad Byzantium tum ſtabat, Archiguberno cladem alteram acceperunt. Verùm ipſi paulò pòſt *Veneriano* ſortem cum fœnore rependerunt; cæſo enim *Veneriano*, totam claſſem Romanam in fugam conjectam ingenti clade affecerunt; qua victoria elati, omnem Theſſaliam,

Prima Scytharum maritima expeditio.

liam, Bœotiam, totamque adeò Græciam vſq; ad vltima Epiri littora, vndè Italiam tantùm non deſpicere poſſent, armis peragrarunt; adeò quidem vt ipſe *Galienus* cædes interim domeſticas, familiares, & ciuiles, quibus omnia Italiæ loca fœdauerat omittere, & Scythis in Illyrico (veritus ne per illum tractum in Italiam irrumperent) occurrere cogeretur. Ibi hoſtes inſigni clade ex prœlio terreſtri temerè, vt ſæpè fit, contracto affecit; quo facinore edito ad priſtinas ſordes reuolutus belli reliquias Martiano, vel, vt alii, Macriano duci perſequendas tradit; Is vario euentu cum illis ſæpè conflixit, magno tamen molimine eos ad naues demùm compulit. Scythæ igitur ad naues compulſi ſuam terram repetunt, ſed mox cum ingentioribus copiis terreſtribus & maritimis reuerſuri; iurati ex illo tempore nominis Romani hoſtes, nec bello alium quam Romano Imperio finem impoſituri. Hii enim Scythæ, *Scythæ, qui?* Gothi illi ſunt, qui concitato vniuerſæ Scythicæ gentis nomine Romani Imperii terras ſimul & maria infandis deinceps cladibus affecerunt, auulſiſque primo membris, ipſam demùm ſub quadringenteſimum & decimum ſecundum à Seruatore nato annum vrbem Romanam rerum caput & mundi gloriam ſemel, iterùm, tertióque hoſtilitèr diripuerunt, ſeptemque collibus, quibus ſuperba ſedit, detractam ſolo affligere (mundi arbitro ſic volente) valuerunt.

Verùm, vt ad Scythas redeamus, hii à *Macriano* in ſuas ſolitudines repulſi, cū ſex mille nauium (vt author eſt *Zozimus*) claſſe paulò pòſt Cap.2.

ad

ad Bosphorum venerunt. Sed rerum maritimarum rudes adhuc & locorum imperiti, dum ventis secundioribus acti confertim fretum ingrediuntur, nihil enim illo freto rapidius, incredibile dictu est, quantam jacturam, ex mutua nauigiorum compressione, in angustiis illis fecerint. Itaque ad suos reuersi rursus classi reficiendæ & exercitui nouo comparando operam dant: & *Galieno* interim defuncto, *Flauius Claudius* contra nouum hostem arma induit. *Tito* ille *Vespasiani* filio omni virtutum genere par, nisi forsàn major: sed & spatium regnandi compar; biennium vtrique imperandi finem fecit. Hoc biennio Scythæ rursus terra marique bellum Romanis intulerunt: exercitus trecentorum viginti millium erat; classis duobus nauium millibus constabat; classe eo vsq; processerant, vt maximam insularum in Ægæo positarum partem diriperent; Cretam etiam & Cyprum tentarent: neque enim facile Romano principi erat, vel exercitum, vel classem, tam strenuo, tamque populoso hosti parem in vestigio contrahere: sed *Claudius* rebus demùm ad tantum bellum necessariis comparatis, aduersus hostem ducit. Classem verò sibi ad Byzantium occurrere jussit. Ipse eodem per Illyricum, Mysiamque, & Thraciam cum pedestri exercitu contendit. Terra marique bellum erat. *Claudius* ad Istri ostia congressus, vniuersam hostium classem depressit. Cætera deinde pari virtute & fœlicitate in terra gessit; vix vt nuntium cladis ex tanta multitudine relinqueret. Extat ipsius *Claudii* ad *Bracchum* apud

Claudius secundus.

Alia Scytharum expeditio naualis.

Pollionem

Pollionem epiſtola: *Deleuimus* (inquit) *trecenta viginti millia Gotthorum: duo millia nauium merſimus. Claudio* deindè *Aurelianus* ſuffectus eſt, *Aureliano Tacitus*, *Tacito Probus*: de quo extat illud *Aureliani* Imperatoris elogium, *ſi Probi nomen non habuiſſet, cognomen habere potuiſſe*: Vir, ſi quis vnquam in illo imperio, magnus ſimul & bonus. Hic omnem Germaniam quanquam armis ſe maximè tum efferentem multiplici vbique ſtrage edita pacauit; populoſque à ſedibus quemque ſuis ad alias, velut æſtiua pecora de ſaltu ad ſaltum, demigrare fecit. *Probus Imp.*

Inter alios, ingentem Francorum (qui non longè ab Oceano Germanico inter Salam & Rhenum terras incoluere) vim bello captam ad Pontum Euxinum (vbi Gothos & Scythas habitâſſe diximus) tranſtulit. Eo conſilio, vt gentem pari feritate & robore præditam, Scytharum & Gothorum ceruicibus veluti jugum imponeret Quod ſequiùs poſteà, quam ille tùm animo deſtinabat, accidit. *Probo* verò militari facinore ſublato ſucceſſit filius ejus *Carus*: is qui, dùm Perſas magna virtute debellaret, in tentorio ſuo fulmine ictus periit. Hic duos filios, vel, vt quidam ſcribunt, fratres, Numerium & Carinum in Imperio reliquit. Filios magis exiſtimo; quandoquidem id de Numerio memoriæ proditur, eum *Carum* Imperatorem tàm miſera ſorte abreptum perpetuis adeò lachrymis proſequutum eſſe, vt in incurabilem planè oculorum valetudinem incideret. Rarum in filio, incredibile in fratre, præſertim in imperio ſucceſſuro, exemplum. Hunc Cap.3. *Franci è Germania ad littus Euxinum tranſlati.*

Numerium

Numerium socer ipsius Aper in hospitio jugulauit. Quo facto imperium veluti hæreditatem jacentem inuasit. Id verò exercitus non tulit, sed *Diocleſianum*, depulso Apro, Imperatorem salutauit. Imperante verò *Diocleſiano* memorabilis in re nauali casus incidit; cui si summa virtute & festinatione obuiam itum non fuisset, illo demùm sæculo res Romana naualibus copiis ab hoste barbaro concussa concidisset.

Cap.4. Erat quidam nomine *Carausius* ex Menapiis in Gallia oriundus, vir strenuus & multis vbiq; militaribus factis, sed præcipuè in mari nobilitatus. Is quum eodem tempore Cimbri, Saxonesque & alii maritimi Germaniæ populi, mare Britannicũ latrociniis infestarent, dignus habebatur, qui prouinciales ab eorũ incursibus, seu terra, seu mari tutaretur; quam ille potestatem adeptus, ea ad suũ commodum & vtilitatem nefariè exercebat. Piratas vt priùs liberè grassari patitur; nec nisi præda onustos aggredi solebat; captis verò pro spongiis vtebatur; bona sustulit, sed nec ipsos in crucem, quod fieri oportebat, egit, nec bona recepta vel Dominis restituit, vel ærario intulit. Qua de re certior factus *Diocleſianus*, Cæsaribus *Constantio* & *Maximino* in mandatis dat, vt hanc pestem è medio quamprimùm tollerent. *Maximinus* quo minimo cum negotio rem conficeret, percussorem submisit. Quod quum comperisset *Carausius*, vnicam salutis spem in eo posuit, si non jam ampliùs pro Classis Britannicæ Archigubeerno, sed pro ipso Britanniæ Domino, & mundi

Carausius.

mundi *Augusto*, se gereret; idque magno suorum assensu fecit, rarò vt vllus majore exercitus sui fauore purpuram induerit. Itaque præter Classem Romanam quam ad Britannici Oceani tutelam in potestate habuit, innumeras alias, eadem forma & robore ædificatas, asciuit, Legionemque Romanam occupauit, & tam ipsam, quam peregrinos alios, & Mercatores Gallicos quoscunque adipisci poterat, ad munia nautica volentes exercuit, inuitos astrinxit. Quæ omnia eò majore fiducia agebat, quod *Constantio* & *Maximino*, (propriam enim Romanorum Classem unà cum veteribus sociis naualibus sibi sociauerat) nouo & milite, & remige vtendum esse sciret. Cæsares, quum tantam belli molem terra marique imminere cernerent, partito labore rem aggrediuntur. *Maximinus* mille nauium bellicarum classem, structis ad Rhenum naualibus, parabat. *Constantio* terrestris militiæ cura obtigit; qui quum *Carausium* ad Portum Gessoriacum appulisse, moramque ibi trahere, & Gallorum animos tentare, & ad defectionem sollicitare comperisset, eò subitò cum exercitu accurrit. Munitissimus tum erat Gessorigia locus: quam quum *Carausius* obtineret, mareque ad commeatus inferendos apertum, & in potestate haberet, facile ille obsidionem omnem terrestrem contempsit. *Constantius* verò ludibrium illud non tulit. Ingens igitur opus aggreditur: portus os ingentibus defixis arboribus, aggestaque arena & cespite inducto, paucis diebus, sæuiente quamuis pelago, & ipso *Carausio* in opera

dies

dies noctesque pugnante obstruit. *Carausius* immensi operis nouitate attonitus, nec, erepto jam mare, mœnibus vrbis vltrà fidem suam esse ratus, nocte intempesta per intermissas stationes cum fidissimis quibusque suorum elapsus profugit, & nauigio receptus in Britanniam ad exercitum & classem venit. Quam suam temeritatem ipse paulò pòst acerrimè damnauit: quum postero, quam inde abiisset, die, aggerem fluctibus dissolutum corruisse inaudisset.

Cap. 5. *De Francis.*

Dixi superiùs Imperatorem *Probum* Francos à suis sedibus ad Pontum Euxinum transtulisse. Hii Franci cum Getis aliisque Scytharum (quibus hostes à *Probo* destinati fuerant) populis, seu fœderum, seu morum similitudine sociati, incredibilem statim classem per Bosphorum Thracium in omne mare mediterraneum immiserunt, omnesque maris illius oras, Hispaniam vsque & Africam & columnas *Herculis*, latrociniis suis infestabant; nulla vt insula, nulla vrbs, nulla regio, quæ modo mare spectaret, ab eorum direptionibus tuta esse posset. Ipsas etiam in Sicilia Syracusas in itinere occuparunt, & incenderunt; quibus gestis, Columnis egressi omnia in auerso Africæ & Hispaniæ littore fœdum in modum deprædabantur, spoliisque onusti, nemine interpellante, in Pontum ad suos redierunt. Cum hiis *Carausius* tot cœli regionibus disjunctis societatem & fœdus iniit. Itaque Franci (horum enim jam, non Getarum aut Scytharum, nomen in ore hominum esse cœperat) ne fœderato suo deessent, cum pari qua priùs classe

Carausii cum Francis consociatio.

egressi

egreſſi ad fretum Gaditanum veniunt; id vnum agentes vt *Carauſio* jungerentur. Haud aliâs tantus terrarum orbem circumſtetit terror; apparebat enim nihil à piratica iſta conjuratione tutum fore, quà nauibus pateret acceſſus. Itaque intermiſſæ toto mari mercatorum & negotiatorum nauigationes. Quùm ſi æſtate vela facerent, in hoſtium omnia loca claſſibus occupantium poteſtatem veniendum eſſet: ſin hieme, venti & tempeſtates imminerent. E duobus tamen ſatiùs viſum, hiemi quantumuis ſæuienti fidere, quam aduersùs barbaros æſtiuo cœlo periclitari. Nec dubium erat quin ſi *Carauſius* & Franci in vnam claſſem coiiſſent, inſigne aliquod damnum Romano Imperio illaturi eſſent. Maturandum igitur *Conſtantius* ratus, mille nauium claſſem à *Maximino* ad Rhenum, vt diximus, conſtructam accepit; aliaſq; quàm potuit plurimas naues contraxit, & nouas inſuper feſtinato opere extruxit. Quibus fretus omnes per Britanniam, Galliam, Hiſpaniam, ad Gades vſque, portus occupauit; nuſquam vt *Carauſio*, copias ſuas nauales in vnum corpus contrahendi, nedùm cum Francis côeundi facultatem relinqueret. Quibus ſic diſpoſitis ipſe cum validiſſima copiarum ſuarum parte Francis extra fretum Gaditanum incredibili celeritate occurrit, leuiaque cum nouis iſtis in Oceano aduenis certamina, quibus vires eorum pertentaret, contraxit. Mox verò cum vniuerſa claſſe congreſſus, internecino prœlio ſic deleuit, nunquam vt deinceps Francorum nomē in regione Pontica, vnde tum veniebant,

auditum

auditum fuerit; vir omni æuo memorabilis; qui vno prœlio mare hoc exterum pacauit, & terrarum orbi pacem & securitatem reddidit.

Cap. 6. *Constantii cum Pompeio magno comparatio.*

Nihil vnquam *Pompeio* Magno majorem vel gratiam vel gloriam peperit, quam quod interius illud mare latrociniis perpurgâsset. Ingens enim videbatur res vnum virum totum illum sinum maris consilio primùm atque animo, deindè virtute & classibus complecti: nec aliter quidem quam videbatur erat res. Sed mare tamen Mediterraneum suis finibus, latis quidem illis, veruntamen finibus continetur. Quantulum verò hoc, si ad Oceanum comparetur? cujus omnia per Britanniam, Hiberniam, Germaniam, Galliam, Hispaniam, cum insulis vel interjectis, vel adjacentibus loca classibus *Constantio* complenda erant. Facilè autem erat *Pompeio*, vel ipso imperio, & nominis Romani fulgore piratarum & latronum oculos perstringere; *Constantio* verò non authoritate, sed virtute tota conficienda res erat. *Pompeius* piratas nec opinantes ita indagine cinxit, & in suo quemque portu, vt feras in speluncis aut caueis, conclusit, nusquam vt se ad prœlium commouere possent. *Constantius* & hoc ipsum contra *Carausium* pari consilio & celeritate præstitit, & Francos insuper ex alio veluti orbe venientes, aperto Oceano nactus, non cum clade repressit, sed funditus deleuit, vastique hujus Oceani dominium, quod *Caligula* inepto, *Claudius* parùm justo titulo occupauerat, populo Romano ipso jure vindicauit: verè vt ab *Eumene* in Panegyrico ei dictum fuerit, *addi-*

disse

diſſe eum imperio terris omnibus majus elementum. Sublatis Francis rediit in Galliam *Conſtantius*, indè cum copiis terreſtribus aduersùs *Carauſium* in Britanniam tranſmiſſurus.

Dum hæc parantur *Carauſius* ab *Allecto* familiari ſuo indignè trucidatus periit, ipſeque *Allectus*, nullo laudis genere cum *Carauſio* comparandus, purpuram illi detractam ſibi induit. Quumque compertum haberet *Conſtantium* ad Sequanæ fluminis oſtium ſtare, ipſe claſſem ſuam ad Vectem Inſulam tenuit; certus prælio nauali confligere, ſi copia congrediendi fieret. Nec *Conſtantio* quamcunq; pugnæ conditionem detrectare in animo erat; ſed fortè accidit, vt ſuborta tempore matutino nebula, neutra claſsis in alterius conſpectum veniret; terramq; *Conſtantius* in Britannia priùs caperet, quam *Allectus* eum mare ingreſſum fuiſſe ſat certò ſciret. *Conſtantius* expoſito in terram milite claſsi ignem ſubjecit. Illo argumento militi denuntians ſpem reditus niſi victoribus eſſe interclusam. *Allectus* quum *Conſtantium* terram cepiſſe accepiſſet, properè & ipſe terram repetit, declinanſque à *Conſtantio*, cujus virtutem horrebat, cum *Aſclepiodato* ejus Legato congreditur. Sed quum primo ſtatim congreſſu ruere circa ſe omnia animaduertiſſet, abjecta quam temerè ſumpſerat purpura, & capite, ne agnoſceretur, obuoluto, vltrò in tela hoſtiũ ruit & occubuit. *Conſtantius*, ſumma poſt duplicem victoriam moderatione vſus, in nullius prouincialium vel corpus, vel fortunas ſæuiit.

Cap. 7. *Carauſii cædes.*

H Sed

Cap.8. Sed redeo ad *Dioclesianum*. Hic ab initio statim, quum Imperii molem majorem esse præuidisset, quam vt vnis humeris sustineri posset, consortem sibi *Maximianum* adsciuit, & *Augustum* appellauit. Hii rursùs suum vterque Cæsarem, alter illum quem diximus *Constantium*, *Flauii Claudii* nepotem, & *Constantini* Magni patrem, alter *Galerium* dixit. Quumq; totos viginti annos Imperium tenuissent, posita purpura Imperio se & Augustali titulo abdicarunt, rerum potestate *Constantio* & *Galerio*, non jam Cæsaribus, sed Augustis permissa. Quod eo mirabilius in *Maximiano* videri potest, quod *Maxentium* filium tum habebat, quem Imperii vel consortem assumere, vel hæredem relinquere potuisset: Sed vt videtur Imperii charitatẽ paterno amori prætulit. *Constantius* igitur & *Galerius* terrarũ orbem inter se partiti, ille Italiam, Africã, Hispaniam, Galliam, Britanniam, &, qua Rheno contigua erat, Germaniam; hic Græciam, Illyricum, Asiam & Ægyptum, cum vltrà-Danubiana regione omni, obtinebat. *Constantius* verò homo frugi quum esset, ne plus agri possideret, quam colere posset, Italiam & Africam deposuit. *Galerius* autem terras illas pro derelictis à *Constantio* habitas *Seuero* filio suo natu majori, Asiam verò omnem *Maximino* minori tradidit. Ipse veluti mundi arbiter in Illyrico sedem fixit, vt altera quasi manu Asiam & Orientem, altera Italiam & Occidentem contingeret. Interim Prætoriani *Maxentium* *Maximiani* filium Imperatorem Romæ salutant. Accurrit igitur veluti ad nouũ incendium

incendium restinguendum *Seuerus*, qui Italiam à patre prouinciam acceperat. Sed ab exercitu suo destitutus Rauennam fugit. Vbi percussoribus à *Maxentio* immissis, confoditur. Deindè *Maximianus* pater, *Maxentium* filiũ tollere, & Imperiũ quod deposuerat resumere optat. Sed spe dejectus in Galliam ad *Constantinum* nuper *Constantii* defuncti filium, suum generum, profugit. Agit cum filia, vt *Constantino* marito insidias struat: illa, vxor quam filia melior, rem marito aperit. *Constantinus* socerum tanquam sceleris manifesti reum occidi jubet. Indè in Italiam ad *Maxentium* debellandum transit, eumque ad Miluium pontem super Tiberim nactus acie vicit. *Maxentius* dum pontem transit in Tiberim lapsus mergitur. *Licinius* sororem *Constantini* vxorem duxerat, aduersus quem *Maximinus Galerii* filiorum alter, qui Asiam & Orientem tenuit, mouens, in itinere subito morbo correptus periit; alii ferro periisse tradunt. *Maximiani cædes.* *Maxentii mors.*

Restabant jam duo (*Galerius* enim suo fato interim decesserat) *Constantinus* & *Licinius*, quibus de rerum summa contendentibus, quum, diuiso inter se terrarum orbis Imperio, alter Orientem, Occidentem alter possideret, Hellespontus interfluens maritimis præliis & causam & locum præbuit. *Licinius* tamen præter Asiam, aliquantulam in Europa Thraciæ partem, vrbesque Adrianopolim & Byzantium occupauerat. Qua re cognita *Constantinus* ad Thessalonicam (quæ *Salonichi* nunc est) in intimo sinus Thermaici recessu positam Cap. 9. *Pugna naualis ad Hellespontum.*

cùm exercitu venit; vbi locum non inopportunum nactus, portum tumultuario opere extruxit. Quumque animaduertisset, quanti momenti res futura esset, si medium Europam inter & Asiam fretum prior occupâsset, clasſem ex tota Græcia, Dalmatiaque & Illyrico contractam ad Pyræum in Attica conuenire jussit. Conueniunt naues bellicæ triecōteris non majores ducentæ; onerariæ, quæ rostris appositis bellicarū vice fungi possint, bina millia. *Licinius* veritus ne Propontide, Bosphoroque & Hellesponto ab hoste occupatis, ab exercitibus suis, quas validissimas in Asia habuit, excluderetur, clasſem & ipse adornare instituit. Itaq; ex toto Oriente clasſem ciet. Triremes octoginta Ægyptus, totidemque Phœnicia apprimè instructas mittit: Dorienses & Iones qui Asiam incolebant, sexaginta, Cyprii triginta, Cares viginti, Bythini triginta, Africani quinquaginta suppeditabant. Hanc clasſem *Licinius* magna celeritate confecit. Moram pugnæ attulit, quod eodem tempore *Rausimodus* (Sauromatarum Europæorum, hoc est, Scytharū Transistranorum, siue Getarum, Rex) Istro transmiſso, siue suo nomine *Constantino* hostis, siue *Licinio* fauens, *Constantinum* ab incœpto nauali reuocabat. Itaque in *Rausimodum* mouens *Constantinus* eum primo impetu auertit: ille Istrum fuga repetit; premit fugientis vestigia *Constantinus*. Quumque Istrum transgreſsum comperiſset, contractis lintribus flumen & ipse trajicit. Ibi ferum & atrox prœlium committitur: Sed victoria, cæſo *Rausimodo*, cum ingenti captiuorum

Constantini classis.

Classis Licinianus.

tiuorum numero *Constantino* cessit: qui Thessalonicem reuersus classi, vt à Piræo ad Hellespontum veniret, mandat. Ibi Dux Licinianus *Abantus* cum sua classe stabat. Nauarchi Constantiniani, habita loci ratione, octoginta tantùm naues, non triremes, vt temerè *Sigonius*, sed triginta remorũ singulas in prælium educunt. Non enim fretum illud majorem ad dimicandum numerum capiebat. *Licinius* nauium cùm genere tùm numero longè superior apparebat. Classem enim secum ducentarum nauium verè triremium, hoc est, si cum Constantinianis conferantur, triplo majorem traxit. Sed quantò cæteris omnibus superior, tantò arte & consilio impar erat; solaque nauium multitudine superbus, cæterorũ immemor, incomposita, & in nullam formam directa classe, sed vt mole præualens, & veluti vmbone hostẽ propulsurus, in Constantinianas irruit; Constantiniani locorum angustiis freti, densatis ordinibus, & compositi venientes exceperunt; id modo cauentes, ne primo statim congressu loco moti propellerentur. Eratque hæc pugna prælio ad Eubæam juxta positam inter Athenienses & Persas olim commisso perquam similis. Vbi verò Constantiniani primos conatus hostium magna virtute, & immoti excepissent, toto statim corpore in Classem Licinianam se insinuabant, extraque fretum progressi territis instabant, stipatosque alteros in alteros agebant, & nunc in latera, nunc in puppes incurrendo, modo singulas carpebant, modo in confertas & impeditas vim inferebant, nec à consternatis

disiectisque, ne circumuenirentur, vllus jam amplius restabat metus; sed velut in aperto deprensos campo liberè incurrebant. Veruntamen *Abantus* tot aduersæ pugnæ incommoda tota die fortissimo animo sustinuit, restituitque sæpe, suis à fuga reuocatis, prælium; saltèm vt victæ potiùs quam fugatæ Classis Licinianæ decus hosti relinqueret. Nox pugnantibus superuenit: Constantiniani ad Eleuntem, portum extra fretum Græciam versùs positum, redierunt, vt cum reliqua classe conjungerentur: *Abantus* ad Æantium, vrbem intra fretum versùs Byzantium sitam, se recepit. Postero die *Abantus* veluti rursùs pugnaturus classem educit; sed quum fauces vacuas reperisset, ex speculatoribus verò compertum haberet, Classem hostilem triginta nauibus auctiorem in vicino ad Eleuntem stare, dubiùs animi, hostémne quæreret, an ipso loco quo pridie pugnatum fuerat operiretur, substitit. Dum dubitat, fera tempestas à Cauro ingruit, totamque ejus classem in vicinum Asiæ littus, non procul Lampsaco ejecit; in quo naufragio centū & triginta naues cum apparatu omni, & vniuerso suo milite desideratæ sunt. *Abantus* tempestate elapsus cum quatuor tantùm nauiculis in Asiam se recepit; eodem & *Licinius* à Byzantio, vbi à *Constantino* obsidebatur, per custodias elapsus, properè venit, vt res quà prælio nauali, quà naufragio afflictas restitueret. Qua re intellecta *Constantinus* exercitum classi imponit, & fœlici cursu Chalcedonem tenuit. Vndè classis partem ad Byzantium maritima

etiam

etiam obſidione arctiùs claudendum remiſit, ſeque ad terreſtre cum *Licinio* prælium de vniuerſo imperio conſerendum parat: nec *Licinius* longam pugnæ moram fecit; inter Chalcedonem & antiquum *Junonis* fanum, ad ipſum Boſphori Thracii os poſitum, æquo campo concurritur: ibi non prælio ſed bello victus *Licinius*, centum ſuorum millibus amiſſis, ex acie fugit, ſed paulò pòſt viuus in *Conſtantini* manus venit. Itaque vt prælii naualis fortunam terreſtre, ſic terreſtrem hanc pugnam Byzantii deditio ſequuta eſt. *Licinius* vitam pauliſper Theſſalonicæ retinuit. Sed quum periculoſa imperio res videretur ſuperſtitem eſſe qui imperâſſet, paucis pòſt diebus, juſſu *Conſtantini* è medio tollitur. Inde *Conſtantinus* ſolus Imperium Romanum tenuit. Salue *Conſtantine*, Victorũ maxime. Salue ô Prime *Religionis Christianæ* in terris Vindex. Hac enim tu victoria fretus poſt 324 ſeruitutis, qua tenebatur annos, jus ei & libertatem nullo vnquam ſæculo minuendam, reſtituiſti. *Licinii mors.*

Cap. 10. *Byzantii ampliatio.*

Conſtantinus, rebus in Aſia conſtitutis, Byzantium redit; Byzantini victorem vltrò receperunt: deditos ille, (nec cauſa ſæuiendi erat) clementer accepit: vrbis deinde ſitum quum attentiùs conſiderâſſet, dignam eſſe cenſuit in qua alteram Imperii Romani ſedem figeret: Itaque binûm ferè millium ſpatium muro complexus veteri vrbi addidit, totamque Iſthmum (quam Cherſoneſum vocabant) ædificiis quà priuatis, quà publicis expleuit. Antè omnia portus & naualia (omiſſa Theſſalonica) ſumma

cura instruxit. Porticus etiã & fora, & fornices, Circosque, & Basilicas, & templa, & Palatium veteri illi Romano par extruxit. Quin & incolas non ex plebe modò Romana ad habitandum, verumetiam ex Senatoribus ad nouam vrbem, vel consiliis firmandum, vel splendore suo decorandum, dedit. Veterum etiam signa, & Deorum Heroumue simulacra, quæ vrbi ornamento quiuismodo esse videbantur, non sustulit, sed leuitèr immutata ad Christianæ religionis & melioris historiæ significationem transtulit. Quibus rebus effectum est, vt ingens hominum multitudo eò certatim confluerent, & suas ibidem sedes collocarent, dum alii militiæ, alii mercaturæ, alii artium & disciplinarum, alii aliorum negotiorum causa, relictis suis sedibus eò demigrarent. Vnde breui tempore effectum est, vt muris longè capacioribus, quam essent ii quos *Constantinus* struxit, clauderetur. Magna etiam vicini maris pars vrbi accessit, defixis vndique palis, & ædificiis in eos impositis, quæ seorsim sumptæ, ad amplam vrbem constituendam satis fore viderentur. Cujus rei, loci ipsius ratio admonebat, illius præsertim, qui *Ceras*, siue *Cornu* dicebatur. Erat autem Cornu sinus quidam maris, sexaginta penè stadiis ad occasum extensus, cornui non simplici, sed ceruino, vt author est *Strabo*, similis: vtpotè, qui in plures sinulos, veluti ramos quosdam scinditur; Quod omne solum, quum vadosum esset, ædibus inædificandis facile se & oportunum præbuit. Vrbem verò ipsam Constantinus à suo nomine *Constantinopolim* appellauit. Mortuus

Ceras.

Constantinopolis.

Mortuus deinde eſt *Conſtantinus*,& Conſtantinopoli ſepultus. Imperium verò tribus filiis, *Conſtantio*, *Conſtanti* & *Conſtantino*, per omnia diſcordibus, nec eandem vel regendi, vel credendi rationem tenentibus reliquit. Sub quorum imperiis nihil, ad mare quod ſpectet, memoratu dignum referre habeo, niſi illud fortaſſe quod *Conſtantius* obeliſcum è Thebaide in Ægypto Romam conuehendum curauit. Eſt autem obeliſcus aſperrimus, vt tradunt,lapis, in figuram metæ cujuſdam ſenſim ad proceritatem immenſam conſurgens, & ab imo ad ſummum ſpecie quadrata gracileſcens & manu artificis leuigatus, formarum autem innumeras notas, quas Hieroglyphicas vocabant, deſcriptas habens. Id autem inter Obeliſcum & Pyramidem intererat, quod ille vno lapide, hic variorum ſtructura conſtabat, multorumque ſæpè jugerum, *Herodoto* authore, baſim habuit. Vtrumque verò genus ſub formis Hieroglyphicis initialis ſapientiæ tabulas continebat. E quibus & *Pythagoram* primùm, & poſt illum *Platonem* philoſophiam ſuã hauſiſſe refert Iamlichus. Cap.11. *Obeliſcus.*

Mortuis deinde ſine prole *Conſtantini* liberis ſucceſſit *Julianus*; Imperator ille, quam vir, melior.Et infinitas ille quidem pugnas cum hoſte conſeruit,varias etiam victorias cum ſumma laude reportauit, ſed terreſtres omnes; Perſidem deinde ex Gallia petiturus, cum ad Rhætos,vbi Danubius fluuius ortum capit,terreſtri itinere veniſſet, ſtructa ibi claſſe fluuiatili ſecundo flumine in Thraciam deſcendit. Inde Cap.12. *Julianus.*

Conſtanti-

Constantinopolim originis suæ locum venit. Ibi portū nouum, sed cæteris ad id tempus extructis longè ampliorem versùs Austrum extruxit, & ipsi vrbi ad instar *Romæ Veteris* Senatus habendi jus dedit, vt author est *Zozimus*. Inde æmulatio inter duas vrbes nata, & Constantinopolis *Roma Noua* appellari cœpta. Quibus sic peractis festinato itinere Persidē petit. Vbi ad Euphratem peruenisset, classem rursùs fluuiatilem, qua sæpè ad varios fluuii illius mæandros, Trigridisque vortices superandos vsurus esset, confecit. Ea sexcentis ligneis, quingentis ē corio sutilibus constabat, & iis addebat sexaginta bellicas trieconteras; & latiores alias ad pontes jungendos; vt, vbi vellet, rapidissimos paritèr, & latissimos fluuios vno impetu transmitteret. Sequebatur deindè infinita nauium vis, quæ annonam & forum, & machinas deferrent, quibus omnibus duos, vt justæ classi, Nauarchos *Lucianum* & *Constantium* præfecit. Vbi verò & Tigrim transisset, quandoquidem in Mediterranea Assyriæ penetrandum erat, vniuersam classem incendi jussit, exceptis viginti duabus nauibus, quas ad emergentes casus vehiculis impositas seruari, & inter impedimenta exercitum sequi jussit.

Roma Noua.

Cap. 13. *Jouianus.*

Mortuo verò mox *Juliano* successit *Jouianus*; vtilis Ecclesiæ, sed damnosus Imperio habitus Imperator: si tamen ille Ecclesiæ vtilis appellari debeat, qui statim Imperator ab exercitu salutatus, turpem illam & flagitiosam cum hoste pacem iniit, qua totas quinque regiones Transtigritanas, præter tres vrbes Nisibin, Singarum,

&

& Castra Maurorum, quæ à *Pompeii* Magni vs-
que temporibus firmissima semper Imperii Ro-
mani propugnacula fuerant, & in illis, tot fide-
delissimorum Christianorum millia, qui suis
opibus, viribus, manibus, se contra Persas de-
fendere parabant, immani hosti nunquam de-
inceps recuperandas dedidit. *Jouiano* verò in- *Jouinia-*
fra octauum ab Imperio suscepto mensem, seu *nus.*
casu, seu crapula, (erat enim helluonum maxi-
mus) defuncto, imperare cœpit *Valentinianus*. Is
consortem Imperii sibi adjunxit *Valentem* fra-
trem, bono quidem animo, sed euentu tristi.
Valens enim Imperium beneficio fratris adep-
tus Christi statim fidem cum Arriana commu-
tauit, ingentemque Christianorum vim sustu-
lit. Inter alios memorabilis est illa octuaginta 80 *Sacer-*
Sacerdotum Orthodoxorum in mari mors; *dotum in*
quos quum *Valens* Constantinopoli publicè *mari mar-*
occidi imperâsset, Præfectus vrbis, nomine *Mo-* *tyrium.*
destus, veritus ne si palàm in eos sæuiretur, tur-
barum indè aliquid oriri posset, clàm cum Sa-
cerdotibus agendum censuit. Imperatoris
mandatum, fœdum, crudele, sanguinolentum,
exponit; monet, hortatur, suadet, vt fuga sibi
consulere, vtque exilium voluntarium, quam
mortem necessariam subire mallent; neuè im-
merenti sibi duram hanc electionem, vel triste
Imperatoris mandatum exequendi, vel miserè
pereundi, imponerent. Illi conditionem gra-
tantèr accipiunt: quis enim dubitaret? Quo-
niàm verò res cunctationem non recipiebat;
ideò ille nauem à se extra portus fauces clàm
paratam ostendit: illi ad eam veluti ad salutis
suæ

suæ portum confugiunt; ſciſciſque protenus retinaculis in altum velis remiſque properant. Vixque jam à conſpectu vrbis abrepti fuerant, quum Nauarchus mandata præfecti ſuis aperit, quidque faciendum ſit, edocet. Illi confeſtim, igne in imum nauis conjecto, in ſchapham, ad id à Nauarcho paratam, ſe ejiciunt; nauis ipſa flammis correpta ſubitò deflagrauit; quo incendio octuaginta illi Sacerdotes, dum confeſſorum laudem ambiunt, Martyrii coronam meruerunt, vt author eſt *Socrates*.

Cap. 14. Quo facto incidit ſtatim miranda illa rerum in mari, veluti tot innocentum cæde efferato, facies, qua vndæ marinæ ſuos paſsim fines egreſſæ cernebantur. Etenim, quaſi rurſùm Deus vel nouum terris diluuium inducere, vel in antiquum chaos omnia reuocare paraſſet, naues vi fluctuum expulſæ, hîc tectorum, illîc montium, & quidem à littore longè diſsitorum, ſumma occupant: aliæ in aperto mari velificantes, ſubitò vel aquis deſtitutæ in profundas valles ſubſidebant, vel extuberato ſolo in præruptis veluti montium jugis pependerunt. Vt mihi quidem ſeriò hæc cogitanti cum Pſalmiſta exclamare libeat, *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*. Hæc ad Alexandriam in Ægypto contigiſſe refert oculatus teſtis, & integerrimæ fidei author, *Ammianus Marcellinus*; eadem verò ad Epidaurum in Achaia ſub eodem tempore eueniſſe memorat *Hieronymus* in vita *Hilarionis*. Quis igitur miretur, ſi vel vetus interdum anchora ſummis in montibus, vel procul à pelago conchæ marinæ terra incluſæ reperi-

Horrenda maris inundatio.

reperiantur? Neque enim ſemel hæc, aut iterum, nec vno in loco, ſed ſæpiùs & diuerſis terrarum regionibus acciderunt. Nota eſt diſertiſsima illa & rerum ex omni hiſtoria repetitarum refertiſsima *Pythagoræ* apud *Naſonem* in decimo quinto *mutatarum formarum* libro de mirandis rerum conuerſionibus oratio; in qua priſcis temporibus terram in mare, mare in terram, verſum fuiſſe memorat; Helicem & Burim, celebres olim in Achaia vrbes, nec longè ab illa quam diximus Epidauro poſitas, non alibi tum quam ſub aquis quærendas fuiſſe monet. Quid tota Ægyptus? quæ etiamnùm à maris Arabici, à fluminis Nili, ab ipſo Mediterraneo & conſuetis ejus æſtibus vix defenditur? Quid ingens illa Inſula, quæ Atlantica olim dicebatur? non illa à *Platone* tantùm ex ſapientiſsimi *Solonis* libris commemorata, verumetiam ab ipſo *Homero* in ſua Odyſſeide celebrata, & extra columnas *Herculis* ad Occidentem poſita; Europæ nimirùm aut Aſiæ par fuiſſe dicitur. Cujus tamen nihil jam, præterquam exiguæ quædam reliquiæ, ſeptem ſcilicet Canariæ Inſulæ, & Madera, & Azores, remanent. Quid? quod apud Batauos patrum noſtrorum memoria idem ciuitatibus quibuſdam, & ſexaginta vicis contigit, quod Helici & Buri, quod Inſulæ illi Atlanticæ contigiſſe diximus. Hæ verò tam ſtupendæ in mari mutationes, aut raro, aut nunquam ſine infandis terræ motibus euenerunt. Hiis enim tremoribus concuſſa tellus, vel in terra montes, vel in mari inſulas protrudit; aliiſq; viciſsim in locis, *Atlantis.*

completis

completis cauernis subsidens, vrbes secum, & ciuitates traxit. *Valentiniano* verò defuncto successit in Occidente *Gratianus* filius: qui, *Valente* patruo mox à Gothis cæso, vniuersum in se suscepit imperium. Sed se tantæ moli haud parem sentiens, retento apud se *Valentiniano* fratre, puero nempè, nec per ætatem rebus administrandis adhuc idoneo, *Theodosium* genere Hispanum, & magni nominis Ducem imperii socium adrogauit, & patrui *Valentis* loco Orienti præesse jussit. Multas ille res summa virtute & fœlicitate, antè susceptum Imperium gesserat. Britannos sè efferentes compressit, Scotos intra paludes & æstuaria sua tenuit. Batauos terrestribus præliis attriuit, Alemannos, Sarmatas, Mauros, profligauit. Sed inter omnes se effert laus illa ejus de Saxonibus in mari parta; quos ille præliis naualibus non fregisse sed *consumsisse* à Latino Pacato in sua ad ipsum Panegyri memoratur. Ex quo profectò intelligitur, Saxonas olim & antè hoc sæculũ rebus naualibus multum valuisse, & ad magnam in mari potentiam aspirâsse; Ni esset, non illi jam à tam forti duce non vice simplici superandi, sed multis in mari pugnis debellandi demùm & consumendi restitissent. Veruntamen quibus locis, copiis, artibus, ducibus, res tantæ gestæ sint (silente historia) ignoratur. Quamuis autem Saxonia victoriis, & imperiis tum grauida abortum hoc casu fecerat, resumptis tamen paulò post viribus, quà suo, quà communi *Nortmannorum* nomine, latè se per omnes terras classibus prouecta, propagauit,

Theodosii gesta.

sedesque

ſedeſque & regna in Britannia hac noſtra, in Gallia, diuerſiſque aliis mundi partibus conſtituit.

Sub hoc tempore homo quidam, *Moſes* nomine, in Cretam veniſſe dicitur, in qua inſula ingens tum Judæorum turba ſedes ſuas collocauerant. Is ſe à Deo miſſum ferebat, vt populum Judæorum per medium mare, nullo nauium miniſterio, ad *terram promiſſionis* veteris illius *Moſis* exemplo, reduceret. *Neque verò gens ſuperſtitionibus dedita, & falſis prophetis ab antiquo auſcultare ſolita, ab hujuſmodi vocibus abhorrebat. Dies igitur annum ante ad proficiſcendum à *Moſe* iſto conſtituitur. Interim omnẽ rei familiaris augendæ curã non omiſsã, ſed abjectã cerneres. Dies verò ſtatuta quũ veniſſet, certatim Judæi omnes ad mare loco præſtituto veniunt. *Moſes* diuina monita & imperia præfatus, viã intrepidi vt ingrederentur, jubet; ceſſurum mare, viam per fluctus ad terram ſanctam, & patrum ſuorum ſepulchra pedibus mare ingreſſos inuenturos vaticinatur: nec illi dictis fidem abrogare. Itaque alii pedibus ingreſsi, alii è rupibus ſaltu ſe dantes, fluctibus hauſti miſerè perierunt. Aderant in vicino Chriſtiani nonnulli. Hii facti atrocitatem videntes, accurrunt: natantes, quos poſſunt, tollunt, alios prona cupidine in mortem ruentes vi tenent, alios ne prauo furore perditum ſe irent, monent: magna tamen pars fluctibus immerſa periit. Rem fabulæ, quam prodigio ſimiliorem me referre ſcio: Sed author *Socrates* omnẽ dubitandi rationem tollit. Enimuerò

Cap. 15.

Moſes Cretenſis.

Creta

Creta insula omni sæculo monstrorum & mendaciorũ parens habita, nihil vnquam huic portento simile, aut suppar vidit. Ipse verò *Moses*, post sedatam populi rabiem, vel ad notitiam, vel ad supplicium quæsitus, nusquam inueniri potuit. Indè vulgò creditum Dæmonum aliquem, specie humana toto anno obuersatum, populum Iudaicum à Deo jam diù derelictum suis præstigiis fascinâsse.

Cap. 16. *Gratianum* interim variæ distinebant curæ; jam primùm gentes ab Aquilone omnes Romanum imperium vno impetu inuaserant. *Gratianus.* Quos ille partim ad Argentoratum, triginta Alemannorum millibus vno prælio suoque ductu cæsis, partim ad Istri ripam, Hunnis, gente tum noua, & hactenus Romanis auribus inaudita, per Legatos profligatis, satis fortiter & fœliciter repressit. Sed major eum, isq; fatalis, *Clemens Maximus.* à *Clemente Maximo*, natione Hispano, sed qui purpuram in Britannia induerat, circumstetit terror. Omnes jam indè ab *Augusto* Imperatores Romani vnà cum Imperii insignibus stolam *Pontificatus insignia* etiam Pontificalem & insulas acceperant. Hoc *Constantinus* magnus, hoc filii ejus, hoc *Jouianus*, hoc *Valentinianus Gratiani* pater fecerat. Quam stolam quum *Gratianus* ipse, tanquam rem profanam & ethnicam, & Christiano nomine indignam, à Flamine, vt mos erat, oblatam recusâsset, conuersus Flamen obmurmurâsse dicitur, *Quandoquidem hic Pontifex esse non vult Pontifex Maximus erit.* Vocem ambiguam & ab astantibus non intellectam res breui comprobauit. Cæso enim *Gratiano*, *Maximus* imperiũ,

periũ, & cum eo Pontificatus insignia de more accepit. Enimuerò *Maximus* vnà cum *Theodosio* olim à *Valentiniano* ad res in Britannia componendas, & Nectaridii (qui tractus maritimi, vbi nunc quinque qui vocantur portus sunt, Comes & Custos erat) mortem à Pictis, Saxonibus, Attacottis, & Scottis illatam vindicandam missus, quum *Theodosium* paulò pòst Romam reuersum in imperii consortium à *Gratiano* acceptum fuisse percepisset, flagrans inuidia, imperium non delatum occupare statuit.

Cap. 17. Hic est ille *Maximus*, qui Britanniæ huic nostræ vltimorum malorum causam dedit, dum non solùm Romanas Legiones omnes, verumetiam quicquid vel in juuentute floris, vel in constante ætate roboris inesset, ad Armoricam in Gallia, nouis incolis frequentandam, abducit. Ex quo regio illa *Britannia minor* appellari cœpta est. *Britannia minor.* Verùm quum Britanni sic abducti vxores sibi è gente sua peterent, *Maximus*, quot antè viros abstulerat, totidem nunc virgines ad connubia jungenda & genus in Armorica faciendum abducendas curauit. Fit igitur deportandarum virginum Londini conuentus. Inter quas præcipuæ nobilitatis & formæ *Ursula* fuit, *Vrsula virgo.* virgo optimis moribus, & religione Christiana instituta, *Dionici*, siue *Dioneti*, siue *Deonoti* Cornubiæ Regis filia, & *Connano* Armoricæ Regulo vxor à *Maximo* destinata; Hæ nauibus impositæ cum per Tamesim in apertum Oceanum euasissent, in piratas incidunt. Hos *Galfridus Assaffensis* nostrâs Hunnos fuisse ait. Hæc verò Hunnorum classis (si-

ue veri illi Hunni erant, siue Saxones & Franci aliique Oceani Germanici accolæ, & maritimi prædones qui hoc eodem tempore terra mariq; omnia infesta faciebant, & in Hunnorum, nouæ tum, vt dixi, sed inclytæ gentis, nomen transierant) *Gratiano* aduersùs *Maximum* nauabant operam. Itaque iustam suam in has virgines siue iram, siue libidinem esse rati, vim parant. *Vrsula* verò non se castam seruasse contenta, cæteris etiam, vt pudicam mortem turpæ vitæ præferrent, autrix paritèr, & exemplum fuisse dicitur. Itaque quum barbari vim veneream intentarent, illæ pro se quæque jugulum præbuerunt; Quo viso Hunni à rabie ad rabiem, hoc est, à libidine ad iram versi omnes ferro mactatas in mare proturbarunt; & virginum cæde adhuc madentes in Britanniam, quam copiis omnibus à *Clemente Maximo* nuper exutam fuisse intellexerant, impetum fecerunt. *Maximus*, re cognita, duas eò confestim Legiones remisit; Hæ Hunnos ipso aduentu Britannia ejecerunt; sed quam promptè indè cesserunt, tam facilè digressi in Hiberniam appulerunt, paremque ibi stragem, vt latronum marinorum mos est, quacunque terram ceperant, intulerunt. *Vrsula* verò cum comitibus, pudicitiæ & Christianæ religionis laudibus omni æuo memorabilis, aliquot pòst sæcula, more tum Christianis insolito, in diuarum numerum, opinione hominum, relata fuit. Hæc ex Assaphensi nostrate recitare & referre malui, quam *Car. Sigonium* in libro decimo tertio occidentalis imperii historiæ sequi, vbi *Vrsulam* hanc cum

vndecim

vndecim millibus virginum Roma, quò limina Apostolorum scilicet salutatum iuerant, redeuntes talia in flumine Rheno passas fuisse fabulatur. Neque enim iste peregrè Romam proficiscendi mos eò vsque hac ætate inualuerat. Nec quicquam à veri similitudine tam abhorrens esse potuit, quam vndecim virginum millia, veluti exercitu facto, è Britannia Romam tam immenso itinere petiisse: *Beda* verò rem totam omittit.

Sextum jam annum *Maximus* Imperium in Britannia & majori Galliarum parte tenuerat, quum *Gratianum*, clàm, palamuè, seu dolo, seu vi aperta, omninò tollendum esse statuit. Itaque Lugdunum Gallorum cum exercitu profectus, *Gratianum* ibi ab exercitu suo desertum Italiam cursu petere cognouit. Et mox à fuga retractum, immisso percussore *Andragathio* (quo & principe militiæ & scelerum ministro plurimùm vtebatur) è medio tolli jussit. Quo nuncio territus *Valentinianus* frater, qui Aquileiæ tum agebat, cum matre *Justina* & sorore *Galla*, trepidè profugit; nactusque in vicino littore nauigium, cum ingenti fortunarum omnium & vitæ discrimine, Thessalonicem tandem, tot maria emensus, & tam longinquo itinere fatigatus, venit. Indè ad *Theodosium*, qui Constantinopoli tum erat, Legatos misit. Fratris cædem, *Maximi* tyranni in Italiam aduentum, Aquileiam occupatam, suam matrisq; fugam, pericula; miseriam exponit; fraternæ cædis vindictam de *Maximo* sumendam exigit; sibi, matri, sorori, perfugium, opem, auxilium, Cap.18.

& afflictæ fortunæ ſubleuamẽ petit. Quibus rebus intellectis, *Theodoſius* ipſe properè ad eum Theſſalonicem venit; bono animo eſſe jubet, claſſem parat, ſororem ejus *Gallam* vxorem cepit, ipſam, vt Romam cum claſſe petat, monet, ſe cum exercitu Aquileiam belli ſedem extemplò petiturum ſpondet.

Cap. 19. Dum hæc aguntur, prodiit quædam noua Scythiæ gens, Prothingi *Zozimo*, Grutingi *Claudiano* Poetæ, appellati: gens vtrouis nomine, ad illud tempus, Romanis inaudita. Hii quum, ſuis ſyluis & paludibus egreſſi, ad Iſtri fluminis ripam perueniſſent, tranſeundi copiam à *Promòto* Duce Romano, & limitis illius Comite ſibi dari petunt; ille negat; Hii vim parant, & ingentem nauigiorum copiã procul à ripa, ne conſilium ſuum ad hoſtis notitiam perferretur, ſtruunt. Res tamen ipſa, ſiue per transfugas, ſiue per ſpeculatores ad *Promotum* defertur. Ille confeſtim ripam fluminis, ne quis vel ſpeculator veniendo, vel transfuga abeundo falleret, diligentiſſimè obſeruari jubet, & vt hoſtium conatus frangeret, incredibilem & ipſe, quà lintrium, quà juſtarum nauium vim contrahit. Jamque de tempore, quo hoſtes tranſmittere ſtatuerant, per exploratores certior factus, primis tenebris claſſem omnem ad flumen deducit, aciemq; ex jis triplici nauium ordine latam, ad duûm millium & quingentorum paſſuum longitudinem, prora vnius ad alterius puppim, ſic vt nullus in medio hiatus relinqueretur, juncta, lateribus in hoſtem obuerſis, extendit. Has verò naues veluti vallum milite

Prothingi à Promoto deleti.

lite compleuit; aliam verò classem, quæ hostem medio flumine pugna exciperet, exteriùs collocauit. Nox erat illunis, & ad id ab hoste delecta, ne inter trajiciendum conspicerentur. Itaque nihil consiliorum suorum ad Romanos delatum suspicati, tertia vigilia primùm militem suum omnem, deinde conjuges etiam & liberos, seruosque & impedimenta arctiùs in lintribus collocantes, vt in aduersam ripam vno commeatu exituri, properabant. At Romani aduentum eorum ex pulsu remorum præsentientes, vbi appropinquassent, veluti ex insidiis coorti, cum ingenti clamore impetum fecerunt. Barbari & spe sua falsi, & cum tenebris, tum clamore hostium, & suorum ejulatibus conturbati & attoniti, hærebant. Sed nec ipsi Romani, quo ordine res gererent, satis intelligebant; verùm quum lintres hostium à suis impulsos subuerti senserant, vbicunque clamor incidisset, eò naues suas dirigebant, & stragem, vt fors tulit, pro tempore inferebant; vbi verò jam illuxisset dies, tum & classis ipsa, quæ ad pugnā veluti structa acies instructa acies hactenus stabat, ordinesq; seruabat, simul naues reliquæ, quas pro vallo antè immobiles juxta ripā stetisse diximus, quùm hostē toto flumine disjectū animaduertissent, stationibus quæq; suis egressæ, impetum dederunt. Tum ferro res geri cæpta, nec vlla barbaris, vt qui nullam in nauibus firmitatem haberent, resistendi ratio erat. Sed alii jugula vltrò præbuerunt, alii in flumen vel deturbati sunt, vel sponte sua desilierunt. Nec enatandi spes, inter tam confusam

suorum & hostium nauium multitudinem superat. Itaque totum flumen, aut lintrium & cadauerum stragibus & naufragiis inductū latuit, aut si quà patebat, sanguine ibi non mistū modò, verumetiam auctum apparebat. Tanta autem fuit ex hac pugna strages, vt *Zozimus* raro vnquam nauali prælio majorem editam fuisse prodat; idem & *Claudianus* Poeta facit, regemque insuper iis, quod *Zozimus* historicus omiserat, *Odotheum* fuisse, & in illa pugna periisse refert. Parta victoria, *Promotus Theodosium*, qui non longè aberat, ad hostium cædem oculis fruendam vt veniret rogat: aduenit ille, sed, vt erat ingenii ad omnem humanitatem procliuis, barbarorum reliquias conseruauit, suæque militiæ ascripsit, forti deinceps, & fideli eorum opera ad *Maximum* Tyrannum debellandum vsurus. Jam enim paratis omnibus *Theodosius* Aquileiam terrestri itinere, sic vt promiserat, petiturus erat.

Cap. 20. *Maximus*, ne sibi in tantis periculis deesset, fauces montium, à Constantinopoli Aquileiam per Illyricum ducentes, ab *Andragathio* occupari & insideri jusserat. Sed quum tantam classem ad Thessalonicem parari fama deferente inaudisset, nihil cunctatus, quin ipse *Theodosius*, terrestri itinere omisso, classe in Italiam appulsurus esset, *Andragathium*, relictis quas occupauerat angustiis, ad mare properè descendere, & contracta quanta posset classe, *Theodosio* in ipso sinus Adriatici ore vt occurreret, imperauit. Id mandatum *Andragathius* summa cura exequi parabat; & omne Corcyram inter & Siciliam

Siciliam Italiamque ſpatium occupat; Omnes etiam portus, omnes ſinus, diſpoſitis per ſumma montium toto Epiri littore ſpeculis, ne qua tranſeundo falleret, obſeruat. Interim *Theodoſius* tota Pannoniæ, Mæſiæ, Macedoniæ, Illyrici, longitudine emenſa, quum præter ſpem clauſtra montium, quæ *Andragathius* reliquerat aperta reperiſſet; magno ſilentio Aquileiam venit. Quo tam repentino caſu perculſus *Maximus*, intra Aquileiæ mœnia ſe tenuit. Eum *Theodoſius* vt Tyrannum, & nefandæ cædis in *Gratianum* admiſſæ reum, ſi vrbem ſaluam eſſe, ſi viuere vellent, ſibi à ciuibus dedi poſtulat. Tota cum exercitu ciuitas imperata faciunt. *Theodoſius* deditum occidi jubet. *Andragathius* quum inſtructa claſſe *Theodoſium* in mare aliquot dies fruſtrà expectâſſet, jamque præter ſpem de ejus ad Aquileiam terreſtri itinere aduentu, captaque vrbe, & cæſo *Maximo*, nuntium accepiſſet, tot aduerſorum caſuum vno impetu incidentium imagine confuſus, ne viuus in *Theodoſii* poteſtatem veniret, ipſe ſe obuoluto capite præcipitem in mare dedit. Claſſis ſe *Theodoſio* dedidit. Ita *Valentinianus*, *Gratiani* frater natu junior, Imperio Occidentis virtute aliena reſtituitur, redditaque eſt *Gratiano* defuncto, beneficii, quod viuus in *Theodoſium* contulerat, cum fœnore ab eo cumulata merces.

Maximi tyranni cædes.

Andragathii mors.

Cap.21.

Rebus verò in Occidente ſic conſtitutis, *Theodoſius* Conſtantinopolim redit, vbi ſe profundis voluptatum voraginibus immerſit. Erat enim hoc illi homini proprium, vt ſi res po-

ſceret, nemo eum induſtria, vigiliis, laborum, æſtus, frigoris tolerantia vinceret; ſin remiſſæ bellorum contentiones eſſent, luxu & libidine nemini cederet. Et multa quidem ille millia Scytharum & Gotthorum Tranſiſtranorum, quos Hunni ſuis ſedibus expulerant, in Thracia variis præliis, ſed terreſtribus omnibus, nec ad rem præſentem pertinentibus concidit; Regem verò eorũ *Athanaricum*, ad ſe vltrò venientem, vt multo in honore habuit, ita in tantam ſui admirationem traxit, quantam ne *Salomon* quidem olim Sabæorum Reginæ de ſe feciſſe memoratur. Vires enim jam antè quum perſenſiſſet, nunc quo ordine res Imperatoris domeſticæ adminiſtrarentur, quantaque in veneratione apud ſuos eſset, præſens quum conſpexiſset, in eam vocem prorupit, qua Imperatorem Romanum verè *Deum terrenum* eſse dixit. A quo forte initio inuidioſum illud, & Deo inuiſum Imperatores deinceps titulum vſurparunt, quo in omnibus ferè edictis *Numen ſuum & Diuinitatem* prædicabant. Nec ita multò pòſt, *Valentiniano* etiam ab *Eugenio* in Italia cæſo, rursùs in Italiam cum exercitu venit *Theodoſius*; & *Eugenium* Tyrannum in faucibus Alpinis, duro, & cruento, ſed in omne æuum memorabili, prælio fudit & occidit; rebus verò deindè Romæ & in Occidente ordinatis, quum jam vniuerſum Imperium Romanum ſuis manibus teneret, dum Conſtantinopolim reuertitur, fato ceſſit.

Cap. 22. Decedens *Theodoſius* filios duos *Arcadium* & *Honorium* Imperii hæredes, illum Romæ, hunc Conſtanti-

Constantinopoli reliquit; Præfectos verò tres, rebus imperii ordinandis, *Rufinum* in Oriente, *Gildonem* in Africa, *Stiliconem* in Occidente dedit. Prior *Gildo*, contempta *Honorii* ætate, (erat enim annis junior) Africæ imperium inuasit; aduersus quem *Mastazelus Gildonis* frater operam *Honorio* pollicitus, & promissis insuper à *Stilicone* oneratus, vnicam rei perficiendæ Legionem poscit, cum qua in Africam transmisit; *Gildo* octuaginta militum millia in armis habuit, quem tantum exercitum *Mastazelus* tantillis copiis subnixus profligauit. *Gildo* ad mare fugit, vbi nauigio exceptus fuga salutem in Hispania quærere instituit. Sed tempestatibus rejectus, viuus in *Mastazeli* potestatem venit, A quo, in liberorum priùs à *Gildone* cæsorum vindictam, nullo fraterni sanguinis respectu cæditur. *Stilico* verò frustrà *Gildonem* sublatum ratus, si *Rufinus* rerum imperio in Oriente, sub *Arcadii* vmbra, potiri pergeret, eum per *Gainem* fortissimum bello ducem, præsente & inspectante *Arcadio*, interfici mandauit. Alii ipsius *Arcadii* jussu factum ferunt. Vtrumuis rationē habet. Viuus enim *Rufinus*, & *Stiliconis* luminibus officiebat, & aduersus *Arcadiū* se non pro præfecto militiæ, sed pro justo Domino gerebat. *Gildone* verò & *Rufino* sublatis, *Stilico* natione Vandalus, sed magno & acri ingenio præditus, hiis veluti gradibus viam ad imperium, sed occultioribus consiliis, munire cæpit. *Theodosius* Scythas siue Gothos, ab Hunnis, vt diximus, sedibus suis pulsos in fidem receperat, & sedes in Thracia habendas

dederat, stipendiariósque imperio fecerat; eo consilio, vt eorum opera pro firmissimo aduersus Hunnos muro & propugnaculo vteretur. *Stilico*, post *Rufinum* cæsum, Constantinopolim venit, omnia ibi, vt priùs in Occidente, suo arbitrio moderaturus; idque sibi priuatim à *Theodosio*, dum adhuc in viuis ageret, in mandatis datum asserebat. Ibi primùm omnium cum *Arcadio* agit, vt Gothos confestim exautoraret. Viginti jam & quinque annos Gothi stipendia Romana summa fide meruerant, nec alium, quam quem Imperator dabat, militiæ Ducem habuerant. Jam verò hac tam insigni injuria lacessiti, sibi Regem *Alaricum* creant. Quo facto *Stilico* statim in Italiam redit, missis tamen priùs ad *Alaricum* nuntiis, qui illum è Thracia in Thessaliam, & inde per Thermopylarum claustra in Bæotiam, in Atticam & ipsam Peloponnesum traherent. Quibus rebus intellectis *Stilico* classe validissima parata in Epirum venit, nec quisquam jam erat, qui graue ibi prælium fore non existimaret. *Stilico* verò nihil ibi nisi prædas egit, planè vt omnibus appareret, res inter ipsum & *Alaricum* priuatis colloquiis & consiliis agi. Itaque nullo conserto prælio diuersi, hic in Thraciam, ille in Italiā, abeunt. *Alaricus* in Thraciam reuersus, ingenti contracto exercitu, per Noricos, qui nunc Bauari sunt, & Aquileiam & Venetorum regionem in Italiam descendit. Quam omnem, nusquam se mouente *Stilicone*, infandū in modū vastat, & ipsum Imperii Romani caput Romā petit. Jam inde fugerat *Honorius*, seque Rauennæ

uennæ condiderat: Vbi, intellecta *Stiliconis* fraude, misit, qui eum è sacrario, quo confuge-rat, extractum jugularunt. Interim Romam *Alaricus* obsidione premit. Quoniá verò eam fame quam vi capere malebat, ideò Portum vi aggreditur, & capit. Vbi quum vrbis annonam reperisset, eam se comminatus est incensurum, ni Romani imperata confestim facerent. Qua victi necessitate, portas Romani *Alarico* aperiunt. Ille ingressus cum exercitu, vt sanguini pepercit, ita bona fortunasq; ciuium exhausit. Incidit autem hæc Romæ strages in octauum *Honorii*, quadringentesimum verò & decimum secundum æræ Christianæ annum, primo mensis Aprilis die. Hæc qui de *Stilicone* tradunt, illud etiam addunt, eum tam insigni perfidiæ animum adjecisse, vt filio *Eutherio* imperium conciliaret. Alii, in quibus *Zozimus*, eum falsis Olympii, (cui *Honorius* se jam totum regendum permiserat) criminationibus oppressum scribunt. Certè quum litteras de morte sua Rauenna allatas accepisset, ad Ecclesiam confugit: vndè extractus, quum concursu multitudinis periculo eximi potuisset, commotam ab incœpto deterruit, jugulumque vltrò ferientibus præbuit: post cujus mortem quũ infinita pœnè hominum vis tormentis subjiceretur, vt de *Stilicone* faterentur, nemo tamen vnus repertus fuit, è quo tantillum indicii exprimi vel extundi potuit. Ego post mille trecentorum ferè annorum spatium tantum virum tantisque honoribus per viginti tres annos in Imperio defunctum proditionis suspectum pro conuicto,

Stiliconis cædes.

Roma ab Alarico capta.

conuicto, quod plerique faciunt, ponere non audeo.

Cap. 23. Capta Roma *Alaricus*, seu contemptu *Honorii*, seu quod majus esse duceret Imperatorem facere quam esse, *Attalum* quendam Romani sanguinis hominem, & Præfectum vrbis dudum ab *Honorio* constitutum, Imperatorem Romæ creat. Interim *Honorius*, quum tantis barbarorum exercitibus obsistere non posset, Rauennæ, vrbe & situ & operibus munitissima se tenuit, missisque ad Arcadium fratrem Legatis, classem ab eo ad se mitti petit. *Attalus* Imperatoris titulo subnixus, in Africam misit, qui jus ibi more Romano dicerent. Quam rem *Alaricus* vt importunè & contra mandata sua gestam adeò non improbauit modò, verumetiã indignè tulit, vt *Attalum* confestim, detractis imperii insignibus, in ordinem redigeret, & ei *Athaulfum* consanguinem suum substitueret. *Honorius* verò *Heraclianum* cum classe in Africam, ad judices ab *Attalo* constitutos deturbandos, misit. Nec quietiores in Oriente res *Arcadio* erant, ubi *Gaines*, quo ministro Stilicone in *Rufino* tollendo vsum fuisse diximus, placido Imperatoris ingenio ad libidinem suam abutebatur; donec ad extremum, *Frajutus* quidam, natione barbarus, cultu Ethnicus, sed consilio pariter & militia bonus, Dux aduersus *Gainem* designatur. Is accepto exercitu nihil ad summam diligentiam reliqui fecit, quò *Gainem* terra marique profligatum tolleret. *Gaines* quum per Hellespontum in Asiam trajicere vellet, ut *Tribigildo* consiliorum

Gaines.

Frajutus.

filiorum suorum consorti jungeretur, sed classem ad manum non haberet, cæsa è proxima sylva materie, classem caudicariam extempore construxit; rudem adeo, ut nec clavum, nec paxillum, nec remum, nec scalmum haberet; ligna modò funibus vel restibus colligata homines & equos impositos, ferre poterant: ea verò ventis & fluctibus in Asiam tum ferentibus temerè impellebātur. Id videns *Frajutus*, qui omnia *Gainis* consilia speculabatur, cū classe paulò expeditiore in prætereuntes inuehitur; atrox ibi cædes in hostem editur, nec vlla nauis ex classe *Gainis* euasit: qua clade suorum perspecta, *Gaines* retrò ad Thraciam flexit iter, vt Istro transmisso ad Hunnos se conferret. Insequitur *Frajutus*, & extremū agmen carpendo *Gainem* ad vniuersæ pugnæ aleā descendere coegit; in qua cæsus est *Gaines*, & *Arcadius* ab imminenti periculo magno Dei beneficio liberatus.

Nec diù post superfuit *Arcadius*, ei verò successit *Theodosius* filius, qui classem à patre paratam, *Honorio* patruo, Rauennæ tum agenti, cum quadraginta millium exercitu, nulla à morte patris interposita mora, misit. Nihil ea re ad *Honorii* animum labentem jam, & fugæ consilia agitantem confirmandum, aptiùs aduenisse potuit. Quanquam ne sic quidem vltrà confirmatus est, quam vt rerum in Africa ab *Heracliano* gerendarum exitum attenderet; vt si res ibi ex voto succederent, exercitu ad pugnam, sin aliter, classe ad fugam vteretur. *Alaricus* exhausta Roma omnem deinceps Ita- Cap. 24.

liam

liam victricibus armis peragrauit; vnde, cum Siciliam in conspectu haberet, classem ad *Rhegium* conuenire jussit, impositoque exercitu soluit, Messanam ex aduerso positam petiturus. Nihil illo freto angustius: sereno tamen cœlo quum soluisset, medio itinere, oborta tempestate, classem cum majore exercitus parte amisit: quo veluti prodigio territus, mare deinceps abstinuit, seque ad reliquã Italiam, si quid adhuc intacti restaret, populandam conuertit. Sed in ipso conatu, Consentiæ, validissima Calabriæ vrbe, quam multa vi expugnauerat, morbo correptus obiit; eique successit *Athaulfus*, qui accepto statim imperio omnia ferociter administrabat; nec aliud quam de tollendo Romano nomine, & vrbem ipsam pro Roma Gothiam, & Successores suos pro *Augustis Athaulphos* appellando cogitabat. Sed *Placidiæ Honorii* sororis, quam ex captiua vxorem fecerat, precibus delinitus, & conditionibus scribendis ab *Honorio* elusus, præter omnium suorum votum & voluntatem, relicta Italia in Galliam primùm abiit; inde Hispaniam à Vandalis priùs occupatam petiit; Africam deinde, vt illam etiam prouinciam Romanis ereptam Hispaniæ adjungeret, petiturus. Sed *Heraclianus* ab *Honorio*, vt dixi, in Africam ad Iudices ab *Attalo* institutos deturbandos missus, quum *Athaulphi* consilia non ignoraret, in mare cum classe apparatissima descendit; ei *Athaulphus*, qui Bæticam, pulsis inde Vandalis, tum tenuit, cum pari nauigiorum numero occurrit. Fit prælium, in quo pulsis Athaulphianis *Heraclianus* insignem

Pugna naualis.

victoriam

victoriam navalem reportauit. Gothi aduerso prælio irati *Athaulphum* cum sex liberis occidunt, pari fato & *Gisericus*, (quem *Orosius Sigericum*, inuersis paulò litteris appellat) *Athaulphi* successor periit.

Sed enim *Heraclianus*, praua Imperii cupidine flagrans, victoriarum suarum fructum ab *Honorio* ad se vertit, Africæque primum tyrannidem inuasit, dabatque operam ne frumentum inde aliusuè commeatus Romam, siue ex formula, siue Mercatorum opera, submitteretur. Quare intellecta, *Honorius* eum perduellem & Imperii hostem declarauit: *Heraclianus*, verò contracta ter mille septingentarũ nauium classe, & exercitu quantum tanta classis capere posset imposito, in Italiam tanta celeritate transmisit, vt omnem aduentus sui non solùm nuntium, verumetiam rumorem præuerteret; populum scilicet Romanum, contempto *Honorio*, vltrò sibi in occursum prodíturum ratus; nec eum planè fefellit opinio sua: signo enim de classis peregrinæ appulsu è speculis edito, & nuntio alio super alium incidente, quidque & à quo pararetur cognito, tota quidem vrbs Romana portis suis effusa, Duce *Marino* Comite, ei in ipso littore occurrit, sed armata. Acre ibi prælium committitur, dum hii terram capere, illi hostem descensu prohibere contendunt. Ipse *Heraclianus* in terram jam descenderat; & ad vrbem properabat; *Marinus* suos adhortatur, & *Heraclianum*, vt rebellem & perfidum voce increpitans, irruentem excipit. Quo tam inexpectato casu perculsus *Heraclianus* retrò gressum

Cap.25.

3700 *nauium classis*

greſſum ad mare tulit, vbi onerariæ nauis ſchapha exceptus, Carthaginem reuertit; ibi militari manu, ne tantæ claſſi, tantoque exercitui, in fraudem & proditionem à ſe pellecto, ſolus ſupereſſet, confoditur. Claſſi ipſi, qua nulla major, ne Punicis quidem temporibus, mare illud nauigâſſe dicitur, quid aduenerit non traditur; tanta erat temporum illorum in maximi momenti rebus memoriæ tradendis, vel inſcitia, vel incuria.

Heracliani mors.

Cap. 26. *Athaulphum* & *Sigericum* Viſigothorum Reges à ſuis alterum poſt alterum ſublatos fuiſſe commomeravi; cauſa cædis illi fuit, quod, conditionibus ſcribendis ab *Honorio* eluſus, Italiæ, quam manu tenebat, poſſeſſione excidiſſet, ſedeſq; nouas in Gallia primùm, deinde in Hiſpania quæſiuiſſet, & infœlici demũ prælio aduerſus *Heraclianũ* in mare pugnaſſet: Huic, quod bellũ contra *Honorium*, fruſtrà ſuis tendentibus, mouere recuſaſſet. *Vallia* igitur qui *Sigerico* ſucceſſit, ne ad eundem lapidem impingeret, naues fabricare, inſtruere, ſocios nauales conquirere, exercere, totus denique in claſſe paranda eſſe; eo conſilio, vt exercitum ex Hiſpania in Africam aduerſus Romanos tranſmitteret; Itaque claſſe ingenti comparata mare ingreditur. Ea verò in freto Gaditano tempeſtatibus deprehenſa vniuerſa periit. Cladis magnitudo, vt alia re nulla, eo certè argumento conſtat, quod poſt naufragium Siculum, quo primo bello Punico bini Conſules cum trecentarum quinqueremium & ſexaginta millium exercitu, autore *Polybio*, perierunt, nihil æquè horrendum in

Vallia Gothorum in Hiſpania Rex.

Ingens naufragiũ.

in mare contigiſſe, *Paulus Orosius* Beato *Augustino* laudatus autor memorauerit. Quæ tanta clades Vandalos, qui ſe contra Gothos ægrè admodùm ab *Athaulphi* in Hiſpaniam ingreſſu tutati fuerant, rerum in ea terra ad tempus rurſus potentes fecit. Sed breuis ea Vandalorum potentia in Hiſpania fuit. Omiſſo enim mare Vallia, bellum in terram retulit, quo Vandalos aggreſſus, eos acie ſæpiùs profligauit, nec priùs deſtitit, quam ad ſedes nouas in Africa claſſibus quærendas eos adegiſſet. Nulla vnquam ætas tantum ſanguinis, lachrymarum, incendiorum vidit. Omnes enim gentes Boreales, Gothi, Alani, Vandali, Sueui, Burgundiones, Hunni, Angli, Franci, alii terra, mare alii tranſmiſſo, hii Oceano in Britanniam, illi Mediterraneo in Africam, ſedes nouas, nullo alieni, nullo ſui ſanguinis reſpectu, quærere inſtabant. Interim *Honorius* ſororem *Placidiam Valentiniani* primum Imperatoris, mox *Maximi* Tyranni, & ex tertiis demum nuptiis *Athaulphi* Regis relictam, *Conſtantio* Comiti, viro forti, & verè conſtanti, jamque in imperii conſortem à ſe aſcito, nuptam tradiderat. Iſque, vt Author eſt *Orosius*, res multas magnaſque in Occidente aduerſus Imperii Romani hoſtes geſſit, innumeros Tyrannos paſſim in Europa & Africa ſe efferentes oppreſſit, res vt *Honorii* in tuto ab eo collocatæ viderentur. Eo verò non ita multò poſt morte prærepto, tanta confeſtim malorum moles *Honorium* circumſtetit, vt quo ſe primùm verteret in tantis difficultatibus conſtitutus miſer non inueniret. Addidit quin etiam ad-

Conſtantius Comes.

uersæ fortunæ culpam. Quicquid enim causæ erat, (nam nulla traditur) *Placidiam* sororem, cum filio ejus *Valentiniano*, ex *Constantio* Comite susceepto, & adhuc in cunis vagiente ejecit. Illa fugâ se cum filiolo suo ad *Theodosium*, Constantinopoli tum agentē recepit; quo vt amitá honorificè suscepta, & multo in honore habita fuit; nec diù superuixit *Honorius*. Anno enim sequente, post tot exantlatos labores, suo tamen fato, obiit. Quo defuncto Imperium in Occidente arripuit quidā nomine *Johannes*: is accepto imperio classem in Africā, Duce *Castino*, ad *Bonifaciū* Comitē debellandū misit; sed frustrà. Interim *Theodosius Valentinianū Augustū* in Occidente creat; eumque cum matre in Italiā cum classe & exercitu dimisit. Venienti, cùm cæteræ vrbes, tum ipsa Roma portas cupidissimè aperuerunt. Sola Rauenna clausas tenuit. Ea verò post aliquantulùm temporis, (reperta per paludes, quibus vrbs illa vndiq; claudebatur, via) capta est, & in ea *Johannes* Tyrannus; In quem crudelitèr *Valentinianus* sæuiit. Deinde & *Aëtium*, post longè clarissimā illā de *Attila* in agris Catalaunicis victoriam, falsis à *Maximo Patricio* criminationibus insimulatum sustulit; indignus *Aëtius* qui talia pateretur, nisi ipse atrociora in *Bonifacium*, virum omni laude & præconio dignum, perpetrâsset; Quæ res ista se modo habuit.

Cap. 27. Duo erant sub *Valentiniano* summi rerum moderatores, *Bonifacius* & *Aëtius*, è quibus *Bonifacius* Africam tenebat, ingentemque laudem & gloriam rebus gestis comparabat;

Quibus

Quibus rebus commotus *Aëtius* (qui omnia in aula poterat) Imperatori persuasit, *Bonifacium* res nouas in Africa moliri; indicio, inquit, fuerit, si eũ accersiueris; non enim veniet. Extemplo mittuntur litteræ, quibus *Bonifacius* reuocatur. Interim *Aëtius* clàm alias litteras ad eum dat, quibus monet, vt sibi ab Imperatore caueret; actũ enim de ejus vita & fortunis esse, si redierit. Itaque in tanto, vt putabat, periculo constitutus *Bonifacius*, primùm prouincia decedere jussus recusauit, deinde *Mauortium* & *Galbionem* Duces, cum classe & exercitu ad eum debellandum missos, in ipso littore, dum terram capiunt, aggressus interfecit; quumque nullum innocentiæ perfugium in Imperatoris fide esse crederet, Vandalos denique ex Hispania in Africam vocauit. Illi contracta classe sedes nouas quæsitum, qua fata vocabant, cum quinquaginta hominũ millibus vela faciunt, & Vandalicum Imperium, eluso *Bonifacio*, per octoginta & ampliùs annos in ea terra duraturum constituunt. Interim *Valentinianus* de *Bonifacii* innocentia, prolatis *Aëtii* ad eum litteris, fit certior; quo cognito, à *Bonifacio* in *Aëtium* iram vertit. Et *Bonifacium* quidem ad se vltrò venientem quum comiter accepit, tum multo in honore habuit; *Aëtium* verò nunquam ex illo tempore æquis oculis aspexit. Paulò verò pòst aliorum insuper scelerum, seu conuictum, seu à *Maximo* falsò insimulatum tolli jussit. Non sum nescius qua infamia: circumferturque argutulum hominis nescio cujus dictum, qui Imperatori quid

ei de *Aëtii* morte videretur interroganti respondisse fertur, *Rectène an secùs Aëtius sublatus sit, tute ô Imperator videris; ego hoc tantùm scio, te læva dextram præcidisse tuam.* Sed hoc commune omnium Imperatorum & Regum est, vt eis in hujusmodi periculis rarò credatur, nisi demùm occisis.

Cap. 28. Sublato verò *Aëtio*, in quo plurimum ad barbaros repellendos momenti & virium esse videbatur, *Attilas* Hunnorum Rex, qui viuo *Aëtio* se mouere non audebat, cum quingentorum millium exercitu in Italiam descendit. In itinere Aquileiam longa obsidione fatigatam cepit. Quo velut obice perfracto, ruptisque clathris, fera & agrestis bellua Venetam primò regionem omnem depopulatur; mox transito Apennino non procul vrbe Roma castra facit.

Leo primus Legatus ad Attilam venit.

Ibi ad eum *Leo*, ejus nominis primus, Episcopus Romanus cum vniuerso Senatu Legatus venit. *Leo* verba facit, vrbem dedit, vectigal promittit, tantùm ne vrbem suam jam deditione factam, vel deleret, vel deformaret, vel deditorum sanguine inundaret, rogat. Effecit denique vir ad salutem illius vrbis natus, vt ferocissimus alioqui Tyrannus, loquentem reueritus, ferociam poneret, & vrbi parceret. Veritus quinetiam *Attilas* ne si vrbem cum exercitu intrasset, eam ab auari & barbari militis direptione tutam & integram præstare non posset, ea non intacta modò, sed nec inuisa, retrò vestigium flexit, & per regionem Venetam, qua venerat, in patriam suam, hoc est, in Hungariam, (ibi enim jam antè sedes fixerat) remeauit.

uit. Incidit autem hæc *Attilæ* cum Hunnis suis in Italiam descensus in annum Domini quadringentesimum quinquagesimum secundum.

Cap.29. *Venetiarum origo.*

Cæterùm quoniam de regione Veneta mentio hoc primùm loco incidit, & præclarissima Venetiarum ciuitas, circa hæc tempora,& hac occasione initium cepit, multaque de ea, & maximè memorabilia in sequenti hac historia dicenda venient, operæ pretium fuerit excedere paululùm ad enarrandum inclytæ vrbis originem, quæ temerè primùm & fortuitò incepta,ratione & consilio ea post modũ incrementa cepit, vt cum præstantissimis omnium gentium & ætatum vrbibus comparanda venerit, emporiis verò, (nec Tyrum, nec Carthaginem excipio) præferri debeat. Anno igitur salutis humanæ per verbum Dei incarnatum reparatæ quadringentesimo decimo secundo, Gothos sub *Alarico* Rege per Venetos in Italiam irrupisse, vastataque priùs circumjacente regione omni,Romam ipsam fame domitam cepisse superiùs diximus. Nec ita multò post *Attilas* Hunnorum (gentis vltrà Mæotidem inter Tanaim & Volgam, quà nunc Russi siue Moschouitæ latè dominantur, positæ) Rex, in Pannoniam venit, indeque Auares vel expulit, vel, quod magis putem, leuitèr victos fœdere junxit; & ex vtraque, sua nempè & illorum, gente, mistum *Hungauariæ*, siue *Hungariæ* nomen regioni indidit. Vbi paululùm moratus recentorum millium exercitum secum trahens, per Germaniam, Danubii capite ad læuam relicto, ad Rhenum descendit; quo transito in

Galliam penetrauit, & incampis demùm Catalaunicis, ab *Aëtio* Romano, & *Theoderico* Visigothorũ, & *Merouco* Francorum Rege fusus, in Hungariã rediit; bellũ deindè Italiæ, & ipsi vrbi, & Romano Imperio, quod apertè præ se ferebat, illaturus. Veneti igitur, qui ad intimum sinus Adriatici angulum, à Troianis vsq; temporibus, *Antenore* conditore, habitauerant, memores quid ab *Alarico* Gotho in transitu pridẽ perpessi fuerant, & grauiora subindè à ferociore hoste incommoda metuentes, consilium ineunt terram, quam defendere non possent, relinquendi. Erant in conspectu septuaginta insulæ, quarum præcipuæ erant, Caprulæ, Equitium, Metamaucum, Albula, Philistina, Fossa Clodia, Turcellum, Maiorbium, Boreanum, Amianum, Constantianum, & Amorianum: Erant & minus nobiles, Castratia, Marcelliana, Castropuntium, Centenaria, Mussiones, Vigilia, Barbaria, Brentillæ, Bæbiæ, Caput aggeris, & aliæ, velut minora in cœlo sidera, nomine carentes insulæ. Sed præ omnibus eminebat *Riuus altus*, qui nunc *Rialto* dicitur, totius vrbis arx & Capitolium suo tempore futurus. Hanc insulam, quòd altiùs ab aquis extabat, nomen initio sortitam fuisse non ambigitur. Cæteræ enim, magna pars, humiles adeò erant, & depressæ, vt, si ab alio, quam languentis planè maris fluctu alluerentur, facilè superfundi potuissent. Enimuerò tumuli potiùs arenarum aggesti, quam satis enatæ insulæ dicendæ erant. Patauini igitur, Opitergini, Concordiæ, & Alsini aliarumque Venetæ ditionis vrbium & villarum

Rialto.

cines,

ciues, paritèr & agreſtes, non quidem popula-ritèr, ſed vt ſuus quemque animus ferebat, in has inſulas, dum tempeſtas Hunnica deſæuiret, ſe tranſtulerant; ſex enim millibus à continente aberant: Æſtuario, nec terreſtri aciei peruio, nec nauigiorum aut vbiq;, aut ſemper patiente, clauſa; nec operæ moræue pretium Hunno fuerat, in inſolitudines illas refugos veluti piſces in vndis quærere. Ex hac turba non deerant, qui, quum loci ſitum & naturam attentiùs conſideràſſent, ad majoris momenti rem & ipſi animos adjicerent, & ſociis ſignificarent: primùm enim tumulos illos, quamuis humiles pleroſque, firmos tamen omnes & ſubſtructionibus aptos eſſe oſtendebant; deindè ad duodecim millia verſus mare aquam breuem planè eſſe, & in ejus extremo aggerem aquis extantem, ſed ſpatiis interciſum, inſularum in morem ſurgere eumque fluctibus marinis, ſi quando violentiùs concitarentur, obſiſtentem, vniuerſam ſtationem interiorem quouis portu tutiorem reddere, monſtrabant. Deindè commercii facultatem, ad animum reuocabant. Nulla ope res humanas faciliùs & citiùs quàm maritima creſcere ſolere. Et cæteras quidem vrbes, eo ipſo quod maritimæ, hoc eſt, ad mare poſitæ ſint, lætari; ſic Carthaginem in Africa, Alexandriam in Ægypto, Marſiliam in Gallia, Syracuſas in Sicilia, Corinthum in Achaia, modò Conſtantinopolim in Thracia, & infinitas per orbem terrarum vrbes, eo ipſo diuites & fœlices factas, quod maritimarum nomine conſerentur: hanc verò ſedem, non ad mare, ſed in mare poſitam

cerneret; Vnicam olim vrbeculam Tyrum non absimilem situm habuisse; & eam quidem ad inuidendas planè opes breui tempore aspirâsse. Sed quantum tamen illam inter & istam esse? Quatuor illa in stadiis à continente abesse; sex istam millibus; Profundo illam mari, vt obsideri posset, cinctam, hanc æstuario & breuibus inaccessis conclusam esse. Quam igitur hic vrbem surrecturam speremus, inquiunt, si, relicta continente, res opesque nostras huc transferre in animum induxerimus? templa, turres, arces, fora, tribunalia, sacerdotia, quicquid in amplissimis vrbibus splendidũ, quicquid magnificũ alibi vidimus, aut nos hic videbimus, aut certè nostri visuri, nobisq;, de nauata nunc opera, aut viuis, aut mortuis gratias acturi sunt. Quin opus fauente numine aggredimur, & arborem alteri sæculo profuturam manibus nostris conseramus; nec *Æneas* Romanis, quàm noster ille *Antenor* suis aliquando Venetis, fœliciùs in Italiam appulisse existimetur. Quæ res sermonibus apud vulgus sæpiùs agitata, & crescens in dies Hunnici apparatus fama, eò profugos adegit, vt, de continente minimè solliciti, tuguria primùm ex vluis cannisque palustribus, quas ipse locus magna copia suggerebat, in tumulis illis struerent. Hunno deindè vniuersam Italiam, & ipsam in primis regionem Venetam, vtpotè in ipso statim ab Aquileia limine & introitu Italiæ positam vastante, quùm nihil illi interim injuriarum aut incommodi pertulissent, locum ipsum pluris quam anteà facere cœperunt. Quibus rebus perspectis, ingens etiam

eorum

eorum, qui Aquileiæ cæterisque in illo tractu vrbibus ab *Attila* recentèr dirutis superfuerunt, eòdem confluxit multitudo. Neque verò desunt qui Venetiarum originem Aquileiæ ab *Attila* tum captæ & dirutæ ruinis acceptam referant; quod fieri, vt puto, sat rectè non potest. Romam enim ab *Alarico* Gotho anno quadringentesimo duodecimo, vel, vt alii volunt, supra quadringentesimum decimo captam fuisse constat: Aquileiæ verò ab *Attila* excidium in tertium indè circitèr & quadragesimum, nempè in annum quadringentesimum quinquagesimum secundum tertiumuè, vt *Abrahamus Bucholcerus* in sua Isagoge Chronologica colligit, rejicitur. Venetiarum verò lux natalis ad *Antonio Coccio Sabellico*, rerum Venetarũ diligentissimo Scriptore, ad Calendas Aprilis Anno Domini quadringentesimo vicesimo primo refertur. Id si ita est, potuit Venetiarũ vrbs triginta & eò ampliùs à natiuitate sua annis ante *Attilæ* in Italiã aduentũ mediocritèr adoleuisse, nedũ originẽ suã ad Aquileiæ excidiũ referre debet. Quicquid autẽ de vrbis natali statuendum sit, (fetui enim tam temerè concepto, certum & legitimum nascendi diem difficile est tribuere) illud haud ambigitur, venetiarum ciues ortum & originem suam *Patauio*, Troianæ, quam Aquileiæ, Romanæ coloniæ libentiùs ascribere. Ab hiis igitur initiis paulatim crescere & suis progressionibus vti cœpit vrbs; quam nos hîc interim relinquemus, donec adultior facta rebus terra marique gestis caput attollere, seque mundo ostendere, & cum

Venetiarum natiuitas.

potentissimis

potentiſſimis quibuſq; regnis & imperiis, nunc de ſalute, nunc de gloria certare cœperit.

Cap. 30. *Saxonum in Britanniam deſcenſus.*

Sub eodem verò tempore, quo *Attilas* in Italiam terra venit, Saxones mari in Britanniam hanc noſtram deſcenderunt. Cauſa hæc erat; *Aëtius*, dum copias omnes contra Hunnum in Galliam irrumpentem contrahit, legionem etiam Romanam è Britannia euocauerat. Quo præſidio deſtituti Britanni, Scottis & Pictis, & totius Aquilonis latronibus maritimis in prædam protinus conceſſerunt. Itaque pulſo è Galliis Hunno rurſus *Aëtium* de præſidio ſubmittendo precibus fatigant. Rurſuſque legio mittitur, ſed ad quemlibet ſubinde in Gallia motum, & legio & claſſis, qua ſola ad hæc tempora à maritimis incurſibus tuti fuerant, abducitur. Quo animaduerſo Britanni, ne ſemper ſub cultro linquerentur, rejecto in quibus nihil ampliùs ſubſidii ſupereſſe viderant Romanorum imperio, rebus ſuis, ſuo Marte conſulere ſtatuerunt. Ante omnia Regem ſibi *Conſtantinum* ex Armorica, quo veteres Britannos à *Clemente Maximo* abductos fuiſſe dudum diximus, delegerunt. Is Totneſium in Deuonia cum claſſe appellit, & magna cùm virtute tum fœlicitate irruens, nunc terra, nunc mari, nunc omni parte Pictorum, Scottorum, Noruegiorum & Dacorum, ſeu Danorum vim repellebat. Hic *Conſtantinus* tres filios, *Conſtantem*, *Aurelium*, & *Uterpendragonem* habebat. E quibus *Conſtantem* natu maximum, quòd ingenio hebetior videbatur, religione ſacrauerat: & ipſe paulò pòſt, cujus cujus inſidiis, veneno periit:

riit: quo ſublato, ſuborta eſt quæſtio, vter è duobus, *Aureliuſnè* an *Uterpendragon*, ambo adhuc in cunis tantùm non vagientes, in regno ſuccederet. Erat hoc tempore in Britannia *Vortigernus* quidam, vir ortu nobilis & magnæ autoritatis: is,vt viam ſibi ad regnum conſilio muniret, *Conſtantem* natu maximũ, & adultiorem jam ætate factum,cœnobio extractum populo oſtendit. Et quid nos, inquit, vtrum è duobus infantulis, in quorum alterutro nihil opis aut ſubſidii per ætatem ineſt, in regem eligimus, ſtulto conſilio deliberamus? quum juuenem hunc & natu maximum & adultum annis, & ad res gerendas non inidoneum, regni hæredem habeamus? quiſquamnè veſtrûm patris, qui puerum hunc impuberem adhuc, nec voti faciendi compotem, in monaſterium veluti in carcerem detruſit, judicium, pluris quàm vel gentium, vel naturæ jus, faciendum eſſe putet? aut tam ſimplex quiſquam, vt judicium illud patris, potiùs quàm injuriam appellandum eſſe cenſeat? & cum dicto coronam adoleſcentis capiti, inſpectante & applaudente populo, impoſuit. Hoc igitur Rege creato, *Vortigernus* ipſe omnia regni negotia domi militiæque pro ſuo arbitrio adminiſtrabat. Quùm verò res ſuas paulò confirmâſſet, moræ pertæſus, regnum ipſum, nefario ſcelere occupauit Qua re cognita, qui *Aurelium* & *Uterpendragonem* infantes in poteſtate habebant, clàm eos ad mare deferunt, vbi nauem vtcunq; nacti, in Britanniam minorem, ad *Budecium* Regem infantulorem patruum, magno quidem

Vortigernus.

dem periculo, sed sine quo nulla salutis ratio ostendebatur, deportarunt.

Cap. 31. Omni ætate gentes illæ Germanicæ, quæ Oceanum & hoc nostrum mare spectant, latrociniis maritimis deditæ fuerunt. Hoc verò tempore quum Saxones, pube, vltrà quam victus suppeteret, abundante, more gentis, colonias sorte ductas, veluti propagines ad sedes exteras, seu terra, seu mari quærendas emittere vellent, sors in duos fratres, *Hengistum* & *Horsum* cecidit. Hii quum eodem tempore omnia Pannoniæ, Illyrici, Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Africæ loca, à diuersis populis, Hunnis, Gothis, Burgundis, Francis, Vandilis, Alanis & Sueuis à cardine Septentrionali profectis occupari cernerent, fortunam sibi mari faciendam esse censuerunt. Itaque nauibus profecti, Cantium Britanniæ prouinciam appellunt. Ibi tum fortè *Vortigernus* erat; & Doroberniæ, quæ nunc *Cantuaria* est, animo, ex ingentibus post regnum occupatum cladibus acceptis, ægro & afflicto solatium quærens demorabatur. Cum igitur noui & peregrini habitus homines appulisse inaudisset, eos ad se venire jussit. Quumque viros & statura plus quàm mediocres, & animo elatos, & omnia Regi suis armis pollicentes reperisset, dignos statim censuit, quos suæ militiæ ascriberet. Ascripti, omnes militiæ labores & pericula deposcunt; profecti verò, pauci quamuis numero, (non enim vltrà nouem mille armatorum erant) ingentes Pictorum exercitus, quâcunq; nacti, nullo negotio profligabant; facilè vt appareret, eos non

stolida

ſtolida ferocia, ſed armorum vſu & belli peritia cæteris præcellere. Fugatis demùm Pictis ad *Vortigernum* redeunt, & ſibi quidem ad rem gerendam copiarum ſatis eſſe docent; ad perficiendam aliquantulùm deeſſe aiunt. Si Regi videretur, ſe quos poſſent è gente ſua in ſupplementum exciturος; vt Pictos & Scottos non ſolùm à finibus Britannorum arceant, verumetiam arma perduellibus vltrò inferant, & debellatos Britannorum Imperio ſubditos reddant. Quæ ſi non eſſent, in mentemne tibi, ô Rex, non venit, inquit *Hengiſtus*, quanta bella è Britannia Minore, à defuncti Regis fratribus *Aurelio* & *Vterpendragone* nunc inſtent? infantes ſcilicet eos è manibus emiſiſti, vt eſſent, qui nunc & fratris à te occiſi mortem vltum veniant,& jus ſuum armis repetant. Jam ſi (quod omen auertant Dii) ſed ſi, quod in omni conſimili cauſa fieri conſueuit, nunc contingeret, vt hinc illi Britonum opibus ſubnixi, inde Picti & Scotti veteres hoſtes in te tanquam in communem hoſtem arma conjunctis viribus & communibus conſiliis inferrent, quid reliqui eſt, niſi vt à duobus potentiſſimis hoſtibus oppreſſus, & ipſe cedas, & nos ſimùl, numero pauciores & aduerſus tantas hoſtium copias impares, miſerè pereamus? *Vortigernus* ad hæc, & quanta me pericula domi, foriſque circumſtent, & acerba meorum in me odia, non ignoro. Itaque rem mihi pergratam feceritis, ſi ampliores è terra veſtra copias huc accerſiueritis. Quo audito *Hengiſtus Octam* filium cum delecta manu accerſit. Ille cum decem & octo nauibus, citiùs quàm

quàm putari posset, appulit, secumque sororem suam, *Hengisti* filiam, *Roüennam* adduxit. Quam Rex primo visu ita adamauit, vt nulla mora eam sibi à patre in vxorem dari peteret. Britanni quum tantam classem appulisse animadtissent, quantumque ex nouis istis aduenis periculi instaret considerâssent, *Vortigernum* patrem, cujus vitio id accidisset, Regno exuunt, & *Vortimerum* filium Regem asciscunt. Is, accepto Imperio, bellis & terrestribus & naualibus Saxones debellabat; quumque intra Thanetum insulam conclusisset, eos arcta ibi obsinione (classe, qua ad mare patet, circumfusa) pressit, donec ad extremum Saxones *Vortigernum* patrem rogant, vt ad *Vortimerum* Legatus iret, id vnum agentes, vt indè liberè in Germaniam abire liceat: quo impetrato, vno commeatu omnes in Germaniam abierunt. *Vortimerus* verò paulò pòst *Roüennæ* nouercæ insidiis periit, & *Vortigernus* ad regnum veluti postliminio rediit. Verùm quũ omnia circà se intuta esse animaduertisset, rursus *Hengistum* è Saxonia malis auibus accersit: ille cum ingenti classe & trecentis millibus hominum in Britanniam veluti ad notum cubile redit; quo tanto exercitu conspecto, non alios modò, verumetiam ipsum *Vortigernum* obstupuisse ferunt. Sed quum frenum ore semel accepisset, equitem tergo depellere frustrà laborabat. Interim *Hengistus* rem ad regem excusare; Quod tantas copias adduxisset, causam fuisse à *Vortimero*, quem vsque viuere putabat, metum; quo benignitate Deûm sublato, satis scire se tantis jam exercitibus opus non

non esse. Itaq; quantis sibi copiis opus sit, ipse diceret, reliquos se in Germaniam extemplo remissurum. Interim verò exercitum in partes diuidit, & in interiora regni se insinuat; vtque tempus extraheret, procerum concilium sibi dari petit: Ne quid (inquit) illi deinceps, se inconsulto, à te factum esse dicant. Hujus verò concilii exitus is erat, vt proximis Calendis Maii, omnes regni Duces & Proceres edito signo, *Hengisti* perfidia tollerentur. Ipse modò *Vortigernus* morti exemptus est, vt sub ejus vmbra regno ipso *Hengistus* potiretur.

Vortigernus, quum eum serò stultitiæ suæ pœnituisset, in montana & inaccessa Cambriæ loca se recepit. Ibi *Merlini*, celebris tum Magi, vaticiniis & responsis vacare cepit, quum subitò *Aurelius* & *Uterpendragon* ex Armorica Totnesium, in agro Deuoniensi, cum classe valida & exercitu appellunt. Auctis verò copiis, quamuis pari tam in *Vortigernum*, quam in *Hengistum* ira ferebantur, acriores tamen odiorũ stimuli in *Vortigernum* incitabant; Itaque primum in hunc mouent, eumque turri inclusum subjectis ignibus comburunt. Quo edito facinore, Britanni omnes certatim ad *Aurelium* veniunt, Regem salutant, duceret quò vellet, se sequuturos, fraternæ cædis vindictam à *Vortigerno* jam sumpsisse, pergeret modò, & *Hengistum* aduenam, vel in acie Deo juuante sterneret, vel præcipitem ad naues ageret. Esse sibi manus, esse animos ad obsequia & pericula juxta paratos, nec nisi victores ex acie reuersuros se esse spondent. *Aurelius* hoc ardore militum Cap. 32.

vtendum

vtendum ratus, *Hengistum* quærere instituit; nec *Hengistus* pugnam detrectabat. In campo *Maisbelio*; vel, vt alii volunt, *Maisbeli*, ingentibus copiis, sed longè majoribus animis concurritur. Hic campus, vbi tandem jaceat, quum primùm ista scriberem, me ignorare, stilo fassus fueram; & semper forsitàn ignorâssem, nisi currente jam prælo, Reuerendissimi in Christo Patris & Domini, *Jacobi Vsserii* Archiepiscopi Armachani, incomparabilis doctrinæ viri, librum *De Britannicarum Ecclesiarum Primordiis* inscriptum, recentèr editum, & ad me à Paternitate sua muneri missum, opportunè admodùm accepissem. Ex eo, quùm infinita alia, quæ vetustatis tenebris priùs obruta me fugerant, tum hoc etiam intellexi, Campum Maisbeli planitiem quandam esse juxtà *Conani vrbem*, Britannis *Caer Conan*, Anglis olim *Coningburg*, nunc *Conisburgh* vulgò dictam in agro Eboracensi, ad *Donum* fluuium positam fuisse. In hoc igitur campo *Hengistus* cum ducentis armatorum millibus *Aurelio* occurrit. Fit pugna qualis inter homines pari spe, pari fiducia præditos, & de regno paribus armis decertantes esse solet. Inter reliquos exercitus Aureliani Principes, vnus erat nomine Eldol, Claudiocestriæ Comes. Is quum *Hengistum* primis semper ordinibus pugnam cientem cerneret, cum juuenum globo irruit, & *Hengistum* comminus congressus vi victum cepit. Saxones amisso Rege fugæ se dant, magnamque exercitus partem amittunt. *Hengistus* in tot procerum per fraudem ab eo ad Amisburiam cæsorum

Archiep. Armachanus.

rum

rum vindictam morti traditur, anno Domini quadringentesimo octogesimo nono. At nos hic Saxonas interim relinquamus, & ab extero hoc mari ad Mediterraneum, vnde digressi sumus, ventis ferentibus redeamus. Dixi superiùs *Bonifacium Aëtii* fraudibus impulsum Vandalos ex Hispania in Africam euocâsse; Rex Vandalorum illo tempore erat *Gensericbus*,qui,cùm classe in Africam trajecisset, omnia statim armis ab Oceano ad Ægyptum à Mediterraneo, Æthiopiam vsque, veluti fulmen quoddam penetrabat, & Carthaginem demùm ipsam, rerum in Africa caput, cepit. Quo eodem tempore *Valentinianus*,Occidentis Imperator, à Trasyla quodam *Aëtii*(dum viueret)cliente,sed impulsu *Maximi Patricii*,interficitur. Causa *Maximo* fuit, quòd Imperator vxorem ejus vitiauerat. Eo verò mortuo *Maximus* imperium inuasit, & *Eudoxiam Valentiniani* relictam in vxorem,inuitam licèt & reluctantem, cepit: Cui inter lecti conjugalis blanditias breuì post confessus est, falsò quidem (suas enim injurias vltum ibat) sed tamen fassus est, se, ejus amore captum, *Valentiniano* mortem consciuisse. Mulier rem animo ea nocte coquebat; mane verò surgens, nec vltrà rem distulit, fidũ nuntium ad *Gensericbum*, Africæ jam Regẽ, mittit: rogat vt in Italiam transmitteret, & *Valentiniani* cædem in sui gratiam vlcisceretur. *Gensericbus*, accepto nuntio, classem, qua nuper ex Hispania venerat, quamque ad nouum Imperium stabiliendum in procinctu semper habebat, deduci jubet, & cum trecen-

torum milliũ exercitu in Italiã vela facit. Vbi primo statim aduentu Romam (cui *Attilas* pepercerat) portas, odio tyranni, vltrò aperientem cepit, captáq; exhausit, auerrens inde quicquid, vel in vrbe, vel in templis, publicè priuatimuè, aut diuitiarũ, aut ornamentorũ erat. Nec, quæ *Attilã* mouerant, *Leonis* Pontificis Romani preces & lachrymæ *Gensericbũ* flectere valuerunt. Fatavrbiũ'! Carthaginẽ & Romam, duo rerũ in Africa & Europa capita, hosti vni, externo, crudeli, barbaro, infrà sedecim annorum spatium in prædam data Sol vidit. Ingens enim hac ætate erat Vandalorum in mari potentia. Et *Gensericbus*, gustata semel Italiæ dulcedine, sæpiùs eam cum classe repetebat; in quamcunque verò partem appulisset, omnia, fœdum in modum, impunè diripiebat. Erat enim ei hoc in mare positum, vt primo statim vere quotannis cum classe ex Africa solueret, & quamcunque terram vento delatus attigisset, eam velut antè destinatam hostilitèr inuaderet. Sic omnes Italiæ, omnes Siciliæ oras, omnes Italiam inter & Africam jacentes insulas vastauit. Sardiniam verò & insedit. Mox Sinum Adriaticum penitùs ingressus, omnem Illyrici, Dalmatiæ, Epiri oram depopulatur; longiùs etiam ad Orientem progressus Peloponesum ingreditur, omnia agens ferensque; aut, si quæ nec agi nec fieri possent, ea vel ferro vel flamma absumebat. Nec vllus in toto Imperio Romano reliquus jam erat, vel *Fabius* qui clypeum, vel *Marcellus* qui gladiũ, hoste vim inferente, prætenderet, *Maximo* verò sublato, Senatus

Roma capta.

Vandalorum in mari potentia.

Romanus, qualiſcunque tum erat, *Auitum* ſuffecit. *Theodoſio* verò in Oriente ſucceſſit *Martianus*: priuatis ille beneficiis *Genſericho* obſtrictus, vtpote qui captiuus olim in Africa vitam à *Genſericho*, fide priùs data, ne vnquam contra Vandalos arma ſumeret, acceperat.

Martiano deinde defuncto Imperii gubernaculum accepit *Leo*. Is, Imperium adeptus, omnes animi ſimul & Imperii vires aduerſus *Genſerichum* intendit. Centum millium exercitum ſub *Heraclio* Duce in Africam miſit: Claſſis verò curam *Baſiliſco*, *Verinæ* vxoris ſuæ fratri tradidit. *Heraclius* primo aduentu non incommodè terra rem egit, Vandaloſque ad Tripolim in Africa acie profligauit. *Baſiliſcus* verò claſſis curam turpitèr adminiſtrauit. Nec tamen, quo turpitudinis genere maximè peccârit, facilè exiſtimari poſſit, ignauiæne, an ſimplicis in re militari imperitiæ, an denique, quæ ex auaritia cauſam traxerit, perfidiæ & proditionis. *Heraclius* enim expoſitis in terram militibus, claſſem, vt juſsus eſt, *Baſiliſco* tradidit. Eam *Baſiliſcus* ad *Mercurii* promontorium, in conſpectu Carthaginis, per otium tenebat. Quare perſpecta, *Genſerichus* quinque dierum inducias à *Baſiliſco*, (interim de conditionibus ſcilicet, quibus ſe *Leoni* dederet, deliberaturus) petiit. Neuè gratis petere videretur, rem pretio emit: pactis induciis *Genſerichus* Carthaginem continuatis diei noctis operibus & permuniuit, & milite repleuit. Collapſa enim fuerant magna parte mœnia, & vrbs ipſa præſidio vacua. Inde claſsem, quam re non potuit, in ſpeciem

Cap. 33.

Baſiliſci ignauia.

 inſtruxit,

instruxit,& *Basilici* inertiæ magis,quàm suis viribus confisus,in hostẽ mouit. *Basiliscus* primo statim appulsu manifesta timoris signa dabat. Quo conspecto, hostibus animi crescere, suis minui cæperunt: nec *Gensericbus* occasioni defuit: factaque impressione naues, alias pertusis lateribus submersit, alias cum sociorum nauium militumq; cæde cepit; nec ex tanta classe vlla nauis(vnica prætoria in qua ipse *Basiliscus* ferebatur excepta) rediit. Id metunè vero, vt dixi, an simulatò *Basiliscus* fecerit, parùm inter autores conuenit; quoniam verò nulla metus causa suberat, ideo frequentiore autorum calculo proditionis reus agitur. De pedestri deindè exercitu, quid factum sit, non reperio: periisse putauerim,quòd Vandalorum res altiores subinde in Africa radices egisse constet. Non desunt qui totam hanc rem aliter referant: narrant enim *Sabellicus*, *Abbas Tubingensis*, *Vasæus*, & *Rodericus Toletanus Gensericbum*, dum Siciliam secundò peteret,à *Basilisco* prælio nauali non procul ab Italiæ littore victum in Africam refugisse. Ad meipsum verò quod attinet, equidem ita statuo: quum neminem vnum autorem duplicis pugnæ mentionem facere inueniam, nec tamen ipsæ quæ memorantur pugnæ,vel locum,vel tempus, vel rei gerendæ modum, vel aliud quicquam, præter ipsos Duces, commune habeant, vt in diuersa me trahi non diffiteor, ita nihil video, quò minùs duas has pugnas fuisse, & suam vtrique fidem constare putem; sin vna tantùm fuit, *Procopii* Cæsariensis autoritatem facilè apud me valere patior. Nam

Victoria naualis à Gensericho aduersus Basiliscum parta.

Nam & illis ipsis temporibus proximus fuit, & perpetui deinceps Vandalorum successus *Genserichum* victorem, non victum, fuisse clamant.

Erat hic *Leo* pace & bello, terra marique juxtà clarus: &, vt in tam degeneri ætate, quanquam Cæsaribus, *Trajano*, *Severo*, *Constantino*, nullo genere par, aut comparandus, Magni tamen cognomen inuenit, eoque titulo ad posteros commendatus obiit. *Leoni* Magno successit *Leo* junior, & ei *Zeno*, post quem *Anastasius* Imperator Romani Imperii moderamen in se suscepit; aduersus quem *Vitalianus* genere Thrax arma mouit. Sed quum nihil aduersus vrbem Constantinopolim copiis terrestribus proficeret, bellum ipsum à terra in mare transtulit, &, numerosa classe comparata, aditum in vrbem, quem per portas inuenire non potuit, per portus quærebat. Vrbem tum *Marianus* præfectus tenuit; variis verò in mari contractis præliis, in quibus maxima parte superior *Vitalianus* fuit, vir vnus, non manu armata, sed ingenio & mente, laborantibus jam rebus opem tulit. Is *Proclus* erat; qui quum vel subeuntes mœnibus naues injectis vncis sæpè suspendisset, vel longè stantes libratis ponderibus magno numero confregisset, nec vllum, propter incomparabilem nauiū in muros pugnantium multitudinem, exitum reperiret, nouo commento animum aduertit. Specula ærea à mœnibus ad Solis radios eo tempore ardentiùs irruentes suspendit, quorum repercussu in naues juxta stantes facto, non secùs quàm fulmine, tota classis correpta deflagrauit. Vrbis potiundæ

Cap.34.

Leo magnus.

Proclus.

tiundæ spe dejectus *Vitalianus*, quum nullam classis reparandæ facultatem in propinquo haberet, obsidionem soluit. Sunt qui *Proclum* hoc commentum ab *Archimede* traxisse memorant; idque *Zonaras* scilicet ex *Dione* (vt ait) *Niceo* primus memoriæ prodidit. Quasi verò *Dion* ille cum rebus ab *Alexandro*, *Mammeæ* filio, Imperatore gestis suam non clausisset historiam, aut quasi tam *Alexander*, quam *Dion* ipse diem suum non clausisset extremum, aliquot sæculis antè Constantinopolim à *Vitaliano* obsessam. Erat hic *Proclus* Platonicorum Philosophorum, quotquot vnquam fuerunt, summus; idque opera ipsius, quæ etiamnum extant, satis indicant: sed vt erat mente omnium disciplinarum capacissima præditus, ita in Mechanicis ipsum *Atchimedem* vicit. *Liuius* certè, qui tormenta & machinas ab *Archimede* ad Syracusarum tutelam excogitatas exquisitissimè commemorat, de speculis hujusmodi vstoriis mentionem nullam facit; quam laudem, vtique, in tanto viro non siluisset, si rei fama quantumuis leuissima, ad ejus aures peruenisset: sed nec *Plutarchus* in vita *Marcelli*, vbi *Archimedem* omnibus laudibus prosequitur, hoc ingenii humani portentum commemorauit. Itaque sua *Archemides* laude contentus memoria hominum sempiterna viuat. *Proclus*, vt omnia ab illo relicta hausit, ita multa addendo vnum *Archimedem* omnia non vidisse ostendit. *Anastasio* verò successit *Justinus*, vir *C. Mario* indoctior, bellator tamen strenuus & manu fortis, & sub quo (quod in vltimis laudum ne fuerit)

Procli philosophi præstantia.

Imperium

Imperium Romanum nullum detrimentum passum memoratur.

Justino verò in Imperio Romano, quod nullum jam in Occidente erat, successit *Justinianus*, vir magnus planè & omni virtutum genere, bello, pace, prudentia, constantia, fide & Christiana religione memorabilis. Is quum varia bella viuo *Justino* magna cum gloria administrâsset, Imperium jam adeptus, pleraque per Duces, sed tria præcipua, Persicum, Vandalicum, & Gothicum, per *Belisarium* gessit. Quorum Persicum terrestribus omninò copiis gestum fuit. Nec vlla in eo, vel nauis, vel maris mentio. Quo sexto demùm Imperii anno, cum *Cabade* Persarum Rege conditionibus finito, omnes statim & cogitationes, & Imperii vires, ad Vandalos in Africa debellandos conuertit. Vandalorum tum Rex *Gilimer* erat, duos enim *Genserichus* (quem primum Vandalorum regnum in Africa constituisse diximus) filios habuit, *Honorichum* & *Gensonem*; quorum ille *Hilderichum*, hic *Gilimerem* genuit. *Hildérichus*, lege à *Genserieho* de regni succesione lata, regnum adeptus, per septem & ampliùs annos tenuit; Vir ingenio mitis, religione rectus, & *Justiniano*, viuente adhuc *Justino*, multis magnisque beneficiis obstrictus: contrà *Gilimer* natura ferox, & sanguinis appetens, sed Imperii magis; quique innatum quoddam odium aduersus Romanos, præsertim orthodoxos, præ se ferebat: quo etiam nomine *Hilderichum*, tanquam Imperatori Romano impensiùs studentem, apud milites incusabat, peruicitque de-

Cap. 35.

Justinianus.

mùm vt, depulso *Hilderícho*, & luminibus orbato, ipse in Regem præter jus & fas assumeretur. Quarum rerum fama ad *Justinianum* jam imperantem perlata, cœpit ille statim animum sic aduertere, vt injuriam *Hildericho*, veteri amico, & in sua veluti clientela posito, & rectæ religioni innutrito illatam, ad suam fidem pertinere interpretaretur; quam si inultam esse siuerit, si armis non vindicârit, si denique *Gilimerem* ad sanguinem *Hilderichi* euomendum non adegerit, nec Imperatoris titulo, nec ipsius *Justiniani* nomine vltrà se dignũ censeri velle dixit. *Justinianus* igitur, siue vera hæc belli inferendi causa, siue causam quærenti color erat, septimo Imperii sui anno, contracta classe, eam milite impleuit, & vniuersam tam classis, quam exercitus administrandi curam, cum libera rerum terra marique gerendarum potestate, *Belisario* tradidit, & in Africam properè nauigare jussit. Tota classis quingentis nauibus constabat: è quibus nonaginta duæ longæ quidem, sed moneres tantùm, hoc est, quæ vnico remorum ordine, nec ampliùs quàm vnico ad remum remige vterentur, erant; tectæ tamen, ne inter pugnandum remiges telis hostium desuper incidentibus paterent. Has hujus demùm ætatis homines, vt author est *Procopius*, repetito veterum vocabulo, propter eximiam in cursu celeritatem, *Dromonas*, hoc est, cursorias appellabant. Triremium enim & Liburnarum cum vsu nomen jam olim antiquatum fuerat. Qui verò Dromonibus istis, nauis nauigandæ causa, inerant, ad duo millia omnes Constantinopoli

Belli Vandalici origo

Classis Belisarica.

Dromones.

nopoli oriundi censebantur; cæteri milites erant; seruitia & impedimenta nulla. Reliquæ classis nautæ, ex Ionibus, Caribus & Ægyptiis, ad viginti millia constabant. Nauium verò nulla vltrà quinquaginta medimnorum fuit: medimnus autem, authore *Suida*, sex modiorum mensura erat, pondere verò centum octo libras efficiebat. Classis præfectura *Cleonymo* deferebatur. Paratis igitur jam omnibus, & die ad proficiscendum ad Solstitium æstiuale constituto, *Justinianus*, Constantinopoli tum agens, nauem prætoriam ad Regiam littori imminentem appellere jussit. Ibi *Epiphanius*, vrbis Episcopus, cum clero solenniter progressus, pro fœlici classis expeditione, & belli euentu solemnes ad Deum orationes fudit, fausta omnia & fœlicia aduersùs Vandalos, perduelles, perfidos, rebelles, Arrianos, & orthodoxæ Christi religioni infestos precatus. Tum ad fidem conuersos, (quos Catechumenos vocabant) ipso in littore baptisabat. Ea enim olim Christianos opinio imbuerat, opere baptismi operato, peccata omnia ablui & dimitti; ideoque regenerationis suæ lauacrum in extremum vitæ tempus differebant, nec baptismum, nisi graue vitæ periculum adituri, demùm suscipiebant. Peracta militum regeneratione, naues conscendunt; tum silentio per præconem facto, tubis clangi cœptum, solutisque oris omnes remis, spectante Imperatore, incubuere. Primo die Heracleam tenuerunt, ibi quinque dies, qua qua de causa, morati, ad Hellespontum inde vela faciunt: Vbi hujusmodi res accidit.

Medimnus, quid?

Classis lustrandæ apud Christianos mos.

Erant

Cap.36. Erant in exercitu duo viri, genere Massagetæ siue Hunni, inter suos bellatores clari, & multis fortibus factis illustres. Hii inter potandum stricto ferro quendam ex auxiliaribus interfecerant. Quumque apertior res esset, quam vt negari, grauior verò quam vt, salua vel religione, vel disciplina militari dissimulari posset, *Belisarius* damnatos palis infigi iussit. Persicum hoc erat supplicii genus; & tunc primum, quantum reperio, à Romanis vsurpatum. Massagetæ grauitèr rem ferre; se vt amicos *Justiniano*, non vt subditos militare. Grauitèr & ipsos facinus à popularibus suis perpetratum ferre, & factum nolle: non ea tamen pœnæ acerbitate in amicos & socios, vt in seruos, animaduertendum fuisse dicere, palamque ferebant, sublatis signis abituros. Nec deerant, qui motos semel Massagetarum animos seditiosis insuper sermonibus accenderent. Qua re animaduersa, *Belisarius*, non vltrà suppliciis grassandum ratus, concionem aduocat, & è suggesto ita disseruit, vt non solùm factum suum in præsens tueretur, verumetiam proditum in homicidas exemplum ad suscepti belli summam pertinere affirmaret. Nam quid læti, inquit, ab eo milite in acie sperandum, qui manus suas ciuili priùs quam hostili sanguine cruentauit? Justus Deus, justique & æqui cultoribus adesse, sceleratis & impiis aduersari solet. Mihi parum & pium bellũ cum Vandalis, gente impia, barbara, Arriana gerendũ mandauit Imperator; id ego quo tandem modo exequar, si exercitũ in aciẽ sociali cæde madentẽ eduxero? qua

qua oratione, & efferatos Maſſagetarum animos placauit, & ſuis ſpem fecit, rei proſperè gerendæ, quæ ſic à juſtitia, & in ſceleribus vindicandis conſtantia inciperet. Neuè ſeditio, eodem loco morando, vt fit, creſceret, militem properè naues conſcendere jubet. Abydo profectus Sigæum venit; inde ad ſinũ Maliacũ applicũit; & circumita mox Peloponeſo, decimo ſexto, quam Conſtantinopoli ſoluerat, die Siciliam ſubiit. Ibi jactis anchoris ſubſtitit: quoniam verò tam ingentem claſſem trahebat, metuſque ſuberat, ne forte vel noctu, vel interdiù, ſiue errore quo, ſiue tempeſtatum vi diſtraheretur, primùm omnium, trium nauium, in quibus ipſe & familia ſua ferebantur, vela minio infecit. Rubeus quippè color cœlo, ſiue fulgido, ſiue nubilo facilè conſpicitur. Ex earundem verò nauium puppibus noctu lumina ſuſpendit: Quæ omnia magna tum ratione facere *Beliſarius* videbatur; vtpotè re nauali ad eam jam infantiam reuoluta, quanta ne *Jaſonis* quidem tempore olim laboràſſe dicitur. Dum circà Siciliam hæret, triplex incommodum claſſem inuaſit; nam & aqua temporis diuturnitate corrumpi cœperat, & panis penitùs vitiatus fuerat; & fama repens de Vandalorum claſſe aduentante ferebatur. Et aquationis quidem incommodum *Antonina*, *Beliſarii* vxor quæ vnà cum viro ad hoc bellum nauigabat, muliebri conſilio pro parte leuauit. Vitrea enim vaſcula, aquis dulcibus repleta, imo nauis, in ſabulo condiderat; eaque res *Beliſario* ejuſque familiæ, cæteris ſiti laborantibus, pri-
uatim

uatim vſui erat; reliquæ verò claſſi nihil leuamenti attulit. Neq; verò magni momenti res hæc erat: Mare enim mediterraneũ nauigantibus, armaq; tenentibus, huic malo facilè aliunde remedium adhiberi potuit. Corrupti verò panis, cum periculum ingens, tum intolerabilis exempli crimen erat. Erat quidam *Johannes*, Præfectus Prætorio, homo auarus, & tota vitæ ratione improbus; Is multis ſæpè rationibus apud Imperatorem contenderat, ne bellum Vandalis illatum vellet; peruiceratque ad tempus, vt ejus rei curam *Juſtinianus* abjiceret, nunquam forſitàn reſumendam, ni Monachus quidam ex Oriente, veluti lymphaticus occurrens, ſe in ſomnis diuinitùs admonitum, dixiſſet, vt malum Imperatori denuntiaret, nî Vandalos, gentem impiam & Arrianam, quàm primùm extirpandam curaret. *Johannes* igitur quum conſilium Imperatoris ratum jam fixumque ampliùs diſcutere non poſſet, contrario conſilio rem abrumpere apud ſe ſtatuit. Mos tunc erat, vt nunc eſt, longas expeditiones, præſertim maritimas, ſuſcepturis, bis coctos panes pro commeatu ſumere. *Johannes* igitur, quum ad hoc iter hujus generis panes nauibus inferendi eſſent, eam rem ſibi committi & demandari petiit. Præfectuſque Prætorio quum eſſet, Quæſtoris miniſterium obire non dubitauit. Egit igitur cum Piſtoribus, vt panes crudos, in furnos, ſuprà quàm oportuit, calefactos imponerent, nec niſi affatim exteriùs incruſtatos & torridos extraherent, vt ſic bis coctorum ſpeciem præ ſe ferrent,

rent, quum quod intus esset ignis vim vix persensisset. Hoc igitur modo comparati panes, & nauibus immissi, bonitate simul & pondere fallebant. Idque vitium primis diebus vel inobseruatum, vel à Quæstoribus metu *Johannis* dissimulatum fuerat. Vbi verò procedente tempore, idque in mare, in farinam suam soluti recidissent panes, militesque insuper nausea affecti sic corruptos stomacho non admitterent, vulgari statim morbi tota classe cœperunt; paucisque diebus, quadringenti milites in libitinam relati. Id videns *Belisarius*, properè in Siciliam nouos commeatus quæsitum misit. Eo tempore Sicilia sub Gothorũ Imperio erat, præeratque ei *Amalasuntha*, *Theodorici* defuncti ex filio *Eutharico* nurus, *Athalarici* pueri octennis, sed Regis ab auo testamento instituti mater simul & tutrix. Hæc post soceri sui decessum (vir enim, viuo adhuc *Theodorico*, in fata concesserat) sibi metuens, cum *Justiniano* amicitiam priuatim junxerat. Quæ res *Belisario* totiq; classi, impræsentiarũ saluti fuit: *Amalasuntha* enim Legatos à *Belisario* missos benignè accepit, nec panes modo, verumetiam commeatum reliquum omnem, idque facili pretio subministrauit. Quibus rebus recreatus, rei benè gerendæ spem, qua pœnè exciderat, recepit *Belisarius*. Scripsit tamen ad *Justinianum* litteras, quibus *Johannis*, vnde vnde, siue ex auaritiæ, siue ex proditionis fonte profectam fraudem, & ingens ex ea totius exercitus discrimen, & tot fortissimorum virorum exitium significauit. Quam tamen rem siue metu potentiæ,

(erat

ὕπαρχος τῆς αὐλῆς.

(erat enim, vt dixi, *Johannes* Præfectus Prætorio, & *Beliſarius* cum claſſe aberat) ſiue alia qua de cauſa in præſens diſſimulabat. Sed hic ipſe tamen *Johannes*, non ita multò pòſt, miro Dei judicio, forſitan & juſtiſſimo Imperatoris eódem ſpectantis decreto totam à Chalcedone Alexandriam vſque in Ægypto viam pedibus conficere, & in itinere panem, in quo conficiendo tam nequiter fefellerat, mendicare coactus eſt. Longè verò maximum erat tertium, quod diximus, incommodum; Quum enim fama de Vandalis mare tum tenentibus, in exercitu percrebuiſſet, murmur tota claſſe exortum eſt, miſsiſque de naue ad nauem nuntiis, omnes in eandem ſententiam conueniebant, idque palàm præ ſe, & intrepidè ferebant, ſi pedeſtri ſua opera vti velit *Beliſarius*, ſe militum & fortium virorum officio non defuturos; ſîn ad naualem pugnam duceret, ſublatis velis confeſtim migraturos. Tantum jam Romanus miles à majorum ſuorum nauali virtute & diſciplina degenerauerat. Id videns *Beliſarius* Duces & Ductores ordinum ad ſe vocat, grauitérque increpuit, quod rumorem nullo certo indicio ſubnixum, auribus primùm tam temerè admiſiſſent, admiſſum deindè animis ſic aluiſſent, vt illorum magis, quam militum vitio, res ad ſeditionem jam ſpectaret. Nam quis, inquit, ventoſiſsimæ hujus famæ author? quæ origo? An *Amalaſuntha*? an Procerum, an Magiſtratuum, an Nauarchorum, vel Gothicorũ, vel Siculorum aliquis, ſiue nuntio, ſiue litteris ſignificauit? quæ hoc animorum conſter-

consternatio? quam fœda? quam probrosa? Ego vos in acie Vandalos profligaturos putem, ad quorum nomen nunc in classe contremiscitis? scilicet, id virorum est, pugnandi conditiones quærere; non vbicunque hostem fors objecerit, terra, mari, noctu, interdiù, loco æquo, iniquo, fortitèr se gerere. Et Panicos quidem terrores, hoc est, subitos & nulla causa contractos, sed veluti à Deo immissos totis sæpè exercitibus incidisse fando audiuisse memini: sed hii retecto statim errore, vel in fumum, vel in risum abierunt. Vos vestræ formidini vsque inhæretis, nec ab ea vel consilio & ratione, vel Ducis autoritate & imperio, vel disciplinæ militaris & sacramenti, quo tenemini, reuerentia vos dimoueri sinitis; planè vt militiæ electionē ignaviæ vestræ prætendere videamini; pari inertia, qua in mari versamini, in acie, si res postularet, versaturi. Quumq; silentio defixi & veluti stupentes starent omnes; Agedū, inquit *Belisarius*, vestro huic tā inconsiderato timori hactenùs deferā, vt nuntios in Siciliā percontatū & exploratū mittam, qui de inani ista Vandalorum classe certi aliquid ad vos referant. Vos tantisper dum redierint expectate, & milites quisque suos in officio continete. Mittuntur igitur extemplo exploratores; illi nullum Vandalorum scalmum toto mari Sicnlo per hos dies comparuisse referunt. Vbi confirmatos militum animos vidit, vanam eorum sed jam excussam formidinem non vltrà probris exagitauit, sed quam primùm venti addixissent, vela fecit, Nec tamen circumito Pachino promon-

promontorio, quod *Paſſaro* nunc dicitur, Lilibæum, quod *Capo Coci* nunc eſt, petiit, (vt Carthaginem petiturum facere oportuit) ſed relicto ad dextram Pachino, rectâ ad Melitam Inſulam nauigauit; A Pachino verò ad Melitam ducta linea, mare Tyrrhenum ab Adriatico diſterminat. Author eſt *Procopius*. Melita verò ad læuam relicta, & nulla nauicula in tot dierum itinere amiſſa, nec incommodo, niſi quod ex pane contigerat, accepto, leni ſed fauente Euro, ad Africæ littus, quinque dierum itinere à Carthagine ad Orientem poſitum, tertio jam menſe, ex quo Conſtantinopoli ſoluerat pœnè exacto, peruenit.

Cap. 37. Hîc priùs quam ſignũ terræ capiendæ daret *Beliſarius*, Nauarchos omnes & Ductores ordinum conuocari jubet; reſque in diſceptationem venit, illenè in terram excendendum foret, an alius ad terram capiendam opportunior quærendus locus? Nauarchorum magna pars, maris nauſeam pertæſi, eo ſententiis inclinabant, vt in terram primo quoque tempore deſcenderetur. Nec *Beliſarius*, quum militum ſtudia à naualibus certaminibus auerſa, ad Siciliam ſtans, perſenſiſſet, ab hac ſententia planè abhorrebat. Vnicus modo *Archelaus*, adoleſcens ſummo loco natus, & Quæſtor exercitui à *Juſtiniano* datus, pro reliquis, qui diuerſum ſentiebant, verba fecit: Quibus contendebat, nè alibi, quam in conſpectu Carthaginis exercitus exponeretur. Quippè deſertum & importuoſum hoc omne littus, & ſyrtibus vicinum eſſe, ob oculos proponebat. Si exercitum hîc in terram

Diſceptatio de terra in Africa capienda.

terram expoſueris, quid, ô *Beliſari*, de claſse fiet? ſubducíne, exercitu abeunte, hoc ipſo in loco naues? an in anchoris, dum res terrâ geritur, ſtare? an hoſtem in mare, hieme inſtante, quærere? an Byzantium reuerti? an denique, vt ſpes reditus, niſi victori,militi tollatur, ſubjectis ignibus incendi, aut quid denique (omnia enim variè verſando exigebat)de claſſe fieri placet? loci deindè,ſi in terram excenderetur, ſolitudinem, & vaſtitatem, commeatus penuriam, aquationis in arenoſo agro difficultatem ſuggerebat. *Beliſarius*, nihil offenſus admonitione tam clari adoleſcentis, ſed laudato ſtudio ejus paritèr & ingenio, vtpotè qui & liberè & non fine ratione diuerſum à cæteris ſententiam tutatus fuerat, ſibi quidem ea omnia, quæ metuebat *Archelaus*, curæ fore reſpondit. Portum nullum toto illo tractu reperiri. Eſto: ſe caſtra naualia, quæ portus miniſterium præbeant, militari opere, ipſo loco, ſi è re fore videretur, effecturum. Sic *Agamemnonem* ad Troiam, ſic *Julium Cæſarem* in Britannia, ſic alios ſæpè duces in cauſa pari factitaſſe. Ea verò vallo foſſaque munita, vel exercitui terra, vel claſſi in mare laboranti receptui fore,donec ii non ipſam Carthaginem, ſaltem maritimam aliquam ciuitatem, Carthagini vicinam, Hipponem, Vticam, Tuneta, quarum omnium mœnia *Genſerichus* non ita pridem ſtulto conſilio demolitus fuerat, in poteſtatem redegiſſet. Claſſem enim tam alieno anni tempore (æquinoctium autumnale jam erat) importuoſo littore, in anchoris,dum res terra gereretur, ſtare,

 re,

re, ne sibi quidem placere dixit: Nedum eam (quod majore sæpè animo quàm consilio nonnulli fecerant) incendi pateretur. Nam quod exercitum non alibi quàm in Carthaginis conspectu nunc descendere velit *Archelaus*, vtinam, inquit, tam forte consilium, dum adhuc in Siciliæ littore pauidi hæsistis, placuisset. *Pachinum* circumuecti, & lecto, quod illud inter & Lelibæi promontorium jacet, Siciliæ latere, inde Carthaginẽ cursus & tutiùs multò & expeditiùs dirigi potuisset. Nunc autem, quum exercitum, post trimestrem nauigationem, nauseantem habemus, & Africæ, quam petimus, littori insistimus, rursùs vela ventis dare, & Carthaginẽ mari potiùs quàm terra quærere, cujus tandem ingenii esset? siue enim cursum tenemus, militem nausea confectum, hosti recenti & vegeto sub Carthaginis mœnibus objiciemus; siue cursu depulsi, & aduersis tempestatibus acti in aliena littora, nunquã forsitàn iterũ Africam visuri, ejiciemur, quibus tandem oculis *Justinianum* Imperatorem reuersi aspiciemus? aut quibus persuadebimus, nos consilio potiùs & ratione, quàm metu Vandalorum & formidine, ab Africæ littore refugisse? Quoniam verò, quid fieri placeat, omnia variè versando, exigis *Archelae*, ego non solùm quid facturus sum, edere, verumetiam consilii rationem quærenti reddere non grauabor. Viam, inquit, hinc ad Carthaginem juxta littus ferre vides. Ego exercitum hîc exponam, inde Carthaginem terrestri itinere contendam. *Cleonymo*, vt classem juxta littus ducat, imperabo; vt

siue

siue classis exercitu, siue exercitus classe indiguerit, alter alteri inter proficiscendum subsidio esse possit. Vbi verò Carthaginem, Deo propitio, peruenero, siue vrbem, primo, quod spero, impetu cepero, siue in ejus obsidione paulisper hæsero, classem ibi occurrere jubebo. Neq; verò à classe Vandalica quicquam timendum esse censeo, quæ aut nulla plane est, aut certè non tanta, vt, viginti sociorum naualium, ex gentibus omni ætate mari assuetissimis electorum millibus, ei resisti non posset. Ne tamen classem sine milite reliquisse videar, binûm millium & quingentorum Sagittariorum auctarium classiariis adjiciam. Et cum dicto signum descendendi dari jubet. Milites ocyùs in terrá se ejiciunt; Castra, vt in hostili terra, eadem die egregiè muniuntur; dies vnus & alter, ad commeatum & arma exponendum, dati: tum milites corpora curare jussi. Vbi satis à fastidio ex diuturna nauigatione contracto recreari visi, *Belisarius Cleonymo* Carthaginem versus vela facere jubet; ipse eadem hora castra mouit. Interim speculatores emissi, qui palatos exciperent, & de Rege *Gilimere*, vbi esset, quidue strueret, certiùs aliquid exquirerent. Reuersi referunt, Regem quatuor dierum itinere in Maurusiorum regno abesse; sed quid ibi strueret, ignorari. Quo audito *Belisarius*, cò magis maturandum ratus, victoriæ spem in eo posuit, si prior Carthaginem præsidio vacuam occupasset. *Gilimer* verò, quum de *Belisarii* appulsu accepisset, misit extemplo ad fratrem suum nomine *Ammatam*, eiq; imperat, vt cum, quas habebat,

Belisarius in Africa terram capit.

bebat, copiis *Belisario* in itinere, antequam Carthaginem peruenisset, occurreret; se ponè cum exercitu sequuturum; vt Romanus, à fronte & à tergo hostibus, à dextra læuaque hinc mari, illinc Africæ solitudine conclusus, nec pugnæ, nec effugii locū inueniret. Nec aliter cecidisset res, nisi Dei benignitate *Belisarius* præsenti periculo, tanquam incendio, ereptus, pro victoria suam & suorum vitam retulisset. Quæ res hoc modo accidit: Prior *Ammatas* Regis frater cum exercitu occurrit, dumque primis ordinibus inter confertissimos hostes fortissimè rem gerit, telo ictus cadit: Nec corporis cæsi recipendi suis, vel facultas, vel cura erat; id modo agebant, vt pugnam in aduentum *Gilimeris*, qui non procùl aberat, extraherent. Itaque seruatis ordinibus retrò cedebant Vandali. Jamque *Gilimer* in eo erat, vt extremum hostium agmen carperet, quum subitò triste spectaculum, jacentis fratris corpus, vidit. Quo conspecto ad luctus & funera conuersus, omissa pugna, abiit. Quum si importunam hanc in fraternos manes pietatē ad tempus distulisset, & regnum suum conseruasse, & fratri inferias, Romani exercitus internecione, tulisse potuit. Sed hac ejus fuga perspecta, alter etiam exercitus, tanquam à Rege suo destitutus, ruptis ordinibus, & abjectis armis, intima Africæ loca petiit. *Belisarius*, quum omnia circà loca hoste vacua cerneret, Carthaginem, vt instituerat, contendit; de qua facilem & incruentam victoriam reportauit: Nam neque operibus munitissima, nec vllo præsidio militum firmata

firmata erat; &,si quid ad repugnandum animi ciuibus supererat, id omne, partim nuntiatâ *Gilimeris* fugâ, conciderat, partim recitatis *Justiniani* litteris, quibus se *Belisarium*, ad liberandam à Vandalorum tyrannide Africam misisse significabat, ad Imperium accipiendum conuersum fuerat. Itaque vrbe à ciuibus summo omnium studio receptus, in palatium *Gilimeris* venit, solioque Regis victor consedit. Postero die *Calonymus*, quum *Mercurii*, quod dixi, Promôntorium superâsset, quid Carthagine contigisset inscius, cum classe rectà ad portum Mandracium contendit. Carthaginenses ferream, qua portus claudebatur, catenam venienti submittunt, eumque cum classe intus recipiunt. Classiarii verò, veluti ipsi primùm vrbem aggressi expugnâssent, ad prædam conuersi, omnia hostiliter diripuerunt. Qua de re certior factus *Belisarius*, rem grauiter tulit, & vt temerè factam ad ciues excusabat; prædam verò omnem, læsis vt restitueret, *Calonymo* seuerißimis verbis imperauit: nec eò contentus, jurisjurandi etiam religione palàm astrinxit: Quibus omnibus spretis, *Calonymus*, proxima nocte, clàm *Belisario*, cum præda omni Constantinopolim aufugit. Vbi paucos post dies mortem, quam legibus debebat, naturæ, sed iratæ, per mille cruciatus persoluit. Nec ita multò pòst ipse *Gilimer* è fuga retractus ad *Belisarium* adducitur. *Belisarius* victoriæ compos, quum se tanquam regnum Africæ affectantem apud *Justinianum* ab inuidis premi non ignoraret, quò eam suspitionem factis potiùs quàm

verbis dilueret, relicto ad reliquias belli persequendas *Salomone* Duce, cum parte classis Constantinopolim reuertitur, & *Gilimerem* captiuum *Justiniano* tradidit. Imperator *Belisarium* omni honorum genere & amplissimis elogiis prosequutus, eum repetito veterum Romanorum more triumphare jussit. *Gilimer*, quum de classe Romanâ aduentante famam inaudisset, Legatos properè in Hispaniam miserat, qui subsidia à *Theuda* Visigothorum Rege peterent. Tardiùs hii, quàm rei necessitas requirebat, in Hispania appulerunt; fortéque accidit, vt, quo die *Belisarius* Carthaginem ingrederetur, nauis quædam è portu soluens, portum in Hispânia pridie teneret, quàm *Gilimeris* Legati ad Regem venirent: ex ea aliquis de statu rerum, quæ Carthagine contigerant, omnia Regem edocuerat. Rex rem silentio premi jussit. Postero die, quùm Legati ad Regem introduci obtinuissent, *Gilimeris* mandata exposuerunt; Graue sibi bellum ab Oriente instare; Si successerit, facilè in Hispaniam veluti incendium transiturum; Fœdus, amicitiam, militem denique & pecuniam petunt. Quumque *Theudas*, satin' saluæ Carthagini res essent, interrogaret, illi non modò saluas, verumetiam sospites & florentes esse responderunt. Atqui, inquit *Theudas*, non satis de rerum vestrarum statu instructi ad me accedere videmini. Reuertimini igitur, & vbi certiora omnia exploratioraque habueritis, ad me redite. Legati se à Rege elusos existimantes, seq; ad eũ, quũ seriò legationes audire cœpisset, reuersuros

ſuros dictitantes, abeunt. Quum verò Carthaginem veniſſent, ibi omnia hoſtium plena, & *Gilimerem*, non jam Regem, ſed captiuum, & in *Beliſarii* poteſtate poſitum repererunt. Hæc rerum humanarum viciſsitudo eſt, & erit. Hic Regni Vandalici, in Africa, quum per nonaginta quinque ſtetiſſet annos, finis fuit, Anno Redemptionis noſtræ per Chriſtum, quingenteſimo triceſimo tertio; Anno, ſi quis alius, multis magniſq; rebus geſtis memorabili. Hoc enim anno, pax inter Perſas & Romanos inita. Hoc, Lybia, tertia mundi pars, Romano Imperio reſtituta. Hoc Juris ciuilis corpus (opus toties in præcedentibus Imperatoribus nequicquam tentatum) in lucem editum, & perpetuam firmitatem obtinere juſsum. Hoc eodem anno, Conſulatus Romanus, quum per mille quadraginta duraſset annos, dejecto per Gothos, omnia jam in Italia obtinentes, *Paulino*, finem cepit. Nam quod nonnulli æram Chriſti, à *Dionyſio Exiguo* Abbate Romano inſtitutam ad hunc ipſum annum referunt, in eo quidem, vt puto, errant. Anno enim antè compoſitam fuiſſe, ex *Bedæ* noſtratis autoritate conſtat. Sed non ſine numine contigiſſe puto, vt vnius viri ingenio & ſtudio reperta, & in lucem edita Chriſti ſeruatoris noſtri ærâ, altera illa per Coſs. temporum digerendorum ratio, quæ tot annos obtinuerat, conticeſceret.

Annus æræ Chriſtianæ 533.

Libri ſecundi finis.

THO. RIVII

HISTORIÆ NAVALIS MEDIÆ, LIBER TERTIVS.

Argumentum.

IC Liber causam belli a Justiniano aduersus Gothos in Italia suscepti continet. Belisarius classe in Italiam profecturus, in itinere Siciliam, dejectis Gothis, occupat: Italiam ingressus, Romam belli sedem facit. Viriges Romam obsidet. Portum Romanum urbis horreum, capit: eum postea Belisarius recipit. Belisarius mare tenendo vniuersam Italiam fame premit. Totilas Rex à Gothis electus classem parat; Romanos mari pellit. Justinianus parùm vtiles bello Duces classi præficit, Totilas Demetrium naufragio ejectum ad Neapolim capit. Totilas Portum terra marique obsidet. Belisarius Portum classe petit. Totilas Tiberim injecto ponte munit: eum Belisarius expugnare nititur; sed fortuna destituitur. Totilas omnes maris Tyrrheni insulas occupat. Johannes

in Italiam missus, victoria nauali, ad Anconam potitur. Narses in Italiam mittitur. Victoria naualis contra Hunnos ad Constantinopolim parta. Longobardi à Narsete in Italiam vocantur: quorũ adventus Venetorum vrbi nouam crescendi causam dedit. Heraclio imperante exoritur Mahometes. Mabuia Saracenus Rhodum expugnat: Insignis victoria naualis per Olympiũ Exarchum Rauennæ aduersus Mabuiam parta. Mabuia Aradum insulã expugnat. Classis Saracenica ad Tripolim incenditur. Constans Imperator graui clade nauali à Mabuia afficitur. Constans contra Longobardos in Italiam vela facit. Mabuia Constantinopolim mari obsidet. Justinianus secundus Cypro Saracenos pellit: ipse ab Imperio à Leontio depellitur, restituitur: apparatus ejus nauales, & varii in mari casus, & demum cædes. Creta à Saracenis occupaeur; à Basilio Imperatore recipitur. Narsanis virtus. Procopii & Leonis Ducum naualium dissidium. Danorum siue Normannorum in omnem Europam maritimi incursus. Temporum circa annum Domini nongentesimum, confusio. Venetiæ ab Othone obsidentur. Vrseoli Ducis Veneti virtus, & Narentanorum status ab eo euersus. Venetorum in freto Adriaco dominium. An mare dominio teneri & possideri possit. Deniq; de Edgari Regis in mari copiis & potentia, hoc in libro agitur.

Cap. I.

VAndalicum in Africa excepit Gothicum in Italia bellum. Gothos enim jam antea, Imperante *Honorio*, Italiam magna parte occupasse, ejusque consiliis inde demum ejectos in Hispaniam abiisse dixi. Quo defuncto, *Odoacer* Rugiorum (qui & ipsi, vt autor est *Procopius* gens Gothica erant) Rex, in Italiam venit; dejectoque *Augustulo*, Imperatorum Romanorum vltimo, Italiæ regnum inuasit. Idque anno salutis per Christum reparatæ quadringentesimo septuagesimo septimo contigisse traditur. Sub eodem verò tempore Ostrogothi, qui Thraciam siue Mysiam Inferiorem sub Imperatoribus Græcis longo tempore tenuerant, Regem nacti *Theodoricum*, virum omnibus animi, corporis, fortunæ dotibus instructissimum, cum viris & mulieribus, & vtriusq; sexus infantulis, bonis, quæ vel agi vel ferri possent, abductis, quæ non possent, diuenditis, migrationem è Thracia, Italiam petentes, faciebant. Quumq; per Macedoniam ad Sinum Adriacum perue-

nissent, nec classem ibi ad transmittendum inuenirent, continuato itinere supra Venetos in Italiam descenderunt, & *Odoacrum*, Italiæ tum Regem, Rauennæ mœnibus inclusum toto triennio obsiderunt. Tandem verò, pace facta, Regnum Italiæ inter se partiti sunt *Theodoricus* & *Odoacer*. Sed *Theodoricus*, regio mox ingenio

Odoacri. cædes. vsus, consortem ad cænam inuitatum sustulit: partum tamẽ per scelus regnum, triginta & octo annos nec instrenuè nec infæliciter administrauit, multasque & illustres de Gallis & Francis victorias reportauit. Decedens verò nepotem

Athalaricus ex filio *Euthario*, nomine *Athalaricum*, impuberem sub regimine & tutela *Amalasuntha* matris ad fælicis successionis spem erudiendum reliquit: fœminæ supra sexum fortis, prudentis, bonæ. Hæc pupillum ea cura habuit, vt dignum patre Regem Gothis datura videretur: & dedisset, nisi gentis fortuna in fastigio jam rerum posita ipsorum vitio ad terram præceps reuoluta cecidisset. ægrè quippe ferebant Gothi, *Theodorici* nepotem sub tutoribus & pædagogis & muliebri imperio enutriri: quin potiùs more Barbarico potare, scortari, ludere assuesceret: quibus rebus effectum est, vt Adolescens remotis Custodibus, matrem minùs minúsq; indies curaret, & sana ejus consilia sperneret, suoq; & gentis vitio in omnem libidinem effusus rueret. Itaq; potationibus & scortationibus prima statim pubertate deditus, ea non dũ exacta, totis artubus debilitatus periit. Qua re præuisa, *Amalasuntha*, quoniam Regno consulere non valuit, ad Imperatorem *Justinianum* fi-

fidiſſimũ ex amicis vnum ſub ſpecie quidem legationis miſit, ſed qui re vera priuatim ſibi, quicquid poſt mortem filii accideret, præſidium peteret, Regnum Italiæ, ſi quid filio ſuo humanitùs contigiſſet, Imperatori in manus ſe viciſſim tradituram pollicita. Erat eodem tempore quidam nomine *Theodatus*, *Theodorici* ex *Amalefreda* ſorore nepos: vir prouectæ jam ætatis, & litteris Platonicis ab ineunte ætate multùm deditus, ſed pecuniis per fas & nefas coaceruandis, magis. Itaq; multa auarè, multa crudeliter in clientes, quos tota Tuſcia multiplices habebat, perpetrabat. Qua de re certior facta *Amalaſuntha* hominẽ viuo adhuc *Athalarico* ad ſe accerſiit; & quà monendo, quà minando id agebat, vt eum ad meliorẽ frugem reuocaret. Hæc contumelia altiùs, quàm putabatur, in Platonici hominis animũ deſcendit. Itaque quum animo jam ſtetiſſet muliebre imperiũ amplius nolle pati, fortè accidit, vt Imperator *Juſtinianus* nuntios quoſdam ad Epiſcopum Romanum de rebus ad Religionem pertinentibus mitteret. Cum hiis *Theodatus* priuatim agit, vt fide ab Imperatore certis conditionibus accepta, traditaque Imperatori in manus Thuſcia omni, ipſe bonis ſuis Conſtantinopolim tranſuectis, cum patriciatus honore ibi frueretur: idq; ei facere planè in animo erat: ſed *Athalarici* mors, conſiliorum omnium, tam *Amalaſunthæ* quàm *Theodati* ordinem turbauit, & omiſſo jam vterq; *Juſtiniano*, imperium ad ſe trahere feſtinabat. Prior *Amalaſuntha*, quàm ipſa contumeliarum, quibus *Theodatum* affecerat, immemor erat, tam

Theodatus.

ſum oblitum fore rata, pravo conſilio vſa, hominem accerſiit; egitque cum eo, vt quandoquidem genere proximus filio ſuo jam defuncto eſſet, ſed litteris & otio quam rebus gerendis potior, nomen ille regni in ſe aſſumeret, rerum verò adminiſtrandarum curam ſibi, quantumuis mulieri, attamen in Repub. tractanda multis jam annis exercitatæ permitteret. Enimuerò *Theodatus*, gratias agere, nihil recuſare, id modò vereri, nè ipſum regni nomen quantumuis inane plus ſibi quàm vellet negotii faceret, animumque philoſophiæ vnicè intentum à ſtudiis auocaret. Contrà, *Amalaſuntha* metum demere, ſolari, & eam rem ſibi curæ fore dicere; ſat otî, ne dubitaret, habiturũ; & laudare ſubinde viri propoſitum: cumque duo ſumma eſſent in rebus humanis veluti faſtigia, imperii majeſtas, & Philoſophia, hoc nimirum illo celſius longè & præſtantius, rectè res æſtimantibus eſſe affirmare. Itaque inuito & reluctanti purpuram induit; qua accepta, *Theodatus* philoſophum confeſtim exuit, & primo quoque tempore *Amalaſuntham* a rerum adminiſtratione depulſam ſub arctiſſima cuſtodia carcere incluſit; quumque *Juſtinianum* Imperatorem pro mulieris ſalute & libertate interceſſurum non ignoraret, ne eſſet pro qua intercederet, eam immiſsis percuſſoribus è medio ſuſtulit. Id ſatis *Juſtiniano* cauſæ viſum, cur bellum internecinum cum Gothorum gente in Italia gereret. Duplicem deinde claſſem armat, quarum *Beliſario* alteram, alteram *Conſtantiano* tradidit; imperat *Conſtantiano* vt Salonas

Amalaſunthæ cædes.

Belli Gothici cauſa.

Ionas

Ionas in Dalmatia peteret, Gothosque inde,& è toto Illyrico pelleret, vel saltem ita distineret, vt ne suppetias *Theodato* contra *Belisarium* ferre posśint. Id *Constantianus* impigrè executus & portū Salenitanum cum classe ingressus, non magno conatu vrbem cepit, totamque Dalmatiam & Liburniam, pulsis inde Gothis, Romanø imperio restituit.

Cap. 2.

Belisarius in Italiam intentns cum quinque non ampliùs millium exercitu vela facit. In itinere ad Catanam in Sicilia, quam omnem Gothi tum tenebant, descendit: vrbem capit; inde Syracusas cum classe & exercitu cōtendit; eaque vrbe, minore multò quam sperari poterat, conatu potitur. Quarum duarum vrbium fortunam reliquæ per Siciliam omnes sequutæ quasi fatali quadam rerum inclinatione à Gothis ad *Belisarium*, tanquam ad inuictum bello virum,desciuerunt: sola Panormus aduenienti & portus & portas clausit. *Belisarius* ne terrestrium copiarum tenuitatem proderet, mare rem aggreditur; portuque perfracto, mœnia subit. quumque altiores essent ea parte muri quàm vt è nauibus conjici in propugnacula tela possint, nec tabulatis & turribus,quas nauibus imponeret,extruendis materia suppeteret, nouo & expedito inuento animum adjecit:lembos milite completos ad fastigia malorum funibus suspendit. Hii turrium vicem præbuerunt: inde milites muros defensoribus nudabant, & vrbs vno impetu capta, nihil non *Belisarii* armis peruium esse Siculis ostendit. Rebus in Sicilia constitutis, *Belisarius* classe ad

Sicilia à Belisario occupatur.

Panormus capitur.

Messinam conuenire jussa, inde Rhegium transmisit. nec pugna hactenus opus erat: certatim omnes aduentum gratulantur: siue Ducis id famæ datum, siue odio Gothorum contigit. Lætus hiis rerum initiis *Belisarius* Romam cum exercitu ire pergit, classe juxta sequi jussa. Nec tam longinquum in hostili terra iter emensus, vllum priùs hostem vidit quàm Neapolim peruenit; ea prima Ciuitas valido Gothorum præsidio freta venienti portas clausit, & obsidionem omnibus belli & oppugnationis artibus exercitam magna virtute tolerabat. Cui cum *Theodatus* Romæ desidens subsidium non pararet, Gothi eam non ignauiam sed proditionem, & voluntariam cum *Justiniano* conuentionem esse interpretati, illum immissis percussoribus obtruncant, & *Vitigem* è suo corpore hominem, sed virtute bellica, quam natalium splendore commendatiorẽ Regem creant. *Belisarius* verò capta Neapoli, confestim Romam cum exercitu contendit; ejectisque inde Gothis, eam belli sedem delegit; & ad obsidionem quantumuis diutinam tolerandam operibus muniuit. Quod vt fieri sensit *Vitiges*, statim cum centum quinquaginta militum exercitu Romam venit, eamque septenis castris obsessam aliquandiu tenuit: sed tanta erat in *Belisario* animi ingeniique vis & vigilantia, vt nullis vnquam vel rerum difficultatibus cederet, vel occasionibus aut hostium pateret, aut deesset suis: rem verò frumentariam ex Sicilia ad Portum magna semper copia comportari curat. Quum verò continuis præliis quantumuis prosperis

Theodati cædes.

Vitiges Rex Gothorum creatur.

ſperis,ſuum carpi exercitum,& paulatim minui animaduerteret, militũ turmas ex præſidiis vndiquaque, adeoque ex ipſo, per imprudentiam, Portu ad Romam tuendam euocat. Id conſpicatus *Vitiges* cohortes quaſdam ad Portum milite jam vacuum occupandum mittit: miſſi quum aduenissent, locum nullo reſiſtente capiunt. Id ægerrimè ferre *Beliſarius*, culpamque agnoſcere; ſed quam eadem rei neceſſitas,quæ expreſſerat,excuſabat. Itaque Portu Romano excluſus, Antio,vrbe viginti milliaribus à Roma diſſitâ, non ſine magnis difficultatibus,pro portu vti ad tempus neceſſe habuit: Hoſtiamq; interim ciuitatem, Portui Romano ex aduerſo poſitam munire,& antiqui portus veſtigia ſcrutando,locum ad naues vtcumque ſubducendas commodum efficere cogebatur. Cui rei eò enixiùs operam dabat, quòd ſuppetias ſibi ab Imperatore miſſas partim ad Hydruntem in Calabria, partim ad Neapolim ſtare intellexerat. Quarum rerum famam vetus Dux ſermonibus in majus ad populum diuturna obſidione feſſum,& vel pacem vel pugnam in remedium malorum poſcentem, extulit: Claſſem & exercitum toto orbe contractum,cum,qui tribus exercitibus ſatis eſſet, cõmeatu ab Imperatore miſſũ aduentare,& tota Campaniæ, tota maris Jonici littora nauium multitudine compleri ſubinde jactitans. Quæ res ad ciues conſolandos & in officio continendos ſolerter vulgata, quum ad hoſtes etiam permanaſſet, eos ingenti terrore perculit. Itaq; *Vitiges* legatos confeſtim ad *Beliſariũ* de pace,aut ſi ea non ſuccederet,de induciis faciendis

Portus à Vitige occupatur.

endis mittit. *Belisarius*, quum Portu amisso frustra sibi copias mitti intelligeret, ad quas alendas commeatum aduerso flumine subuehi, manente bello, non posse cerneret; de induciis haud abnuere; pacem verò si vellent, eam ab Imperatore per legatos petendam esse dixit. Non quòd ipse belli pacisq; arbitrium non haberet, aut pacem nisi victis dari vellet; sed vt illo induciarum tempore ad commeatus vrbi obsessæ inferendos abuteretur. Trium igitur mensium induciæ petentibus concessæ, & itineris comites seu potiùs custodes legatis ad Imperatorem proficiscentibus dati. Dum hæc geruntur, classes & ab Hydrunte & à Neapoli Hostiam veniunt; ibi milites, impedimenta, commeatus expositi, & aduerso flumine, partim ventis, partim hominum jumentorumque viribus ad vrbem subuecti; Gothis interim silentibus: siue id induciarum religione factum, siue quòd spem pacis interrumpi nollent. Jamque *Belisarius* non solùm ad obsidionem tolerandã, verùm etiam ad confligendũ affatim instructus, induciarũ exitũ expectabat: quum ei affertur, Portum Romanum à Gothis ob famem desertum, & præsidio penitùs esse destitutum. Qua re intellecta, extemplò *Paulum* Hostiæ præfectum transmisso Tiberi Portum occupare jussit: quumque *Vitiges* de Induciis turbatis apud eum per legatos quereretur; responsum tulit, *nihil fœdere Induciarum de locis derelictis cautum esse*: quo titulo & Centumcellas maritimam etiam ciuitatem, aliaque Gothorum loca munitiora cepit, & præsidiis, nondum

Portus à Belisario recipitur.

nondum exacto Induciarum tempore firmauit: planè vt jam Gothi non tam Romam obſidere, quàm ipſi obſidionem ſub mænibus Romanis pati viderentur. Jamque Induciarum tempus exceſſerat, quum pars vtraque, non expectato legatorum reditu, bellum parat. *Vitiges* prior: qui per Induciarum tempus quoſdã ex *Beliſarianis* ſollicitatos, ad vrbem ſibi, ipſa quæ Inducias ſequeretur nocte, tradendam, traxerat. Sed fruſtra. *Beliſarius* verò, quod jam antea animo agitauerat, Ariminum (quam *Rimini* nunc vocant) in agro Piceno non procul Rauenna vrbe, vix dum finito Induciarum die, occupat: Quæ res tanti fuit, vt Gothi ſtatim de ipſa Rauenna ſolliciti, obſidionem vrbis *Rauennæ* ſoluerent. Hæc obſidio annum & nouem dies tenuit, quo tanto tempore, vix dies vlla, præterquam Induciarum tempore, ſine conflictu abiit; eo partium ſucceſſu, vt Romanis, quamuis numerus non mediocriter minueretur, animi tamen in dies fiducia creſcerent, Gothis verò & vires & ſpes caderent. *Beliſarius* abeuntes in anguſtiis nactus, magnam illis ſtragem intulit: inde ad reliquam Italiam perdomandam conuerſus, Mediolanum, Auximum reliquaſque vrbes vel ſe dedentes recepit, vel reſiſtentes vi expugnauit; donec ad extremum, *Vitigem* ipſum Rauennæ incluſum obſedit, ſeque cum omne Gothorum gaza dedentem cepit. Quibus de rebus certior factus *Juſtianus*, *Beliſarium* extemplò Byzantium reuerti juſſit. Duo erant quibus *Beliſarius* toto hoc bello graſſabatur; ferrum & fames: è quibus

Romæ obſidio ſoluitur.

Vitiges ſe dedit.

fames

endis mittit. *Belisarius*, quum Portu amisso frustra sibi copias mitti intelligeret, ad quas alendas commeatum aduerso flumine subuehi, manente bello, non posse cerneret; de induciis haud abnuere; pacem verò si vellent, eam ab Imperatore per legatos petendam esse dixit. Non quòd ipse belli pacisq; arbitrium non haberet, aut pacem nisi victis dari vellet; sed vt illo induciarum tempore ad commeatus vrbi obsessæ inferendos abuteretur. Trium igitur mensium induciæ petentibus concessæ, & itineris comites seu potiùs custodes legatis ad Imperatorem proficiscentibus dati. Dum hæc geruntur, classes & ab Hydrunte & à Neapoli Hostiam veniunt; ibi milites, impedimenta, commeatus expositi, & aduerso flumine, partim ventis, partim hominum jumentorumque viribus ad vrbem subuecti; Gothis interim silentibus: siue id induciarum religione factum, siue quòd spem pacis interrumpi nollent. Jamque *Belisarius* non solùm ad obsidionem tolerandā, verùm etiam ad confligendū affatim instructus, induciarū exitū expectabat: quum ei affertur, Portum Romanum à Gothis ob famem desertum, & præsidio penitùs esse destitutum. Qua re intellecta, extemplò *Paulum* Hostiæ præfectum transmisso Tiberi Portum occupare jussit: quumque *Vitiges* de Induciis turbatis apud eum per legatos quereretur; responsum tulit, *nihil fœdere Induciarum de locis derelictis cautum esse*: quo titulo & Centumcellas maritimam etiam ciuitatem, aliaque Gothorum loca munitiora cepit, & præsidiis,

Portus à Belisario recipitur.

nondum

nondum exacto Induciarum tempore firmauit: planè vt jam Gothi non tam Romam obsidere, quàm ipsi obsidionem sub mænibus Romanis pati viderentur. Jamque Induciarum tempus excesserat, quum pars vtraque, non expectato legatorum reditu, bellum parat. *Vitiges* prior: qui per Induciarum tempus quosdā ex *Belisarianis* sollicitatos, ad vrbem sibi, ipsa quæ Inducias sequeretur nocte, tradendam, traxerat. Sed frustra. *Belisarius* verò, quod jam antea animo agitauerat, Ariminum (quam *Rimini* nunc vocant) in agro Piceno nonprocul Rauenna vrbe, vix dum finito Induciarum die, occupat: Quæ res tanti fuit, vt Gothi statim de ipsa Rauenna solliciti, obsidionem vrbis *Rauennæ* soluerent. Hæc obsidio annum & nouem dies tenuit, quo tanto tempore, vix dies vlla, præterquam Induciarum tempore, sine conflictu abiit; eo partium successu, vt Romanis, quamuis numerus non mediocriter minueretur, animi tamen in dies fiducia crescerent, Gothis verò & vires & spes caderent. *Belisarius* abeuntes in angustiis nactus, magnam illis stragem intulit: inde ad reliquam Italiam perdomandam conuersus, Mediolanum, Auximum reliquasque vrbes vel se dedentes recepit, vel resistentes vi expugnauit; donec ad extremum, *Vitigem* ipsum Rauennæ inclusum obsedit, seque cum omne Gothorum gaza dedentem cepit. Quibus de rebus certior factus *Justianus*, *Belisarium* extemplò Byzantium reuerti jussit. Duo erant quibus *Belisarius* toto hoc bello grassabatur; ferrum & fames: è quibus fames

Romæ obsidio soluitur.

Vitiges se dedit.

Maris usus. fames tanta per vniuersam Italiam non in Gothorum castris modò & præsidiis, verùm etiam in agris fuit, vt multa & horrenda hominum, homines, matrum filios, mulierum viros deuorantium, exempla passim ederentur: quam illis famem *Belisarius* mare tenendo fecit; nam vt ipse suis è Sicilia, Dalmatia, totaque Græcia annonam abundè suppeditabat, ita Gothos ab omni à mari commeatu exclusit: nullam enim *Vitiges* rei maritimæ vel facultatem vel curam habuit. *Belisarius* Constantinopolim reuersus non eodem vultu quo priùs ex Africa rediens, ab Imperatore excipitur; siue quòd *Justinianus* eum à Gothis Italisque in Regem communiter enixeque & sæpè postulatum fuisse acceperat, siue quòd *Vitigem*, sua potiùs ignauia deditum quam bello fractum, parum dignum populo spectaculum esse judicabat.

Cap. 3. Et verò digressus *Belisarius* bellum tam integrum in Italia aduersus Gothos, quàm quo primum die illam ingressus est, reliquit: siue quòd alterum jam Regem captiuum vtcunque traxisse, satis sibi ad gloriam esse putabat, siue quod tantillis copiis ad Italiam obtinendam ampliùs fidere non audebat. Nam ne quid ei vitio verteretur, mandatum Imperatoris, quo Prouincia decedere jussus est, omni excusatione majus erat. Digresso igitur cum *Vitige Belisario* *Ildeprandus* jussu populi Regnum suscepit. cui paulò post per quendam nomine *Bellam*, ob priuatam injuriam cæso successit *Atoricus*; eo vero paucis post diebus sublato, *Totilas*, *Ildibaldi* nepos, cōmuni populi Gothici consensu regnum accepit.

Totilas Gothorum Rex creatur.

accepit. Hic ſtatim belli ratione͂ mutauit; quãq; rem *Vitiges* magno ſuo incõmodo neglectui habuerat, eam ille ante omnia curandam cenſuit: Primoq; ſtatim ingreſſu validam claſſem cõparauit; nihil actum ratus, niſi quam primùm, & Romanos toto mari pepuliſſet, & Siciliam, hoſti ademptam, in poteſtatem ſuam redegiſſet. Interea temporis à Romanis Ducibus quos *Belizarius* reliquerat, res quàm ſegniter aduerſus hoſtes tam aduerſus ciues improbè & crudeliter adminiſtrantur; vndecim jam pro vno erant Romanorum Duces; quorum neuter alteri parebat, nec in commune quicquam conſulebant, ſed militum libidini omnia permittebant. Quorum ſi quis forte ſtupris aut rapinis obuiam iretaret, *non ſoluta ſtipendia* ſtatim audiebat. Denique nihil ſanctè, nihil ſtrenuè, nihil pro more militari apud Romanos gerebatur. Quibus de rebus certior Imperator factus, errorem faſſus, quod *Beliſarium* tam præcipiti conſilio, nec dum rebus in Italia conſtitutis, reuocaſſet, non tamen vt eundem, vnicum bello virum, remitteret in animum induxit, ſed quendam nomine *Maximinum*, cum Claſſe è tota Græcia contracta, & exercitu ad bellum perſequendum cum Imperio miſit, homine͂, imbellem, inertem, non animo, non ſalu fretum. Is quam primùm in vltimo Italiæ ângulo terram cepiſſet, ſuæ ignauiæ conſcius; Claſſem ſtatim ſubduxit; pedem inde non moturus, ne uno forſitan veſtigio hoſti propior fieret. Deinde *Juſtinianus* alium quendam nomine *Demetriũ*, ducem haud indecorem, & multis ſæpe præliis terra marique *Demetrius Nauarchus*

ſub

ſub *Beliſario* exercitatum, cum alia Claſſe & exercitu miſit: eo Conſilio, vt dum *Maximinus* res terra gereret, ipſe mare cum imperio teneret. *Demetrius* quum Siciliam attigiſſet, quo in ſtatu res Neopolitanæ erant intellexit. Etenim *Totilas* profligatis aliquoties Romanorum, vt quemque aſſequebatur, ducibus, per totam Italiam cum victore exercitu volitabat; oculos vero omnium tanto non virtutis modo bellicæ, verum etiam clementiæ in devictos, & juſtitiæ in omnes fulgore perſtrinxerat, vt cum flagitioſis Romanorum Ducibus collatus, vnicus in terris vir cælitùs ad Italiæ tutelam demiſſus videretur. Is cæteris penè omnibus vrbibus vel vi captis vel conditionibus receptis, Neapolim, cui tum non contemnendus Dux, *Conon* præerat, arctiſſima obſidione cinxit. *Demetrius* animo anxius, quod nec ad obſidionem ſoluendam, nec ad opem omnino obſeſſis ferendam ſat virium haberet, omnes tamen ex Sicilia naues contraxit; iiſque ſociorum naualiũ, quantum ad eas nauigandas ſat eſſet, impoſuit. Saltem ut adueniens ipſa multitudine & auxiliorum opinione hoſtem eludere & terrere poſſet. Quæ cum eum fefelliſſet ratio, nec vllam in caſtris Gothicis motum ſentiret, vrbe Neapoli prætemauigata, Portum Romanum petiit, ſpe ductus, poſſe ſe aucto demum eo loci exercitu, obſeſſis ſuppetias ferre; idque, quum ad Portum appulliſſet, ſummo ſtudio agebat: ſed neminem toto illo tractu inuenit qui ſe Romanorum militiæ aſcriberet. Siue id militum ducumque Romanorum odio, ſiue *Totilæ* metu

Totilæ virtus.

&

& reuerentia factum erat. *Conon* quum rerū inopia magis magisque in dies premeretur, nuntium per medias hostium stationes ingenti periculo ad *Demetrium* in Portu Romano adhuc hærentem misit. *Demetrius* nihil vltra cunctandum ratus, cum Classe Neapolim redire parat. Qua de re certior factus *Totilas*, & ipse cum Classe instructa non procul Neapoli improuiso occurrit, primoque impetu classem *Demetrianam* auertit. Non Dux, non miles pugnæ memor fuit: vna salutis via erat, si è nauibus in lēbos desilire possent. lembo *Demetrius* exceptus fugit. Vniuersa Classis in hostium potestatem venit; militum & sociorum naualium, pars gladio cæsa, pars mari submersa periit. *Demetrius* fuga abreptus ad *Maximinum* Hydrunti sedentem contendit, eumque impulit, vt si minus terra rem gerere placeret, sua saltem Classe ad Italiam retinendam ab Imperatore missa, Neapoli obsessis auxilium ferret; multisque tandem rationibus peruicit, ut Syracusas in Sicilia peteret; quò cum peruenisset, nulla vi moueri potuit, vt inde oram ipse solueret. Classem tamen *Demetrio* tradidit, isque Neapolim contendens, cum valida tempestate in itinere aliquamdiu conflictatus, ad extremum vi ventorum victus, Africo impellente, cum vniuersa Classe in littus Italicum inter medias hostium stationes ejicitur. Ingens strages in ejectos edita est. *Demetrius* viuus in *Totilæ* potestatem venit, qui injecto collo captiui reste ad mœnia Neapolitana vinctum traxit; populumque in hanc sententiam affari jussit: Duabus jam

Demetrii Classis oppressa.

Demetrius à Totila capitur.

Classibus

Classibus, altera prælio, altera tempestate amissis, nihil Imperatori superesse virium, quibus vrbi auxilio esse posset: proinde victas victori manus darent; ejusque clementiæ demum se permitterent, cujus vim vltra sustinere non possent. Qua viri oratione, & deformi insuper, quo tunc astabat, habitu commota vniuersa ciuitas ad ejulatus & lachrymas conuersa, pectora tundere, crines vellere & capita offensare cæperunt. *Totilas* quum inter tot lamenta & fletus nullam de pace, de deditione mentionem nullam excidere animaduerteret, veritus ne dolor iste in desperationem & furorem verteret, ad muros ipse accessit, factaque dicendi potestate; orationem habuit, non ira eam & opprobriorum plenam, sed, Arrianus quamuis & barbarus esset, ea pietate, ea modestia, & tam justis rationibus subnixam, vt non obsidione, non fame & inedia pressos, sed in plena libertate, & rerum omnium affluentia positos, ab Imperio Romano auulsos ad se pellicere & attrahere potuerit. Auaras Romani militis manus, profusas libidines, injusta imperia, inaudita flagitia, muliebrem timorem & ad quorumuis armorum vel sonitum vel conspectum fugam; suam vero contra & Gothorum moderationem, justitiam, continentiam, fidem, virtutem, arma, victorias, & perpetuam in præliis felicitatem, vera omnia, & obsessis non cogitatione sed sensu, non auditu sed visu, non leuiter inspecta sed penitus explorata eis ad memoriam, eo verborum flumine, ea animi fiducia reuocabat, vt interloquendum arma au-

dientibus

dientibus penitus è manibus exciderent. Triginta modo dierum inducias pacti sunt : infra quos si suppetiæ ab Imperatore non mitterentur,dedituros se pollicentur. *Totilas*, vt fiduciā ostenderet, tres menses dedit. At obsessi fame prius & rerum omnium inopia,nunc verò fide& clementia hostis victi, non expectato Induciarum decursu,paucos post dies se dedunt. Enimverò *Totilas* ea clementia deditos habuit, non vt victorem in eos, sed ut parentem ageret, ea cura viuos conseruando, vt defunctos si posset ad vitam reuocare se velle fidem faceret. Inde ad Romam obsidendam se vertit.

Hiis rebus cognitis *Justinianus Belisarium* è Media, vbi contra Persas bellum ingenti cum gloria tum gerebat, reuocatum iterum in Italiam misit;sed nec armis,nec pecunia, nec milite instructum ; itaque frendens eò abit *Belisarius*, per superiora Macedoniæ loca Dalmatiam & Salonas ad mare Adriaticum positas petens. In itinere ad quatuor millia hominum collegit, quos nauibus impositos Rauennam transvexit. *Totilas* quùm *Belisarii* vires, quan[illegible]ent exiguæ, intellexisset, facile eum Rauenn[illegible] torpescere patiebatur. Ipse interim Romam obsidione premit. *Belisarium* vero nouus repente circumstetit terror. Pars major exercitus, miles Illyricanus erat. Qua re animaduersa, *Totilas* facili linguæ cōmercio cum iis per occulta colloquia agit, vt copias inde abducant. Præsentē rerū Romanarum statū, quamq; essent infirmæ ex inermi *Belisarii* in Italiam reditu remonstrat: contra, quam florentes Cap. 4.

& validæ Gothorũ tum vires essent, ipsos cernere; nec se illud petere, vt arma in Romanos verterent; bellum modò non suum ne gererent: domum redirent, bello in Italia finẽ non bellando sed abeundo imposituri. Illyricani, quum & vera esse quæ à *Totila* proponerentur non ignorarent, & ducum Romanorum auaritiam, libidinem, reliquæque vitæ nequitiam, & toto quinquennio non soluta stipendia, & Hunnorum illo ipso forte tempore, transmisso Danubio, in Illyricum irruptionem factam, animis reputarent, accepta quam pepigerant mercede, signis repente sublatis abeunt; Causam requirentibus, & per quicquid sanctum esset vt manerent obtestantibus respondentes, non soluta sibi esse stipendia. *Belisarius* postquam socios nec vi nec precibus retineri posse, & quotidiana per eandem causam ad hostem transfugia fieri animaduertit, veritus ne res, si iisdem in castris maneretur, ad vniuersam defectionem verteret, ocyus Rauennâ mouendum ratus, Pysaurum contendit; hucque & illuc per Italiam vagatur, id modò sollicitus, nè quà æquo in loco hosti se præberet. Interim Romæ, non obsidione modò, verumetiam fame laboratur. Totam enim ferè inter Siciliam & Portum Romanum viam *Totilas* classibus sic insederat, vt ne tantillum quidem frumenti, aut cujusquemodi commeatus inde Romam subuectari posset.

Cap. 5. Erat eo tempore Romanus præsul *Vigilius*. Is in Sicilia tum degens magnum nauium numerum frumento compleuerat, & ad Portum

tum Romanum miserat. Ciuitas ipsa, quæ Portus dicebatur, in potestate Romanorum erat; nauale verò, quod extra ciuitatis muros, & in ipso mari ingenti opere extructum fuisse diximus, triduo ante occupauerant, & modò tenebant Gothi. Qui quum classem frumentariam è Sicilia aduentare cognouissent, in ipso nauali sub vrbis mœnibus se condiderũt. Romani verò qui in propugnaculis murorum pro statione erant, quum classem *Vigilianam* in conspectu jam haberent, signa tollere, & manu significare, cursum, vt vel sisterent, vel aliò flecterent. Sed (vt signa plerumque, nisi ex condicto edita, videntes, non minùs quam verba parum intellecta audientes fallunt) magistri nauium quæcunque edebantur, lætitiæ signa esse interpretati, plenis velis in portum, hoc est, in hostium potestatem veniunt. Ibi fœda edita in classiarios cædes .Neque enim aut ipsi ad pugnam parati venerant, & qui in vrbe erant, nihil in se viriũ ad eruptionem tentandam habuerunt. Erat in hac classe quidam nomine *Valentinus*, quem *Procopius* Episcopũ fuisse ait; cujus verò loci antistes fuit, memoriæ non prodit; sed nec causam aduentus narrat: sunt tamen qui eum Vicarium Romam à *Vigilio* missum referunt. Quicquid fuerit, captus & ad *Totilam* adductus, quum causam aduentus sciscitanti perplexè responderet, & mendacii demum apertè conuinceretur, vtraque manu præcisa, quo vellet abire jussus est. *Belisarius* quum se *Narsetis* æmuli sui inuidia & artibus vsque premi cerneret, & nec militem in supplemen-

tum, nec pecuniam in stipendium mitti, & transfugia tam Romanorum quam auxiliarium ad *Totilam* noctes diesque fieri animaduerteret, & Romæ ipsi dies noctesque timeret, nec propter copiarum tenuitatem terra iter arripere vlla probabili vel salutis vel artis disciplinæuè Imperatoriæ ratione posset, misit primò literas ad Imperatorem, in quibus de statu rerum grauissimè, nec sine indignatione querebatur; *Si in Italiam*, inquit, *Belisariū mittere duntaxat in animo habuisti, benè est; sum enim in mediis fere nunc Italis. At si hostem debillare vis, bello vtique necessaria, arma, vestem, milites, stipendia mittenda sunt; aut Italiæ seruandæ spes abjicienda.* Quibus literis datis, quum frustra Rauennæ tempus teri animaduerteret, præsidio ei relicto, cum classe Dalmatiam petit, inde Dirrachium in Epiro venit; ibi ei *Isaaces* & *Johannes* copiarum Duces occurrunt; quibus *Belisarius* consilium suum aperit; se Romam non terra, sed mari petiturum. Ibi quippe bellum esse, vbi *Totilas* esset; frustrà enim cætera teneri, si imperii sedes amitteretur. *Johanni* tamen, quandoquidem id cupiebat, in aduersum Italiæ littus vt transmitteret permisit, vtque Romæ sibi quam primùm poterat occurreret, in mandatis dat. Ipse ventum & apertum mare nactus, *Portum* petit.

Cap. 6. *Totilas* quum ripas Tiberis, dispositis per oportuna loca præsidiis, antea muniuisset, cognito jam *Belisarii* consilio, & quantum in vno viro ad omnia momenti esset secum reputans, ipsum flumen, nequà commeatus ad vrbem submitte-

mitterentur, claudere instituit. Contracta igitur ex vicinis montibus materiæ vi, flumen ponte tanta firmitate simul & laxitate constructo junxit, vt valli non solum speciem præ se ferret, verum etiam vsum præberet. Additæ vtrinque præcelsæ turres; quibus viri fortissimi toto exercitu delecti præsidio dabantur: catena insuper ferrea inusitatæ crassitudinis ponti inferiùs, ne qua in ipsum vis fieret, prætendebatur. Quibus operibus perfectis, *Belisarius* cum classe ad *Portum* applicuit; vbi quum tantum obicem flumini à *Totila* injectum comperisset, anxius animi, multa secum volutabat; Copiis impar, terrestri itinere inde Romã petere non audebat. quippe non jam *Vitigem*, sed *Totilam*, virtute & rerum terra marique gestarum gloria conspicuum, cum ingenti exercitu occursurum. Flumen igitur profectò tentandum. Atqui præterquam quod adverso subeundum esset, cum præsidiis tota ripa utrinque dispositis perpetuò esse dimicandum occurrebat; & subibat animum, quod siue terrâ siue flumine ad vrbem penetrasset, pari ibi virtute, sed imparibus viribus, confligendum esset. Portunè igitur, inquit, dum Roma obsidetur, dum capitur, dum excinditur, dum incenditur confidendum? Ne sim, inquit, *Belisarius* si tantum flagitium animo admisero. Audendum est aliquid & novandum, quod hostibus improuisum & inopinatum accidat, terroremque non vanum injiciat, & Romanam vrbem perfidis barbarorum faucibus eripiat: & cum dicto ad nauium stationem descendit. Ibi duas

 acatas

acatas (nauigii genus erat) firmiſſimas ſimul & latiſſimas delegit. Has funibus aſſeribuſque junxit, iunctis turrim inædificari imperat. Interim fidum ſpeculatorem mittit; qui quum ſe præſidiis hoſtium ad pontem inſeruiſset, turrium altitudinem penitus perſpectam ad ſe referret. It, redit, turrium altitudinem perſpectam ad unguem refert. Quo cognito ipſe turrim acatis impoſitam multò altiorem extrui curauit: qua perfecta, quod ad Panormum priùs fecerat, id nunc rurſus tentandum eſse cenſuit: ſummo malo lembos appendi juſſit. Eò ſeuum, picem, ſulphur, aut ſi quod aliud rapidius flammæ alimentum eſset, congerit: ducentas inſuper dromonas, commeatibus priùs affatim repletas & milite inſtructas, armat. Quarum ſingulis vallum ligneum exteriùs adjecit, vt hoc commento milites duplo plures, quam ſimplici nauigio ferri ſolēt, ad pugnam inſtruerentur: non enim in tabulatis modò turribuſuè ſtantes, verum etiam per hæc valla diſpoſiti, vel gladiis vel miſsilibus pugnabant. Id autem quomodo factum fuerit, ita (vt puto) rectè animis concipiemus, ſi quas nunc porticus in extremis nauium noſtrarum partibus, extructas dicimus, eas amplioribus ſpatiis, tantaque laxitate, vt milites in iis ſtantes membra ad pugnam mouere poſſint, toti naui circumjectas ob oculos poſuerimus. Et hoc quidem *Beliſarius* ad pugnam excogitauit. Enimuero *Ptolemæum Philadelphum* in *Thalamego* illa ſua, quam ad voluptatem in flumine Nilo capiendam ingenti mole extruxit, binas exteriùs peripatas, ſiue ambulatio-

Vallum Nauale.

bulationes circumdedisse cognouerat. Siue igitur valla hæc, siue porticus, siue ambulacra appellare libet, inuenta ad luxum *Belisarius* ad belli vsum transtulit. Sic igitur instructa classe, *Isaacem* ducem ad se vocat; illi vrbis, illi *Antoninæ* suæ, utriusque vita sua sibi carioris custodiam & curam longa, interfusis lachrymis, oratione commendat: *Vides enim*, inquit, *Isaace quo in statu res sit.* Vnicum toto hoc Italiæ tractu locũ in potestate habemus, ad quem vel læti victoria redeamus, vel aduerso casu perculsi refugiamus. Ego audaci incæpto ad pontem perrumpendum, cum quod roboris & floris in exercitu sit, vado, copiasque è terra in flumen transfero: Et tu hostem milite abundare vides. Quid si me hinc profecto, quid si cum hoste demum congresso, *Totilas* vel ipse accurrat, vel partem exercitus ad hæc mœnia oppugnanda mittat? Te presente omnia in tuto fore confido; absente, quid futurum sit, horreo dicere, & reformidat mens cogitare. Si pontem non perrupero, & hæc interim vrbs ab hoste intercepta fuerit; Roma simul & omnia funditus perierunt: Sin perrupto ponte, Romam commeatu & militum supplemento iuuero, capto tamen Portu, in easdem planè angustias, in quibus nunc versamur, rèincidemus; nec Portu amisso Roma vnquã obsidione soluta censeri poterit. Itaq; per *Justiniani* salutem, per Imperii majestatem, per si quid in me vel autoritatis, vel erga te amoris inest, rogo, jubeo, obtestor, oro, ne te quacunque occasione hinc vsquam moueris: Et adjecit, non si fama *Belisarium* in

 pug-

pugna cecidisse venerit. Quibus dictis acatam conscendit, & quà vi hominum, quà jumentorum opera aduerso flumine ad pontem contendit. Gothi nouam classis faciem mirati, obstupuerunt; sed à ducibus admoniti, terriculamenta illa esse & ludibria ad oculos fallendos adhibita, pristinos animos induerunt, & ad pugnam se parant. *Belisarius* quum ad pontem appropinquasset, ferream ingentis magnitudinis catenam objectam reperit: addita etiam erant ad vtramque ripam quæ catenam tutarentur castella; sed ea pugna non diu tenuit: fusa quæ in castellis erant præsidia, & vel soluta vel perrupta catena, facilem ad pontem perrumpendum viam præbuerunt. Ibi ingens contractum cum Gothis certamen. Vna præcipuè turris erat, quam *Osdæus* cum bis centū fortissimis militibus tenebat. *Belisarius* quum jam ad ipsum pontem peruenisset, lembos feuo & pice flagrantes in pontem juxta turrim dejici mandauit: qua flamma correpta turris, & *Osdæus* & qui cum eo erant milites ad vnum omnes perierunt, ipseque pons velut fulgure concepto deflagrauit; quæ omnia sic vt erant fæliciter gesta, nuntius nescio quis ex acie properans ad Portum detulit. Ingens ibi ex re bene gesta lætitia erat; *Isaaces* verò ad loci custodiam relictus, abominando flagitio, spretis *Belisarii* mandatis, spreto more, spreta disciplina militari, scilicet ne solus in tam insigni victoria exors gloriæ haberetur, transmisso Tiberi, cū cētum equitibus, via Ostiensi aduersum hostes tendit. *Rothericus* Gothorum, qui in illis castris erant, dux,
subito

ſubito hoſtium aduentu territus,& majores copias pone ſequi ratus,properè fugã arripit;Nec *Iſaaci*, vel hoſtem in fugam verſum inſequendi, vel ad pontem ducendi cura erat; ſed tam ipſe, quam qui cum eo erant milites caſtra ab hoſte deſerta inuadere, tẽtoriis ſe inſerere, inde quicquid poterant, auferre, denique non amplius in pugnam ſed in prædam omnes intenti eſſe. *Roibericus* verò quum paululum receſſiſſet,nec quenquã ſe inſequi animaduertiſſet,fugam ſiſtit: quumque caſtra à ſe relicta reſpiciens, hoſtium paucitatem, ſimul & inſcitiam conſideraſſet, ſuos hortatus, vt flagitium admiſſum virtute eluerent, neuè fugæ quam victoriæ fama prior ad *Totilam* perueniret, ad caſtra redit: ibi hoſtem in tentoriis pleroſque deprehenſos ferro mactat, & *Iſaacem* viuum capit. Forte accidit, vt vnus aliquis prælio elapſus ad *Beliſarium*,qui pontem jamjam perrupturus videbatur, trepidus accurreret: iſque non rei ſerie, non loco pugnæ, non cauſa narrata, id vnum renuntiauit, *Iſaacem* cum ſuis, ab hoſte captum periiſse. *Beliſarius* ratus Portum, & in ea *Antoninam* vxorem, ſpeſque Romanorum omnes cum *Iſaace* vnà interiiſse, relicto ponte, properè ad Portum recuperandum redit. Ibi & *Antoninã* & vrbem & omnia quæ in ea erant ſalua reperit. Sed quum *Iſaacem* cum turma equitum, in aduerſam ripam trajeciſse cognouiſset, rerum primũm imagine confuſus ſtetit: Deinde, quum quantam rem, qua ſui ab *Iſaace* contumelia, quo errore ſuo, ſibi è manibus elabi paſsus eſset, animo voluta ſset,præ mœrore

in

in febrim, & grauem & diuturnam incidit: nec cui rem cæptã exequendam committeret, habebat; quum spretam suam vbique autoritatem cerneret. *Belisario* decumbente, *Totilas* Romam proditione capit. Qua præsidiis firmata, ad alias longè positas ciuitates, quæ à Romanorum partibus adhuc stabant recipiendas abiit. Præcipua tamen eum cura, de Sicilia Gothorum imperio restituenda tenuit.

Cap. 7. Proditum memoriæ est, quo tempore *Totilas* vrbem Romanam obsidione primùm premeret, nec dum *Belisarius* ad Portum appulisset, Pelagium Diaconum à S. P. Q. R. legatum de conditionibus quibus vrbs dederetur, missum ad eum accessisse: sed ante quam orationem institueret, præuenisse *Totilam*, & edixisse, ne de tribus rebus verbum mitteret; è quibus vna illa erat, *ne de Sicilia quicquam moueret. Totilas* enim à suscepti statim regni initio insulam illam *Belisarii* dolo Gothis ereptam fuisse querebatur: præque se ferebat, nisi ea restituta, arma nunquam positurum. Itaque quadringentarum statim nauium classem contrahit, præter infinitum nauicularum numerum, quarum omnium longè maximam partem à Romanis, dum trajectus facerent, captas habuit. Cum hiis freto in Siciliam trajecit: & primo appulsu Messanã cepit; deinde vniuersam insulã infandis populationibus vastat: & demum ipsas Syracusas terra mariq; obsidione clausit; classis deinde majorem partem ad Græciam primùm & insulas ei adjacentes, Corcyram & Cephaloniam & Zacynthum populandas

das

das mittit: inde ad occidentem conuersus, Corsicam & Sardiniam infedit. Dum hæc aguntur, *Belisarius*, missis priùs ad Imperatorem litteris, per causam valetudinis, petiit & obtinuit vt domum reuocaretur; sed recuperata interim sanitate Romam recepit, & decedens vrbem in possessione Imperii Romani reliquit. Reuersum Imperator summo apud se in honore habuit, & Prætorio Orientis præfecit. Tanta autem apud populum dignatione fuit, vt ipsi Consules ei, non solùm aduenienti assurgerent, verùm etiam occurrenti de via decederent. Interim *Justinianus* de successore toto animo cogitare. Quem autem ei muneri potiorem destinaret, quàm *Germanum* suum ex sorore nepotem, & virum multis magnisque facinoribus conspicuum? nam & *Stozam* Tyrannum se in Africa efferentẽ acie victum occiderat, & Antarũm gentem, qui Istro transmisso Constantinopolim inuadere parabant, penitùs deleuerat, & omnium opinione Dux bello egregius, & *Belisario* secundus habebatur: magna etiam autoritate & prærogatiua ad hoc bellum gerendum accessurus videbatur, quòd *Amalasuntham Theodorici*, ex filio *Eutharico* neptem, vxorem duxerat. Sed dum ille per superiora Macedoniæ, via in Italiam ferente, duceret, Sclauini, gens tum noua, Istro transito, Imperii fines inuaserant. Itaque *Justinianus* eum, Italia omissa, contra Sclauinos arma vertere jubet, & *Liberium* cum classe in Italiam mittit; dato in mandatis, vt in itinere Siciliam tentarat. Ille impigrè rem aggreditur; sed vix Siciliam attigeret

tigerat, quum Imperator, graues ejus annos causatus, ei successorem *Artabanem* mittit Profectus verò *Artabanes*, quum Cephaloniam appulisset, ibi *Liberium* viam vi in Syracusarum portum fecisse certior fit. Itaque eodem per Adriam cursum dirigit, sed in itinere totam classem, vel fluctuum vi obrutam, vel in Peloponesum ventis rejectam, vel in diuersa & ignota littora ejectam amisit. Ipse ad Melitam insulam naufragus exponitur; inde classe exutus, Byzantium reuertitur, & *Germanus*, profligatis Sclauinis, moritur.

Cap. 8. Quibus rebus intellectis, *Justinianus* quendam nomine *Johannem* belli Ducem in Italiam mittit. Qui quũ Salonas in Dalmatia, cum non contemnendis copiis peruenisset, litteris ab Imperatore datis jussus est, ibi *Narsetem, Eunuchum* quidem, sed fatalem hujus belli Ducem, expectare. Non desunt qui *Justinianũ*, hoc in loco, inconstantiæ arguant. Ego verò summi viri consilia & rationes leuitatis arguere inciuile esse puto; præsertim quum consiliorum exitus fælices videam. *Totilas* enim inani tot nouorum Ducum, classium, exercituum ab Imperatore in Italiam missorum fama territus, Siracusas, quas frustrà aliquot menses terra marique arctissima obsidione clausas tenuerat, & cum illis totam Siciliam, abductis inde properè copiis, terrestribus pariter & maritimis, Imperatori vt priùs possidendam reliquit; Veritus scilicet, ne dum insulam illam retinere contendit, totius Italiæ possessione excideret. Duo verò erant quæ inde digressus in animo facere habebat:

bat alterũ, vt Romam reciperet, alterum vt Anconam, urbem maritimã, ad finus Adriatici flexum positam suæ potestatis faceret. Tres enim tantùm vrbes toto illo tractu Romani reliquas habebant; Hydruntem, Anconam, & Rauennam. *Totilas* igitur in Italiam reuersus, ante omnia Anconam obsidet. Rauennæ illo tempore *Valerianus*, vnus ex vndecim ducibus, à *Belisario* relictis, præfuit. Qui quum quantis copiis Ancona, præsertim à mari, obsessa teneretur, & quanta jam fame obsessi laborarent, intelligeret, litteras ad *Johannem*, Salonis expectantem, dat, quibus & præsentem rerum ad Anconam statum, & loci oportunitatem, & rerum omnium in Italia momentum, ab illius vrbis salute pendere, ob oculos proponebat. Rogabat igitur, vt quandoquidem classem paratam haberet, eam, mora posita, ad Anconam mitteret, eamque, si posset, obsidione, si minùs, saltem fame liberaret. Quibus litteris perlectis *Johannes*, quamuis aliud ab Imperatore in mandatis habebat, naues tamen triginta septem commeatu simul & milite refertas deducit, & aduersùs hostem nauigare incredibili diligentia pergit. In itinere consilii author *Valerianus*, cum duodecim apparatissimis nauibus occurrit: eæ classem Romanam Gothicæ, quæ quinquaginta circiter nauibus constabat, parẽ faciebant. *Johannes* supra Anconam Rauennam versus terrestrem militem exponit. Inde Anconam de summa rerum nauali prælio decertaturus venit, & ante portum aciem explicuit. Nec classis Gothica pugnæ moram fecit; priùs

tamen

tamen quam concurreretur, vterque Dux suos milites alloquendos censuit. Vtriusque oratio in eo plurimùm versabatur, vt Italiæ imperium ab ejus pugnæ euentu pendere suos edocerent. Nec aliter oratio quam res erat. Vix orationes finierant, quum milites clamore sublato rostra dirigunt. Æquis igitur, vt in tam pari nauium numero, frontibus concurrunt, in directum vtrinque nitentes, paribusque primò & armis & animis gerebatur res; & sagittæ grandine densiùs omni parte volabant. Sed quum proras proris percussissent, resque gladiis jam & hastis geri cæpta est, victoria statim ad Romanos inclinauit, & hinc *Johannes*, inde *Valerianus* inscitiam hostium suis ostendebant. Gothorum enim hîc manipulos à reliqua classe seclusos, illic mediam aciem confusis ordinibus stipatam cerneres, aliique aliis impedimento erant: tum contis alteri alteros protrudebant; jamque clamoribus & conuitiis strepebant omnia, vix vt manibus temperarent. Romani, quà solutos ordines cernebant, ibi se medios insinuabant, manipulosque auulsos, multitudine freti, facile superabant. Mediam verò aciem, ne se vsquam explicaret, vndique circumfusi impediebant: jamque antennarum hostilium cornua alia aliis implicantur, & obstantes nauium suarum mali, ne sagittæ in hostem missæ, ad eos pertingerent, veluti densa aliqua silua objecta, magna parte impediebant. Romani verò quum magna virtute in eo prælio se gerebant, tum pugnam multa arte inibant; nauibus justo spatio à se inuicem distantibus, sicque dispositis, vt

si

ſi qua hoſtis ſe inferret, ordines denſare; ſin pluribus in locis res gerenda eſſet, eoſdem laxare, rurſuſque coire poſſent; vbi verò tumultuari barbaros conſpexiſſent, paulum recedentes, ſagittas in eos vndique emittebant; quarum nulla ferè incaſſum cecidit; adeo enim conferti ſtabant Gothi, vt ſinguli deſtinatis ab hoſte ictibus peterentur. Itaque abjectis demum armis nuda hoſtibus corpora terienda præbuerunt; ſtabantque nec fugæ nec pugnæ memores. Vndecim modò nauium cohors quæ ſe ab acie ſub ipſo pugnæ initio disjunxerant, fuga ſalutem petierunt: in cæteros Romani, vt in barbaros par erat, ſæuierunt: paucos modò cædendo demum feſſi ſeruauerunt. Qui verò aufugerant, vbi terram attigiſſent, naues ſuas incenderunt, ne earum poteſtas hoſti fieret. Qua re perſpecta, Gothi, ſoluta obſidione, ab Ancona Auximũ trepidi aufugerunt. *Johannes* & *Valerianus* Anconam ire pergunt, ſimul vt commeatũ famelicis inferrent, vtq; hoſtem (fugiſſe enim hactenus ignorabant) junctis copiis in ipſis caſtris aggrederentur. Sed quum ſolutã obſidionem, & omnia ibi in tuto collocata animaduertiſſent, *Johannes* Salonas, *Valerianus* Rauennam properè redierunt.

Multiplex erat hæc Gothis, quàm pro numero vel nauium vel virorum amiſſorum clades; multiplex etiam Romanis victoriæ, quàm pro hoſtiũ cæſorum multitudine, fructus. *Totila* enim & Gothis animi ſtatim conciderunt, *Narſeti* verò patefactũ, ſeu mari ſeu terra maluit, in Italiam iter erat; ſed terra iter facere placuit, Cap. 9.
itaque

transmisso Istro Romanum Imperium inuadebant; emensaque tota Thracia ad *Longos*, qui vocantur *muros*, qui vnius tantùm diei iter ab vrbe distant, castra fecerant. *Justinianus* igitur accersitum *Belisarium* rogat, vt extremam hanc Imperio nauaret operam, hancque pestem à Byzantii mœnibus auerteret. *Belisarius* quanquam senectute jam incuruus, vix vt equo hærere posset, juuentutem tamen ad arma vocat. Omnes properè conueniunt: nec quisquam tam iners Byzantii repertus, qui *Belisario* vocanti, non responderet. Isque quamuis inconditam vrbicorum hominum multitudinem duceret, ea tamen cura & arte aciem instruxit, vt Hunnis primùm ejus impetum non sustinerent. Sed fuga effusi retrò ad Istrum abierunt: quod eo libentiùs, quanquam ad mare nil pertineat commemoraui, vt eorum inscitiam refellerem, qui *Belisarium* à *Justinaiano*, scilicet in exilium ejectum & ad panem mendicandum adactum fuisse fabulantur. Summa enim semper & Imperatoris & populi caritate vixit. Paucos verò post annos rursùs Hunni ad Constantinopolim obsidendam redeunt; nec vltra vires *Belisario* ad aciem instruendam suffecerunt. Sed erat illo tempore Constantinopoli Germanus, adolescens nobilis, & Germani, quem diximus defuncti

Hunni Constantinop. inuadunt.

Alter Hunnorum in Constantinop. incursit.

functi filius, & *Justiniani* pronepos. Is omnes, quotquot *Belisario* nomina dederant, ad arma pro patria rursus induenda conuocat; hortaturque vt, qua virtute Hunnos istos ad *longos muros*, Duce *Belisario*, antea vicerant, eadem nunc, se Duce, mœnia vrbis defenderent; mouit omnes juuenis oratio; itaque arma omnes capiunt: multisque præliis terrestribus hostem sub ipsis vrbis mœnibus, Germano semper inter primos ordines pugnante, fatigarunt. Fessi deinde, quà pugnando, quà obsidendo Hunni, ad maritimum commentum animum aduertunt; quo succedente, vrbe se protenus potituros non dubitabant; sin aliter res cecidisset, obsidionem soluere & ad suos redire statuebant. Harundinum igitur præcipuæ longitudinis simul & crassitudinis vi magna coacta, eisque inuicem intertextis, & cratibus compluribus, quibus pro lateribus interiùs vterentur, factis, perticisq; grandioribus transtrorum in vsum positis, hæc omnia committebant restibusque & vietis viminibus (neque enim ferri, aut copia, aut, vsus erat) colligabant; commissuras verò ipsas palea explebant, ita vt crates tres, vel ad summum quatuor, nauiculam vnam conficerent, tanta laxitate, vt quatuor homines singulæ caperent, tanti verò fundi, vt inuecta pondera firmiter & tutò deve-

herent

herent, nec sui leuitate subuerterentur. Hujus generis nauigia centum & quinquaginta fabricantur: in quibus partem anteriorem in proræ speciem leuiter inflexam protendebant, à lateribus verò remigium adornabant. Quibus rebus sic constitutis, classem hanc arundineam è regione occidentalis littoris in mare clam mittunt; sicque rudi remigio in altum à terra longiùs prouehuntur, rati se facilè sinum superaturos, & ad locum aliquem infra portum præsidio vacuum & incustoditum peruenturos. Quibus de rebus per exploratores certior factus *Germanus*, hostium quidem irrisit temeritatem, veruntamen actuarias viginti, multiplici remigio instructas, armatis complet; & in muri interioris angulo, vêluti in insidiis collocauit. Vnde signo dato coorti impetum in Hunnos, portus fauces jam ingressos, faciunt. Hunni qui nihil minus quàm pugnam expectabant, nec aliud curabant, quàm vt consisterent duntaxat dum in terram alicubi descenderent, vbi hostêm incursantem conspexerunt, præ metu obtorpuerunt: Romani interim omnia cum risu exequebantur, junceasque cymbarum compagines falcibus dissecantes, hostes ipsos in mare effuderunt. Ita stolidum barbarorum incæptum, parem consiliis exitum habuit; nec ex sexcentis illis, qui arun-

dines hasce conſcenderant, quiſquam vel euaſit, vel viuus in hoſtium poteſtatem venit: reliquus verò exercitus hac primùm clade territus, deinde eruptionibus ex vrbe quotidiè factis agitatus, retrò ad Iſtrum, Germano inſequente, abit, eoque demum tranſmiſſo qui ſupererant in patriam ſuam afflicti & inopes reuerterunt. Paulò deinde poſt *Iuſtinianus* moritur; anno nempe Domini quingenteſimo ſexageſimo quinto: vir pacis bellique & artibus & ſucceſſibus, ſi quis vnquam, memorabilis.

Cap. I. *Narſes* quum Oſtrogthorum & imperium & nomen, non ex Italia modò, verumetiam ex terrarum orbe ſuſtuliſſet, Francoſque in ſubſidium ab illis ſerò vocatos memorabili inſuper ſtrage edita profligaſſet, fatiſque ſubinde ceſſerat Imperator *Juſtinianus*, contempto *Juſtino*, qui *Juſtiniano* ſucceſſerat, omnia in prouincia veluti in regno ſuo adminiſtrabat. Quæ res *Juſtino*, miti alioquin ingenio homini, animum, *Sophiæ* verò ejus vxori etiam ſtomachum mouebat. Itaque *Longinus* ſucceſſor extemplo miſſus eſt, & ſub nouo Exarchi titulo Italiæ præeſſe & Rauennæ ſedem habere juſſus. Quo quum appuliſſet, confeſtim *Narſes* Neapolim, vrbem multis ſibi beneficiis obſtrictam, conceſſit. Ibi reliquas duodecim tredecimuè

cimuè vitæ, vt autor eſt *Blondus*, annos voluntarius exul egit; & indè nuntios litteraſque ad *Alboinum*, Longobardorum Regem, mittit; totam ſe ei Italiam, modò cum exercitu venire non grauaretur, in manus traditurum ſpondens. Quòque munitiorem ei in Italiam ex Pannonia, quam Longobardi priùs occupauerant, per vallem Telinam viam ſtrueret, *Dagiſteum*, ſummum virum, qui omni oræ Tranſpadanæ, Venetæque regioni Aquileiam vſque, præerat, cum exercitu abduxit. Ea enim erat authoritate *Narſes*, vt in priuata quamuis fortuna conſtitutus, plus tamen vel verbo, vel nutu, quàm *Longinus* nouus Exarchus pro Imperio poſſet. Magno omnia & inexcuſabili flagitio. Quid enim ſi Imperatrix (juſtène an injuſtè non moror) eum ſe ad penſa ancillis diſtribuenda (quod vulgò fertur) reuocaturam eſſe per ludibrium denuntiabat? ſatin illa juſta cauſa videri debuit, cur ille Italiam, Imperii nuper, tum certè religionis Chriſtianæ ſedem, hoſti barbaro, immani, idololatræ, nec affectanti, nec petenti, ac ne cogitanti quidem, ſed vltrò accerſito & inuitato proderet? Atqui non ſic *Lyſander* olim, Lacedæmoniorum Dux; qui quum opibus & gloria floreret, taliſque per omnia in Græ-

(c 3) cia

cia tum esset, qualis jam *Narses* in Italia erat, jussus tamen est ab *Agesilao* Rege, quod inter vilissima exercitus ministeria habebatur, carnes militi diuidere. Quumque rei indignitate motus liberè Regem, *siccine amicos bearet*, interrogasset, responsum tulit, *si quidem Rege ipso majores esse volunt.* Quo verbo sensit *Lysander* cujus moris sibi obliuiscendum esset; clientelas, seruorumque turbas à se amouit; non ipse omnia, vt priùs, exequi, sed Regis jussa expectare cœpit; errorem correxit, in fide mansit; non Regem, non Regnum, non rem Spartanam, vel Athenienfibus æmulis, vel Persis hostibus, per stomachum prodenda esse censuit. Sed erat *Narses* ingenio, vt magno & capaci, ita infido & maligno præditus. Testis Mediolanum vrbs; quæ qûum à Gothis ad *Belisarium* defecisset, & propterea à *Totila* grauissima obsidione premeretur, subsidia quidem *Belisarius* petentibus cum fide misit, sed, ne missa peruenirent, effecit *Narses.* Itaque capta breui & excisa est à crudelissimo hoste nobilissima Italiæ post Romam ciuitas, & trecenta hominum millia à victore irato, nec tam de victoria quam de vindicta sollicito, neci tradita. Maluit nimirùm *Narses* florentissimam vrbem funditus per-

ire, quam seruatæ gloriam æmulo relinquere. Nam ad Italiam quod attinet, jam tum illam Gothis prodidit, quum pro ea, qua apud Imperatorem valebat, gratia, *Belisario* fortissimo viro & præstantissimo Duci, & militem & belli sumptum tam malignè semper præberi procurabat, vt præter damnum opprobrium etiam *Justiniano* esset, tantum bellum à tanto Imperatore tanta penuria administrari.

Longobardorum sub *Alboino* Rege in Italiam per Venetam regionem (ea enim plerumque barbaris patuit via) descensus noua Venetis insulis incrementa dedit. Tunc *Paulus* Episcopus Aquileiensis, recentibus vrbis restauratæ mœnibus diffisus, sedem & sacra in insulam *Gradum* transtulit. Tunc & Riuoaltus frequentiùs quàm priùs coli, & nouæ semper insulæ substructionibus firmari, & habitari cœptæ. Mox Patauia iterum ab *Agilulpho* excisa omnes ferè incolas suas in insulas transfudit; quæ migratio templorum tum frequentiùs tum augustiùs in illis ædificandorum causam dedit, & plures Episcoporum sedes in illis locatæ memorantur; Capruiana, Heracliana, Torcellana, & Metamaucensis; è quibus hæc cum insula ipsa paulò post structurarum mole pressa subsidisse dicitur

Cap. 2. *Noua Venetæ vrbis incrementa.*

tur. Sub extremis igitur *Justini* Imperatoris temporibus in Italiam descenderunt Longobardi : *Justino* verò successit *Tiberius*, & *Tiberio Mauritius*, inter quem & *Gregorium* primum, Pontificem Romanum graue intercessit de sedis Constantinopolitanæ prærogatiua dissidium; quibus de rebus, quum ad rem maritimam non spectent, nil attinet hoc loco dicere. Sed quum *Mauritius* Longobardorum, quàm Pontificum potentiam in Itàlia crescere mallet, contrà *Gregorius Mauritium* vt Imperii desertorem infamem ad populum vbique faceret, & *Mauritius* ipse duodecim captiuorum Romanorum millia, vnico per capita nummulo, praua seueritatis & disciplinæ militaris jactantia, redimere recusasset, adeò in omnium ordinum odium venit, vt *Phocas*, vix tum ordinum Ductor, eo depulso ad Imperium capessendum vocaretur. Verùm & hic ipse *Phocas*, quum Imperium annos octo & quatuor menses infœlicitèr tenuisset, magnasque clades à Persis accepisset, cædibusque interim & stupris grassatus fuerat, omnium in se odium concitauit. Pugna igitur nauali, in ipso portu Constantinopolitano, vt refert *Cedrenus*, ab *Heracliano* victus, in Regiam confugit; vndè poscente populo extractus, *Heraclio*, *Heracliani* filio, vinctus

ctus traditur. Is in anteactæ vitæ vindictam, manibus, pedibus, pudendis, capite denique truncatũ projici jussit. Populus ne quid ejus in terris integri superesset, flammis tradidit, & *Heraclium Heracliani* filium Imperatorem salutauit. Sub cujus Imperii initio Rex Persarum *Cosdroas*, aliàs *Cosroë*, per Armeniam, Mesopotamiam, Syriam, Arabiam, Phœniciam & Judæam, omnia armis subigendo, in Ægyptum descendit; qua etiam sub jugum missa, ad mare vsque occiduum & Atlanticum, capta in itinere Carthagine, peruasit: indeque via qua venerat in Persidem reuersus, omnem rursus Asiam minorem ad Ægæum vsque mare subegit; in Græciam inde Italiamque & Galliam, extremamque Hispaniam, si daretur copia, peruasurus; nec vllus vnus vnquam Rex tantùm terrarũ vincendo obiuisse in vlla historia memoratur. *Heraclius* quũ se imparem viribus sentiret, pacem à *Cosdroa* per Legatos petiit. *Cosdroas*, propositi tenax, omnem pacis mentionem respuit, nisi Imperator Christo renuntiaret. Arma igitur *Heraclius* inuitus induit, tribusque grauissimis præliis ita *Cosdroæ* Persarumq; res accîdit, vt in intima Persidis suæ latibula vltra Tigrim cogerentur refugere; *Heraclius* Persidem cum exercitu ingreditur: ibi *Razatenum* copiarum Persicarum Ducem, pugna à Solis ortu ad occasum continuata, egregiè vicit & occidit. Ipse verò *Cosdroas*, vt olim *Sennacherib*, à filio suo natu majore, nomine *Syrochio*, quòd *Medarsem* fratrem, se præterito, in regni consortium accepisset, captus primò, deindè cum

Cosdroæ expeditio.

Medarse in vincula conjectus, & denique occisus est. *Syrochius* quicquid terrarum ad Romanum Imperium anteà spectabat, *Heraclio* restituit, præter Arabiam.

Cap. 3. In Arabia, sub vicesimũ *Heraclii* Imperatoris annum, monstrum humani generis, & verè Antichristus ille *Mahumet*, qui nouam religionis telam orbi terrarum texuit, se efferre cepit; Quam religionis suæ formam quum semel Arabibus insinuasset, incredibile dictu est, quam infando rerum terra marique gestarum successu, quamque breui tempore eam ab extrema Perside & Indo vsque flumine ad *Herculis* columnas, per Ægyptum, Lybiam & Africam, proferebat. Vulgò creditum inuenio, *Mahumetem* istum tum primùm Arabas & Agarenos suos *Saracenos* appellâsse; quo in errore (si fas dicere) *Pium* ipsum *secundum* Pontificem Romanum in sua *de rebus vbique gestis Historia* versatũ fuisse video. Nam, vt alios omittã, *Ammianũ Marcellinũ* in libro decimo quarto historiæ, vbi de *Gallo* & *Constantio* agitur, de *Saracenis* mentionem facere inuenio; super quorũ origine & moribus, se priùs locis multis, præsertim verò in vita *Marci Antonini* Philosophi (qui quadringentos antè *Heraclium* annos imperauit) *retulisse* narrat; vsq; adeò à vero absunt qui gentis hujus nomen antè *Mahomatem* inauditũ fuisse putant. Saracenorũ verò titulo gloriari, gentisq; originẽ ad *Sarã Abrahæ* vxorẽ potiùs quã ad *Agar* ancillã referre, primus eos *Mahometes* docuit; eoque titulo & prærogatiua, gentem hanc solã in terris liberã, solã mysteriorũ diuinorum

Mahumetis ortus.

Saraceni.

norum capacẽ, quæq; non religione magis quã imperio cresceret, dignam esse apud vulgus ja-ctitabat. Et hoc quidem incendium *Heraclius*, dum vltra opiniones & vota non est processum, satis fœliciter repressit. Arabas enim, præsertim nobiliores, vt queq; hac peste maximè laborare sensit, militiæ suæ statim ascripsit, eosque à suis finibus ad alios, & quidem longinquiores sub honestioris militiæ specie amandauit. Post aliquot verò annos, vt refert *Paulus Diaconus*, (quo certiorem in istis autorem non habemus) accidit, vt exercitibus *Rogæ quædam* (authoris verbo vtor) hoc est, vel largitiones extra ordinem, vel stipendia consueta, quæ castrensi vocabulo *Erogationes* priùs dicebantur, militibus viritim diuidenda essent; Quæstor autem, quũ inter alios Saraceni ad suas rogas recipiendas venissent, *Scilicet*, inquit, *Dominus meus vix quod militi Græco & Romano largiatur habet, & isti canes se accepturos esse sperant?* Hac igitur occasione crinibus arrepta *Mahumetes* Arabum animos ad defectionem sollicitare cœpit, seruitutem illis & paupertatem, & tributorum exactionem, & stipendiorum substractionem, sed antè omnia contumeliam à Quæstoribus illatam multis verbis exprobrando. *Vos*, inquit, *filios Abrahæ, seruituti mancipari? vos semen promissionis canes appellari? vos prærogatiua cœlesti gentibus prælatos, Græculis istis vsq; adeò postbaberi, vt cum illis comparati, non sagulo, non stipendio, non appellatione militari, sed conuiciis, opprobriis & contumeliis digni existimemini?* multis deindè de *Gabriele* Angelo, de reuelatione

Rogæ, quid?

diuina, de Lege cœlitùs tradita, de suo cum Angelis consortio, fanatici more cum disseruisset, forte accidit, vt vectigaliũ & tributorũ collectores, in conspectum venirent; quo animaduerso, *En*, inquit, *fortunarũ nostrarũ hirudines*; nec plura moratus primo occurrentẽ ipse ferro strenuè obtruncat. Qui aderant, reliquos eodem exemplo mactant. Nec difficile jam erat, tali sanguine imbutos ex desperatione veniæ ad quodlibet facinus impellere. Itaque facta manu, latronum primùm more, in Arabas, Syros & Mesopotamiæ incolas excurrit, & ita vbique religionem armis, cædibus cultum diuinum miscuit, facilè vt omnibus, quos affandi modò potestatem nancisci potuit, gladios è manibus extorqueret. Jamque non pro latrone, sed pro justo hoste haberi cœpit. Mox *Theodorum Heraclii* fratrem cum exercitu missum, ingenti acie victum interficit: inde Damascum profectus, vrbem capit, & magno omnium consensu Calipha, hoc est, Rex salutatur. Tum Hierosolymam proficiscitur, ibi *Abrahamum, Moysen*, & *Ieremiam* prophetam sibi in via occurrisse finxit, vrbemque superstitionibus addictam insomniis & vaticiniis omnem impleuit. Inde reuersus Persidem omnem Parthiamque vastauit, Parthorumque nomen penitùs deleuit. Persas etiam non vltrà suo, sed Saracenorum nomine, ipsumque Regnum non Persicum sed Saracenicum dici & censeri voluit; idque aliquandiù tenuit. Ista verò omnia sex annorum spatio confecit: quatuor enim reliquos vitæ annos regno simul & religioni firmandis dedit. Mortuus demùm

Regnum Saracenicum.

mùm Mecchæ conditur. Sunt qui ferreo loculo inclusum ad diuinitatis fidem, vi magnetis in templi fastigio positæ attractum pendere ferunt. Id verò *Gilbertus* nostras, medica non ita pridem arte clarus, in doctissimo suo *de Magnete* libro, refellit, vsus eorum testimonio qui se Mecchæ sepulchrum ejus aliorum more humi positum præsentes vidisse retulerunt. Quicquid autem de hiis sit, istud certè generis humani portentum ad sepulchrum suum Mecchæ positum pro diuo colitur, & toto Oriente susceptis pregrinationibus & supplicationibus (proh dolor) adoratur. *Osmannus* autem Califatum iniit anno 137 Al-Hegiræ suæ, qui in annum salutis septingentesimum quinquagesimum quartum incidit. Nec me fallit, quosdam primæ notæ scriptores, Càlifatum, non regnum, sed Vicariatum interpretari. Qua in re multum, mea quidem sententia, errant. Vicarii enim hii, hoc est, prouinciarum Præsides, non Califæ, sed Ammires, siue Armirathes, siue Ammiræi, ex quo nostrarum classium Præfecti Ammiralli nomen inuenerunt, appellabantur. Erant tamen posteà Califæ plures, sed qui principatum omnium tenebat, temporum successu, non Caliphas, sed Miramamolinus vocabatur. Ad inferos autem abiit *Mahometus*, anno Salutis nostræ sexcentesimo tricesimo secundo, anno verò Al-Hegiræ suæ, siue à Califatu Damasci accepto, siue à fuga sua ex Meccha vrbe computes (parùm enim interest) decimo plenè exacto: ei verò superuixit tredecim annos *Heraclius*; Vir multis & egregiis

Mahometis sepulchrũ.

Califatus, quid?

Ammirallus vnde dictus.

Miramamolinus.

facinoribus insignis, præterquam quod in Monothelitarum hæresim incogitantèr, vt ait *Paulus Diaconus*, inciderat. Duas enim in Christo voluntates (quum neutra alteri vnquam repugnaret) indiscriminatim vnam esse censuit. Sed Romani Scriptores nullum vnquam post *Mauritii* & *Gregorii* dissidium, de Imperatoribus malè vel dicendi, vel scribendi modum tenuerunt. Itaque *Heraclium* hunc, tot quamuis victoriis aduersus Persas & Saracenos nobilitatũ, fungũ, tamen, & hebetẽ, & hominẽ bello inutilẽ, nec Imperio idoneũ, hæreticũ insuper & ariolũ appellant. Quibus litibus sub hoc tempus semel irretitus, nullum deinceps temporis momentũ ad res Imperii, seu bello, seu pace gerendas liberũ habuisse dicitur. Qua occasione vsi *Abubecrus* primò, qui *Mahumeti* in Califatu successerat, & post illũ *Omar*, siue *Haumar*, Ægyptũ primò versus Austrũ, deinde ad occasũ versi, omnemq; Africam ad Oceanum Atlanticum Romano Imperio eripuerunt. Nondum tamen Saraceni in mare descenderant: ea enim gloria *Osmanno*, qui *Haumaro* successit, reseruata fuit. Hunc recentiorum aliqui *Almansorem* appellarunt. Ego verò apud antiquos nullũ Califarũ, antè *Abugiafar*, filium *Mahumedis*, *Abbasidarum* Regem, *Almanzorem* appellatum inuenio.

Cap. 4. *Mahuia.* *Osmannus* inito statim Califatu *Muhauiam*, quem Latini Scriptores ferè omnes *Mabuiam* efferunt, ad Cyprum insulam, medio Asiam inter & Ægyptum spatio positam, expugnandam misit. Erat *Mabuia* insignis bello Dux, multaque & egregia terrestribus aduersus Imperium

rium præliis facinora in Asia ediderat; Quam viri industriam, & in rebus bellicis virtutem cum incredibili fortuna conjunctâ *Osmannus* perspiciens, dum alii Africam debellarent, eum ad Cyprum, vt diximus, inuadendam misit. Is igitur cum validissima septingentarum nauium classe profectus, insulam intrauit, Constantiam vrbem in ea & ditissimâ & munitissimam vi cepit, captamque diruit; insulamque ipsam tributariam *Osmanno* fecit. Incidit autem hæc Cypri à Saracenis clades in annum Domini nostri sexentesimum quadragesimum septimum, quarto *Osmanni* Califatus anno. Jamq; *Osmannus* Asiæ & Africæ Imperio non contentus de Europa inuadenda cogitare cœpit. Aucta tamen classe, eundem *Mabuiam* Rhodum insulam priùs expugnare jussit. Is Rhodū venit. Nulla tum Imperatoris toto illo tractu classis erat: turbatæ quippè erant Imperii res; *Constantinum Heraclii* filium veneno sustulerat nouerca *Martina*, vt *Heraclionem* fratrē imperiali solio admoueret: sed eum populus, in cædis *Constantini* vindictam mox morti dedit: post quē *Constans Constātini* filius Imperiū adeptus, & *Pauli* Episcopi Constantinopolitani impulsu *Monothelitismum* amplexus, mille malorū causa fuit. Interim *Mabuia* Rhodū nullis viribus defensam capit. Fœlix illa omni tempore insula, sed nulla vnquam ætate rerum affluentia major. Author est *Sabellicus* ex *Mutiano*, quem ter consulem fuisse refert, septuaginta tria signorum millia olim Rhodi fuisse censa, præter centum Colossos, hoc est, ingentis molis Deorum

Cyprus à Saracenis capta.

Constans Imperator.

Rhodus à Saracenis capta.

Colossus. hominumuè statuas, quas *Plinius* ibidem suo tempore numeratas refert. Sed inter omnes, eminebat illa à *Demetrio* Rege, quo tempore vrbem illam obsidebat, *Charetis* Lindi artificio erecta. Hanc alii Solis, *Strabo Iouis* fuisse dicit. Cujus cujus autem fuerit, inter mundi miracula à *Strabone* recensetur. Hæc statua, multis antè sæculis terræ motu quassata fractis cruribus corruerat. Eam verò restituere, veteres Rhodii, religione incussa, neglexerant. Sed eam nunc *Mabuia*, septuaginta cubitorum longitudine quum esset, in frusta comminutam asportauit. Nonaginta autem camelorum onus fuisse dicitur. Decem certè cubitis *Nabuchodonosoris* illo, qui *Belo*, hoc est, *Ioui* Assyrio dicatus fuerat, altiorem fuisse constat. Erat enim hic sexaginta tantum, vt est apud *Danielem* Prophetam, ille verò septuaginta cubitorum fuisse traditur. Sed hoc ipso quinque pedes altior fuit Colossus, postea à Romanis, *Vespasiano* septimum, *Tito* quartum consulibus, via sacra collocatus, vt refert *Dion*.

Cap. 5. Expilata Rhodo Saraceni Cycladas aliasque maris Ægæi insulas vastare pergunt. Vndè digressi Siciliam appellunt. Totam primùm oram maritimam populantur. Mox interiora peruadunt. Nec dubium erat quin, crescentibus successu rebus, ipsam Italiam breui inuasuri essent. Qua re intellecta *Olympius* Rauennæ Exarchus cum classe, quam ex vetere *Augusti* instituto, Rauennæ tenuit non procùl Neapoli occurrit. Quoniam verò primum hic cum nouo hoste in mare contrahendum certamen erat,

Pugna prima naualis inter Christianos & Saracenos ad Neapolim.

ideò

ideò Olympius cautiùs omnia administrabat; naues quam potuit firmissimas, & cum cætero instrumento & apparatu, tum præcipuè milite instructas, duxit. Milites verò cum quo genere hostium res futura esset, per singulas naues discursando, monet. Nouam & impiam, & Christo aduersam nuper sectam in Arabia pullulasse monstrat. Eam maritimis præliis hactenùs parùm assuetam esse ostendit. *Mahumeti* illos gladiatorio Prophetæ fidere, se in Christo Dei filio fiduciam potiere. Nec *Mabuia* ad suos silentium tenuit. Prophetam *Mahumetem*, & Dei amicum, pugnantibus in prælio adfuturum spondet. Se *Abrahæ* semen, se *Sara* oriundos, ad se terrarũ orbem diuinis vaticiniis spectare jactat. Proindè pugnam, auidè ineant; nec se indè nisi victores reuersuros voueant. Hiis præceptis imbuti in pugnam vtrinque ruunt, & atrox vtrobique cædes editur. Nec jam artibus sed viribus certatur. *Mabuiā Mahometem* inuocat; Christiani illum procùl indè ad Meccham jacere per ludibrium vociferantur. Ad extremum pulsi Saraceni fugiunt, & Siciliæ littus repetunt. *Olympius* fugientes insequitur: & in terram simul cum fugientibus se ejecit. Nec priùs destitit, quam Saracenos ad vnum omnes, qui pugnæ supererant, insula expulisset. Ingens erat in hac pugna Saracenorum strages. Nec incruenta Christianis victoria mansit. Ipse *Olympius* non vulnere, sed contracta ex diutino labore & fatigatoine febre, lætus & veluti ludibundus paucis post diebus expirauit: nam ad cæteros, qui in nauali illa acie

ceciderunt

ceciderunt attinet, nemo erat, qui eorum sortem superstitibus & victoribus non anteferret.

Cap. 6. *Mabuia* viuus ex hoc incendio elapsus & in Ægyptũ vnde soluerat reuersus, ingentia mala Christiano nomini machinatur, & Aradum, antiqui nominis insulam, non procùl à Tyro positam, inuadit. Iacet autem Aradus, ut Tyrus, in ipso mari, longiùs tamen à continente quam ipsa Tyrus dissita: nec aliud quam petra erat, septem stadiorum spatium suo ambitu complexa. Par spatio murus erat. Habitatoribus vrbs plena adeò, vt domus pluribus tabulatis in altũ surgerent; singulaque fere tabulata, vt in frequentissimis vrbibus fieri solet, singulas familias habuerunt. Aquæ vena nulla in ipsa vrbe reperitur: itaque vel pluuias cœlo cadentes cisternis accipiunt, vel ex continente, ad vberiorem copiam, aquationem faciunt. Si tamen bellum aliquando ingruat, diuina quadam sorte, quæ nullum locum suis ad victum donis carere patitur, adiuuantur. Iuxta enim vrbem in ipso maris profundo, fons perennis & dulcis aquæ scatet; in quem veluti in puteum situlam, plumbo grauẽ, ventre laxã, ore angustam, operculo munitã, funiculo demittunt: vbi ad fundũ peruenit, operculũ attracto funiculo aperiunt: vbi plenum senserint, rursus remisso fune os vasis claudunt, & ad se trahunt. Erat porrò hæc vrbs, post *Alexandri* tempora commune omnium Regum gentiumque asylum: nec noxæ illis dabatur, si quem vel ære alieno pressum, vel quocunq; scelere contactum, recepissent, & postulatum dedere recusassent; id eis eo faciliùs

Aradus insula & ciuitas.

ab

ab omni hominũ genere delatũ est, quòd cum classem validissimam haberent, Cilicas tamen Isauros in vicinia positos, & latrociniis maritimis omni tempore infames, odio semper habuerunt, nec vnquam in piraticæ societatem cum illis vt venirent, induci potuerunt. *Mabuia* totã vrbem classe circundedit, omniq; arte militari ad muros subruendos vtitur. Sed quũ tota ciuitas muro & mari cingeretur, senesq; paritèr & mulieres ad mœnia tuanda accurrerent, adueniente jam hyeme, obsidionem soluit. Neuè frustrà tempus brumale tereret, classem longè quam priùs ampliorem, & operibus machinisque instructiorem comparat. Rebus ad votum comparatis, proxima æstate Aradum repetit: vrbem vallo nauali vndiquaque claudit. Aradii, cum quo hoste res esset memores, nec vllam præterquam in victoria salutis spem habentes, eadem qua priùs virtute mœnia tuebantur. Sed cum *Mabuia*, catapultis, aliisque missilibus & tormentis, ex turribus, quæ nauibus impositæ erant, excussis, muros defensoribus nudasset, subierunt statim arietes, & mœnia, nemine jam impediente, quatiebant. Mox etiam scalas muris admotas cerneres. Itaque vel per patentes ruinis muros irruebant, vel quà facultas dabatur, ex ipsis muris, quos scalis ceperant, se in vrbem demiserunt. Crudelis erat hæc intra vrbis mœnia decertatio, constipatusque viro vir, vt in angustiis deprehensi, dimicabant, vmbonibusq; alteros alteri protrudebant; donec ad extremũ cæsi Aradii omnes interierunt. *Mabuia*, victoriam tanto labore & sanguine

Aradi expugnatio.

partam

partam exoſus, quum jam hoſtem in quem vltrà ſæuiret, ſuperſtitem non haberet, in mœnia, & ædificia vrbis iram crudelitèr effudit. Locum verò ipſum, quod de Tyro olim vaticinio prophetico cantatum fuerat, *in petram limpidam* reduxit; adeò quidem vt per aliquot indè ſæcula cultorem aut incolam non inueniret.

Cap. 7. Capta Arado, *Oſmannus* rem naualem impenſiùs quam antè curare cœpit: quumque alii ferè principes, Archidapiferos, Archipincernas, Stabuli etiam & Fabrorũ Comites habere ſoleant, hic *Fabrorum naualium Comitem*, ſiue Præfectum, quendam nomine *Ablulatherem* conſtituit; cui id vnum muneris incubuit, vt claſſes quã maximas ſemper & ex optimo genere conſtructas in naualibus haberet. Anno igitur decimo tertio *Conſtantis* Imperatoris, *Oſmannus* claſsẽ ad Tripolim in Syria non procùl Arado conuenire juſſiit. Faſſuſq; errorem, quod Siciliam longè poſitam prius aggreſſus fuerat, ipſam jam nunc vrbem Conſtantinopolim eodem *Mabuia* Duce inuadere parabat. Erant eo tempore, in vrbe Tripolitana, duo fratres, buccinatoris cujuſdam filii. Hii quum quid pararetur perſenſiſſent, pridie quam proficiſcendum erat, audaci incœpto ad carcerem Tripolitanum, cum æqualium ſuorum globo, accedunt, carcerem effringunt, Romanorum vim magnam, qui eo incluſi tenebantur, ſoluunt: factoq; in ipſum Ammiram, hoc eſt, claſſis Præfectum, à *Mabuia* huic expeditioni deſtinatum impetu, eum obtruncant. Quo facinore patrato, ad portum pergunt:

nauibus,

nauibus, vt ſtipatæ ſtabant, ignes diuerſis partibus injiciunt, nec ex tanta claſſe vnam nauiculam Sol poſterus ex illo incendio remanentem vidit. Juuenes, æterna ob tam fidelem Chriſtianis nauatam operam memoria celebrandi, ſcapham nacti, & priuſquam diluceſceret, arrepta fuga, Conſtantinopolim abierunt.

Conſtans, quum quanto in periculo verſaretur animo perpendiſſet, magnam & ipſe claſſem contrahit; Enimuerò hoſtem non ſub Conſtantinopolis mœnibus expectandum, ſed vltrò in Syriæ littoribus quærere inſtituit. Interim *Mahuia* de Conſtantinopoli inuadenda dies noctesque cogitat. Et *Ablulather* nouam claſſem Saracenica potentia, quæ ingens jam in mare eſſe cœperat, dignam extruxerat: cum qua *Mahuia* ipſe, (cognito per exploratores quod Imperator Romanus non procùl indè ad Phœnicem Lyciæ ciuitatem cum claſſe ſtaret) profectus, ante portum aciem explicuit. *Conſtans*, quamuis inſomniis, vt aiunt, turbatus & territus, moram tamen pugnæ facere, nec ex Majeſtate, nec ex vſu ſuo fore exiſtimabat: Omnia enim circà loca hoſtilia erant: nec dubitabat quin ſi ſe in ſtatione teneret, hoſtis eum ad anchoras ſtantem (quo nihil iniquius) vltrò inuaſurus eſſet. Itaque naues educit, & ſignum pugnæ fiduciæ teſtem prior dedit. Antè tamen quam pugnam iniret purpuram Imperatoriam vni ex buccinatoris, quem dixi, filiis geſtandam tradidit; ipſe ſago militari indutus, non vno in loco pugnam ciet. Sed diſcurrendo, ſeque ſuis quacunque venerat confeſſus, omnes virtutis

Cap. 8.

Pugna naualis ingens sed Christianis luctuosa.

tutis stimulos pugnantibus admouit. Famam, fidem, salutem, fortunam, suam, liberorũ, Imperii, omniũ, in illorum manibus & virtute, illo die posita esse vociferatur. Hos eosdem esse Saracenos, quos *Olympius* nuper ad Neapolim è mari in Siciliam, è Sicilia in mare tam vasta cæde expulisset. Et Exarchus, inquit, Rauennæ canes istos latrantes compescere, & in morsum ruentes trucidare potuit, ego Imperator vester eorum impetum sustinere & retundere non valebo? Interim verò *Buccinatoris filius*, vt non paludamento magis quam virtute, & re strenuè gesta, hostem falleret, summa nauis prætoriæ puppe stans, & vtrique aciei fulgente purpura & armis conspicuus, ingentia belli edidit facinora, omniumque in se, sed præsertim *Mahuiæ*, oculos conuertit. Verùm insuperabilis erat illo die Saracenorum vis; nam & viribus, & nauium quũ genere, tum apparatu, & præsertim militum multitudine præstabant. Et quacunq; se inferebant, ordines hostium turbabant, nauesque alias incursibus fregerunt, alias terrore & impetu auerterunt, saltuque se in hostium naues vndiq; dederunt. Jamq; passim Christianorum labare cunei; sed *Constans* vbiq; nudata facie, vt à suis agnosceretur, fluctuantibus & jam terga vertentibus occurrit, aciemq; restituit. *Mahuia*, quum classem hostilem omni parte inferiorem, sola Imperatoris virtute & exemplo stare, & pudore magis quam virtute à fuga se temperare persensisset, firmissimarum, quas habuit, nauium cuneum in Prætoriam direxit, omnesq; simul, vt Imperatorem seu comminus,

minus,

minus, seu eminus, peterent admonuit. Tandem disjectis, quæ Prætoriam circumstabant, hostium nauibus, ad ipsam peruasit. Buccinatoris filius, quum jam irrumpentes cerneret, è puppe in foros desilit; comminusque cum irruentibus congressus, stragem dedit. Nec difficile fuerat pugnantem interficere, sed *Mabuia* Imperatorem Romanum viuum capere, quam occidere, malebat. Interim *Constans*, quum nulla ampliùs aciem restituendi, capta prætoria, disjectis & distractis reliquis, facultas aut spes relinqueretur, vili sed velocissimo nauigio, quod ad subitos casus in parato habebat, exceptus, aufugit. Quò pugna diuturnior, & virtus pertinacior erat, eò & cædes in resistentes major edebatur. Ferunt eo die totum inter Lyciã, & Cyprũ mare, sanguine Christiano infectũ apparuisse. *Buccinatoris filius*, quo longius fugiendi spatium Imperatori suo daret, hostium errore diutiùs abutebatur; donec tandem agnitus, à *Mabuia*, in ludibrii vindictã, cũ reliquis, qui viui in potestatẽ venerant, occiditur. Sunt qui rẽ eandẽ alitèr referunt. *Constantem*, non à pugnæ initio, sed in extremo demùm periculo constitutũ, vestẽ Imperatoriã gregaria mutasse; buccinatoris verò filiũ eũ inuitũ & restantem, in aliud nauigiũ transtulisse, & ejus clamyde indutum vltrò mortem pro Domino, qui interim aufugit, oppetisse. Sunt etiam qui non *Mabuiam*, sed *Ablulatherem* Fabrorum naualium præfectum, hanc victoriam adeptum memorant; alii *Mabuiam* hanc victoriam adeptum non negant, verum non *Osmanni*, sed suis au-

spiciis

ſpiciis rem geſſiſſe tradunt; Ego magis exiſtimo ipſum *Mahuiam*, idque non ſuis ſed *Oſmanni* auſpiciis huic prælio interfuiſſe; ea ductus ratione, quod, quum paulò poſt *Hoamem* Saracenorum Ammiras, à ſuis interfectus eſſet, *Mahuia* per Syriam & Ægyptum Ammiras in ejus locum ſuffectus ſit, cæſoque demùm *Oſmanno* in Califatus diſceptationem cum *Aly* venit: quorum neutrum fieri potuiſſet, ſi *Mahuia*, decimo tertio *Conſtantis* anno, quo *Oſmannum* in viuis fuiſſe conſtat, *Califas* fuiſſet. *Conſtans* Conſtantinopolim reuerſus, nihil vltrà aduerſus Saracenos mouit. Et forte accidit, vt graue bellum de Præfectura Ægypti inter *Mahuiam* & *Mahumetem Abubecri* filium ortum, omnia in Oriente pacata Chriſtianis redderet.

Cap. 9. Imperator tempus hoc idoneum ad res in Occidente contra Longobardos gerendas eſſe ratus, claſſe Athenis conuenire juſſit. Ipſe eodem pedeſtri itinere quum veniſſet, oram ſoluit, & ſine omni maris ventorumuè injuria in Italiam peruenit; vbi nulla ei facultas res contra Longobardos gerendi relinquebatur. Sed mota ei à *Martino* Papa & *Maximo* Presbytero de Monothelitiſmo lite, omiſſis Longobardis, aduerſus hos ſe tueri coactus eſt: multaquè, frendens quòd à rebus contra communes Imperii & Eccleſiæ hoſtes gerendis diuerteretur, egit, quæ ex ſuopte ingenio facta eſſe nollet. Indè vt ſanguinis, & expilatarum Eccleſiarum reus à Romanis ſcriptoribus exagitatur: Igitur *Conſtantius*, quum conſiliorum ſuorum exitum,

tum in Italia non inuenirent, in Siciliam concessit, breui inde in Græciam transmissurus. Sed à suis, quos sibi fidissimos existimabat, in balneo, situlâ in caput ejus ab *Andrea* quodam, quo ministro vtebatur, impactâ periit, quum septem & viginti annos imperâsset.

Constantinus filius audita patris nece, validam confestim classem comparat, & in Siciliam profectus, pœnas de parricidis, vt pium filium facere par erat, sumpsit. Hic est ille *Constantinus*, qui *Pogonatus* dicitur; ea scilicet de causa, quòd quum vix prima lanugine Constantinopoli profectus esset, tandem toto sexennio in Sicilia exacto, barba non plena solùm, verumetiam promissa reuertisset: & verò opportunè admodum Constantinopolim reuertit: compositis enim jam inter se Saraceni rebus, nihil humile aut mediocre, sed de ipsa Imperii sede, & vrbe Constantinopoli inuadenda rursus cogitare cœperant; antè tamen quàm obsidionem hanc adornarent, classibus in occidentalem Africam missis, incredibilem ibi hominum pecudumque & ædificiorum strage edita, infinita millia captiuorum abduxerunt. Alia etiam in Siciliam classe missa eam fœde diripuerunt. Nec ipse *Constantinus* curis interim Constantinopoli vacauit: stultus enim populus, prauo ingenio, sed impio consilio & abominando, quum duos fratres bonos, vtiles & sui amantissimos Imperator haberet, vtrosque cum eo pari Imperio esse oportere vbique vociferabantur, eo scilicet vsi elogio, *Si in Trinitatem credimus, tres simul Imperatores coronemus.* Quid absurdius?

Cap. 10.

Constantinus Pogonatus.

ſed eò tamen perducta res eſt, vt Imperator rem gratam ſe habere ſimulans, diem ad eam peragendã præſtituerit; quumq; conueniſſent, autores conſilii, immiſſo milite, nec opinantes protriuit: fratres verò ſuos in cuſtodiam miſſos, primum naribus (ea tum ſupplicii placebat ratio) deinde eorum alterum contumaciùs agentem vita inſuper, quandoquidem imperii rebus, quæ tum grauiſſimè inſtabant, gerendis obſiſterent) priuauit.

Cap. 11. Dum hæc geruntur, moritur *Oſmannus*, & ingens inter *Alim* & *Mahuiam* de Califatu diſcordia oritur; ea verò tandem, intercedentibus amicis, hiis conditionibus finitur, vt poſitis armis, *Alie* Iracam, hoc eſt, Arabiam & Ægyptum, *Mahuias* Syriam obtineret; neque alter alterius ditionem cum exercitu aut prædatione ingrederetur. *Mahuia*, qui non alia re magis, quam ſtrage Chriſtianorum creſcere cupiebat, cognito quid Conſtantinopoli per illos dies ageretur, & in tam diſcordi ciuitate omnia armis ſuis prona & oportuna fore ratus, *Mahumatem* & *Caiſum* Duces, in Ciliciam & Lyciam cum claſſe apparatiſſima præmiſit, & copias in ſupplementum eo loco expectare juſſit. Nec ita multò poſt, *Sauum* cum alia claſse æquè valida, & poteſtate pari miſit, vt ſimul juncti vrbem Conſtantinopolitanam terra marique obſiderent. *Conſtantinus* rebus, vt potuit, magis quàm vt voluit, domi conſtitutis, magnam & ipſe claſsem apparat; triremes pleraſque, miræ tum & inſolitæ magnitudinis, quæque veterum Rhodiorum more ignem roſtris præferebant

bant, & Dromonas adjecit: quæ quamuis & ipsæ triremiū numero interdùm accenseantur, minoris tamen molis & ad cursum habiliores erant. Anno igitur quinto Imperii *Constantini* ingens illa clasis Saracenica ad vrbem venit. Saraceni omnia ab *Hebdoma*, quod ex suburbiis vnum ad Occidentem spectabat, vsque ad Cyclobium, quod ad Orientem protendebatur, occupabant. *Constantinus* ex omnibus simul naualibus; (quatuor autem Constantinopoli tum erant) educit; commissoque acritèr toto die prælio, æquo Marte sub vesperam discessum est. Mirum est, quod de hac oppugnatione traditur, maritima enim omnis ferè erat: quæ cum à primo Vere ad Autumnum perdurasset, rarò vlla dies sine vniuersarum copiarum congressu abiit. Sub hiberni sideris ortu, Saraceni Cyzicum, vrbem in Asiæ littore paulò inferiùs juxtà Hellespontum positam, se in hiberna receperunt; vndè primo vere soluentes instructa ad pugnam classe rursus Constantinopolim accedunt. Venientibus fit obuiam cum sua classe Imperator. Fit pugna: neutro inclinata victoria, nox prælio finem fecit. Vtque rem longam breui oratione complectar, totas septem æstates continuis præliis inter se naualibus, quod nunquam antè fando auditum, absumunt. Quo toto tempore, nunquam Imperator obsessæ vrbis mœnibus, præterquam ad manum cum hoste conserendam, præsens semper interfuit. Fortunamque nunc prosperam nunc aduersam, animo semper æquabili, & prout res ferebat, vel moderato, vel forti tulit. Digna pro-

Continua septem æstatum pugna.

fecto res, seu vrbem, seu bellum spectes, quæ *Homericis* versibus decantaretur; quum tamen nec artis, nec virtutis vllum exemplum editum in horum temporũ historia reperiatur. Interim ingens vis hominum vtrinque cæsa, & iactura nauium incredibilis facta: nec in tam pari virtute tamque æqualibus copiis facile æstimari potuit, vtram in partem fortuna inclinaret, donec ad extremum, quidam nomine *Callinicus*, (alii *Galenum* nuncupant) genere Syrus, Constantinopolim transfuga aduenit. Hic Imperatori operam pollicetur, excogitavitque genus quoddam ignis, qui profundo mersus, sub aquis vires suas exerceret, non secus quàm in aëre, singulaque nauigia ad carinas incenderet. Lætus tanto artifice, quique tam dubiis rebus, & in tanto periculo constitutis tám præsens tamque certum auxilium promitteret *Constantinus*, hominem ingentium mercedum spe onerat. Et ille, opus aggressus, magnam classis Saracenicæ partem vno ignis impetu corripuit. Saraceni, quùm ignem è mari surgentem cernerent, nouitate rei attoniti, toto statim mari sparguntur, nec se nisi superato Hellesponti freto tutos fore sperantes, eò celeritèr, & confusis ordinibus contendunt; confertimque fretum ingressæ naues mutuis inter se ictibus multæ perierunt. Græci fugientes insequi noui ignis metu non audebant, veriti ne & ipsi iisdem flammis, si propiùs accederent, haurirentur: classis verò Saracenica extra Hellespontum progressa in terribilem incidit tempestatem; qua classis reliquiæ pœnè omnes

Ignis Græci inuentor.

omnes absumptæ sunt. Nec in præsens modo vtile erat hoc inuentum, sed sæpè aliàs, superiores Saraceni alioqui in congressibus futuri, ostenso igne, subitò territi aufugerunt; ignis vero iste variis nominibus appellatur: nunc enim Græcus, nunc marinus, nunc submarinus, nunc humidus apud autores appellatur. Tanta autem fuit hæc victoria, vt *Mabuia* primum, deindè ejus siue exemplo, siue hortatu, cæteri omnes gentis Saracenicæ Amiræ, siue Amirathes, pacem à *Constantino* sub certo stipendio peterent. *Constantinus* pacem cum Infidelibus facere noluit, sed inducias iu triginta annos dedit: Verùm quam gloriosæ fuerunt hæ induciæ Saracenis datæ, tam deformis fuit à gente Bulgarica paulò post, sub annuo tributo, accepta pax: quam rem, quandoquidem mare non tangit, nos etiam intactam hoc loco relinquemus; vtraque verò, tam pacem quam inducias, suo & Imperii malo filius & successor ejus *Justinianus* ejus nominis secundus violauit.

Hic Cyprum, quam Saraceni tenebant, inuasit: Arabasque omnes nauigiis vno commeatu impositos migrare jussit: nauigantes truculenta & fera tempestas inuasit, paucosque admodùm vel homines, vel naues superstites reliquit. Multa etiam *Justinianus* tam in domo sua quam in Imperio crudelia admisit. Quibus commoti vrbis Constantinopolitanæ ciues eum, præcisis priùs naribus, in exilium egerunt. Tum *Leontius* Imperio admotus; eum verò *Absimarus* imperiali culmine deturbauit: Cap.12.

 bauit:

bauit. Sed vtrumque post aliquot annos in exilium actos, cum sectoribus suis, in potestatem redegit *Iustinianus*, & variis suppliciis cruciatos, morti tradidit. Forte accidit, vt dum à ciuibus reuocatus Constantinopolim classe peteret, in ferocissimam tempestatem incideret. Quumque in eo essent omnes vt singulis momentis submersionem expectarent, quidam ex amicis, *Rogo te*, inquit, *Imperator, vt votum Deo facias, te inimicis parciturum*; at ille, *Si fecero*, inquit, *Deus me hic confestim mergat*. Victoriam igitur Bulgarorum auxilio mox partam crudelitèr exercuit; nec vlli hominum, qui vel leuissima conspirationis aduersum se initæ suspicione contactus fuerat, pepercit. Restitutus verò, Imperatricem, numerosa ad deducendum classe missa, ab exilii loco accersiuit. In itinere inauditæ feritatis tempestas nauigantes occupat: in qua magna hominum nauiumque jactura facta memoratur. Cujus rei fama accepta, Bulgarorum Rex per nuntium non immeritò hanc ei cladem contigisse monuit; nam quid, inquit, tanta classe, ad rem, quæ tribus quatuorue ad summum nauigiis æquè commodè transigi potuisset, opus? grauis hæc quidem clades, nisi grauior mox incidens illius sensum omnem & memoriam hominum mentibus exemisset. Chersonæ, in Ponto ciuitate, exul vixerat *Iustinianus*: à cujus vrbis ciuibus malè habitus fuerat, & à quibus ni subitò aufugisset, in Tyranni *Absimari* manus vel viuus, vel mortuus traditus fuisset. Itaque nullam vnquam vindictam tantæ injuriæ parem,

Naufragiũ.

aut

aut ſe dignam, niſi cum vrbis excidio conjunctam, fore ratus, claſſem & maximam & apparatiſſimam, & ex omni nauiũ genere (triremes, Dromonas, Chimæras, vt apud *Diaconum* legitur, ſed vero nomine Cameras, & Chelandia) conſtantem, collata ab omni hominum genere ſtipe, ædificari juſſit; quã cum in mare deduxiſſet, nec ſociis modò nautalibus, verumetiam milite ad vrbem Cherſonam expugnandam idoneo affatim complêſſet, editis abominandæ ſæuitiæ mandatis vela facere & remos aptare jubet. Superato ad Boſphorum freto, & jam ipſum Pontum nauigantes, menſe Octobris, ſub exortu Pleiadum, truculentiſſima ventorum rabies fluctibus inuoluit. Hoc naufragio, ſeptuaginta & tria hominum millia perierunt. *Justinianus*, quum poſt aliquot dies nullum de claſſe ſua nuncium accepiſset, ipſe arreptis aliquot nauigiis Cherſonam nauigare pergit. In itinere (nec procul ierat) claſſem in aduerſum tendentem conſpicatus, præſagio motus, & inſolito horrore correptus retrò curſum flexit, pauidusque & tremens, Conſtantinopoli ſe condit. Qui aduentabat *Philippicus Bardanes* erat; Cherſonitæ enim quum aduerſus ſe nauigari cognouiſſent, & mandata contra ſe ab Imperatore edita non ignorarent, & forte *Philippicus*, ab exilio reuertens, eodem tempore ad Cherſonam veniſſet, eum Imperatorem, tanquam virum cœlitus ad ſe miſſum, effuſis præ gaudio lachrymis, ſalutabant; rogãt vt ſui, vt ciuitatis ſuæ, vt Imperii Romani, vt denique generis humani miſereri vellet, & hanc peſtem ex orbe terra-

Naufragiũ.

rum tolleret. Ille, quum quid classi hostili contigisset, & ex naufragis in littus expulsis, inaudisset, & tabularum, remorum, palmularum, ipsorumque submersorum corporum eodem ejectorum multitudo fidem faceret, conscensa statim classe Constantinopolim contendit. In itinere, naue Imperatoria ex insigniis, quanquã è longinquo, agnita, conclamant omnes, & *Bardanes*, En, inquit, commilitones, en belluã illã, quam vltrò se nobis veluti victimam ad cædem offerentem cernitis. Nunc viribus, nunc lacertis opus; vt priùs quàm terram capiat, in vestram vel viuus, vel mortuus potestatem veniat. Sed *Justinianus*, nauigii celeritate fretus, priùs portum intrauerat, & indè trepidus ad domum Augustalem confugerat. *Philippicus* magna fiducia fugientem insequitur, & jam frequentiore ciuium quam militum multitudine stipatus, *Justinianum* ad cædem deposcit. Nihil vnquam ciuibus gratius lætiusuè contigisse potuit. Itaque non tam jussu *Philippici*, quam consensu populi, missi extemplò, qui latitantem perquirerent. Illi jussa exequuntur, & occisi caput referunt; factum crudele, si vlla in tanti sceleris immanitate vindicanda crudelitas esse potuisset. Indè pax cum Saracenis & Bulgaris repetita.

Cap. 13. Hoc ipso tempore, *Blondus*, vno quasi impetu, Saracenos, omnem priùs Africam ad Oceanum Atlanticum mirabili successu perdomuisse, & septimo indè mense à Septa in Hispaniam transmittentes, eam omnem pari celeritate sub jugum misisse refert; istaque omnia

sub

ſub primis ferè *Juſtiniani* Imperatoris annis contigiſſe memorat; ſed nullo judicio. Rebus certè Imperii per *Juſtiniani* Imperatoris facti, infecti, refecti, confecti, *Leontiique* & *Abſimari* tempora diſtractis, *Johannes* quidam Africæ, à *Leontio* Imperium adepto Præfectus, primos Saracenorum inſultus multa virtute repreſſerat. Sed veritus ne ſi iteratò cum claſſe appellerent, tam fero hoſti par futurus non foret, cum claſſe quam habuit, Conſtantinopolim, Imperatorem de periculo, cui tum prouincia illa expoſita videbatur, certiorē præſens facturus, nauigauit. Saraceni igitur hac occaſione vſi (vt milite ſemper abundabant) cum ingenti ſimul claſſe. & exercitu in Africam redeunt, eamque omnem, nemine prohibente, occupant; & ſedes ibi ſuas, (*Muſa* Admirathe, ab *Ulid*, gentis Saracenicæ per Arabiam, Ægyptum & Africam Miramamolino ſiue Principe, conſtituto) locant. Tranſitus verò Saracenorum in Hiſpaniam antè annum Domini ſeptingenteſimum decimum tertium, vt diſertè teſtatur *Rodericus Toletanus*, non eſt factus: iſque per hanc cauſam contigit: Erat quidam *Julianus* in magna dignitate apud *Rodericum* Gothorum in Hiſpania Regem poſitus, pluribus etiam belli facinoribus inſignis; hujus filiam *Rodericus*, *Juliano* per ſpeciem legationis in Africam amandato, vitiauerat. *Julianus* priuatam injuriam vlturus, ad *Muzam* Saracenorum in Africa Amirathem proficiſcitur, injuriam ſibi illatam à Rege ſuo queritur, ſubſidium ad vindictam rogat, flagitat, obteſtatur; denique *Hiſpania à Saracenis inuaſa.*

per

per quicquid in terris sancti sit, se, modo exercitus præberetur, totam Hispaniam Saracenis in manus traditurum esse spondet. Quóque magis credat, Regis vitia, populi odium, opes, clientelas, necessitudines suas, non vanè memorat. *Admirathes* Miramamolinum ejus rei certiorē facit. Miramamolinus, hominis Christiani fidem in minoris momenti re priùs explorandam ratus, quàm vniuersus ei exercitus committeretur, quatuor tantum nauigiorum classem, cum, quantam illa capere posset, cohorte tradi jubet. *Julianus* nihil recusare; quatuor tantùm nauibus profectus, equitesq; centum & quadringentos pedites ducens, extra fretum in Bætica terram capit. Eique statim multi odio *Roderici* transfugæ se adjungunt. Itaque refertus spoliis, numeroque auctior, exercitus in Africam redit. Qua re perspecta, Miramamolinus quendam nomine *Taricum*, cum justo exercitu, comitante *Juliano*, in Hispaniam, ad eam Saracenico Imperio jungendam, mittit. Neuè nauibus parandis, rerum quæ pararentur rumor ortus, ad Gothos in Hispania manaret, contractum longè à mare exercitū, Mercatorum nauibus, quæ tum fortè ad *Septa* stabāt, subitò imposuit. Erat antiqua vrbs, ab *Hercule*, *Heraclia* olim dicta, in monte Calpe ad mare extra cólumnas in Hispania posita. Eam *Taric* primò vi capit, captamque à suo nomine *Gebal Taric*, hoc est lingua Saracenica, *Montem Tarici*, qui nunc corrupto vocabulo
Gibraltar. *Gibraltar* dicitur, appellauit. Indè fretum subjectum, *Gibraltari angustiæ*, communitèr vocitatum.

tatum. Prælium deindè terrestre erat, in quo vltrà centū hominum millibus cum ipso Rege cæsis, regnum Gothorum in Hispania concidit: nec vlla ejus pars ab hac seruitute immunis fuit, præter Asturas & Cantabros. Hii montibus & scopulis, sed præter omnia, vt sæpè aliàs, paupertate sua tuti, Saracenorum impetum & Imperium vitarunt. Hiis igitur contemptis, infrà triennium, quam in Hispaniam venerant, transmissis Pyrenæis, in Galliam descenderunt; specie quidem vt reliquias Gothorum in Galliam refugos persequerentur, re ipsa vt Galliam Germaniamque, & Europam omnem, continuata victoriarum serie, subigerent; fecissentq; forsitan, nisi *Carolus*, cognomento *Martellus*, eis terrestri acie occurrisset. Fit duorum tum potentissimorum populorum Francorum & Saracenorū ad ripam Garumnæ, non procul Burdegalia, vel vt Galli volunt, ad Ligerim, juxta Turones,(idque veriùs puto) congressus. In quo trecenta & septuaginta Saracenorum millia, cum ipso Rege *Abderame*, à Francis cæsa fuisse ex Lateranensi Bibliothecario tradit *Sabellicus*. Annales verò Gallici huic numero quindecim millia addunt. Quis non existimaret hac tanta strage Saracenorū vires fractas & debilitatas fore? id verò tantū abfuit, vt paulò pòst nouus Rex, siue *Almirathes*, *Athinus*, in *Abderamis* nuper cæsi locum suffectus, cum magna classe in Galliam Narbonensem venerit. Quumque ostium Rhodani subiisset, expositis milite, vrbes, Nemansensem, Narbonensem, Lugdunensem, S. Pauli, & demùm Auinionensem

ſem,cum omni Romana Prouincia, & Burgundiæ parte, occupauerint. Caput tum rerum in Gallia *Carolus Martellus* erat: is confeſtim Auinionem aduolat, vrbem obſidione claudit. Interim alter *Ammiras*, nomine *Amorræus*, Pyrenæo monte ſuperato, cum alio non minore Saracenorum exercitu, auxilio *Athino* accurrit. Qua re intellecta, *Martellus*, nè cum vtroque ſimul hoſtium exercitu confligere cogeretur, cum longè maxima legionum ſuarum parte, *Amorræo* occurrit, & prælium cum eo, cæſo cum Duce exercitu, tranſegit. Indè cum cruentato exercitu Auinionem reuerſus, vrbem expugnat, *Athinumque* cum ſuis qui ſupererant ad naues præcipites egit. Multaq; hominum millia vel in fluminis ripa, vel in maris littore hærentes occidit. *Athinus* conſcenſa claſſe, nè nihil planè acto domum ingloriusreuerteretur, Corſicam, Sardiniam, aliaſque vel Italiæ, vel Hiſpaniæ conterminas inſulas immani hominum pecudumque, & tectorum ſtrage deformauit.

Cap.14. Verùm vt ad *Philippicum Bardanem*, à quo diuertit, reuertatur oratio: Is anno Domini ſeptingenteſimo quarto Imperium accepit. Sed Imperium ſanguine quæſitum, ſanguine amiſit; infrà biennium in ipſa vigilia Pentecoſtes, effoſſis oculis in ordinem redigitur: author hujus ſupplicii erat quidam nomine *Anthemius*, ſed qui poſt Imperium acceptum *Anaſtaſius* vocabatur. Hic Saracenorum motibus intentus, ſub legationis ſpecie exploratores Alexandriam miſit, cum *Vlid* veluti de pace acturos:

acturos: .ii reuersi omnia, non Alexandriæ modò, verumetiam per totam Ægyptum & Phœnicem apparatibus tam naualibus quam terrestribus aduersus vrbem Constantinopolim faciendis strepere renuntiant. *Anastasius*, hoc audito, Constantinopolis mœnia firmat, portus munit, vrbem frumento, aliaque annona ad triennii obsidionem tolerandam instruit. Tela, machinas, tormenta, partim antiqui generis, partim nouitèr excogitata, per muros disponit; ciuium militumque animos spe & fiducia implet. Hii verò sumptus, collata à ciuibus stipe, fiebant. Quam si quis conferre vel recusasset, vel præ inopia non posse fateretur, eum vrbe statim cum familia excedere jussit, ne in futura obsidione vrbi propter annonam grauis fieret. Antè omnia classi parandæ intentus erat, Præfectumque ei rei procurandæ dedit, seruique & liberæ conditionis opifices in ergastula conclusi dies noctesque pangendis nauibus instabant; summa verò ei cura de Dromonibus igniferis, & magnæ molis trieribus comparandis erat: has multis vigiliis & sudoribus, extruxit. Quumque interim per exploratores comperisset, Classem quandam Saracenorum ad Phœnicem, in Asiæ littore positam, ad lignum cupressinum (quo genere ad nauigia firmissima struenda vtebantur veteres) cædendum stare, ilico classem suam ad ea loca dirigit, editis mandatis, vt in intinere classem augerent, nauesq; hostium, vnà cum lignis, incendio consumerent. Classis Anastasianæ Præfectus nomine *Johannes* erat: is
quum

quum Rhodum veniſſet, mandataque Imperatoris, & quid pararetur, expoſuiſſet, ſubitò à præſidiariis confoditur; tumultuq; orto, *Theodoſius* quidam, nullius numeri vir, ſed tributorum publicorum collector, Imperator ſalutatur: cumque ille poſt ſalutationem clàm ſe in ſolitudinem abripuiſſet, diligentèr quæſitus, & bono animo eſſe juſſus, neuè Imperium oblatum præ timore reſpueret rogatus, vi tandem victus paruit, ſeque rebus, quas nunquam anteà attigerat, & publicis & bellicis gerendis accingit, & contracta claſſe vrbem Conſtantinopolim, quandoquidem neceſſe erat, obſidione terra marique claudit. *Anaſtaſius* claſſe, & munitionibus, quas aduerſus Saracenos parauerat, contra rebelles ſuos vti coactus, omnia diligentiſſimè adminiſtrabat. Nec ciuium ei fauor defuit. Claſſis vrbica, in portu *Mammeæ*, (nomen locus à *Mammea Alexandri* Imperatoris matre olim accepiſſe dicitur) ſtationem habuit. Indè educta per ſex continuos menſes, ita vt vix vna diecula intermitteretur, claſſe, cum hoſtibus conflixit. Quibus exactis, *Thodoſius* rem toties fruſtrà tentatam, ad tempus omiſit. *Anaſtaſius* indolem & vires hoſtium ſeneſcere jam ratus, claſſem *Neorium*, vrbem non longè poſitam, quicquid erat negotii, nauigare juſſit. Quam occaſionem, qui intra vrbem *Theodoſii* partibus fauebant nacti, eum cum exercitu, per Blachernarum portam, noctu intromiſerunt: ibi fœda ſtrages per omnes domos edita; ipſe *Anaſtaſius* viuus in hoſtium poteſtatem, pacta ſalute, venit. Nec *Theodoſius* fidem læ-

ſit;

fit, habitu modò monachali eum induit. Ita *Anastasius* post annum & tres Imperii menses, regiam cum priuata vitam commutauit. Nec *Theodosius* vltra annum Imperium sic quæsitum tenuit. *Leo* enim, quem nunc *Conona*, nunc *Isaurum* cognominant, Orientis tum Prætorio Præfectus, se quam *Theodosium* digniorem ratus, Imperium inuasit, & *Theodosium* se dedentem, nihilo, quam ille *Anastasium*, duriùs tractauit, sed pro Monacho. in Ecclesiæ Constantinopolitanæ in clericum unà cum filio totondit.

Hic est ille *Leo*, qui disciplinam militarem proximorum Imperatorum, *Theodosii*, *Anastasii*, *Philippici*, *Justiniani*, ignauia corruptam & collapsam sentiens, *Tactica* illa, quæ etiamnum extant, imperiali autoritate munita, in lucem edidit. In quibus, quicquid ad arma, & armaturas, quicquid ad tela, & tormenta, ad insidias, ad expeditiones, ad copias vel comparandas, vel alendas, vel instruendas, vel conseruandas, vimque in bello, vel inferendam, vel propulsandam, quicquid denique ad acies, siue terra, siue mari dirigendas attinet, eo ingenio & judicio traduntur, vt omnes omnium historicorum libros frustrà præ illis & inutiliter scriptos fuisse putes. Ab hoc vero *Leone*, non ab aliquo priorum, Tactica illa edita fuisse indè constat, quod omnes belli artes in illis traditæ, aduersus Saracenorum, Bulgarorum, & *Turcorum* apparatus excogitatæ fuisse disertè memorantur; quarum quidem gentium nomina illorum temporibus vix audita, nullo certè

Cap.15.

Leonis Tactica.

certè facinore celebrata fuerant. Hoc verò regnante ad immensam omnes potentiam excreuerant, bellaque vel inter se, vel aduersus Græcos magnis viribus gerebant. Magnus planè in omni genere vir, quique summorum Imperatorum famam gloria æquasset, nisi imaginum causam aduersus Romanæ Ecclesiæ sectam oppugnasset. Hujus enim vnius sceleris apud illos reus quibus non conuitiis à Latinis paritèr Græcisq; Scriptoribus laceratur? verba *Sabellici* apponenda censui. *Nescio* (inquit) *quo malo fato, multò fuit hic Leo diuturnior, quam humanis rebus expediret; viginti enim & quatuor imperauit annis, orthodoxæ, enim fidei, & Romanis Pontificibus, rectioris dogmatis odio, fuit plus quam hostis.* Interim res amplissimas ab eo gestas adeò parcè & malignè recitat, planè vt eum partium studio hominis vel virtutibus, vel successibus inuidisse scias; idem & *Blondus*, quem *Sabellicus* imitatur, facit. Nos verò decet eam præsertim victoriarum ejus, quæ mari quæsitæ sunt partem, quandoquidem eæ sola ad nostrum institutum pertinent, verè & fidelitèr perscribere, nec tantam viri virtutem in obscuro esse pati. Faciā autem, si prius, quod in omni historia facere par est, temporū, in quibus versamur, rationem paucis habuero. Septingentesimum nimirùm æræ Christianæ annum ingressi sumus.

Cap. 16. Anno igitur septingentesimo decimo tertio Longobardorum, (quos à *Nasete* in Italiam sub exitu *Justini* Imperatoris vocatos diximus) Rex regnū iniit, anno verò sequente *Gregorius*

gorius secundus Pontificatum Romanum accepit: *Leo* verò cognomento *Isaurus*, anno, vt Historici ferè volunt, decimo quarto, vt Chronologi septimo decimo super septingentesimum Imperium iniit: Cui altero ab ini.o Imperio anno, *Zulzimim*, aliàs *Zulzimen*, quem Latini, vulgato jam nomine, *Solymannum* vocant, Saracenorum per Asiam, seu Armirathem, seu Calisam (variè enim traditur) cum ingenti classe in Thraciam transgressum, vrbem Byzantii terra mariq; obsessurum, esse nunciatur, quoniam verò vrbs ipsa, vtpote in peninsula posita, majore sui parte ad mare exposita erat, ideò præcipua maritimæ obsidionis cura vtrumque tenuit. *Solymannus* ter mille nauium classem, vt vult *Blondus*, trahens, primo statim aduentu, omnia circum loca occupabat: Secundo verò quam aduenisset die, copias omnes educit & hosti pugnandi copiam facit: tanta autem nauium multitudo erat, vt omne inter Magnaurũ & Cuclobium spatium complerent. Nec minorem *Leo* nauium vim habuit: nam præter eas quas *Anastasius* parauerat, multas ipse vel nouas festinato opere extruxerat, vel aliunde accersitas armauerat: & nauium insup.r genere præstabat: Saraceni enim Cumbariis, magnis illis quidem, sed plane caudicariis & crudi materia structis, & tardioribus vtebatur. *Leo* verò præter magnum eximiæ magnitudinis triremium numerum, cæteros omnes, siue Galæas hoc est moneres, siue biremes, exquisitissimas omnes arte paratas, & omni instrumento bellico refertas habuit. Maximam tamen spem in tormentis

Byzantii obsidio.

P

tormentis igniferis ponebat. Ea verò non vnius generis erant. Siphones erant æneæ, quibus ignes cum tonitru & fumo in hoſtem ejaculabantur. Eſt autem Siphon, autore *Heſychio*, fiſtula ſiue canalis, quo ad reſtinguenda incendia aquas ejaculare conſueuerunt: cujuſmodi fortè & nos hodiè Londini aliiſque in vrbibus ad ſubitos incendiorum caſus vtimur. Vnde ſumpto exemplo tormentum ad ignem magna vi & cum ſpiritu protrudendum, fabricati jam fuerant. Nec video quid inter bombardos noſtros, & Siphonas illas interſit, niſi quod veteres hiis ad ignes, nos illis ad lapides, vel plumbeos ferreóſuè globulos in hoſtem emittendos, vtimur. Erant tamen & Siphones minores, quas Græci *Cheiroſiphonas* dixerunt, nos *Siphonas manuales*, vel *Plinium* ſequuti *Siphunculos*, dicere malumus, quas ipſis manibus, vt nos Sclopetos, tenentes, in hoſtes dirigebant. Erant & ollæ teſtaceæ calce viuo plenæ, quibus dum injicerentur confractis, calcis viui puluis igni admiſtus in ora & oculos ſic volabat, vt non ſolùm viſum auferret, verumetiã ſpiritũ ipſum intercluderet. Sed maxima in igne marino, de quo antea mentionẽ fecimus, vis erat; eratque hoſti maximè formidabilis. Sic igitur inſtructus *Leo* claſſem ad pugnã educit, veritus ne hoſtis vltrò in ipſos vrbis portus inuectus ſtantes adoriretur, muroſque penitùs ſubiret, tormentaq; & machinas per mœnia diſpoſitas fruſtrareretur, & ex ipſis nauibus muros vrbis ſcanderet. Sed ventus in Auſtrum ſubitò conuerſus, & Saracenorum claſſem longè à mœnibus ſummouebat, & *Leonis*

Siphones.

claſſem

classem majore vi in summotos ferebat. Edito igitur signo, magno impetu naues ignife-ræ, primis in ordinibus constitutæ, in hostis Cumbaria mole sua laborantia impetum fecerunt; simul ignes omni parte Siphonibus emissi classem hostilem flammis protinus inuoluerunt. Nihil illo die, gladiis, sagittis, hastis, balistis, alioue telorum genere actum; ignis omnia occupabat, Siphonumq; & ollarum ignife-rarum fragor, veluti tonitru nubibus excussum, Saracenorum animos turbabat, mistusque insania & desperatione luctus, genitus & ejulatus tota hostium classe audiebatur. Antè omnia ignis marinus vndiquaq; emicans timore constrictos, & veluti vinctos, tenuit. Nam quid, *inquiunt*, ignes aquis restinguere paramus, quum mare non ardere modò ipsum, verum etiam naues nostras à carinis incendere videmus? *Leonem* verò ea vna cura perstrinxit, nè sui hostibus se temerè immiscerent, pugnæque minimè, vt res ferebat, necessariæ cupidine flagrantes, suis ipsi ignibus conflagrarent. Interim Saraceni fugam trepidè parabant: sed quâ, quouè fugerent, fumo cœlum subtexente, nesciebant; nec si scissent, profuisset fuga, quum lethalis planè ignis nauium & lateribus, & carinis penitùs adhærens omnia depasceretur. Itaque tota impiorum classis momento temporis deflagrauit. Paucæ modò nauiculæ maturè fugientes nuntiæ cladis abierunt, in quarum vna exceptus *Solimannus* salutem in præsens fuga quæsiuit; quanquam & is ipse paucis pòst

 diebus,

diebus, siue ex dolore animi, siue inter pugnandum igne afflatus periit. Sunt tamen qui eum in ipsa obsidione ex morbo decessisse scribant. *Solimanno* verò in Califatu successit *Haumar*. Is primo vere *Suphian* classis Ammiram, ad Constantinopolim rursus obsidendam & expugnandam ex Ægypto misit: quanta verò fuerat hæc classis, indicio fuerit, quod quadringentas naues onerarias, quæ reliquæ clasfi commeatum ferrent, ad Hellespontum venisse memoratur. Cujus aduentu cognito *Leo* Imperator classem eduxit, & pugnandi copiā hosti Propontidem ingresso fecit. *Suphias* verò simul ac in conspectum venit, & Siphonas ad proras nauium extantes vidit, ipso aspectu territus, Bithyniam, ad dextram constitutam, se fuga contulit, & in portu Boniagri latuit. Paulò pòst & alia in supplementum clasfis ex Africa, cujus *Gizia* Ammiras fuit, Propontidem intrauit. In hac classe trecentæ naues bellicæ erant, præter onerarias: occurrit *Leo*, fugit *Gizia*, & Choartam, portum satis munitum, in Asiæ littore non longè à Boniagro situm, petit. Erat in vtraque Saracenorum clasfe Ægyptiorum magna vis; hii noctis concubio clàm congresfi, formidinemque mutuam ab igne illo humido siue Græco fasfi, consilium ineunt ad Imperatorem transfugiendi. Sed quum naues ipsas Saracenorum portubus educere non valerent, lintribus, qui onerariis deseruiebant, vsi, adultæ jam noctis tenebris egresfi, Constantinopolim transfugiunt. Ab hiis, de omnibus

quæ apud hostes agerentur, edoctus, vereri cœpit *Leo*, nè tantæ Saracenorum classes sic in vicino stantes, occasionem nactæ, vel portubus, vel mœnibus vrbis subitò & improuisò inciderent, & graue aliquod incommodum, aut forsitan exitium, inferrent. Sed quum diligentiùs perquirendo, hostium naues propter multitudinem, quod necesse erat, confertissimas in vtroque portu stare, nec excubias more nauali agere, comperisset, naues aliquot è suis omni ignis apparatu armat, easque, secunda vigilia, in vtrumque portum à Saracenis insessum, succensas immittit. Nec tam prudenti incœpto euentus defuit. Vtramque classem ignis depascitur, & ingentem militum nautarumque vim, semisomnes hos, illos somno oppressos perdit. *Haumar*, qui quid classibus suis, contigerat accepisset, rem toties frustra tentatam tandem omittendam esse censens, classem alteram, copiasque omnes, quæ in Thracia, vario euentu, per aliquod tempus bellum gesserant, cum Duce Musulmano, omissa Europa, ad se in Asiam redire jubet. In itinere insolita tempestas, & qualis olim *S*odomam & Gomorrham vrbes oppressit, nauigantes afflixit. Verba *Pauli Diaconi* ascribenda censui; *Grando*, inquit, *ignea descendens super eos, aquam maris ebullire fecit: & pice nauium liquefacta, simul cum hominibus naues inductæ sunt in profundum.* Ex tanta classe decem tantùm naues incendium vitarunt, quarum quinque in hostium mox potestatem venerunt; reliquæ, quantumuis laceræ, viuæ *Naufragiũ.*

tamen ad *Haumarem*, cladis nunciæ redierunt; cladis, in qua suprà triginta Saracenorum millia desiderata fuisse, author est rerum Turcicarum scriptor diligentissimus *Lonicerus*.

Cap. 17. Nec quietiores interim res in Occidente erant. *Luitprandus* Longobardorum, vt antè dixi, Rex totam, qua patet, Italiam Imperio complecti nititur, ipsique vrbi Romanæ obsidionem & excidium denuntiat. Quæ res *Gregorium* Pontificem anxium & sollicitum habebat. Venetorum verò ciuitas hoc tempore non vno malorum genere laborabat, sed intestina Insulanorum discordia præcipuè grauabatur: cujus illa causa & origo erat; quod singulæ ab initio insulæ, à suo Tribuno, veluti tyranno aut regulo, regebantur: inter quos, non jurgiis, non fustibus, sed gladiis, & internecino sæpè bello dimicatum est. Quæ res, juncto Longobardorum à terra, & Piratarum à mari metu, vniuersis de summa rerum cogitationem & sollicitudinem injecit. Communi igitur consilio *Ducem* creant. Is notæ præter omnes justitiæ, prudentiæ, fortitudinis vir *Paulus*, cognomento *Heracliensis*, erat; qui Ducatũ adeptus, Tribunatus omnes sustulit, *Luitprandum* placauit, & certis conditionibus cum eo pacem fecit; vt hoc metu pro tempore solutus, rem Venetam aduersus futura cum Longobardo certamina firmaret. Quoniam verò plurima circum flumina in stagnum Venetum se emittunt, Padus, Natison, Athesis, & alia, per quæ ex continente latrones schaphis insulas inuecti deprædabantur,

Paulus primus Venetiarum Dux.

bantur, ideò omnium fluuiorum ostia munitionibus & præsidiis firmari curat. Edicit deindè vt vnaquæque Insula pro facultatū modo certum nauium bellicarum numerum militarìter instructum & in procinctu haberet, naualiaque & casulas nauales extrueret; quarum vestigia ad suam vsque ætatem mansisse refert *Coccius*. Nec struxisse sat erat: munimenta naualibus addere jussit; planè vt cum Ducatu nouum ver in humido illo Venetorum campo refloruisse videretur. Hiis vero rerum fundamentis jactis, decessit *Paulus*, eique in Ducatu successit *Marcellus*: cui post nouem annos defuncto successor datus est *Horleus*, cognomento *Vrsus*. Is res nauales, à *Paulo* ad salutem comparatas, ad ciuitatis illius gloriam amplian-dam, & Imperium in majus prouehendum vertit. Sub hæc tempora, *Ildeprandus Luitprandi* nepos, & copiarum Longobardicarum Præfectus, Rauennam inopinatò aggreditur: quo ausu, toti primum mari supero, deindè & vniuersæ Italiæ, terribilis apparuit: Nec magni moliminis res erat; Classense primùm oppidū improuiso occupat, classemque in nauali conditam incendit. Mox eodem impetu vrbem ipsam nihil hostile à Longobardis propter fœdera metuentem inuadit. Exarchus (cui nomen *Paulus*) vt in re trepida profugit, Imperatorem per litteras rei certiorem facit, vrbes Imperii per Italiam constitutas circuit. Sed quum nihil opis aut auxilii tota reliqua Italia inueniret, Romam venit. Ibi cum Pontifice

Horleus Venetorum Dux.

Gregorio, infensissimo *Leonis* Imperatoris hoste, supplex egit, ne imaginum studio Imperium Romanum in Italia vsque ruere, & in barbari potestatem venire sineret. Quumque Pontifex nihil in se opis aut subsidii aduersus tam potentem hostem esse responderet, Exarchus, saltèm vt per litteras ad Senatum Venetum datas, ei causam Imperii commendaret, petit. Id Pontifex non grauatè fecit. Mittuntur litteræ. Quibus lectis, visum est Senatui, Pontificem parùm verecunde à se petere, vt in alieni hominis gratiam tantum bellum sibi concitarent. Egit tamen rursus cum Pontifice Exarchus, & obtinuit, vt secundas ad Senatum litteras daret: Quumque sub idem tempus litteras etiam à *Leone* in eandem sententiam, & ad Senatum scriptas, accepisset, vtrasque ipse pertulit. Quibus vtrisque motus *Horleus*, postero die Exarchum in Senatum introduxit: vbi longa oratione multisque rationibus contendit, vt sibi jam profugo, vt *Gregorio* Pontifici, vt *Leoni*, vt Italiæ, vt Imperio denique Romano succursum esse vellent; & Rauennam vrbem fero, barbaro, immani hosti, à quo nunc capta tenebatur, è manibus eriperent; facilè incendium hoc à Rauenna Venetias transiturum esse subinde monens. Nec quicquam nunc in Italia, præter ipsam Romam capiendam restare, antequam vniuersas vires ad Venetiarum vrbem, vel delendam, vel subjugandam conuerterent. Surdis omnium, præterquam vnius *Horlei*, auribus omnia canebantur: non quod vera quæ audiebantur

dicebantur non esse existimarent; sed religione turbatæ erant mentes, propter fœdus non ita pridem cum Longobardo à *Paulo* duce suo initum; Impium & profanum bellum in profugi gratiam suscepturos, quod Deo mox Sanctisque omnibus iratis gesturi essent: pugnam scilicet inirent, violatorum fœderum & perjurii rei. Frangere & attollere vires in milite plerumque causam; quam nisi justam esse senserint, arma sæpe è manibus medio in conflictu, ni potiùs in primo congressu excidere. Quod vt sensit *Horleus*; enimverò eam rem ad se maxime pertinere dixit: Ideò se tam consentientibus omnium studiis Ducem electum, vt ciuibus suis violatorum fœderum & perjurii author fieret? Longè, inquit, hoc ab *Horlei* consiliis, votis, cogitatibus absit. Ego multum Pontificis litteris, plurimùm Imperatoris legationi, communi Italiæ, Ecclesiæ,& Imperii saluti omnia tribuo. Sed me vita priùs destituat, quam hæc cogitatio animum meum subeat, fidem, qua res Veneta hactenùs stetit, in vllius vnquam gratiam esse violandam. Quam eandem cum vobis mentem inesse video, perpetuis temporibus, vt infit, voueo. Verùm ad rem præsentem quod attinet; Quis, inquit, fidei, aut fœderis violati metus? aut quod nos vnquam cum Longobardo fœdus sanximus, quod non illi jamdudum per scelus ruperint? Fœdus non ita pridem cum *Luitprando* icimus: sed in quo disertè cautum sit, vt ita fœdus teneret, si Longobardi ab Imperii & Romanæ Ecclesiæ rebus vim abstinerent.

Itaque

Itaque vt Ecclesiæ res omittam, quas Longobardus variis præliis, & multarum vrbium deprædationibus fatigauit, Rauennā modo intuemini, vrbem Imperii, Exarchatus sedē, qua capta, nihil in Italia, quod Imperator suū esse dicat, super futurū est. Eam Barbarus contra fœdera nuper cepit, Exarchum ejecit, reliquæ Italiæ omni imminet; ipse Exarchus, non humanæ modo conditionis spectaculum, verumetiam vrbis ab hoste barbaro miserrimè direptæ veluti spectrum adest; vestram opem, vestram fidem implorat; & nos purum & pium, cum Longobardo bellum gesturi simus necnè dubitamus? nam ad reliqua quod spectat, nulla vnquam à jactis vrbis fundamentis vberior, vel gratiæ apud amicos, vel gloriæ ad exteros, vel potentiæ aduersus finitimos quærendæ occasio oblata fuit; quam si in præsenti omiserimus, frustra eam posteà, nec sine dedecore & ludibrio requiremus. Fœderis deinde instrumentum proferri, & verba recitari jussit. Magno omnium consensu audiebatur, & torpentes priùs religione animos excitari apparebat. Gratiæ deinde in Senatu Duci actæ, quod plus cæteris vidisset, quod errore Senatum, religione Rempub. exoluisset. Exarchum in Senatum reuocari, reuocatum bene sperare jubent. Inde capita, de re transigenda, conferunt. Placuit, vt Exarchus, in præsenti, tanquam negatis auxiliis, tristis è Senatu & vrbe excederet, tempus & modum rei gerendæ præstituunt. Tristis ad suos abit Exarchus, & ad exercitum, qui non longè

longè à Rauennæ mœnibus ſedebat, redit. Poſtridie ſpargitur ſubitus, per Venetiarum primò vrbem, mox per littora adjacentia, rumor, Saracenos cum ingenti claſſe aduentare. Properè igitur, ut in re trepida, deducuntur, armantur, complentur naues; jamque in altum exierant, quum ſubitò conuerſi, ad Rauennæ muros ſera noctе naues applicant. Edito ſigno, *Paulus* auerſam murorum partem cum exercitu aggreditur. Fit clamor, omnes ad vim hoſtium arcendam accurunt. Interim *Horleus* ſilente claſſe ad mœnia accedit, milites exponit; ii primum nuda ſubſidiis mœnia inueniunt, priuſque ſcalas mœnibus admouerant, & portam mari obuerſam perfregerant, quam Longobardi oppugnationi, quæ à terra inciderat, intenti, vllum à mari periculum inſtare ſentirent: tum partitis copiis vtrinque pugnari cœptum, & magna vtrinque cædes, vtpote in arcto congreſſis, & confertis edita. Sed *Horleus* cohortem militum ad eam portam, qua *Paulus* pugnam inſtruebat, refringendam miſerat; qua aperta, *Paulus* cum exercitu irrupit. Ibi Longobardi in medio cæſi; atroxque per tenebras graſſabatur cædes, Prima luce à cædibus temperatum, & *Ildeprandus*, militiæ Longobardicæ Præfectus, viuus in *Horlei* poteſtatem venit. *Horleus* vrbem ſua virtute receptam Exarcho tradidit: Nec plura moratus, *Ildeprandum* ſecum captiuum trahens, Venetias magna cum gloria priùs redit, quam quo tetenderat vulgo ciuium innotuerat. Hic primus dies Venetæ *Rauenna recepta.*

virtuti

virtuti per orbem terrarum lucem dedit, eratque illi vrbi verè alter natalis. Ex hoc enim tempore Venetiarum vrbs mundo se ostendere, & pro magna virium accessione,quacunq; se inclinauerat, haberi cœpit.

Cap.18. Verùm vt ad *Leonem* redeam, vndecimo Imperii anno, major eum belli moles ab infensis ciuibus vrgebat, quam quæ paulò antè à *Solymanno* Saraceno vel *Haumare* ingruerat. Erat in Imperio vir magnis opibus & autoritate *Agallianus*; is ex tota Græcia, insulisque adjacentibus, classem contraxerat. Conjurationis verò participes,classis Imperatoriæ Præfectos, *Stephanum* & *Cosmum* habuit. Causa rebellionis erat infœlix illa de imaginum adoratione, quæ ex Italia in Græciam jam transierat, controuersia. Quarta decima igitur Kalendas Maii totis Imperii viribus ante vrbis mœnia nauali prœlio confligitur. *Agallianus*, quum in eo esset vt caperetur, in mare se præcipitauit. *Cosmus* & *Stephanus*, viui in *Leonis* potestatem veniunt. Vtrique caput præciditur, & pax Imperio ad tempus redditur. Non omittendum hoc loco censui qnod paucis ante hoc bellum motum diebus in mare contigisse traditur. Duæ sunt juxta Atticã insululæ,quarũ altera *Thera*, altera *Therasia*, (quæ nunc *Santorini* est) dicitur. Medio inter has & Atticã spatio,ignis ex profundo maris erupit; idq; incendium per aliquot dies tenuit. Neq; verò ignis hic sua materia, qua aleretur, caruit. Sulphur erat, quod è terra expulsum, & tactu aquæ primum,

Nauale prælium.

mùm, mox aëris densatum,pastum flammæ à se genitæ præbebat. Quo demùm excocto,pumices, in quorum cauernulis sulphur, crudnm adhuc, vt in fauorum latebris mel, vel in spongiis aqua continetur, pondere jam vacui toto mari fluitabant. Id verò non magis mirum rectè intelligentibus videri debuit, quam quod in lacu Asphaltite singulis annis fit: Vbi bitumiuosa materia ex imo lacu in aquæ superficiem liquida surgit; sed contracto mox aëre concrescit, & duritiem, quam bituminis propriam esse videmus, contrahit. Idem in flumine Euphrate supra Babylonem sæpenumerò contingere, author est *Procopius*. Quid? quod *Herodotus*,fluuium nomine Inbitumen liquidum in Euphratem effundere testatur. Hoc tantùm interest, quod in istis bitumen è terra cum fumo expellitur; in hoc, sub terra priùs incensum & inflammatũ, per mare deinde non aliter quã per Ætnæ,vel Vesuuii spiracula,in maris summitatẽ protrudebatur.Quippe omne sulphur hoc in se à natura habet, vt si incenderis, aquæ resistat; nosque paulò superiùs ignem submarinum, & sub ipso mari vires suas exercentem, arte confectum fuisse docuimus. Nam quod de pumicibus toto mari post incendium fluitantibus dixi, nihil ea re (vt à nautis accepi) in mare ad Insulam *S. Michaelis*, ex Azoribus vnam, vsu frequentiùs euenire solet. Nec qui sic fluitantes vident, aliud eos esse putant, quam sulphuris subterranei reliquias, & veluti testas è terra in maris superficiem expulsas. Argumento fuerit,

rit, quod pumices hodiè & plurimi, & præstantissimi, in Insulis Æoliis, juxta Siciliam positis, (quas totas sulphureas esse nemo nescit) reperiantur. Denique bis terué hoc ipsum in Mari Mediterraneo per hæc tempora contigisse, testantur illorum temporum historiæ. Veruntamen hæc res vt spectantium oculos ipso visu terruit, ita futura præsagientium animos aliorum alitèr affecit. Hii numinis à *Leone* propter imaginum cultum ab eo impugnatum offensi, signum, illi in Pontifices propter cultum à se ad tabulas & lapides translatum irati, manifestum indicium esse interpretabantur. Sed vt hoc in obscuro erat; ita illud nihil in se ambigui habuit, quod supererat *Leoni* vitæ, totum infœlici hac aduersus Pontifices Romanos concertatione euanuisse.

Cap.19. Interim *Gregorius* secundus, decimo sexto Pontificatus sui anno, qui fuit *Leonis* Imperatoris decimus quintus, æræ verò Christianæ septingentesimus tricesimus primus, moritur, & *Gregorius* tertius in ejus locum sufficitur. Is, quum habito Italorum Antistitum conuentu obtinuisset; vt *Sanctorum imagines*, (verba *Blondi* paritèr & *Sabellici* sunt) *majore quam vnquam veneratione in templis colerentur*, ipsum *Leonem* contra tendentem piorum communione priuauit, tributum fisco per Italiam inferri vetuit, vrbis Præfectum vrbe ejecit: nec vllus Imperatori, propter tot bella tanta virtute aduersus Saracenos Christi hostes gesta, reuerentia aut honos habitus: sed eo expulso *Gal-*

lum

lum in partes vocabat. Neuè Pontifex Romanus inutilis *Gallo* cliens censeretur, *Zacharias Gregorii* successor Francorum regnum à justo Domino in *Martelli* filium *Pipinum*, cognomine *Breuem*, transtulit. Mox etiam *Leo* tertius *Carolum Pipini* filium cognomento *Magnum* occidentalis Imperii insignibus ornauit; quo facto Saracenis primò, mox etiam Turcis, via in Christianos per Orientem constitutos impunè grassandi data est. Confestim enim *Aaron* Saracenorum Armirathes cum trecentis hominum millibus ex Ægypto in Asiam, quâ terra, quà mari irrupit, vt vrbes & prouincias, quæ Saracenicæ tyrannidis, vel odio, vel metu, Imperio Romano hactenùs adhæserant, auelleret; nec *Nicephorus* Imperator, accisis jam Imperii viribus contra tendere audebat, sed pacem annuo tributo constituto emit: pudendam planè, sed necessariam, nec tam ipsi, quã *Carolo Pipini* filio, & Pontifici Romano oppobrio dandam: Interim res in mari longo annorum curriculo, præsertim in Occidente siluerunt: cujus rei ratio hæc erat. Hispania anno Domini 712 maxima sui parte edomita, qui in Asturas & Cantabros confugerant, *Pelagiũ* Ducẽ sequuti, latrociniis primùm, mox justo bello, arma, ex montiũ anfractibus, & inaccessis rupibus, saxetisq; & syluis (Saracenis loca plana & culta tenentibus) mouebant. Quumq; aliquot victorias de Saracenis ductu *Pelagii* reportâssent, eũ communi omniũ consensu Regẽ Hispani, non Gothorũ sed Hispanorũ creant. Ad hunc *Pelagium* Hispanorũ ad hunc

hunc diem Reges genus suum referunt. Mortuo verò *Pelagio*, eundem aduersus Saracenos belli gerendi cursum tenuit filius ejus *Fauila*. Cui sine prole defuncto successit *Alphonsus*: qui propter eximiam religionis Christianæ curam *Catholici* cognomen meruit. Qui titulus *Recaredo* Gothorum Regi propter repudiatam *Arrii* sectam in Concilio Toletano olim tributus fuerat. Et patrum nostrorum ferè memoria, à *Julio* secundo *Ferdinando* Arragoniæ Regi, propter hos ipsos Saracenos, ductu *Gonsalua*, Hispania ejectos pro insigne honoris traditus, ad posteros ejus veluti gentilis & hæreditarius descendit. Sed hæc omnia bella inter Christianos & Saracenos siue in Hispania, siue in ipsa Gallia gesta terrestria erant: nec minores aduersus Germanos, Burgundiones, Aquitanos & Longobardos, hoc eodem sæculo res à *Carolo Martello*, & ejus filio *Pipino* gerebantur, sed quæ ad mare pertinerent nullæ. Deniq; magnũ illud & memorabile bellũ, quod à *Carolo Magno* aduersus Saracenos in Hispania gestum erat, quodque ab *Ariosto*, Poeta Italo, eodem plane modo quo Trojanũ ab *Homero*, nec minore ingenio decantatur, nihil in se quod ad mare, ad naues, ad classes vllo modo spectare videatur, habet. *Sabellicus* modò *Carolum Magnum* classem ad Bononiam, qua in Angliã aduersus *Offam* Merciorum tum in Anglia Regẽ trajiceret, parâsse refert. Nostri etiam Annales simultates inter duos Reges ortas, & interdictum hinc inde Mercatoribus commercium non negant.
Sed

Sed *Offa* pensatis rebus, & cum quo hoste, omnium scilicet Europæ gentium domitore, rem habiturus esset, animo quum reputâsset, missis Legatis iratum Galli animum placauit. Corpus verò Saracenicum hoc ipso tempore, præterquam quod à *Leone Isauro* grauitèr afflictū, ciuili insuper bello diuulsum, & in membra distractum fuerat, quorum quodlibet per se sumptum magni Imperii instar habuit. Tota vni Asia, alteri Ægyptus & Æthiopia, tertio Africa, eaque mox in quatuor ingentia regna, Fessæ, Moroccæ, Tunetis, & Tremisen distributa, quarto Hispania cum Insulis adjacentibus, cesserat: sed nihil in mare ab alteris in alteros per hos annos motum legitur. Nam ad Græcos Imperatores quod attinet, ægrè illi se aduersus finitimos Bulgaros hoc tempore tuebantur: nec Saracenos in Asia, quamuis mutuis inter se cladibus attritos, mouere, consilii erat. Enimuerò majoribus illi bellis, tam domi, quam in Italiâ, propter imagines impugnatas laborabant.

Enimuerò *Leo*, inconsultiùs multò quam rerū suarum, & temporū illorū ratio ferebat, signa & imagines longo vsu receptas, tota vrbe Constantinopoli conuelli jussit: populus facto concitus in regiam irrupit, & Imperatoris familiares, & ministros obuios obtruncat. Eam injuriam *Leo* sacræ scholæ incendio, & professorum in ea docentium nece vindicauit. Inde Græci, tam qui insulas, quam qui continentem incolebant, classem aduersus Imperatorem contrahunt; & cum aliis belli instrumentis armant, tum igne Cap. 20.

Q Græco

Græco affatim instruunt. Dum confertim nauigant, ignis aduersus Imperatorem paratus in ipsos vertit, temeréque succensus, vniuersam classem incendio absumpsit. Major tamen rerum in Italia superabat moles: *Gregorius* ejus nominis tertius, Pontifex Romanus, vt Christianæ religionis hostem anathemate percussit, & populos à Sacramenti religione soluit: Inde Rauennæ, Romæ, Capuæ, Præfectorũ *Leonis* sequutæ cædes. Quum verò de nouo Imperatore in Italia creando consilia ciues agitarent, *Gregorius* (cujus mens tota aliô spectabat) ne id fieret, intercessit; anno verò sequenti, qui erat Christi septingentesimus vicesimus septimus, omisso noui Imperatoris creandi consilio, vniuersus populus Romanus solenni Sacramento, *se Pontificis vitam, statumque in perpetuum defensuros, atque ejus, in omnibus rebus, autoritati obtemperaturos jurauit*; quo facto, Roma, Romanusque Ducatus, à Græcis, ad Romanos Pontifices translata sunt. Id *Gregorio* curæ priùs, nunc cordi erat: id consilium gratum ratumque habuit; quam rerum inclinationem sequutæ sunt omnes per Tusciam & Latium, & magnam Campaniæ partem cum ipsa Capua ciuitates. Hoc autem *Caroli Sigonii* in sua de regno Italiæ historia fidem sequutus retuli; quæ si vera sint, potentiæ profectò Pontificiæ natalis, non ad *Constantini*, non ad *Caroli Magni* tempora & donationes, sed ad hunc annum, & hunc Pontificem, cujus potestas, hoc primum jurejurando munita, sacrosancta esse cœpit, referri debet. Hac verò opera Romanæ sedi nauata

Romani Pontificis autoritas.

Sed *Offa* pensatis rebus, & cum quo hoste, omnium scilicet Europæ gentium domitore, rem habiturus esset, animo quum reputâsset, missis Legatis iratum Galli animum placauit. Corpus verò Saracenicum hoc ipso tempore, prætérquam quòd a *Leone Isauro* grauiter afflictum, ciuili insuper bello diuulsum, & in membra distractum fuerat: quorum quod libet per se sumptum, magni tamen Imperii instar habuit. Tota uni Asia, alteri Ægyptus & Æthiopia, tertio Africa, eaque mox in quatuor ingentia regna, Fessæ, Moroccæ, Tunetis, & Tremisen distributa, quarto Hispania cum Insulis adjacentibus, cesserat: sed nihil in mare ab alteris in alteros per hos annos motum legitur. Nam ad Græcos Imperatores quod attinet, ægrè illi se aduersus finitimos Bulgaros hoc tempore tuebantur.: nec Saracenos in Asia, quamuis mutuis inter se cladibus attritos, mouere, consilii erat, quum præsentioribus ipsi bellis tam domi quàm in Italia, propter imagines impugnatas laborarent.

Enimuerò *Leo*, inconsultiùs multò quàm rerũ suarum, & temporum illorũ ratio ferebat, signa & imagines lõgo vsu receptas, tota vrbe Cõstantinopoli conuelli jussit. Populus facto concitus in regiã irrupit, & Impeãatoris familiares & ministros obuios obtruncat. Eam verò injuriam *Leo Sacræ Scholæ* incendio, & professorum in ea docentium nece vindicauit. Inde Græci, tam qui Insulas, quã qui continentẽ incolebant, classẽ aduersus Imperatorẽ contrahunt; eamq; cum aliisq belli instrumentis armant, tum igne Cap. 20.

Græco affatim instruunt. Dum confertim nauigant, ignis aduersus Imperatorem paratus in ipsos vertit, temeréque succensus, vniversam classem incendio absumpsit. Major tamen rerum in Italia superabat moles: *Gregorius* ejus nominis tertius, Pontifex Romanus, vt Christianæ religionis hostem anathemate percussit, & populos à Sacramenti religione soluit: Inde Rauennæ, Romæ, Capuæ, Præfectorum *Leonis* sequutæ cædes. Quum verò de nouo Imperatore in Italia creando consilia ciues agitarent, *Gregorius* (cujus mens tota aliô spectabat) ne id fieret, intercessit, anno verò sequenti, qui erat Christi septingentesimus vicesimus septimus, omisso noui Imperatoris creandi consilio, vniuersus populus Romanus solenni Sacramento, *se Pontificis vitam statumq; in perpetuum defensuros, atq; ejus, in omnibus rebus, autoritati obtemperaturos juravit*; quo facto, Roma Romanusque Ducatus, à Græcis ad Romanos Pontifices translatus est. Id *Gregorio* curæ priùs, nunc cordi erat: id consilium gratum ratumque habuit. Quam rerum inclinationem sequutæ sunt omnes per Tusciam & Latium, & magnam Campaniæ partem, cum ipsa Capua ciuitates. Hoc autem *Caroli Sigonii* in sua de regno Italiæ Historia fidem sequutus retuli. Quæ si vera sint, potentiæ profectò Pontificiæ natalis, non ad *Constantini*, non ad *Caroli Magni* tempora & donationes, sed ad hunc annum & hunc Pontificem, cujus potestas, hoc primũ jurejurando munita, sacrosancta esse cœpit, referri debet. Hac verò opera Romanæ sedis nauata

Romani Pontificis autoritas.

uata, moritur *Gregorius*, eique sufficitur *Gregorius* ejus nominis quartus, qui prædecessoris sui vestigia premens, totam sibi Italiam conciliare, & ipsos Longobardos officiis sibi obstringere nitebatur: Id videns *Leo*, copiis Italicis non ampliùs fidendum ratus, decimo sexto Imperii sui anno, classem cum exercitu in Italiam misit; quæ quum prospera nauigatione ad Mare Adriaticum peruenisset, ibi graui tempestate oborta, disjecta passim, & sæuo naufragio lacerata periit. *Classis Græca fluctibus oppressa.*

Fuit huic *Leoni* filius nomine *Constantinus*, ejus nominis sextus. Is anno Domini septingentesimo quadragesimo primo patri in Imperio successit. Vir strenuus & Imperio vtilis. Hunc, quod in Baptisterio olim, dum lauaretur exquisita naturæ (vt fama erat) reddidisset, *Copronymum*, hoc est, *Stercoreum* abominando cognomine appellabant; malumque & impium, & iconoclasten scriptores inconolatrici subindè nuncupant; Veruntamen multas hic magnasque res aduersus Bulgaros gessit, clarasque de hostibus victorias reportauit; plures reportaturus, si suis & Imperii viribus aduersus communes nominis Christiani hostes vti licuisset. Jam primùm Imperium ingressus cum classe validissima, Saracenici regni caput, Ægyptum bello petere & debellare instituit. Sed nondum terræ illius littora attigerat, quum per nuntium certior fit, *Arthaustum*, Iconoplastarum perfidia, ipsam vrbem Constantinopolitanam cum tyrannide inuasisse: Itaque omissa Ægypto Constantinopolim redit, vrbem obsidione Cap.21. *Constantinus Copronymus.*

& operibus capit; capto *Arthaustus* viuus in potestatem venit; Imperator lumina ademit; spiritum in tenebris ducendum reliquit. Bis deinde classem aduersus Bulgaros adornauit, bis aduersis tempestatibus naufragium in Euxino fecit. *Sabellicus* vnius tantùm naufragii meminit; sed in quo, bina ferè nauium millia periisse refert. Triginta quatuor hic annos imperauit; filiumque reliquit nomine *Leonem*, ejus nominis quartũ. Hic viuo adhuc patre, *Irenem*, Scythicæ gentis mulierem, vxorem duxit, & ex ea *Constantinum* filium, Imperatorem ejus nominis septimum, suscepit. Quem, ipsa quæ in lucẽ edidit, inaudito scelere, luminibus postea priuauit, Imperioque, vt sola rerum potiretur, dejecit. Incidit autem hoc *Irenis* in filium suũ facinus, in annum Domini septingentesimum nonagesimum septimum. Trennio verò post, hoc est, anno reparatæ Salutis octingentesimo, *Carolus*, genere Francus, cognomento *Magnus*, Imperator Occidentis à *Leone* tertio, Pontifice Romano, Romæ creatus & consecratus est.

Cap. 22. *Danorum in Angliam aduentus.*

Anno mihi non hac vna re memorabili; nam & hoc eodem anno Dani, qui Cimbri olim erant, primùm in hanc nostram Angliam appulerunt. Omni quidem ætate gentes illæ Boreales maris vsu multùm valuerunt. Indicio fuerit, quod quum *Drusus Germanici* pater, littus Germanicum classe olim armata legeret, in Visurgi fluminis ostio classem hostilẽ reperit, cum qua concurreret. *Tacitus* etiã in libro, quem de moribus Germaniæ inscripsit, Suionas, hoc est, Suedos, gentem in ipso (vt ait) Oceano positam classibus

claſſibus valuiſſe,diuerſamque à cæteris, & ſibi propriam nauium formam habuiſſe memorat; Noſque ſuperius diximus Saxonas,ejuſdem tractus populos, circa annum Domini quadringenteſimum & quinquageſimum, terræ Britannicæ dulcedine allectos, huc appuliſſe. Sed nulla iſtarum gentium cum Danis comparanda fuit: Hii igitur, bis eodem anno, diuerſis partibus,terram in Anglia ceperunt: alii ad Portlandiam, alii ad Humbri fluminis oſtium; vtrobique prædas agunt; ſed quum latrocinii in modum, non belli more agerent, facilè ad naues ſunt compulſi; nec indè quicquam præter loci notitiam pro tempore retulerunt. Anno verò ſequenti Lindisferniam intrarunt, vbi Saxonas, qui tum rerum in Anglia potiebantur, graui prælio afflixerunt; peracta verò cæde ad mare reuerſi Occidentale Inſulæ latus, Hiberniæ obuerſum inuaſerunt. Vbi cum Britannis Indigenis conjuncti, aduerſus *Egbertum* Saxonem, primum Angliæ Monarcham, magno, ſed luctuoſo, Britannis ſimul & Danis, prælio depugnarunt. Veruntamen anno ſequenti auctis claſſibus Thameſim fluuium, & *Sceppiam* in eo inſulam occuparunt. Indè Londino vrbi,Cantiique prouinciæ graues incubuerunt. Sed indè tamen,*Egberti* viribus ejecti,breui abierunt. Fruſtrà ego omnes Danorum in hanc inſulam noſtram appulſus, & impetus commemorauerim; erant enim,vt non magni, ſinguli, ita omnes numero infiniti, nec vllus regni porticulus erat, in quem illi nauibus nunc pluribus, nunc paucioribus non appellerent. Sed ſub annum

Dani in Angliam veniunt.

Domini octingentesimum tricesimum octauũ, regnante tum *Ethelwolpho Egberti* nepote, rursus Thamesim cum trecentarum quinquaginta nauium classe subierunt; incensisque omnibus quas adibant vrbibus, in ipsa insulæ viscera penetrabant, omniaque ferum in modum ferro & igne depopulabant. Vno tamen prælio fracti, ad mare classemque suam veluti ad natale solum se receperunt; auctioribus mox copiis reuersuri. *Etheldredo* enim, *Etheolfi* filio natu minimo regnante, sub annũ Salutis octingentesimum sexagesimum sextum, cum classe ingenti ad Orientale insulæ latus, Ducibus *Hungaro* & *Hubba*, appulerunt: nec minoribus copiis, alia ejusdem gentis classis Occidentalem insulæ partem sub *Seerego* & *Haldeno* Regulis occuparunt. Hii junctis copiis *Etheldredo* bellum, de totius insulæ gleba decertaturi, intulerunt; cruentaque prælia diuerso euentu depugnata, quorum altero Danorum Regulus *Haldenus*, altero *Etheldredus* Rex anno Domini octingentesimo septuagesimo secundo occubuerunt.

Cap. 23. Verum vt ad *Carolum* Occidentis, vt tum vocari cœpit, Imperatorem redeam; is Imperium adeptus, & extincto Longobardorum in Italia regno, confestim in Germaniam abit, filiumque *Pipinum* Italiæ Regem dedit. Is Venetis bellum intulit. Belli causa hæc erat:

Belli inter Venetos & Gallos causa.

Diuiso inter *Carolum* & *Nicephorum*, qui dejectæ *Ireni* in Oriente successerant, Imperio, Sicilia aliæque insulæ Italiæ conterminæ, cum toto illo Italiæ angulo, qui Græciam spectat, Imperio Constantinopolitano cessit. Solis Vene-

tis

tis cautum est, *ut neutri Imperio accenserentur*, sed liberum illis cum vtroque commercium esset. Verùm quum vrbs ipsa mercaturis faciendis staret, breui temporis curriculo perspectum est, ciues ipsos promptioribus in Græcos, quam in Gallos animis propendere. Qua re animaduersa, non deerant qui calumniam hanc ad *Carolum* & *Pipinum* filium deferrent. Sed crimen hoc apud patrem, consilio & annis maturum, missi Legati facilè diluerunt. *Pipinus* & natura & ætate, & regia insuper dignitate ferox, nihil eorum, quæ vel ad defensionem, vel ad excusationem afferebantur, admittere; nec Venetos posthac pro *neutralibus*, seu communibus amicis, sed, ni imperata facerent, pro hostibus habendos esse dicere. Classem indè apparat; idem & Veneti magnis animis faciunt, & è vestigio Legatos ad *Nicephorum* auxilia petitũ mittunt. Is beneficii à Venetis olim ad Rauennam accepti memor classem instructissimã subsidio mittit. Sedes Ducalis eo tempore Metamanci erat. Quam quum *Valentinus* Dux aduersus tam potentem hostem parùm in se firmitatis & præsidii habere cerneret, sedem ipsam indè ad *Rialtum* transtulit. Quod vt ad summam rerum, summo consilio factum erat, ita partibus exitium in præsenti attulit: statim enim, quotquot in Rialtum veluti in arcem & Capitolium cum Duce confugere non possent, desperata salute *Gallo* se dedunt. *Pipinus* quam facilè cæteras omnes insulas occupauit, tã difficilẽ Rialti obsidionẽ fore videns, multa variaq; consilia animo agitabat; ante omnia commeatu

excludere parabat. Sed tot flumina in stagnum illud, vbi sita est vrbs, irrumpentia, victum aliaque bello necessaria ex omni circumjecto littore abundè suppeditabant. Nec classem *Pipinus* partiri, & ad singulorum fluuiorum ostia per stationes distribuere audebat, ne Veneti, sic diuisas carperent, & vniuersæ classi exitium afferrent. Placuit igitur per Legatos de pace agere. Cujus mentionem Veneti non libentibus modò, verumetiam auidis animis arripuerunt; vt si nil aliud, tempus saltem, quo classis Nicephoriana appelleret, lucrarentur. Sed quum missi à Venetis Legati ad *Pipinum*, de pace acturi, accessissent, ille eos, *ad pacemnè petendam, an ad vrbem dendam venissent*, ferox interrogabat: at illi, nos verò ad pacem, inquiunt, ô Rex, idque æquis conditionibus faciendam venimus. Qua fiducia & libertate offensus juuenis, *Bellum igitur parate*, inquit, *fortunam, quam fors dederit, habituri.* Feruntur & abeuntes à Galliis irrisi, &, quod in mari degerent, *Piscatores* appellari. Legati quum reuersi non pacem se, sed bellum à *Pipino* afferre pronuntiassent, accipere se omnes respondebant, statimque per vicos ad arma discurrunt, veluti illa ipsa hora cum hoste congressuri. Sunt qui tradunt, *Pipinum* ab Heraclia ad Rialtum pontem, trium millium spatio, lintribus doliisque confertis struxisse; pontem verò ipsum, quà vi ventorum, quà hostium impulsu, diffractum Gallo stragem dedisse aiunt. Nec à veri similitudine abhorret, *Gallum* copiis & omni apparatu bellico abundantem ejusmodi quid aduersus

vrbem, in ſtagno lato magis quam alto poſitam, tentâſſe. A quo tamen incœpto maturè deſtitit, & ad pugnam naualem cum hoſte conferendam ſe vertit; idque Veneti lætis oculis viderunt, vtpote qui ſummam & ipſi in vſu nauali ſpem & fiduciam poſitam haberent. Itaque omnes, qui per ætatem arma ferre poſſent, Ducis Imperio conuenire juſſi: deducuntur indè naues, totique claſſi præficitur *Victor* ex Heraclia vrbe oriundus; vir animi ferocia Gallo quam Italo propior, ſed vſu maris & ſcientia nauali præcipuus. Is pridiè quam confligendum eſſet vniuerſum exercitum naualem, de Ducis licentia, in Rialtum conuocauit, orationemque ad eos habuit; qua, quum cauſæ primùm ſuæ juſtitiam, hoſtium injuriam, ſuperbiam, perfidiam, & inſolentiam multis verbis ob oculos propoſuiſſet, eo tandē deſcendit, vt ex comparatione virium fiduciam ſuis faceret. Cum eo nimirum, inquit, hoſte res in mare erit, qui mare vix vnquam antè vidit. Noſtri certè ſtagni vada, canales, flexus, circuitus, & Mæandros notos non habent. Nam quod nos homines ſuperbiſſimi per ludibrium & contemptum *Piſcatores* vocant, faxo, vos modo adnitimini, vt nos noui generis piſcatores eſſe ſentiant. Harpagonas pro hamis injiciam, hiiſque vadis veluti retibus incluſos capiam, & vel viuos vinctoſque ad terram traham, vel mortuos piſcibus, & monſtris marinis deuorandos tradam. Ite, corpora curate, animos ad imperia, quod in hiis anguſtiis neceſſum eſt, ſubita accipienda intentos, & ad omnia pericula, non in

Pugna naualis inter Venetos & Gallos.

vxorum

vxorum & liberorum vestrorum magis, quam in ipsius patriæ conspectu subeunda, paratos habetote. Quæ omnia, tam excelso elatoque ex fiducia, siue vera illa, siue simulata, virium animo loquutus dicitur, vt ex toto exercitu nemo esset, qui non certam victoriæ spem animo præciperet: *Duceret,* jubent; *Se sequuturos; & nomen Venetum, vel vita, vel morte, si non inuictum, at ad posteros memorabile & clarum facturos vouent:* Postero die *Pipinus* Comaclo egressus classem explicuit. Idem *Victor* summa cura facit, leuioraque nauigia veluti velites in fronte locat. Hiis imperat, vt hostem lacessendo, & subindè refugiendo, & metum simulando in breuia pertrahant: *Pipinus* contempta nauium paruitate, & verè piscatores Venetos appellari, qui cymbis ad pugnam conserendam prodirent, jactans, gressum infert. Veneti, vt imperatum erat, vbi prima tela emisissent, veluti impares, & fugam simulantes, retrocedunt. Tum Galli sublato clamore fugientes insequi, & locorum ignari, in breuia ferri. *Victor* vbi totam Gallorum classem vadis penitùs implicari vidit, & recedente jam æstu, alias hærere, subsidere alias, aquarum penuria omnes laborare sensit, suis signum dat. Illi seruatis ordinibus, vt locorum gnari, & leuioribus vsi nauigiis, hostem circumsistunt, fundisque & telis, & scorpionibus incessunt, missiliumque multitudine vniuersos obruunt. Tum harpagonibus injectis ollas picis liquidi & calcis desuper infundunt; quo factum est, vt Galli in tabulatis suis stantes, gressum præ lubrico

Pugna naualis.

brico

brico figere non poſsent. Itaq; à pugna in rabiē vertuntur Galli,& omnia mala piſcatoribus precantur. Infandū! hîc naues flammas correptas, ibi in latus reclinatas, illas aquis hauſtas, has ad Venetas religatas, & ad Rialtum abſtractas, & diffractas cerneres; ingens vis hominum vel ferro, vel flamma, vel aquis periit; vixque ipſe *Pipinus*, ex naui grandiore in ſcapham deſiliens, periculo ereptus Comaclum refugit. Hæc pugna nomen Venetum ad omnes gentes celebre effecit, ferocemque *Pipini* animum, ad pacem æquis conditionibus ſanciendam mouit. Superuenit pugnæ claſſis à *Nicephoro* in ſubſidiū Duce *Ceſpherano* miſſa. Veneti quum *Ceſpheranum* Sinum Adriaticum ingreſſum eſſe intellexiſſent, expeditiſsimam ſuæ claſsis partem in occurſum mittunt, veriti nè altera *Pipini* claſsis, quæ in finibus Illyrici ſtationem habuit, vim ſociæ claſsi inferret; Galli verò, quum & infœlicis ad Venetias pugnæ famam,& Venetorum inſuper claſſem *Ceſpherano* ſuppetias laturam curſum intendere accepiſſent, veriti nè in medio deprenſi opprimerentur, maturè in altum ſe proripuerunt. Veneti quum *Ceſpherano* congreſsi, gratias & Imperatori, & ipſi Duci, quod ſua ſalus vtrique curæ fuiſſet agunt. Intus tamen & in ſinu lætabantur, quod poſt pugnam tranſactam, & victoriam à ſe partam adueniſſent; ſatis perſuaſi, ſi Græci in tantillam laboris partem veniſſent, victoriæ laudem, quæ jam tota ſua erat, cum illis communicatā, non integrā ad ſe peruenturam fuiſſe *Pipinus* claſsis alterius ſubmerſæ,alterius

Venetorum aduerſus Gallos in mari victoria.

rius

rius fugatæ ſenſu percitus, vrbes à ſe priùs captas, ſed hactenùs ſeruatas, diruit, Albiolam, Paleſtrinum, Foſſam Clodiam, Brundulum, Metamancum, Forſitan & Heraclia, &, quam Ieſulam nunc vocant, Equilium, non ſuo olim, ſed communi hoc Venetarum vrbiũ incendio, deflagrarunt; idque dubio ſepoſito verum eſt, ſi, quod plerique ſcriptores volunt, ſemel tantùm *Pipinus* Venetis bellum intulit. Incidit autem hoc prælium, & ex eo pax, in annum conditæ Venetiarum vrbis trecenteſimum quinquageſimũ, anno verò Salutis noſtræ octingenteſimum circitèr & quintum. *Nicephoro* enim adhuc ſuperſtite, quod omnes fatentur, pugnatum eſt; *Carolus* autem ſub finem anni octingenteſimi Imperator declaratur: anno verò ſequente, dejecta *Irene*; *Nicephorus* Orientis Imperium accepit, in quo vltra quadriennium non durauit, ſed in prælio contra Bulgaros commiſſo cecidit. Ex quo fit, vt infra annum quintum ſupra octingenteſimum, pugnam hanc commiſſam eſſe neceſſe ſit. Certum enim annum, nedum diem, huic pugnæ adjectum non

Venetiarũ vrbs. inuenio. Veneti tantis ſucceſsibus elati ſedem Ducalem in Rialto inſula publico decreto ſtatuunt, palatiumque Duci, Regum ædificiis vel materia, vel opere par ſtruendum curant. Sexaginta verò Inſulæ, quæ Rialtum vt ancillæ dominam circumſtant, tum primùm pontibus, vt nunc viſuntur, jungi cœptæ. Hæ ſimul ſumptæ ampliſſimam vrbem, quam propriè Venetias vocant, faciunt.

Cap. 24. Sub hoc ipſum tempus præliis naualibus toto orbe

orbe pugnatũ eſt. *Gothofredus*, Danorũ Rex, cũ ingenti claſſe in Friſiã venit. Aduerſus quem mouit *Carolus Magnus*; ſed priuſquã in conſpe-ctũ venit, *Gothofredũ* à ſuis interemptũ, & Danos, relicta Friſia, ad ſuos rediiſſe allatũ eſt. Saraceni verò, arrepta ex diuiſione Imperii occaſione, omnes Chriſtianorum terras variis incurſibus infeſtarunt. Nihil ego hoc loco de *Aarone*; qui cum tercentum millibus hominũ in Aſiam irrupit, & ipſum *Nicephorum* ad iniquiſſimas, quod antè diximus, pacis conditiones egit referã. Pudeat modo *Blondum*, alioſq; Hiſtoricos Latinos omnes, afflicti hoc tempore orbis Chriſtiani cauſam in *Nicephorum* rejicere; niſi fortè Fimbrianam ei litem mouere libet, *quod totum telum corpore non recepiſſet*, nec Dalmatią, Calabriaque, & Sicilia, poſt reliquam Italiam, vltrò priuari ſe ſuſtinuerit. Miſit itaque *Nicephorus* claſſem; quæ, *mare inferum* ingreſſa, Populonium, vrbem in eo littore poſitam, vi cepit; nec vltrà injurias ſuas perſequi, propter perpetuos Saracenorum in omnes Archipelagi inſulas incurſus, licuit. *Pipinus* verò, omiſſis Venetis, Mauros, hoc eſt, Saracenos ex Africa venientes, miſſa claſſe, è Corſica, quam tenebant, depulit. *Ademarum* Genuæ Comitem ad id bellum miſſum aiunt, qui ferocitèr; magis quàm prudentèr & cautè in hoſtem pugnans cecidit. Nec tamen, vt fere fit, ad Ducis caſum, perculſa magis quàm irritata eſt multitudo omnis. Itaque non priùs incœpto deſtiterunt, quàm Saracenos ex inſula penitùs dejeciſſent: paulò pòſt, & alia Saracenorum ex Hiſpania

Hiſpania claſſis Corſicam & Sardiniam eodem tempore aggreſſa vtramque vi cepit: contra hos miſſus à *Carolo Pipini* patre *Buccaredus* Comes, prælio nauali cum hoſte circa Sardiniã fœlici euentu conflixit: in hac pugna quinque Saracenorum millia amiſſa; iterùm ad Corſicam pugnatum, & Saracenos magna parte claſſe exutos ferunt; veruntamen quum omnem à Marſylia ferè per Hiſpaniæ, Africæ, Ægypti, Syriæ & Aſiæ circuitum & Helleſpontum vſque, oram Imperio tenerent, nec mare ipſum, nec vrbes ad mare poſitas, à latrociniis momento temporis quieſcere paſſi ſunt, noſque in ſequentibus quæ memoria digna videbuntur breuitèr tradituri ſumus. *Nicephoro* verò Imperatori in prælio aduerſus Bulgaros cæſo, dejecto ejus filio *Staurasio*, ſucceſſit *Michael Curopalatus*; is fœdus cum *Carolo* à *Nicephoro* de finibus Imperii percuſſum renouauit. Sed in eo Venetis expreſsè cautum eſt, *vt in Imperii Orientalis partibus cenſerentur*, quo factum eſt vt nunquam deindè Occidentalis Imperii jura Veneti recognoſcerent. *Curopalato* defuncto ſucceſſor datus eſt *Leo Armenius*; quo ſublato Imperiũ inuaſit *Michael* cognomento *Balbus*, anno à *Caroli* inauguratione decimo ſecundo, quo tempore Saraceni, qui Africam tenebant, in aduerſam Siciliã, vt olim Pœni ſemper facere conſueuerant, trajecerunt. Et primùm littoralia omnia vaſtant, prædaſque agunt, villiſque & agris flammas inferunt; mox ipſum *Panormum* occupant. Quam ſedem belli quum conſtituiſſent, indè omnem Siciliam diris populationibus

tionibus infeſtam reddunt. Siculi tanto miſeriarum cumulo oppreſſi, gentes omnes Chriſtianas legationibus ad opem ferendum fatigant:

Erat eo tempore quidā nomine *Bonifacius*, Corſicæ Comes, à *Carolo Magno*, poſt Saracenos vltimò indè expulſos, conſtitutus. Is, Siculorum miſertus, quū, quam petebant, opem ferre non poſſet, aliud animo agitare cœpit, &, repetito vetere illo *Agathoclis* tyranni Siculi exemplo, cum *Bertario* fratre, aliiſque magni nominis Ducibus claſſem contrahit, & in ipſam Africam tranſmittit; fore ratus, vt populationibus & incendiis fatigati demùm Mauri, copias ſuas è Sicilia ad ſua tuendū reuocarent. In Africam quum veniſſet, expoſitis militibus, Vticæ primùm, deindè & Carthaginis juxta ſtantis muros inuaſit, vrbeſque incendit. Concurſu igitur ex omni Africa ad hoc incendium reſtinguendum facto, *Bonifacius* magno animo, nec minore ſucceſſu cum hoſte terreſtri prælio congreſſus, eos impetu ferociſſimo vicit, fugauitque: quumque Saraceni bellum à terra in mare tranſtuliſsent, & quater totis viribus inter Vticam & Carthaginem conflixiſsent, *Bonifacius* ex ſingulis præliis egregiam victoriam retulit; tantam verò ſtragem terra marique dedit, vt Saracenorum Armirathes copias ex Sicilia, ad Carthaginis & Africæ tutelam, properè reuocaret. Ita tota Sicilia deceſsum, & Panormus vrbs Siculis reſtauranda traditur. *Bonifacius* verò, quum, quod quærebat, Siciliam Saracenis vacuam, priſtinis Dominis reſtitutam eſse comperiſset, ſucceſsu lætus, exerci-

Cap. 25. *Bonifacius.*

tum

tum cum præda nauibus impositum in Corsicam reduxit, ingentemque indè laudem apud omnes gentes parauit; verè vt eum nomini suo respondisse, & ex rectè factis *Banifacii* nomen indeptum fuisse dicerent. Nec diu Saraceni in Africa quieuere; Anno enim sequente *Sabbam* Ducem cum numerosissima rursum classe ad Siciliam repetendam mittunt. Quare percepta, *Michael*, cognomento *Balbus*, classem sub *Theodoro* Præfecto (alii *Theodosium* vocant) ad Saracenorum conatibus obsistendum misit. *Theodorus* quum Saracenos numero longè præstare cerneret, viribus suis diffisus Venetias se confert: Dux illo tempore *Trudonicus* erat. Hunc rogat, obsecrat, & obtestatur, vt pro vetere inter Dominũ suũ,& vrbẽ illam amicitia, se classe aduersus Saracenos adjutum velit. Veneti sexaginta triremes, sine mora è naualibus eductas, armis, milite, commeatu, affatim instructas præbent. Quibus fretus *Theodorus*, quum jam eum viriũ suarũ non pœniteret, Siciliam petit; ex itinere in sinũ Tarentinum quâ quâ de causis diuertit. Quo cognito *Sabbas* Crotoniatum littus legit. Quumque in vicino classes starent, eos ad certamen, neutra partium id quærente, casus, qui consiliis sæpè plus potest, traxit. In quo Christianorum classis grauitèr afflicta est: Venetorum ad vnam omnes fortissimè præliantes vel mersæ, vel captæ sunt. *Theodorus* tota classe, quam Constantinopoli aduexerat, amissa, vix fuga salutem quæsiuit. *Sabbas* hac victoria elatus, quum nullum ampliùs in mare hostem, quem timeret, superesse

Bonifacius

Sabbas Saracenorum Dux.

Trudonicus Venetiarũ Dux.

Venetorum clades.

ſupereſſe conſideret, Dalmatiam oram in oppoſito littore ſitam appulit. Auſtenſe oppidum vi captum diripit: naues Venetas complures è Syria redeuntes, & mercibus onuſtas in ipſo maris ſui oſtio intercipit, homines verò ad vnum omnes in illis repertos (memor qua pertinacia gens illa in ſinu Tarentino modò pugnauerat) jugulari mandat. Indè Anconam vrbem in littore Italico ſitam capit, diripit, incendit. Interim Venetiis trepidatum, timore incuſſo, ne Sabdas vrbem nauium præſidio nudatam eodem impetu adoriretur. Sabdas verò rebus omnibus incredibili ſucceſſu & celeritate confectis, omiſſa ad quam expugnandam venerat Sicilia, nec Venetiarum vada tentare auſus, in Africam gloria opibuſque plenus redit. Quibus rebus incenſi ſtatim aliorum ejuſdem terræ Saracenorum animi, cum ingenti hominum multitudine Siciliam inuadunt. Id verò non temerè, nec latrocinantium more, ſed à Duce ſuo cum juſto exercitu eo profecto, & ad ipſam inſulam Imperio Saracenico adjungendam miſſo tentatum, & graui Chriſtianorum flagitio primùm, mox damno geſtum eſt. Rei verò geſtæ modus à me nunc paucis referetur. *Michael*, quē dixi, Imperator quendā nomine *Euphemium* legatū in Siciliā ad Saracenorū impetus coërcendos miſerat; idq; *Euphemius* non inſtrenuè, quo tempore *Bonifacius* Africam bello petebat, fecerat. Saracenis verò in Africam, metu *Bonifacii* reuocatis, cepit *Euphemius* flagitiis nequitèr indulgere. Quumque libidini effuſiùs dederetur, ſpretis

Sicilia à Saracenis per quam cauſam occupata.

R aliis

aliis in virgine sacrata oculos defixit, sacrarioque extracta ad libidinem explendam abutebatur. Habuit ea virgo duos fratres, bonæ imprimis indolis, & vindictæ, si possent, jure, si non possent, manu armata sumendæ auidos. Placuit igitur jure priùs experiri. Itaque querelam ad loci Magistratum deferunt. Magistratus factum damnare, sed nihil in se opis, aduersus Legatum legionibus succinctum esse, dicere. Ab eo igitur rejecti ad Imperatorem querebundi vadunt. Id primùm *Euphemio*, quandoquidem ipsum Imperatorem idem non ita pridem factitasse, & virgini Deo sacræ pudicitiam per vim rapuisse neminem latebat, ridiculum videri; nec aduertit imprudens, multa reges ipsos peccare solitos, quorũ nihil priuatis impunitũ esse volunt. Quũ verò litteris à Constantinopoli ad se datis, Imperatorẽ duorũ fratrũ querelã non auribus modo, verumetiã animo admisisse, accepisset, ne illud quidem magni faciendũ existimabat. Quum verò alteris litteris, aliis super aliis missis, eum de vindicta sumenda rationem seriò iniisse, & Loci Exarcho, vt sontem in vincula conjiceret, mox naribus præcisis, tota vrbe spectandum traduceret, traductumque morti traderet, mandasse intellexisset, desperata venia, nec salutem nisi ab extremo remedio petendam ratus, audax & impium facinus aggreditur. Militum animos, quà licentia, quà beneficiis sibi antè deuinxerat. Hos nunc ad concionem vocat: cædem & priuatim suam, & communitèr omnium, Exarcho ab Imperatore, prolatis, quas ipse confinxerat,

rat, tabellis, mandatam esse docet. Hortatur vt rem ideò justam quia necessariam fortibus animis aggrediantur; vt Exarchũ primùm supplicii ministrum, deindè & ipsum Imperatorem è medio tollant; sibi & illis sic facto esse opus. Milites, facto ab illis qui ad hoc antè educti & instructi fuerant initio, vna voce consilium laudant; Exarchum furibundi ad necem quærunt, ipsum verò *Euphemium* Imperatorem vocant. Idem non Syracnsææ modo, verumetiam reliquæ ferè omnes Siciliæ ciuitates faciunt. Quæ res quum ad *Balbum* relatæ essent, confestim ille de exercitu in Siciliam mittendo agit; copiasque summa diligentia contrahit. *Euphemius* quum se tantis viribus parem non fore animo prospiceret, aliunde auxilium quærendum censuit. Legatos igitur ad *Abrahamum Halbi*, Saracenorum in Africa Armirathûm vnum, ad subsidia hac lege petenda misit; vt ipse Græcorum Imperator, *Abrahamus* verò totius Siciliæ Rex esset. *Abrahamus* legatum laudat, seque in tempore affuturum spondet. Et confestim classem quadraginta armatorum millibus instructam *Halcamo* Saraceno, viro strenuo, impigro & multis egregiisq; aduersus Christianos facinoribus insigni Duci, ad Siciliam occupandam mittit. Is Susa maritimo regni Tunetensis oppido soluens, tertio die ad Siciliã applicuit, militeque in terram, nemine impediente, per otium exposito, classi ipse suæ incendium immisit. Qua veluti tessera intellectum est, non prædam jam ex ea terra, sed ipsam terram pro præda peti. Venientem *Euphemius* benignè

 accepit;

accepit; isque vicissim *Euphemium* Imperatorem salutat: junctis viribus Selinuntem primò, mox reliquas insulæ ciuitates multas vi, deditione plerasque capiunt. *Halcamus* Selinuntios vi captos, viuos in ahenum conjectos coxit. Quod tam efferum tamque inauditum supplicii genus, Siculorum animos sic fregit, vt paucæ admodùm restarent vrbes, quæ se vel vltrò, vel primo hostium aduentu non dederent. Omni igitur Sicilia, præter Syracusas & Taurominium, in Saracenorũ potestatem redacta, *Euphemius* id modò restare ratus, vt priùs quàm Constantinopolim contenderet, Imperator à Syracusarum etiam vrbe appellaretur, eò cum paucis venit; ibi inermis ipse sine copiis, sine satellitio ciuium oculis obversatur. Vtque Imperator declaretur, non pro potestate, sed precibus, & argumentis à Saracenorum potentia petitis, agit. Quod quum juuenes duo, virginis quam dixi stupratæ fratres, conspexissent, contracto parium suorum, & vel sanguine, vel aliis necessitudinibus junctorũ globo, hominẽ facto impetu medio foro obtruncant, recisumq; caput *Michaeli* mittunt. Interim Saraceni Siciliã vt suam possident, eamq; totos ducentos & triginta inde annos, cum ingenti Italiæ Græciæq; incommodo, tenuerunt. Quam rem disertiùs ideò perscribendam censui, quod & occupatæ à Saracenis Siciliæ materia per se grauis est, & *Tho. Fazelus* rerum Sicularum scriptor non indiligens, quem hac in parte sequutus sum, se primùm veterem receptumque Siculæ gentis errorem ex *Johanne Curopalato*, Græco illorum temporum

Halcami Saraceni sæuitia.

Euphemius cæsus.

Sicilia per ducentos & amplius annos à Saracenis insessa.

emporum autore, ſed qui paucorum manibus volueretur, correxiſſe gloriatur. Siculorum enim animis ea penitùs inſederat opinio, Saracenos, quum hoc tempore Siciliam inuaſiſſent, à *Georgio* quodam *Maniace*, (viro ſuo tempore forti, & bellatore ſtrenuo) ſtatim ejectos Africam repetiſſe. Atqui *Maniaces* iſte res quidem præclaras aduerſus Saracenos in Sicilia, ſed diuerſa planè ab hiis temporibus ætate, & regnante demùm *Conſtantino Monomacho*, ſub annũ Chriſti milleſimum octuageſimum geſſit. Nam ad *Michaelem Balbum* quod attinet, ægrè ille Syracuſas & Taurominium aduerſus Saracenos in Sicilia hac tempeſtate tueri valuit. *Georgius Maniaces.*

Sub hoc tempus *Pipinus Caroli* Imperatoris filius moritur; In cujus locũ *Carolus* ſuũ ex *Pipino* nepotẽ *Bernardũ* Italis Regẽ dedit, & Saraceni ex Africa Corſicã inſulã perpetuis incurſibus inuaſerunt. Et vir fortis nomine *Ermingarius*, majorẽ ex Balearibus inſulã, quã *Majorcam* nunc dicimus, pro *Bernardo*, valido præſidio tenebat. Hic Saracenos in mari adortus, magna vi pepulit, & quingentos Chriſtiani nominis homines recepit. Saraceni pulſi ab *Ermingario*, Italiam petunt. Centumcellas, vrbem in Hetruriæ littore poſitã, vi capiunt. Narbonenſem indè oram in Gallia populati, Sardiniam repetunt. Ibi tum fortè idem *Ermingarius* erat; qui contracta inſulanorum manu, Saracenos licentiùs graſſantes ſubitò ad naues compulit: dumque naues tumultuoſiùs conſcendunt, *Ermingarius* eos ad laſſitudinem vſque contrucidauit. Saraceni, magna parte & claſſis & Cap. 26. *Ermingarius.*

exercitus amissi, trepidi in Africam redierunt; nec viuente *Ermingario* quicquam vltrà à Saracenis in mari Tyrrheno motum. In Oriente verò *Balbus* variis rerum procellis agitatur: *Thomas* quidam, factione militũ suffultus, purpuram induit, & Imperatoris copias variis prœliis concidit, ipsumque tandem Constantinopoli inclusum terra marique oppugnabat. *Balbus* verò maritimis copiis fretus, *Thomæ* classem semel iterumque grauitèr afflixit, & demùm vniuersam igne Græco immisso penitùs deleuit, rebellemque cepit & occidit. Jamque *Carolus* ille *Magnus* Aquisgrani in fata concesserat, & *Ludouicus* filius in Imperio successerat. Sensit autem Christianus terrarum orbis quantum vindicem amisisset, senserunt & Saraceni. Itaque *Haidoni* Aquitaniæ Præfecto, *Ludouici* ignauiam pertæso, & aduersus Imperatorem auxilia flagitanti, subsidia cupidè miserunt. Hispaniarum Armirathes illo tempore erat *Abdeçamanus*: Is *Abumanem* consanguineum suum cum validissima classe misit. Saraceni per Oceanum inuecti, & cum *Haidone* juncti, totam Barchinonensem regionem, & quicquid ad Garumnæ ripam situm est agri, Burdegalam vsque & Tolosam, depopulati, ingentem inde prædam abegerunt. Parte verò alia, Italiæ ferociùs incubuerunt. Genuam primò, deindè Centumcellas vi capiunt; Indè citato agmine Romam petunt. *Fazelus* vrbe potitos ait: id *Sabellicus* falsum esse confirmat. Vaticanum tamen nullis tum munitionibus circumseptum, aut operibus firmatum diripuisse non negat.

Thomas cum classe à Balbo cæsus

Ludouicus Caroli Magni filius.

Italia à Saracenis direpta.

negat. Barionæ templum, toto orbe augustissimum, ferro & igne deformarunt; proxima te-cta diruunt, & suburbana omnia fœdum in modum depopulantur. Vrbem ipsam oppugnare in animo habebant barbari: sed cum ex Gallia Cispalpina suppetias aduentare accepissent, eo incœpto destiterunt: soluta verò obsidione, inter Appiam & Latinam vias omnia loca sacra juxta & profana rapina, sanguine, incendio fœdarunt. *Pauli* basilicam, Hostiensi via, secundo ab vrbe lapide positam, opibus & ornamentis, quibus maximè abundabat, spoliant; ignem deinde ipsi fabricæ injiciunt. Longum esset singula commemorare: sed Liri denique flumine, qui nunc Garilianus dicitur, ad dextram relicto, præda onusti mare repetunt, & classe recepti in Africam vnde venerant victores abierunt. Vnde è vestigio reuersi, Syracusas & Taurominium, Siciliæ vrbes, quas solas in fide Imperatoris mansisse diximus, obsidione claudunt: illæ *Paschalem* Pontificem, *Paschalis*, *Ludouicum* Gallum, vt miseris subuenirent, legationibus fatigat. *Ludouicus* Siciliam non ad se, sed ad *Michaelem*, Imperatorem Græcum, pertinere respondet; dignam scilicet mercedem, quam translati nuper à Græcis ad Francos Imperii, Romani reciperent. Incidit autem illa Romanæ ditionis vastatio, in annum Salutis nostræ octingentesimum tricesimum tertium, vt author est *Sabellicus*. Nec res Venetæ interim quieuere; inuaserat olim, viuente adhuc *Carolo Magno*, Ducatum quidam nomine *Obelerius*: is metu partium in Galliam

Syracusæ à Saracenis tentatæ.

Obelerius.

transfugerat. Mortuo deinde *Carolo*, quum nullam in *Ludouico* spem haberet, res domi nouandas censuit; itaque Carictam insulam, quæ postea *Veglia* dicta est, occupat. *Johannes Partitiacus*, *Justiniani* defuncti filius, Dux Venetus eò cum classe accurrit. Classis magna pars Metamaucenses erant. Hii vt mos est populari suo (erat enim ex Metamauco oriundus) fauentes, ad *Obelerium* transeunt. *Partitiacus* subita Metamaucensium defectione commotus, missam Vegliæ obsidionem in præsenti facit, & Venetias reuersus, nouas copias, & ab *Obelerii* factione integras, conscribit. Cum hiis cæsus profectus Metamaucũ oppugnat, expugnatamque iu transfugarũ odiũ & inuidiam diruit & incendit. Inde ad Vegliam obsidendam redit; & quotquot Metamaucensium in potestatem venerunt, cum ipso *Obelerio*, vltimo supplicio affecit. Hoc tempore Veneti res suas domi firmabant; tanta enim erat Saracenorum in mari potentia, vt Veneti illis occurrere non auderent; & ex vulnere in pugna Sicula non ita pridem accepta, tardiores ad bella foris gerenda incedebant. Veronensibus tamen, aduersus lacus Benaci incolas, translatis in ipsum lacum nauigiis auxilia præbuerunt. Neuè senesceret per otium nauale Venetorum studium, à Narentanis, maris superi accolis, piraticis incursionibus subinde sollicitantur. Narentani, aduersis Venetorum casibus elati, ex Dalmatia, Caprulas vsque, ad Limenis fluminis ostium positas, prædabundi processere. *Trudonico* ab aduersa factione cæso, suffectus in Venetiarum

Obelerius rebellis supplicio affectus.

rum

rum Ducatu est *Vrsus Particiacus*, inuitus quidem: sed quam nolentèr Ducatum recepit, tam strenuè eũ fœlicitérq;, & prudentèr gessit. Primoq; statim ingressu pacẽ cum Narentanis, siue piratis, siue justis hostibus (nec puduit obsides in eam rem dare) fecit. Viginti pòst annis, quam *Sabbas* memorabilem illam de Græcis & Venetis in sinu Tarentino victoriam parauerat, alia Saracenorum ex Ægypto classis, Cretam insulam inuasit; quumque eam penitùs possedissent, cum classe profecti, & sinum Adriaticum ingressi, Dalmatiam petunt; oram omnem maritimam populantur, & ipsam *Gradum* in Venetiarum conspectu positam adoriri parant. *Vrsus* properè classem, quam magna cura multò antè parauerat, educit; secumque filium *Johannem*, egregiæ indolis adolescentem ducens, cum hoste manum conserturus proficiscitur. Hic alii pugnatum, alii sine pugna Saracenum trepidè aufugisse ferunt. *Bonitendius*, quem *Sabellicus* antiquorũ omniũ diligentissimum rerum Venetarum Scriptorem laudat, *Vrsum* & ad Gradum hostes in fugam vertisse, & fugatos persequutum rursum in sinu Tarentino ad pugnam traxisse, & egregiè vicisse, & labem aduersa olim contra Saracenos pugna contractam ipso loco eluisse memorat. Quibus in prœliis tanta vel patris, vel filii, vel vtriusque virtus enituit, vt Veneti, nec rogati, vno ore, filium patri in Ducatu collegam darent. Nec Narentani, gens latrociniis assueta, diù ab incursibus maritimis quieuere, sed Histros, Venetorum socios, terra marique aggrédiuntur.

Saracenorũ incursus.

Saraceni à Venetis fugati.

Narentani.

diuntur. Histri ab *Urso* subsidia contra hostem communem petunt. *Ursus* triginta protinus triremes è naualibus eductas, aduersus Narentanos ducit, consertoque prælio egregiè vicit. Græcorum Imperator hoc tempore *Basilius* erat: Is res ab *Urso* aduersus Saracenos, gestas tam pio gratoque animo accepit, vt eum Imperii *Protospatharium* (quæ summa post Imperatorem dignitas habebatur) crearet; raro vt vllus Venetiarum ad illum diem Dux cum *Urso Particiaco*, vel virtute, vel fœlicitate comparandus repertus fuerit. Ducatū hic decē & septem annos tenuit, & decedens *Johannem* filium in Ducatu superstitem reliquit. Is Comaclum ex aduerso non procùl Rauenna positam vrbem, si pax esset, oportunam, sin bellum, infestam, Reip. Venetæ adjungere votis omnibus exoptabat. Quoque honestiorem rei consequendæ titulum haberet, fratrem suum *Badoarium* ad Pontificem Romanū, *author vt fieret*, rogatum misit. Comaclum, rei Venetæ nempè partem olim fuisse: vt quid nunc diuerso jure censeretur? *Zachariam* Pontificem, *Pipino*, regnum Gallorum, detenso Domino, ad se trahendi autorem factum; quid ni & Sanctitas sua in Comaclo Reip. Venetæ adjungendo author fieret? Erat tum *Comacli* Comes quidam homine *Marinus*. Is *Bodoarium*, dum per agrum Rauennatensem transit, aggresus capit, & inter capiendum lethalitèr vulnerauit. Viuum tamen Venetias remisit, pactum priùs ne de re Comaclina legationem vltrà obiret. *Bodoarius* Venetias reuersus ex vulnere moritur.

Comaclum Venetis adjunctum.

Cujus

Cujus necem *Johannes* vlcisci volens, validam statim classem parat, Comaclumque à mari inuadit, & capit, & in eos, qui fraternæ cædis conscii fuerant, vt fratrem decebat, sæuiit. Vrbi deinde validum præsidium imponit, & cum reliquo exercitu progressus, Rauennatium, quos eadem cæde respersos compererat, agros, cum hominum pecudumque strage dirum in modum depopulatur: inde Venetias voti compos redit: quumque paulò pòst in aduersam valetudinem incidisset, consensu populi, fratrem suum *Petrum* successorem nominauit. Sed quum ipse præter spem conualuisset, ne frustrà successor datus videretur, *Petrum* populus *Johanni* collegam dedit: *Petro* verò infra paucos dies mortuo, fratrem alterum *Petro* natu majorem, nomine *Vrsum*, in Ducatus societatem cooptauit: *Vrsus* verò oneris pertæsus, non ita multò pòst, Ducatu se abdicauit. Cujus exemplum sequutus *Johannes*, facta populo potestate, nouum quem vellet Ducem creandi, ipse etiam Ducatu abiit, Populus *Petrum Candianum* ei surrogauit: Ducatus insignia *Johannes Candiano*, populo spectante, tradidit; quo facto in priuatas ædes secessit. *Candianus* Narentanos in mare grassantes cum duodecim triremibus adortus, ad pugnam ineundam cogit, in qua superior aliquandiù fuit. Sed quũ pugna in ipsa Liburniæ ora ad Miculum promontorium committeretur, atque inter pugnandum nouæ semper Narentanis superuenirent copiæ, *Candianus* mole magis & multitudine, quam virtute hostium oppressus, cecidit: quo

Candianus Dux Venetus à Narentanis prælio nauali cæsus.

quo casu perculsa ciuitas, *Johannem*, qui Ducatu abierat, instanter rogant, vt Reipub. tam sæua tempestate afflictæ gubernaculo manum tantisper admouere vellet, dum de nouo & idoneo Duce substituendo ratio iniri posset. Post aliquot igitur dies, *Petrum* cognomento *Tribunum* Ducem creant, rursusque *Johannes* magistratu se abdicauit; gloriosius ratus, summo magistratu semper dignum censeri, quam perpetuo frui. Narentani successu elati vrbem ipsam perpetuis incursionibus fatigant; ipsis tectis ferrum, flammam, exitium denique inferre parati. *Tribunus*, quà vrbs periculo maritimo maximè exposita videbatur, murum duxit. A muri verò angulo, qui *S. Georgii* fanum spectat, catenam transuersam, ad subitos hostium impetus frangendos, tendit. Rarò vlla ciuitas tot difficultatibus eodem tempore laborauit. Hinc Narentani piratæ, inde Saraceni cum Ægypto, alii Africa profecti, alii suis quique classibus & exercitibus terribiles instabant.

Venetiarũ status.

Cap. 27. Sed hiis omnibus potentior Hunnus, nouo milite, vetere famâ subnixus, terrorem injecit. Enimuerò, perinde ac si *Attila* à mortuis reuixisset, gens Hunnica *Auarica* permixta, & vno ex duobus confuso nomine Hungari tũ primũ appellati, finibus suis egressi, alii Germaniam omnem ad Oceanũ vsq; hoc tempore vastabant, alii Danubio ad dextram relicto trita à majoribus suis via per vallem Telinam in Italiam descendunt. *Berengarius* hoc tempore Imperiũ in Italia tenuit. *Caroli* enim *Magni* domus nepotũ

discordia

diſcordia Imperii titulum amiſerat. Is prauo vſus conſilio, cum quindecim millibus hominum, Hungaris, ſupra Carnorum fines venientibus, in acie occurrit: ſed fuſus fugatuſque hoſti animos auxit, Italos verò omine (quod ex primo congreſſu ferè capi ſolet) non minus quam clade terruit. Auxit inſuper formidinem, quod cæſorum cadaueribus hoſtes veſci dicerentur. Jamque Mediolanum petituri erant, quum ciuitatis Venetæ & diuitiarum ejus fama barbaros ad eam oppugnandā traxit. Lembos igitur ex virgultis confeſtim texunt, eos coriis inducunt. Quibus freti ſparſas per ſtagnum inſulas minores primo impetu expugnant; *Heracliam* (quæ poſt *Pipini* tempora magnificentiùs reſtaurata *Ciuitas noua* vocari cœpit) vi capiunt. Inde Jeſulam, Clodiam, Caput aggeris, inuadunt, quo latior & liberior ad Rialtum oppugnandum via fieret. *Tribunus* (hic is eſt, quem vulgò *Tronum* vocant) quanto in periculo res Veneta verſaretur videns, claſſem magna cum cura parat; eam ſociis naualibus militibuſque ſeueriſſimo delectu inſtruit. Hunnus, præter ingentem lintrium ſcediarumque, quas ex vicinis ſyluis temerè confectas in mare deduxerat multitudinem, magnū inſuper nauigiorum, ex inſulis quas ceperat, numerum comparauerat; tanta autem fuit vtriuſq; generis vis, vt, præ nauiū multitudine, ſtagnū ſuum Veneti ex Rialto magno ſpatio vix videre poſſent; Hunnus vada metuens, more minimè barbaro leuibus primùm præliis hoſtem tentauit, vt ſui, parta primùm locorum notitia, majore fiducia

Hunni Venetos inuadunt.

Tribunus.

fiducia hostem adorirentur. Idq; quũ aliquot dies fecisset, tandem cum vniuersis copiis in aciem descendit. *Tribunus*, pridie quam pugna futura erat, Nauarchis cum magistris, & primæ notæ militibus ad se in Rialtum vocatis, orationem habet rei & tempori conuenientem; Qua virtute maiores sui illo ipso in loco *Pipinum* Regem eadem, quæ nunc Hunnus, temerè tentantem semel iterumque fregerant, in mentem reuocat. Ea omnia, quæ pro Venetis tum stabant, nunc etiam stare; nauium genus, rei naualis vsum, locorum peritiam; quæ verò Gallis illo in prælio contraria erant, ea Hunnis vel tantundem, vel majorem in modum nunc aduersari. Gallũ classem sat firmam habuisse, hos lintres vimineos plerosque, & corio inductos, ipsa lenitate ad consistendum, quanto magis ad pugnandũ instabiles habere; vi & labore & concursu ad illa perrumpenda fuisse opus; lintres istos, digito si tetigeris, subuerti. Nam ad vadorum notitiam quod attinet, satis hos ignorantiam suam, leuibus præliis experiundo, & veluti in tenebris palpando, prodere. Animis modo iisdem nunc opus esse, quibus majores suos vsos esse accepissent; quanquam de gloria cum Gallis & libertate certatum, cum hiis de vita & sanguine dimicandum esse. Itaque ad pugnam forti animo, vbi illuxerit, ineundam se pararent, suumque Ducem intuerentur: fugiat, inquit, quicunque me cedentem videt: subeat vos eadem, quæ me jamdudum subiit, cogitatio; hocque apud se quisque statuat, *nisi victoribus ex pugna*

non

non esse redeundum. Inde quisque digressus, se ad vltimum discrimen parat. Si Deus Venetias tam fœlicibus auspiciis conditas, tantisq; rebus hactenùs gestis pronectas diutiùs stare nolit, se tamen fœlices, ante patriæ casum occubituros. Sin sua morte victoriam vrbi Venetæ pepererint, quanto gloriosiùs debitum patriæ per virtutem, quam naturæ per ignauiam spiritum reddituros: victoriam tamen omnes non precari modò, verumetiam sperare, & certa fiducia præconcipere; nunquam Deum tam infensum sibi rati, vt quos Gallorum furore liberauerat, eos rabiei Hunnicæ perdendos reseruaret. Hunnus, vt constituerat, prima aurora classem, in quam longè majorem exercitus sui partem constipauerat, educit, spatiumq; omne inter Albiolam & vrbem multitudine suorum implet. *Tribunus* Ducalibus insigniis conspicuus prætoriam conscendit, se tamen intra vada tenet, pugnamque lenibus velitationibus tantispèr trahit, donec, æstu recedente, vada breuiora fierent. Tum, signo dato, in confertissimas hostium naues infertur. Prima cura fuit, vt firmiora hostium nauigia vel auerteret, vel opprimeret; idque igne injecto maxima parte faciebat. Tela simul omnis generis grandine densiora volabant; quibus territi hostes, locoque moti, in vada præcipites incidebant. Quo conspecto, clamor ingens non à classe modò, verumetiam à Rialto, quam mœstum hactenus ex metu silentium occupauerat, exoritur. *Tribunus,* de victoria jam securus, ad stragem vertitur; quáque vada patiebantur, in lintres cum

Pugna naualis Venetorum contra Hunnos.

cum tota classe incurrit. Hos primo statim non impulsu sed contactu euertit, multaque simul hominum millia in mare effudit. Quod si in quas transuersus incideret, eas totas cum milite vno impetu depressit; vix vt vlla memorabilior, vel victoria, vel pugna in mare contigerit. De cæsorum numero nihil proditum inuenio; insignem fuisse ex eo constat, quod Hunni ea clade affecti, retrò trepidè abierunt. Interim magna erat *Tribuni*, & gentis Venetæ, non in Italia modò, verumetiam apud omnes populos gloria, *Tribunum* Hunnum hostem, cui cessit *Berengarius*, sustinuisse; & à quo victus hic sit, illum profligasse memorabant. Venetos autem vallum & propugnaculum Italiæ (nec immeritò) appellabant. Pugnam verò hanc, cum *Victoris* sui nuper contra Gallos, cum *Martelli* aduersus Saracenos, cum *Ætii* olim aduersus eosdem Hunnos, consertam omni genere vel laudis, vel fœlicitatis æquabant. Adeoque hæc laus Venetis illo tempore inuidiæ non erat, vt ipse *Berengarius*, quem ab hiis iisdem Hunnis victum & profligatum fuisse diximus, *Tribunum* summis vbique laudibus absentem efferret.

Venetorum de Hunnis victoria navalis.

Tribuni laus.

Cap. 28. Hunnico metu depulso, subierunt rursus Narentani, gens Liburna, & ad latrocinia maritima omni ætate asueta: Hii *rupto*, quod cum Venetis pepigerant, *fœdere*, in Mercatores toto primùm sinu Adriatico grassari, mox in ipsam vrbem cum tumultu sæpè incidere ausi, causam patribus bellum indicendi præbuerunt. *Ursus Bodoarius*, Dux *Tribuno* suffectus, ad hoc bellum instructa classe proficiscitur: Narentani

Narentani.

suis

ſuis viribus diffiſi, pacem petunt, eam Veneti duris,ſed juſtis conditionibus reddunt; vt damna, quæcunque ad id tempus Venetis intuiſſent, æqua æſtimatione reſarcirent. Grauius deinde bellum ab Hiſtris e juſdem littoris accolis Venetæ-vrbi ingruit. Ex æde Diui *Petri*, in ea Venetiarū vrbis regione quod Caſtellū dicitur poſita,virgines quaſdam deſponſatas,quarū nuptiæ tum fortè more gentis eo loci celebrabantur, cum quicquid ornamentorū habebant, nauibus ſubitò inuecti rapuerunt Iſtri. *Bodoarius*, rei indignitatem non ferens, claſſem educit, & circa Clodiam inſulam aggreſſus hoſtes fudit, omneſque captos in virginum vindictam cecidit, cæſoſq; in mare projecit; vt per omnem ſinum fluitantes,cæteris exemplo eſſent,ne quid ſimile in Venetos mouerent. Cujus rei memoria, ſolennibus quotannis ludis, ad poſteros continuata eſt; ludi ipſi vel Mariarum, vel Mariani dicti, quibus duodecim virgines, auro gemmiſque ornatæ, per frequentiſſimos vrbis vicos ſpectandæ ferebantur. Sed hic mos, ad gratias Deo de parta ex hoſtibus victoria agendas inſtitutus, temporis proceſſu, in fœdiſſimum exemplum (vt ferunt) tranſiit. Veneti autem, virium jam ſuarum fiducia ſubnixi, Juſtinopolim, vrbem in ſinu Adriatico poſitam, & in *Juſtini* ſecundi gratiam olim conditam, quod Hiſtriani ſceleris conſcii fuiſſent, bello aggreſſi, ſuæ ditionis tum primùm fecerunt: mox Comaclum obſidione premunt; ſeque dedentes Comaclinos in fidem perpetuò manſuros accipiunt. Inde ortum Venetis fines pro-

Narentanis pax data.

Venetorum de Iſtris victoria.

Ludi mariani.

Venetorum fines propagantur.

pagandi initium. Interim Saraceni Africa egressi Calabriam in Italia, Apuliamque omnem, & Lucaniam, non tam fœdum in modum depopulati sunt: quam in eo, vt suæ ditionis has deinceps terras facerent, laborabant

Cap. 29. Interim Saraceni, quos in Hispania sedem fixisse superiùs commemorauimus, quum multitudine abundarent, & rerũ ob id angustiis premerentur, ab Armirathe suo petunt, vt sedes exteras quærere liceret. Data copia, *Amormumme*, cognomento *Apochaps*, parata classe, vela, quo ferret fortuna, facit; tandemq; ventis actus ad Cretam appulit. Ipse, militibus expositis, & prædandi causa longiùs abire jussis, ad classem substitit; quumque suos è conspectu abisse peruidisset, classi ignem subjicit. Milites reuersi, quum classem exustam cernerent, nos vero, inquiunt, classe incensa, vndenam quæ necessaria bello fuerint comparabimus? & ille, si viri, inquit, estis, rerum omnium, non ad necessitatem modò, verumetiam ad libidinem abundè habetis. Sedes exteras quærere vos velle ipsi dixistis. Ego vos ad terram melle & lacte fluentem (Judæorum religione ex longinquo imbutum scires) duxi; ingredimini modò, & inuenietis. Itaque necessitate in virtutẽ, vt sæpè fit, versa, & multitudine sua freti, vniuersam insulam nullo ferè certamine suæ ditionis & potestatis faciunt. Qua re intellecta Imperator *Balbus* classem ad Saracenos inde deturbandos misit: sed exercitus in terram egressus, fusus fugatusque, & ad naues compulsus est. Aliam igitur extemplò classem *Cratero*

Creta à Saracenis infessa.

Duce

Duce misit; Qui res initio prosperè quidẽ gessit, negligẽtia, ex re benè gesta, crescente, nihil ille sed pro more militari deinceps facere nõ intra munimenta se tenere, non excubias agere. Qua re animaduersa, *Apocbaps* dormientes oppressit; vix ipse *Craterus* inter ignes & gladios ad mare effugit; vbi nauigio mercatorio, quod ibi forte stabat, receptus hosti deditur. *Apocbaps* vitã ei suspendio eripuit. Nec tamen ideò *Balbus* tam nobilis insulæ curam abjiciendam esse censuit: itaq; alium rursus Ducẽ, *Oppiam* nomine, cum classe misit: is rem & cautiùs & fortiùs, quàm cæteri fecissent, administrabat, breuique tempore Saracenos omnes, non ex Creta modò, verumetiam ex circumuicinis insulis, quas vnà cũ Creta occupauerant, penitùs expulit; & nobilissimam insulam, Saracenis ereptam, Imperio restituit. *Balbus* rebus multo cum sudore, sed quem successus sæpè leuabant, gestis, nono demùm Imperii anno, sed non plenè exacto moritur. Cui in Imperio successit *Theophilus* filius: qui decimo tertio Imperii anno fato cedens, filiũ *Michaelem* successorem habuit: quorum neuter quicquã in mari gessit.

Michael verò *Theophili* filio imperante, Saraceni rursus ex Hispania Cretã cũ classe occuparunt, & toto Imperii illius tempore, quod in annum Christi 866 excurrebat, tenuerunt. *Michaelem* verò sequutus est *Basilius* cognomento *Macedonicus*, quo imperante, multæ præclaræque res, variante quamuis fortuna, cum Saracenis gestæ memorantur. Prima illi cura de Creta è Saracenorum manibus eri- Cap.30. *Basilius Imperata*.

pienda fuit. Ad hanc rem *Christopherum* quendam Ducem cum classe misit; is in terram cum exercitu egressus multiplici victoria hostem attenuauit. Ipse interim in Orientem profectus, varias etiam victorias ex Saracenis reportauit, sed terrestes omnes, de quibus nihil attinet hoc loco dicere; qnin potiùs ex Oriente in Occidentem transeundum, vbi Saraceni, qui Africam tenebant, Italiam magna parte obtinebant, & Ragusium in Epiri littore ex aduerso positam obsidione arctissima premebant. Ragusini subsidia à *Basilio* per Legatos petunt. *Basilius* centum naues bellicas subsidio mittit. Quo audito Saraceni eam extemplo obsidionem soluunt, & alias Italiæ partes, maximè Longobardiam, prædandi studio petunt. Ciuitates Italiæ, vt quæque vel obsidebatur, vel obsideri metuebat, Ragusinorum exemplo, rebus afflictis subsidia à *Basilio* petierunt. *Basilius*, & ipse auxilia prompto studio petentibus subministrauit, & Gallorum Regi, (*Carolum Caluum* fuisse puto, qui tum fortè in Italiam cum exercitu venerat) vt contra communem nominis Christiani hostem auxilio esse vellet, per Legatos & litteras sollicitabat. Nec Gallus tam pio postulato restitit. Itaque junctis armis cum Saraceno terrestri prælio congrediuntur; in qua pugna, Saracenorum Sultanus, siue princeps, viuus in eorum potestatem venit; Sed Francorum Regi traditus, post biennium, quum se mira arte in Galli familiaritatem insinuasset, fuga se eripuit, & ingentium postea malorum causa Christianis fuit. Hoc

Ragusium obsess a.

eodem

eodem tempore *Esmanus* Admirallus siue Præfectus Ciliciæ, Tarso profectus, cum classe Eubœam insulam tentauit, sed frustrà; ipse telo ictus cum multò majore exercitus sui parte occubuit. Interim *Apochaps*, quem ex Hispania in Cretam ad sedes nouas quærendas venisse, eamque insulam, classe sua incensa, occupasse diximus, confirmato jam regno, & classe parata, Præfectum ei dedit quendam nomine *Photium*, multis militaribus factis insignem. Is accepta classe, nihil per totũ mare Ægæum securum aut tutum incolis reliquit. Sæpè etiam in continentem egressus, agros, villas, oppida, vrbes populabatur, ipsi mox vrbi Constantinopolitanæ, vt fama erat, arma & ignem illaturus. Hiis auditis *Basilius Nicetam*, cognomento *Coriphum*, classis Præfectum delegit: Is cum *Apochape* congressus ignem Græcũ, classi Saracenicæ immisit, quo magna pars classis conflagrauit; in reliquas impetum ferro fecit, & magnam vim hostium neci dedit. Qui supererant, fuga abrepti, Cretam petierunt, auctaq; rursus classe, Occidentale Peloponesi latus omne vastauerunt, multasque vrbes vi vel captas, vel deditione receptas nullo discrimine euerterunt. Qua de re *Nicetas* certior factus, veteri commento animum adjecit; veritus nimirùm, ne si Peloponeso circumnauigata hostem quæreret, aduentus ejus hosti, vel è speculis, vel per nuntios significaretur, ad Cenchreas, portum ad Isthmi Corinthiaci latus Orientale positum, cum classe accessit: ibi milite exposito, quo potuit silentio, sed magna festinatione

naues, hominum jumentorumq; vi in alterum Isthmi latus, & ad portum Lechæum traduxit. Vnde milite subitò imposito soluens, hostem improuisò adortus, vniuersam eorum classem partim igne incendit, partim fluctibus submersit; captiuum neminem cepit, sed ipsum *Photium*, viuum ad se adductum, occidi jussit. Cretæ tamen insulam, quod exercitum terrestrem non habebat, petere non audebat. Nec ita multò pòst, alia sexaginta triremium classis ex Africa, ad insulas Græciæ vicinas inuadendas, venit. Huic *Basilius Narsanem* Præfectum in occursum misit. Jamque concursuri erant, cū sub noctē magna sociorum naualium pars, deserta classe, aufugerunt. *Narsanes* subita re perculsus, nec congredi jam ausus, in loca tuta se recepit, & Imperatorem eorum quæ acciderant certiorem fecit. Imperator desertores exquisitissima diligentia conquiri jussit; Inuentos in carcerem, veluti vltimum mox supplicium subituros, conjecit. Præsentium tamen rerum consideratione motus in desertores lege agi vetuit: ne tamen aduersus militarem disciplinam praua indulgentia peccare videretur, ciuium expectationem laudabili commento elusit. Habuit eodem ergastulo inclusos Saracenos quos bello forte ceperat; Hos capite obuolutos carcere educit, eductos medio foro, spectante populo, virgis cædi, & in Peloponesum ad *Narsanem* mitti, & palis ibi coram classiariis defigi mandat. Senserint Imperatoris pietatem classiarii necne, nihil in alterutram partem affirmare ausim; sed siue desertores ipsos tam horribili

De Saracenis victoria.

horribili & inusitato supplicio enectos, seu eorum loco, Saracenos sic affectos rati erant, procedente bello aduersus hostem fortissimè dimicarunt, vniuersámque Saracenorum classem nullo captiuorum aliusuè prædæ respectu, deleuerunt, ipsósque Saracenos, qui ex Creta mouentes magnam Peloponesi partem occupauerant, inde penitùs expulerunt. Inde *Narsanes* in Siciliam & Italiam profectus cum *Procopio* Protobestiario, (is illo tempore titulus honoris erat) & *Leone Apostypa*, terrestrium *Basilii* copiarum Ducibus, junctis viribus, multas Apuliæ Calabriæque ciuitates Saracenis eripuit; & cum nouam ex Africa classem hostibus subsidio aduentare accepisset, classem ipse suam è contrà instruxit, & certamine acerrimè conserto, victoriam de hostibus, multo quidem sanguine emptam, sed gloriosam reportauit. Inde Constantinopolim reuersus summo cum honore à *Basilio* recipitur. Populus verò Italiæ abeuntem sic prosequutus est, vt ei necdum defuncto diuinos honores faceret. *Narsanes.* *Saraceni in mare victi.*

Cap. 31.

Procopius verò & *Leo*, eo discedente, pari potestate, sed disparibus studiis, res administrabant, quum nullũ interim Saraceni classium ex Africa in Italiam & Siciliam mittendarum finem facerent. *Narsane* igitur digresso, statim nouæ inde suppetiæ Saracenis à Carthagine submissæ appropinquare ferebantur. *Procopius* verò & *Leo*, plus semper naualibus quam terrestribus copiis confisi, ambo classe apparatissimè instructa hosti obuiam in mare eunt. Vtque diuersis cornibus inter pugnandum præerant,

forte accidit, vt *Leo* in dextro egregiè vinceret, *Procopius* in sinistro à multitudine hostium laboraret. Idque videns sciensque *Leo*, ferre opem laboranti, quum posset, noluit. Itaq; *Procopius*, quod vnum licuit, cum sua cohorte fortissimè pugnando cecidit. Nec defuerunt, qui hoc tantum flagitium *Leoni* statim exprobrarent. *Leo*, ad delendam hanc ignominiam, Tarentum à Saracenis possessũ obsidet, obsessumque magna virtute cepit, militique ad conciliandum gratiam in prædam concessit. Et erat quidem ea res Imperatori, vt par erat, grata. Veruntamen tantum flagitium, in ciuem, in exercitum, in ipsum Imperium & majestatem admissum, impunitum esse noluit. Itaq; Constantinopolim accersitum exautorauit, exautoratum verò in exilium misit; ægrè retentus, quo minùs in eum vltimo supplicio animadverteret. Sed pensatis rectè ab eo perperam factis, vitam ei in rerum benè gestarum gratiam & mercedem reliquit; honores verò & opes in sceleris admissi vindictam & pœnam sustulit.

Procopii mors.

Leonis exilium.

Cap. 32. Saraceni, cum *Narsanem* Constantinopolim reuersum, classem verò Italiæ tutandæ destinatam, Ducum dissidio, majore ex parte cum *Procopio* viro fortissimo periisse, & ipsum *Leonem* qui supererat Constantinopolim ad pœnã reuocatum intellexissent, nullum vnquam tempus, ad Syracusas, quæ vnà cum Tauromi-nio ab *Euphemii* temporibus in fide Imperatoris manserant, inuadendas oportuniùs aduenisse rati, classem in Siciliam cum ingenti exercitu, mittunt.

mittunt; terraque vrbem & mari, operibus & omni tormentorum genere oppugnant. Cujus rei quum Syracusani *Basilium* per litteras certiorem fecissent, is confestim parem Saracenicæ classem cum exercitu in supplementum mittit. Dux erat quidam nomine *Adrianus*, aulicorum vnus; is, circumnauigata Peloponeso, ad portum *Hieraca* fœlicibus ventis peruenit. Ibi vento in contrarium verso substitit. Syracusani tam propinquæ opis spe omnia obsidionis mala fortissimo animo tolerabant; & Saraceni, rem antr ejus aduentum transigendi studio, vrbem omni parte, nullum vt respirandi tempus obsessis darent, fortiùs quam vnquam & ferociùs oppugnabant. Erat, vt dixi, *Adriano* ventus quidem Siciliam ab Hierace portu vela facturo contrarius, sed lenis adeò, vt remis facilè nulloque negotio euerberari posset. Is tamen, seu hostium metu, seu loci illecebris & amœnitate, seu insita aulicis ignauia captus, nisi vento addicente, pedem se indè moturum negat. Interim Saraceni, cum infanda suorum strage, completis cadauerum multitudine fossis, vi & virtute muros occupant. Nec eò tamen fracti sunt ciuium animi, sed vulnerum mortisque obliti, in hostem vbique veluti in aperta acie feruntur: cæduntur q; vicissim & cædunt, donec ad extremum, effractis portis, totus Saracenorum exercitus intromittitur. Tum verò & classiarii, relictis nauibus, porta ad mare versa irrumpunt, omniaque vrbis loca sanguine & cæde complent, ducique suo *Hocobo*, qui dum inter confertissimos mœnia vrbis scanderet,

Syracusæ à Saracenis captæ.

ſcanderet, tormento trajectus perierat, Chriſtianorum ſanguine impii parentarunt. Ferunt nocte hanc cladem ſequente vocem in paludibus vrbi Hieraci circumjectis exauditum, *Captas eſſe Syracuſas*, idque continuis aliquot noctibus eſſe factum; *Adrianum* verò rumore motum, cadente mox Sole, ad locum accedentem eandem vocem auribus quum accepiſſet, attonitum receſſiſſe; Manè verò proximo nuntium cladis, incendio elapſum, cum ad Hieraca appuliſſet, rei geſtæ tempus congruenter expoſuiſſe. *Adrianus* ſuæ jam ignauiæ, ſed ſerò, pertæſus, retrò Byzantium, vnde profectus fuerat, nauigauit; vbi quum malum ſibi ab Imperatore *Baſilio* intentari comperiſſet, ad ædem ſacram confugit. *Baſilius* verò indè extractum publicè flagris cædi juſſit, cæſumque in exilium, vt meritus erat, perpetuum miſit. Sub hoc ipſum tempus Saraceni, qui Thraciam jam olim occupauerant, inde cum claſſe ſoluentes, mare omne Ægæum, & vrbes imperiales, in Aſiæ littore ſitas, grauitèr afflixerunt: aduerſus quos *Baſilius* validam claſſem emiſit: & multus vbiq; nunc Saracenorũ, nunc Chriſtianorum ſanguis effuſus; multũ, inquã, ſanguinis in mari, longè verò plus terreſtribus præliis abſumptum. Nec alius vllus Græcorum Imperator tot præliis, tamque cruentis, terra, mari, in Occidente, in Oriente, tam horrendis acceptis illatiſque cladibus cum Saraceno hoſte, ſeu per ſe, ſeu per Legatos ſuos depugnaſſe legitur. Hic *Leonem*, cognomento *Philoſophum*, filium & Imperii ſucceſſorem habuit, virum

[Præ]fectus claſſis ignauiæ cauſa flagris cæſus & in exilium miſſus.

Baſilii laus.

onmi

omni doctrinæ genere eruditum, nec virtute bellica carentem, præliis tamen Bulgaricis,& terrestribus magis quam Saracenicis & maritimis exercitatū. Cujus ea ratio fuit; quod illo primùm regnante, Turcæ à Persis implorati, Saracenos tota Perside expulerunt, nomenque regni Persici, quod à tempore *Heraclii* Imperatoris, per *Mahumetem* ejusque successores Babyloniæ Califas,Saracenicum dictum fuerat, restituerunt. Vnde magnum Imperatoribus Græcis, ad multos annos, à terrestribus incursibus quies parta fuerat. Qua illi, ad luxum,libidinem, auaritiam, & cædes priuatas & publicas & parricidia abusi, nihilo se quam Saracenos meliores esse ostendebant.

At nos relicto mari Mediterraneo, *Græco*rumque & Venetorum Saracenorumque rebus (quæ ad quinquagesimū indè & ampliùs annū nec multæ, nec magnæ in mare erant)ad tēpus omissis, Oceanum nostrum, Danorumque & Normannorum in illo classes & prælia repetamus. Qua in re illud primùm non omittendum censui, illos qui à nostris Historicis Dani vocantur, aliarum gentium Scriptoribus Normannos,hoc est,homines Boreales, seu Septentrionales dici. Idque rectiùs forsitan ab hiis quā ab illis fieri. Non enim vnius Chersonesi aut gentis erant immensa illa hominū non exercitus,sed examina,quæ hiis temporibus in omnes Europæ partes se effuderunt. Sed misti cum Danis Noruegi, Gothi, Suedi, Fenni, omnes deniq; maris Baltici accolæ, mitiorem cœli plagam sequuti, sedes nouas ad Austrum nauibus

Cap.33.

Dani & Normanni.

busquærere cœperunt. De quibus quum ſuperiùs verba facerẽ, dixi duas ingentes Danorum claſſes, alteram *Hungaro* & *Hubba*, alteram *Seerrego* & *Haldone* Ducibus, ſub annum Domini octingenteſimum ſexageſimum ſextum in hanc noſtram Britanniam diuerſis partibus appuliſſe; ſed junctis mox exercitibus, cum *Ethelaredo* Rege, cruento, ſed ſibi funeſto prælio decertâſſe. Decimo verò inde anno, hoc eſt, anno Salutis noſtræ octingenteſimo ſeptuageſimo ſexto, *Rollo* præcipuæ nobilitatis apud Danos vir, & rerum gerendarum auidus, contracto cum claſſe ex omnibus conuicinis gentibus exercitu in hanc noſtram primùm inſulam deſcendit. Eo tempore Anglorum Rex *Elfredus* erat, cum quo congreſſus *Rollo*, longo & difficili prælio, ſed victoria (nocte prælium dirimente) dubia dimicauit. Feruntea nocte in ſomnis monitum, vt relicta inſula melioribus auſpiciis ſedes in Continente, quæreret. *Polydorus Virgilius* hunc *Rollonis* in Britanniam appulſum in annum Domini octingenteſimum octuageſimum ſeptimum, ſed nemine, quod ſciam, aſſentiente rejicit. Priorem certè calculum *Meierus* in Annalibus Flandriæ, & ex noſtris *Dunelmenſis*, & *Houedenus* tuentur. Sub hoc igitur tempore è ſinu Baltico Normanni, eo, quem dixi, *Rollone* Duce egreſſi, omnia ferè per Europam, quæ modo mare quantumuis ex longinquo ſpectabant, loca, cum trecentarum quinquaginta nauiũ claſſe, Conſtantinopolim vſque, vt ait *Blondus*, ſuis deprædationibus infeſta reddiderunt. Qua in re à *Sabellico*, vt nimius

Rollonis Normanni in Britanniã appulſus.

A Rollone editæ in Continente ſtrages.

mius

nius & regionum ignarus reprehenditur. Quippè rem incredibilem planè esse, vnam gentem ad loca tam dissita piraticam faciendo progredi potuisse. Quasi verò mercaturæ faciendæ causa illæ ipsæ nunc gentes vltra Constantinopolim vela non facerent; quasi Scythæ olim ex intimo Ponto & Mæotidis palude, hoc est, ex locis immensum quid vltra Constantinopolim positis progressi, *Dioclesiano* imperante, in hæc nostra maria, vt *Carausio* jungerentur, non peruenissent. *Rollo* igitur, seu somnio monitus, seu consilio ductus, die pugnam sequente retrò ad naues abiit: quibus properè conscensis, primùm Frisiam in Germania tentauit. Longiùs inde progressus Sequanæ ostium subiit, oppida & vrbes juxta positas vastauit. Mirum est potuisse: sed omnia loca, à Sequanæ fluminis ostio Parisius vsque nauibus subeuntes peruaserunt. Ibi barbara & inaudita crudelitate aduersus omne hominum genus, sed supra omnes contra Sacerdotes & Clericos gens barbara & Pagana grassabatur. Hos enim veretris & testiculis suspensos ad mortem ludentes adigebant. Inde versiculus qui in templo Sanctæ *Genofuena* Parisius ad hunc vsque diem inter missarum solemnia decantari dicitur, *Libera nos Domine à furore Normannorum.* Omnibus certè in Scholis & Academiis, apertum inter Parisienses & Normannos dissidium est, & sæpè cædes. Cujus originem ab hac Normannorum in Parisienses edita crudelitate tractam fuisse, quum olim Aureliis Juri ciuili operam darem, intellexi. Fines deindè Nannetum, qui

Ligeri fluuio alluuntur, vicinoſque Andas, longiuſque aduerſo flumine ſubeuntes, Turonas, & Aurelias in Galliæ veluti meditullio poſitas, inde ad dextram flectentes, ſi quid adhuc regni illius interius erat, & Pictonas depopulati, nihil ferè toto illo tractu inconuulſum reliquerunt. Nam & Garumnam fluuium eodem tempore cum alia claſſe ſubeuntes, Burdegalam incenderunt, & vniuerſam dextra læuaque Aquitaniam, Santonaſque & Lemouicos deprædabantur; ea hominum pecudumque ſtrage, planè vt veritos fuiſſe crederes, ne Hunnis, Gothis, Vandalis, Longobardis & Saracenis, crudelitatis laude ceſſiſſe viderentur. Cum hiis *Carolus* Franciæ Rex & Imperator, cognomento *Caluus*, varia fortuna ſæpiùs conflixit; ſed in Italiam ipſe euocatus, liberum in Gallia graſſandi ſpatium Normannis dedit. Autores habeo tota Galliæ latitudine emenſa ad Burgundos vſque arma prædabundos protuliſſe. Interim affluente ſemper multitudine, parte alia Flandriam inuadunt, Gandauum hibernis deligunt; Menapios ad internecionem cædunt: Audomaropolim incendunt. Teruannum & Tornacum in Morinis poſitas vaſtant. Aldenburgum, Rodenburgum, Osburgum, Toraltum, Furnos, Bononiam, Heckelsbekam, Groneburgum, Caſſetum, Baliolum, Stenfordium, Popringham, Hypram, Virouiacum, Duacum, infinita alia loca, quâ in Menapiis, quâ in Morinis, direptis opibus, & fuſo ciuium ſanguine, incendio tradiderunt. Sed quid maritimis regionibus immoror? Auguſtam Treuirorum, vrbemque

vrbemque Mediomatricum pari ſtrage deformarunt. Id modo dubium, hoccine ab iis Normannis perpetratum fuerit, quos per Sequanam, Ligerim & Garumnam fluuios Galliam ingreſſos, an ab iis, quos annū poſt in Flandria terram cepiſſe, diximus. Illud conſtat, qui per Ligerim & Garumnam ingreſſi ſunt è Burgundia ad naues ſoſpites rediiſſe; inde ad Hiſpaniæ littora progreſſi, maritimas Hiſpaniæ oras omni belli injuria affecerunt. Ac primùm Galleciæ oram omnem infeſtarunt, & ad portum Brigantinum appulſi terram ibi vt caperent & arma inferrent laborabant. Sed *Ramirus* Regulus Chriſtianus, qui loca illa cōtra Saracenos tuebatur, cum claſſe occurrit, commiſſoque nauali prælio, hoſtem egregiè vicit, & ſexaginta eorum naues, vel cepit, vel ſubmerſit. Inde cū clade rejecti Vliſſiponā, quæ tum à Saracenis & Mauris tenebatur, veniunt. Nec diù ibi morati Gades petunt; Hiſpalim terra marique obſident, circumjectam regionem ferro & flamma vaſtant. Denique quatuor grauiſſimis præliis, aliis terra, aliis mari commiſſis Saracenos vincunt: Sed quum *Abderrahamum* Regem cum inſtructiſſima claſſe aduentare comperiſſent, abierunt; fretumq; Gaditanū ingreſſi, breui Normannorū nomen toto mari mediterraneo formidabile reddiderunt. Hoc nimirùm illud tēpus eſſe videtur, quo *Blondus* eos Conſtantinopoli, quamuis quē autorē ſequutus neſcio navibus vim intuliſſe memorat. Interim *Carolo Caluo* Mantuæ in Italia, à *Zedechia* Judæo, quo medico vtebatur, ſublato,

Normanni pugna nauali à Ramiro Hiſpanio victi.

Carolus,

Carolus, quem alii *Crassum*, alii *Grossum* nuncupant, (quum quanto successu creuerant Normannorum res cerneret) fœdus cum *Rollone* pepigit, & Neustriæ prouinciam illi cessit; quod fœdus *Carolus Simplex*, qui *Crasso* succeßsit, cum *Rollone* renouauit: Isq; suscepta tricesimo à suo in Galliã aduentu anno Christi fide, & ducta in matrimoniũ Regis filia, Neustriã prouinciã in

Normannia qua stabilem demùm sedem reperit, à suis Normannis Normanniam appellauit; Se verò à baptismo, non *Rollonem* ampliùs, sed *Robertum* dici maluit. Denique ne non justam temporum in historia scribenda rationem habuisse existimemur, illud lectorem moneri volumus, hunc *Rollonem* vltra annum Christi nongentesimum vitæ spatium protulisse, eamque pari demùm cum *Leone Sexto*, *Basilii* filio, Græcorum Imperatore, termino clausisse.

Cap.34. Jamque in tempora confusa planè & verè tartarea, quibus nulla virtutis, doctrinæ, religionis lux affulsit, descendimus. Religio Christiana, præsertim in Occidente, tota ad imaginum & cadauerum cultum & adorationem defluxerat; artium & disciplinarum nulla ratio habita. *Caroli Magni* stirps in Germania & Italia penitùs defecerat, & in ipsa jam Gallia mox extirpanda degenerabat. Suborta igitur est in Germania noua Saxonum, in Italia *Berengariorum*, in Gallia *Capetiorum* familia, quæ sine horribili rerum confusione fieri non potuerat; omnium vero teterrima pestis hoc sæculo erat Romana sedes. Anno Salutis nongentesimo quinto moritur *Formosus* Pontifex, cui

cui viginti ſex,(alii triginta numerant)ſuo ordine Pontifices,nunc ſinguli,nunc ſimul plures ſucceſſerunt; quorum nullus (vnum *Stephanum* ſi exceperis) aliquid in ſe, non dicam Pontificis, non Sacerdotis, non Clerici, non demq; Chriſtiani, ſed,præter formam, hominis habere videbatur. Non dicerem, niſi omnes temporum illorum, aut qui de illis temporibus ſcripſerint, autores, & inter hos Platinam,hominem & doctum, & Pontificio nomini addictiſſimum teſtes afferre poſſem. Vnius Præpoſiti Tubingenſis verba aſcribam; *Hii,* inquit, *poſthabito diuino cultu inimicitias non ſecus ac ſæuiſſimi Tyranni inter ſe exercebant; ſuas voluptates poſtea expleturi, quum non extarent, qui eos coercerent. Quare Deus illos tanquam monſtra breui ſuſtulit.* Scelera ipſa ſilentio prætereo; quid enim attinet dicere? & quidem ſi attineret,prudens tamen præterirem, ſi non ſedis ipſius, quam majorum ſuorum tuetur gloria, attamen Chriſtiani nominis verecundia.

Verùm vt ad Mare Mediterraneum, perpetuum rerum naualium theatrum redeam, Veneti, tot tamque inſignibus contra Gallos, Hunnos, & Saracenos, partis in mare victoriis elati, majora jam animis concipere cœperunt,& imperium extra paludes ſuas proferre jamdudum geſtiebant; ſed vitio temporum, ciuitas hactenùs optimis moribus vſa, factionibus intus agitari cœpit; & *Caloprini Maurocenos* medio foro trucidabant; quumque *Tribunum* Ducem Maurocenorum cauſæ fauere comperiſſent, *Orbenum*, qui ad vrbis res ordinandas in Cap. 35.

Italiam ab *Othone* patre missus venerat, supplices adeunt. Princeps factionis *Caloprinæ Stephanus* erat: is opem nón aduersus Maurocenos magis, quam contra totam Venetiarum ciuitatem petit, seque ei vicissim Vrbem Venetam in manus traditurum esse spondet. *Otho* quoniam & res ipsa grauis, & rei author non leuis erat, Caloprinos bono animo esse jubet: se causæ eorum defuturum non esse pollicetur.

Venetiæ ab Othone obsessæ.

Nec mora bellum Venetis inferre parat. Memor tamen quo successu *Pipinus* primùm, mox Hunni in stagno illo depugnassent, nouum genus obsidionis excogitat. Edicto primùm Italis Venetorum commercium interdixit. Venetis deindè, nè Imperii vrbes commercii causa adeant, denunciat; Senserunt Veneti quid *Otho* moliretur; nempe ut ciuitatem mari vndique conclusam commeatibus à terra excluderet. Sed quum hoc ejus conatu annonam ciuibus difficilem magis, & angustam, quam ipsi vrbi damnosam futuram esse cernerent, rem dissimulant; certi omnia priùs, quam seruitutem pati. Jamque ad aliquantulum inopiæ ventum erat, quum *Caput Aggeris* à Veneto nomine défecit; Cujus incolas ad se venientes *Otho* omni humanitatis genere excepit. Nec suas modò res sine omni injuria sibi habere jussit, verumetiam ex vicino agro prædia plerisque concessit, vt illa veluti esca cæterorum animos ad defectionem sollicitaret. Quum verò angustior indies annona fieret, plebs concitata, Caloprini nominis ædes, totâ vrbe diruunt, vxores eorum & liberos custodiæ tradunt, bona di-

ven-

vendũt; nec quorſum ſurda illa obſidio euaſura eſſet civibus conſtabat, quũ ſubito mors *Othonis*, qui Romã ſub illud tempus profectus, ibi expirauit, oportunè nuntiatur. Eo extincto cõmercii Venetæ ciuitati redditurum, et Caloprini, gratiâ factâ, Venetias redierũt. Vbi paulò poſt Mauroceni, tres *Stephani*, (qui Caloprinæ factionis caput erat), filios à cœna redeuntes interimunt. Indè grauiùs quã priùs in vrbe tumultuatũ. Ipſeque Dux ſceleris conſcius vulgò ferebatur. Itaque aduerſa ora ciuium non ferens, Ducatu ſe abdicauit. Quo facto, *Petrus Urſeolus*, communi omnium conſenſu, ducatum adeptus eſt, ſub quo res Veneta domi foriſque, ſuprà quam ſperari potuit, incrementa cepit.

Urſeolus enim inito ſtatim Ducatu à *Baſilio*, & fratre ejus *Alexio*, (alii *Conſtantinum* vocãt) qui ſimul eo tempore in Oriente imperabant, miſſa legatione petiit, vt toto eorum Imperio Veneti nominis negotiatores terra marique à vectigalibus & portoriis immunes haberentur. Verecundiæ erat, Venetis tam benè de Imperio & vniuerſa Rep. Chriſtiana meritis rem petitam negare. Quæ res Veneto nomini, non ſolùm commodo priuatim, verum etiam publicè, & apud exteras gentes honori fuit. Vnum erat, quod *Urſeoli* animum momordit. Sæpiùs Veneti, (quod jamdudum memorauimus) cum Narentanis de finus Adriatici dominio conflixerant. Id enim Narentani longo vſu ſibi vt hæreditarium ſumpſerant, & ipſos Venetos eo nomine ſibi vectigales quandoque fecerant. Quod flagitium *Urſeolus*, non vltra ferendum

Cap. 36.
Vrſeolus *Venetiarum Dux.*

ratus, bellum Narentanis inferre statuit. Molientem legati ex Dalmatia frequentes, questum de Narentanorum injuriis, adeunt. Publico nomine agunt, si in Dalmatiam aduersus Narentanos, cum valida classe transmitteret, oramque littoralem ab eorum injuriis vindicaret, fore ut vniuersa Dalmatia, cum Liburniæ Histriæque ora, quæ tota sinus Adriatici longitudine protenditur, in Venetorum fidem & clientelam concederet. Ad hanc legationē erecti sunt omnium animi; maximè *Vrseoli*, qui hanc propagādæ Venetæ ditionis occasionē, se potissimum Duce, oblatam esse lætabatur. Extemplo classis valida paratur. Militibus impositis, Dux ipse in Templo Oliuolensi, à loci Antistite cum sacra benedictione vexillum solenniter accepit. *Malamocco* egressus Aquileiam primò venit. Vbi loci Antistes cū clero suo, effuso toto etiam veluti ad spectaculum populo, progressus, & aduentum ejus honorificè gratulatus, vexillum à Diui illius loci altari desumptum, inter patria Venetorum signa deferendum tradidit. Mouit *Vrseolum* & munus ipsum, & author muneris, & autoris in tradendo pietas. Et, *Accipio*, inquit, *venerande Antistes, omen: tuque nobis faustum iter, & fœlicem reditū precare quæso.* His dictis in Istriā transmisit. Ibi *Parentū* vrbē classe occupare parat. Sed nil opus armis erat: loci Episcopus occurrit: ciuitatis nomine vrbem dedit. Inde Polam in eodem littore positam contendit. Polani vltrò se fidei Venetorum committunt. Huc Legati ex omnibus vicinis ciuitatibus se, fortunasque suas omnes

Bellum Narentanis à Venetis indictum.

omnes *Ursiolo* vt sinus Adriaci vnico in terris vindici, cōmittentes confluunt. Itaq; dati aliqui legationibus audiendis, populis in fidem recipiendis, & (quia vltrò naues offerebantur) militibus, sociisque naualibus, quibus complerentur, conscribendis dies. Inter cætera illud Venetis nec opinantibus datū erat, vt inter sacrorum solemnia, post Imperatorem, Ducem populumque Venetum, laudibus & votis celebrarent. Jamque ad inferiorem Dalmatiæ partem, & Narentanorum ditionē ventū est; qui omnes tantā rerū inclinationē, & ducis præsentiam reueriti, positis armis, legatos vndiq; de pace mittunt. *Ursiolus* pacē haud abnuere: de conditionibus aliquantisper certatū est. *Ursiolus* has dedit. *Fidem christianam, religiosius quam prius, colerent: damna Venetis omnia resarcirent: impensas belli reficerent: ne tributum à nauigantibus exigerent: neve Reguli piraticam amplius exercerent.* Nihil eorum à Narentanis (quippe quibus præsens exitium, ni imperata facerent, imminebat,) recusatū. Duæ modò restabāt Insulæ; Corcyra, (quæ *Melena* antiquitùs, postea verò, *Corcyra nigra* vocabatur, nunc *Curzola* dicitur) & Pharus. Hæc olim Paros, quòd à Pariis, qui Paron in Ægæo mari insulam, templo olim *Apollinis*, & marmoribus nobilitatam incolebant, huc advectis coli cœperat, appellata fuit. Volebāt & hæ, eisdem quibus aliæ, conditionibus recipi. Sed quum aliam aliarum vrbium, aliam suam causam esse, ab *Ursiolo* responsum esset, belli aleam experiri placuit. Erant nimirum hæ duæ insulæ sinui Adriatico veluti compedes injecti:

nulla vt nauis, hiis inuitis, mare illud vel tutò intrare, vel inde exire, vel vſpiam ſe, ſine periculo, temere mouere poſſet. Harũ igitur duarũ inſularum vrbes, in accolarum & mercatorum gratiam ſolo æquare in animo *Venetus* habebat. Parenſes verò primùm aggredi viſum eſt. Et *Vrſeolus* primo impetu portum occupat. Parenſes loci & natura & munitionibus freti, acriter ſe defendunt. Sed quum & à mari & à terra telorum multitudine mænia defenſoribus nudarentur, ſubeunt Veneti, ſcalaſque quas ad hoc adduxerãt, arci, quâ præcipuè *Parenſes* fidebant, admouent. Nec vltra vnius diei obſidionem res erat. Dux, dedentibus ſe parci, reſiſtentes occidi, vrbem & arcem dirui jubet; idem & Corcyræ factum. Inde Raguſium mota caſtra. Sed omnia ibi Venetorum armis patuerunt. *Raguſinus* Antiſtes vltrò venienti Duci occurrit, claues vrbis tradit, imperata Raguſinos facere paratos docet; ne in deditorum vel corpora vel fortunas ſæuiret, per ſacra, quæ manibus geſtabat, rogat. Omnia à Principe, qui & miti per ſe ingenio erat, & clementiæ laudem affectabat, facilè impetrata. *Vrſeolus* rebus compoſitis, cum ſumma gloria Venetias redit. Vbi quum habita concione, res à ſe geſtas, & omnem ab Hiſtria ad extremos Dalmatiæ, qua Epiro jungitur, fines, oram ſuo ductu Venetorum imperio ſubjectam eſſe expoſuiſſet, ſucclamatum ab vniuerſa concione eſt, & Dalmatiæ dux ab omnibus ſalutatur. Inde Venetiarum Ducis titulis Dalmatia adjecta. Idemque poſtea Venetiarum & Dalmatiæ dux appellari cœptus.

Dalmatiæ Dux.

Gratiæ

Gratiæ insuper à Principibus totius tractus illius, Rebusque publicis per Legatos actæ, quod eorum opera maria à latrociniis, quibus per aliquot jam sæcula infesta fuerant, purgata conquiescerent, tutaque mercatoribus pateret via. Hic finis belli Narentani fuit; quum per annos centum circiter & septuaginta, de maris illius possessione vario sæpè euentu inter duos populos pugnatum fuisset; ut author est *Sabellicus*. Erat autem Narensium ciuitas peruetusta, sed Illyriorum, qui Teucâ olim Reginâ, jus suum in illo mari contra Romana arma aliquandiu sustinuerant, vera, vt āte dixi, & genuina soboles, et inter Dalmatiæ populos à Ptolomæo recensita, supra sinum Rhizonicum, ad Narona fluuium, ad cujus ostium vrbs Narenta collocatur, posita. Hij loci oportunitate freti, vectigal siue portorium mare illud nauigantibus antiquis temporibus indicere solebant: & si qui pendere recusabant, hostium loco habuerunt. Id littoris utriusque accolæ purum putum latrocinium appellabant; querelamque super ea re suam ad S.P.Q.R. bello Punico primo statim finito, vt nos superiùs memorauimus, detulerunt. Quumque Romani legatos suos ad *Teucam* Reginam misissent, illa populi sui jus consuetudine tuebatur. Et est illud quidem verum, prævalentis tum populi Romani viribus, jus illud, qualecunque demum fuit, ad multa sæcula fuisse interceptum. Nec è majestate populi Romani esse videbatur, in tantarum victoriarū cursu portoriis exigendis immorari. So-

luto verò demũ Romano imperio, loci incolæ, ad pristinum jus & ingenium suum redierunt. Inde quũ res Veneta successibus creuisset, lis inter duas gentes, veluti inter riuales, orta est; eaque conditionibus sæpè sic finita, vt Narentani Venetis portorium nunc indicerent, nunc remitterent; Veneti Narentanis nunc soluerent, nunc soluere recusarent. Donec ad extremum aucti potentia Veneti, Narentanos funditus euerterunt. Quo edito facinore, omnis dominii in mare illo exercẽdi mẽtio ad tempus siluit. Sed confirmatis mox rebus, nemine contra nitente, jus Narentanis ademptũ suis vsibus Veneti applicuerunt. Tanta enim erat Venetorũ nõ potentia modò, verùm etiã propter Saracenos toties à se fusos, apud maris illius accolas gratia, vt ad jus Narentanis hostibus ademptũ, communis insuper gentium consensus & autoritas hac in re accesserit. Inde cõsuetudo paulatim inducta: quæ tã justis rationibus subnixa, vim juris processu temporis obtinuit. Sublato tamen mox Saracenorũ metu, non deerant qui jus hoc cauillarentur. Inde res non sermonibus modò apud imperitum vulgus, verùm etiam apud viros doctos & Juris consultos editis libris agitari cæpta est. Sed vicit semper ea sententia, quæ maris Adriaci dominium & possessionem, & regalia, in eo exercendi jus Venetis addixit, vt non solùm titulo à Narentanis recepto, & consuetudine, justissimis rationibus introducta, Christianiq; Populi consensu roborata, verùm etiam responsis prudentum & rebus judicatis jus suum & possidendi

Venetorum maris dominium in sinu Adriatico.

di causam nunc dierum Veneti tueantur. Celebreque olim per omnes gentes fuit illud eorum ad Pontificem responsum. Nempe qúum ab eo imperiosiùs per legatum edere juberentur, qua tandem, aut cujus Principis donatione freti, quovè alio titulo, dominii jura in mari illo vsurparent: Enimuerò, parùm justè, nec pro more facere Pontificē, responderunt, qui tabulas illas ab ipsis proferri flagitaret, quas S. S. penes se Romæ in archiuis repositas haberet. *Donationem* modò *Constantini* exquireret: in ejus enim tergo, quod quærebat, inuenturum. Quo tam faceto, sed mordaci responso, satis indicabant prudentissimi viri, nec Pontificem ipsum tot vrbes & regiones in terra, nec se Dominii in mari exercendi jus, vllo Imperatoris vel Græci vel Romani diplomate aut donatione, sed vsurpatione, longa eorum, quorum præcipuè intererat, scientia & patientia, hoc est, consensu & autoritate confirmata possidere: bello se defensuri, siquis tam legitimè quæsitam, & tam diuturna præscriptióne munitam possessionem turbare velit.

Nam ad eos quod attinet, qui mare dominio teneri, aut omninò possideri posse negant, næ illi, legem primæ rerum creationi à Deo datam animaduertisse non videntur. *Dominamini* inquit *piscibus maris*? Piscibus, opinor, qui in mari sunt, dominari fas est; ipsum verò, cui pisces insunt, mare possidere nefas. Nam si verba hæc jus in mare non tribuant, ne illa quidem quæ sequuntur, jus vel in aere quo vescimur, Cap. 37. *Mare an dominio teneri & possideri possit.*

ſcimur, vel in terra quam calcamus, tribuunt. *Dominamini*, inquit, *piſcibus maris, & volatilibus cæli, & animantibus quæ mouentur ſuper terram.* Harum nimirum rerum, veluti clauium traditione, vniuerſi domicilii hujus poſſeſſionem humano generi à Deo datã fuiſſe nemo dubitat. Quid? quod terram poſſideri & dominio teneri; nemo neſcit. Atqui terra & mare vnum orbem, & idem vniuerſi centrum faciunt. Itaque ſi terra dominii capax ſit, vtique & mare erit, nec res, vna quum ſit, diuerſo jure cenſeri debet; Neque verò ad rem facit, quòd *fluidum ſit mare*; nam & *flumen* omne *à fluendo* dicitur: & quis tamen flumina vel priuatìm vel publicè poſſideri negat? At, inquit, *mare fluidum quum ſit, finiri nequit.* Stultus igitur *Procopius*, qui in Gotthicis ſuis, *mare Tyrrenum ab Adriaco, ducta à Pachino Siciliæ Promontorio ad inſulam Melitam lineâ diſterminari* docuit. Stultus *Ptolomæus*; ſtulta omnis Geographorum natio, qui ductis à centro ad cœlos lineis, maria æquè ac terras ſuis terminis *finiri*, & commenſurari poſſe demonſtrârunt. Nempè quam opem pali, perticæ, foſſæ, lapides terminales, ruſticis in prædiorum ſuorum finibus ſtatuendis præbent, eam lineæ doctis, in terræ mariſque plagis deſcribendis & regundis, præſtant. *Alexander* Sextus, Pontifex Romanus, arbiter ſumptus, quùm Indiam vtramque inter Hiſpanum & Portugallum diuidere vellet, lineis quibuſdam, non per terram, ſed per mare ductis, id effecit. Non dico, quo jure: (cõſtat enim nullo) ſed quo ingenio: quo pluri-

mo

mo in hoc opere Pontificē vsū fuisse non ambigitur. Nobis etiā & Hispanis cōcordes sunt citra Æquatorem animæ; vltra quam, Austrum versùs, si alteri alteris occurrimus, infestis statim armis & animis concurrimus, planè vt alii repentè homines, transito illo limine, facti esse videamur. Quare si mare, fluidū quamuis sit, finiri tamē possit, vtiq; &, ipsis cōcedentibus, posſideri potest. Nā si pergūt molesti esse, si mare propter mobilē sui naturā *finiri*, & proinde posſideri nō posse pugnant; nihil planè impedit, quo minùs Cyrenaicam in Ægypto, & immēsas alias per Africam et Æthiopiam regiones, nullius in bonis esse eodē ingenio contendāt. Ibi enim haud minores arenarū, quàm in mari aquarū, voluuntur montes; vtque fluctibus in mari classes, sic in terris illis arenarum molibus toti sæpè obruuntur exercitus: quod *Cambysis* olim Persarum Regis copiis, aduersùs Ammonios tendentibus contigisse proditur. Et tamē hæ solitudines, próprios dominos agnoscunt. Quid ni igitur & suos, diuersis mundi partibus, agnoscat mare? *Causa*, inquit, *est quòd Principes qui dominiū in mari quærunt, nullis limitibus natura aut manu positis, sed imaginaria quadā linea se tuetur.* Atqui hæc linea, quā sic per contēptum *imaginariam* appellant, illa ipsa res est, qua, vt à se, vel inuēta vel perfecta, effert se maximè & gloriatur *Ptolomæus*; & hanc regionum per lineas à centro ad circumferentiam ductas, & per gradus dispositas & comparatas describendarum rationem, omni mensorum & metatorum operâ, vt diuiniorem multò, ita longè certiorem esse probat.

Nec

Nec, dum iſta ſcribo, vereri ſoleo, *ne Geometræ nobis terram eripiant.* Quin potiùs Ægyptios, quum terra ſua omnis limo ex Nili inundatione obducta, ſic olim quotannis confundi ſolebat, vt nemo quid agrorum ſuum, quid alienum eſſet, internoſcere potuerit, Geometriæ demum arte inuenta, terminorum ſuorũ notitiam conſeruaſſe memini. Nedum Aſtronomos, *ne illi cælum nobis ſuis lineis ereptum eant* metuo: maximè quum *Axem* illum, quo ſuſtinetur, & circa quem rotatur cœlum, nihil aliud quàm lineam à polo ad polum per vniuerſi centrum ductam, hoc eſt, Aſtronomorum opus totum eſſe ſciam. Nam quæ tandem eſt hæc animi peruerſitas, ſpretis, quæ mente & diuina quadam ratione excogitantur & ſtatuũtur, finibus, limites manu factos in maris profũdo flagitare? & hiis argutiis, viam ad arma, ad cædes, ad lanienas, per vniuerſum jam mundũ quærere? Verũ enimuero *commune quid eſt mare: & proinde à nemine, vt ſuum, vendicari poteſt.* Quaſi verò communis omnium noſtrûm parens terra non eſſet: & tamen eam fodimus, aramus, & de qualibet ejus gleba contendimus, meamque eam & tuam, nullo (vt opinor) ſcelere appellamus. Quid ni igitur noſtrum appellemus & mare? quod vt ſit communiſſimum, terra tamen ipſa, vel aere, ab initio certè, cõmunius non fuit. Nempe tria hæc, *aer, aqua, terra,* ſi naturam ſpectas, æquè ſemper cõmunia habita fuerunt.

Cap. 38. Et quoniam quibus hac in arena ludere aliquando placuit, poetarum dicta, pro autoritatibus proferre non dubitarũt, nos etiam in eadem

adem re idem facere, quid ni audeamus? Terram igitur à principio communem fuisse, poetarum Latinorum Princeps ille in Georgicis ostendit. *Ante Jouem* (inquit) *nulli subigebant arua coloni: Nec signare quidem, aut partiri limite campum, Fas erat*: & in eandem sententiam, à primo proximus poeta *Ouidius*, in Metamorphoseon primo, post *Saturnum*, & sub *Jouis* demum Imperio, rerum vendicationem & possessionem cæpisse docet; *Communemque prius, seu lumina solis & auræ, Cautus* (inquit) *humum longo signauit limite mensor*: & disertiùs adhuc *Horatius*; *Nam propriæ telluris herum natura, nec illum, Nec me, nec quemquam instituit*. Ex quibus quidem efficitur, privatũ terræ ipsius dominium & possessionem, non à *natura*, sed ab humano instituto esse. Itaque si terra, quæ ab initio communis & libera, nec limitibus vllis, veluti compedibus astricta fuit, singulorum postea vel hominum vel populorum vsibus mancipari, si signari, si vrbari, si in partes diuidi, distribui, scindi, nulla humani generis, nulla juris gentium injuria, potuit, cur idem in mari & licuisse olim, & jam licere non existimemus? aut quid habet in se mare, quod *possessioni*, scilicet, *reluctari* magis, quam ipsa terra, videatur? nam si communitatem affers; æquè terram ac mare cõmunem fuisse docui; & tamen terra omni possessionis & dominii genere tenetur. Idem igitur & mare jus? Nec me movet si vetus author *Placentinus*, mare ita cõmune esse dixit, *vt in nullius dominio sit, nisi solius Dei*. Primũ enim, dixerit ita *Placentinus* necne, planè nescio. Nec vbi id dixe-

rit

rit, (quanquam cura non defuit) rescire potui; sed dixerit sanè: Quid ad rem? nam & *Terra Domini est & plenitudo ejus*: vt author est, *Placentino* multò & vetustior, & omni dignatione major & melior, Psalmista *David*. Nos enim, si rectè vel loqui vel sentire volumus, terræ hujus non Domini, sed vsu fructuarii, sed coloni, sed inquilini, vel potiùs nihil horum, sed in ea hospites sumus & peregrini; & tamen si vnam glebulam possidemus, *Terrarum*, scilicet, *Domini* nuncupamur. Quid ni igitur & maris, si quam ejus partem possidemus, *Domini* appellemur? Verum *J. Faber*, vir doctus & eruditione clarus, asserit: *mare relictum fuisse in suo jure & esse primæuo, quo omnia erant communia*: Id scilicet curant Principes; Sed esto; Quum terra olim in singulorum vsus raperetur, mare in medio relictum, & à priuatorum possessione exemptum fuit. Quæro, qua lege? quo jure? quo humani generis scito? vel, (quoniam ad juris gentium æquitatem reuocamur) quo Prætoris mundani edicto, id sancitum fuisse docet? Nam si nihil horum sit, quid refert, si eruditiorum aliquis tale quid, animi causa, ebullierit? *multum* inquit. *Vbi enim est illa in mare corporis ad corpus adjunctio, sine qua nulla dominia cœperunt*? Non sum Oedipus, sed tamen, ut puto, *Pedis positionem* ad possessionẽ & dominiũ in mari inchoandum requirit. Id verò si ita est, primùm *in lacu*, inquã, *de Genesaritide*, quod requirit vir doctissimus invenisse potuit. Ibi enim, & *Christus* olim & diuus *Petrus* mari, ut scimus pedibus inambulârũt. Quæ si nõ

essent,

essent, at *Pontum Euxinum* & *Propontidem*, triaque illa, *Bosphori Cimmerii*, *Bosphori Thracii*, & *Hellesponti* freta, frigore sæpe ita constricta fuerunt, ut non minùs illa, quam ipsa terra, teri, premi, calcari possint. Sed sũt ista intra mediterraneum mare posita: Certè. Quid igitur de Oceano illo qui Græcis, *χρονὸς*, Latinis *Glacialis* dicitur existimabimus? nam si Oceanus glacie constringi possit, vtique & calcari, & non solùm pedis, quem quærimus, humani vestigium, verùm etiam vngulæ equinæ *positionem*, & carrorum pondera non minus quam freta illa, pati, ferre, sustinere possit; ex quo sequitur & *possideri posse*. Neque, enim vt opinor, Oceanus, si congelari incipit, Oceanus esse definit. Verùm ad liquidum Oceanum veniamus. Quid ni & ille *pedis positionem & corporis ad corpus adjunctionem*, hoc est, possessionem pati posse censeatur? Nam si naui in mare fluctuanti insisto, ipsi certè mari insistere non negor, aliter si esset, ne equo quidem insidens, terræ insistere videbor. Id autem si ita est, ne si calceatus quidem, pedem in terra posuero, quicquam id agendo, ad *possessionem* quod attinet, profecisse videor, nec *corpori corpus vnquam adjunxisse* existimabor, nisi nudis pedibus, dum possessionem capio, terram pressero. At non sic poeta: sed *balenam* olim, ab *Ammone*, ad *Andromedam* deuorandam missam, mare sub se positum *possidere* dixit. *Veniens* (inquit) *immenso bellua Ponto Imminet, & latum sub pectore possidet æquor*. Pari igitur ratione vel ipsa nauis, vel gubernator, qui veluti for

ma

ma quædam nauem animare videtur, mare sub se positum possidere dici potest. Aut si hoc forte duriusculum videatur, illud tamen quàm apertum? quod apud eundem poetam *Dædalus*, *Terras licet* (inquit) *& Undas Possideat Minos*; *cælum patet*: Vndas igitur, id est, maria, nō minùs quā terras à Minöe olim possessa fuisse vides. Cur non igitur & hujus sæculi Regibus, Rebusque Publicis eodem jure vti, & sua maria possidere liceat? Aut quæ tandem est ista quam pro sic certa venditant, *à notatione nominis* argumentandi ratio? mihi enim profectò, non solùm fallax sæpè, verùm etiam infirma semper, & plerumque deridicula videtur. Nec video in quo hoc totum genus à mera verborum & syllabarum aucupatione differat. Nam si nulla possessio sit, nisi quæ *pedis positione* fiat, cur diues illa in voculis fingendis & nouandis Græcia par huic rei nomen non invenit? *Theophilus*, certè, *Assessor* in Græca sua Institutionum versione, pro possessione, non ποδὸς θέσιν, sed τὴν νομὴν ponit. Sic *longi temporis possessionem*, τὴν χρονίαν νομὴν, *Rem quæ possidetur*, τὸ πρᾶγμα ὃ νέμεται, *Rei possessorem*, τὸν νεμόμενον, denique *Bonæ fidei possessionem*, βονεφίδει νομὴν vertit. Alio etiam pro eadem re vtuntur Græci verbo, sedquod nihil ad *pedis positionem* faciat. κλήσασθαι enim pro *possidere* ponūt. Quis autem nescit vtrumq; verbū, tam νέμειν, quàm κλήσασθαι sua vi rei cujusq; adquisitionē significare? sed quia quicquid acquirimus, idē ferè & possidemus; ideo eadē verba ad vtramuis rem significandam ponunt. Quoniam igitur *Minos*, aliique Principes

maris dominium acquirere possunt, ideo recta & loquendi & scribendi ratione, ipsum possidere dicuntur. Neque verò in hoc vertitur hujus (vt opinor) controuersiæ cardo, sed in eo magis, vt intelligatur, an maris commercium aliquod ita sit, vt quocunque titulo jus in eo aut *Titulus*, hoc est, possidendi causa allegari & probari possit. Qua in re, dubitandi ratio quæ sit, equidem non video: præsertim si poetas audire volumus. Audiamus igitur (si vacat) *Neptunum* è *Saturni* Regis Cretensis filiis vnum, apud *Maronem*, jus suum aduersùs Fratrem acerrimè tuentem, & magno stomacho affirmantem: *Non illi imperium pelagi, sæuumq; tridentem Sed sibi sorte datum.* Sortitò igitur maris (Cretici puta vel alterius cujuscunq;) dominium dari potuit; quid ni igitur, vel legari, vel donari, vel alio quocunque titulo transferri possit? At fabulæ hæ sunt, inquies: non nego; sed tamen istæ fabulæ satis indicant, nihil in se absurdi, aut à ratione alieni habere, si quis commercium maris esse, ipsumque titulo possideri & alienari posse dixerit. Commercium enim earum omnium rerum esse dicitur, quæ vsibus hominum, dominioque subjici, & in obligationem deduci, alienarique & acquiri possint; cujusmodi mare quum esse hoc exemplo constet, simul commercium ejus esse planè negari nequit. Imò, inquit, Jure gentium libera est inter quosuis; modò nauibus eo perueniri possit, mercatura. Equidem non existimo. Quid enim, si gens nunc aliqua (quod multæ olim justissimis de causis factitarunt) mercato-

res peregrinos ad se accedere prohiberet? etiamnè inuiti ad mercatores suscipiendos jure gentium cogi possint? Id verò tantum abest, vt si quis ex aliena terra, quæ nobis nec amicitia, nec fœdere, nec hospitio jungitur, ad nostram appulerit, jure seruus fiat: quam in rem verba *Pomponii* Juris-consulti profero. *Si cum gente*, inquit, *aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factum habemus, hii hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos peruenit, illorum fit, & liber homo noster ab iis captus seruus fit, & eorum. Idemque est, si ab illis ad nos aliquid perueniat.* Non igitur peregrinis, quasuis terras inuitis Dominis accedere impunè licet: siue mercaturæ id, siue disciplinæ, siue alia quacunque de causa fiat: si faxint, clarigatio est & postliminium, siue pedibus eò siue nauibus accesserint. Quod si terram nostram vestigio premere non licet, ne mare quidem nostrum nauigare, aut aere nostro, nobis inuitis, vesci licebit. Ista enim omnia amicis, hospitibus, fœderatis, sociis denique nostris patent; hostibus verò aut alienis non item, nisi nostra id voluntate & permissione fiat; nedum littora nostra occupare, retia siccare, pisces vel in mari nostro capere, vel captos in littore nostro aut condire aut indurare licet; nisi id pacis legibus vel fœderis conditionibus contineatur. Quis igitur non videt hæc quorundam hominum effata: *Mare liberum, mare commune, mare incomprehensibile, mare dominii & commercii expers esse, mare possessioni reluctari*, & similia, ex illa officina, quæ omnia communia

L: Postliminii Di. de Capti.

nia esse vult, si non originem suam trahere, attamen ad ejus similitudinem componi? Quasi verò Veneti à sinus Adriaci, aut Danorum Rex à sui freti, quam *Zundam* vocant, aut serenissimus Dominus noster *Carolus* Magnæ Britanniæ, Franciæ, & Hiberniæ Rex, maris Britannici possessione, quam per tot annos singuli tenuerunt, istis non rationibus sed ludibriis se pelli passuri sint; aut quasi hii primi certi maris dominiū sibi vendicâssent, ac non mos hic omni sæculo in mari inualuisset. Cretes enim primi, mox Lydi, Thraces, Byzantini, Athenienses, Lacedæmonii, Rhodii, Persæ, Syri, Phœnices, Ægyptii, Pœni, infiniti alii vel populi vel Principes, suis quiq; temporibus, maris imperium & dominium nunc tenuerunt, nunc amiserunt. Qui autem maris imperium habet, is omnia in eo sic habet, vt alteri, eo inuito, nihil in mari magis quàm in ipsa terra mouere liceat; idque per singula currendo manifestum fiet. Romani Pœnis, ne quid bellicarum nauium, vltra præfinitum numerum haberent, quum pacem petentibus secundò darent, edixerunt. Quo in genere, quum eos peccasse Romani semel comperissent, tertium illis bellum, quod cum Carthaginis excidio finitum est, continuò indixerunt. Antiocho postea, ne citra Chelandias siue Chelidonias insulas, plus quam vna monere nauigaret, imperârunt; paruit Rex orientis maximus, & parendo, Romanos victores maris non minùs quàm terrarum Dominos fuisse fassus est. At verò ista in mediterraneo fieri fortasse potuerunt; in Oceano

alia res est. Atqui *Claudius* Imperator ipsi (vt est apud *Senecam* in Apolocyntosi) *Oceano* leges dedit. Verba quin etiam apponenda censui: *Ille Britannos, Vltra noti Littora Ponti, & caeruleo Cute Brigantes, Dare Romuleis Colla catenis Jussit, & ipsum noua Romanæ Jura securis Tremere Oceanum.* Quid *Constantium*, cognomento *Chlorum*, *Constantini* magni patrem memorem? qui deuictis prælio nauali Francis, & oppresso *Carausio*, *adjecisse Imperio terris omnibus majus elementum*, hoc est, *Oceanum*, in *Eudemi* Panegyrico prædicatur. Non quòd hoc prælio, vniuersum, quà patet, oceanum, *Atlanticum*, *Australem*, *Paruanum*, & vltra *Californiam* ad occidentem, mare verò *Indicum* cis & vltra Gangem ad orientem, Chin vsque & Japonas, (de quibus nec cognitum quid tum Romanis nec cogitatum fuit) Imperii fascibus subjecisse putandus sit; sed quòd oceanum orbi Romano vsque quaque adjacentem, tam insigni victoria, Juris Romani effecisset. Verba enim scriptorum cum *mica* (quod dicitur) *salis* capienda sunt. Nec si in ipso Euangelio audieris, *exiisse edictum à* Cæsare Augusto, *vt vniuersus describeretur orbis*; tu de Bactris hoc aut Sogdianis, aut Parthis, sed de orbe Romano, intelligendum esse putes. Itaque quo jure *Constantius* vniuersum, quà Africæ, quà Hispaniæ, quà Galliæ, quà Germaniæ, quà Britanniæ adjacet, oceanum Romanis fascibus parere jussit, eodem planè jure & serenissimi Anglorum Reges in suis maribus, & Danorum forsitan Principes in sua *Zunda* imperium ad se

&

& coronas suas pertinere asserunt. Qua in re, ne vi magis grassari quam jure facere Reges videantur, *Baldi*, vt acutissimi, ita profundissimi, Jurisconsulti verba, de toto hoc genere attendite quæso. *In mari juri dictio est*, inquit, *sicut in terra. Nam mare in terra, i: in alueo suo fundatum est, quum terra sit inferior sphera: & videmus*, inquit, *de jure gentium, in mari esse Regna distincta sicut in arida terra: ergo & jus ciuile*, i: *præscriptio, illud idem potest* (in mari scilicet quod in terra) *operari. Et hæc præscriptio quandoq; aufertur alteri: sed quum applicatur alteri, ita quod alii non auferatur, ista est consuetudo; & sic Venetiarum & Januensium, sua maria distincta ex inueteratissima consuetudine habent. Sed num quid hoc prætextu nauigantibus per ipsorum mare, possunt imponere gabellas, & confiscare merces, inconsulto Principe? Quod sic: Quia totus mundus hoc jure vtitur:* & infra; *minime*, inquit, *mutanda videntur, quæ consuetudinem certam semper habuerunt.* Vides, lector, isto veluti oraculo, ad omnes contra tendentium argutias responsum dari. Jurisdictionem, dominium, commercium, hoc est, dominii, siue per præscriptionem, siue per consuetudinem, siue alio quocunque titulo transferrendi jus, distinctosque limites & fines, idque non vi, sed jure, eoque non ciuili tantùm, verùm etiam gentium, non Imperatoribus modò, sed & singulis Regnis & Rebus pub. in mari æquè atq; in terra constitui posse. At enim Lex ipsa dominium omne in mari, siue extero siue concluso, respuit. Quæ tandem? Illa, inquit, quæ ab *Antonino Pio* olim e- *Bald. ad l. 2 Li. de Rer. diuis.*

 dita

L: Ἀξίωσις Dial. de Le. Rhod:

dita in Pandectis ponitur. *Ego quidem mundi Dominus, Lex autem maris. Lege id Rhodia, quæ de nauticis eſt, judicetur.* At, inquam, conſtitutio ipſa græcè edita, latina illa verſione, deprauatur. Verba enim græca ſunt, Ἐγώ μὲν τοῦ κόσμου Κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ. Hic quæro, vocula illa latina (*Id*, quid tandẽ in Græco habet cui reſpondeat? planè nihil. Illa igitur vocula è contextu ſublata, apertè conſtat, conjecturam *Seldenianam*, qua ipſum græcum codicem vitioſæ interpunctionis ad verbum θαλάσσης arguit, pro reſponſo prudentis capiendam eſſe. Sic enim textus alteruter inoffenſo pede curret. *Ego quidem mundi Dominus. Lex autem maris lege Rhodia, quæ de nauticis eſt, judicetur.* Idq; *Dionyſius Gothofredus* in doctiſſimis ſuis ad eandem legem ãnotationibus priùs ſenſiſſe videtur, quum non alium ejus ſenſum eſſe notet, quàm ſi ſic dictum eſſet, *Mundi ſive Terræ lex, Princeps ipſe quidem eſt, lex verò maris à lege Rhodia petenda eſt. Jacobus* certè *Gothofredus*, tanto patre dignus filius, in ſuo *de Imperio maris* ὑπομνήματι non ita pridem in lucem edito, vulgatam hujus legis interpunctionem, falſi planè damnat, idque patrem ſuum primùm vidiſſe, primùm oſtendiſſe docet. Ineptum eſt igitur, Imperatorẽ Maris dominium hoc edicto refutaſſe. Nec lex Rhodia hoc vnquam ſtatuiſſe vel ſtatuere potuiſſe noſcitur. Plura adderẽ, ſi aut hiſtoriæ ſcribendæ ratio id pateretur; aut ſi *J: Seldenus* noſtrãs, vir, *in interioris*, vt loquitur Tullius, *diſciplinæ ſtudiis* verſatiſſimus, in ſuo, qui *Mare Clau-*

ſum

ſum inſcribitur libro, totam hanc cauſam, extra omnem, quod dici ſolet, aleæ jactum non poſuiſſet.

Incidit autem illa Venetorum de Narentanis (inde enim digreſſi ſumus) victoria in calculi Christiani annum nongenteſimum circiter & nonageſimum, paucis admodum ante *Othonis* Tertii, qui propter rerum geſtarum gloriam non *magnus*, ſed, vt ait *Nauclerus Mirabilia mundi* vocabatur, primum in Italiam aduentum. Id autem nono *Iohannis*, Pontificis Romani, ejus nominis decimi ſexti anno, qui fuit ſalutis humanæ nongenteſimus nonageſimus ſecundus, accidit. Tanta autem *Othonem* juuenem tum, ſeu vrbis Venetæ, ſeu ipſius ducis *Vrſeoli*, viſendi inceſſit cupido, vt compoſitis Romæ rebus, inde in Germaniam rediens, ex itinere Rauennam diuerteret, & alieno habitu, clam præter ipſum *Vrſeolum* omnibus, Venetiarum vrbem intraret; vbi, quo tectior res eſſet, humili quodam cœnobio exceptus, vrbem ipſam & celebriora vrbis loca, Templa, & Porticus, ſub priuati hominis imagine interdiu luſtrabat; *Vrſeoli* verò conſuetudine per noctes fruebatur. Decedens *Pannum aureum*, qui ex fœdere Imperatori Romano annuus debebatur, Venetis in perpetuum remiſit: *mercatique & portus* (vt ait *Sabellicus*, in ſua *Rerum Venetarum Decade prima*, lib. 4.) celebrandi jus conceſſit. Quod quid ſibi velit, planè non intelligo; niſi illud fortaſſe, quod quemadmodum prius in oriente, ita jam in occidente, & per omnes Imperii vrbes, portus, & ciuitates, jus mercati, & portori- Cap. 39.

 orum

orum libertatē ab *Othone* impetrauerint. Neq; enim dubitari potest, quin Veneti, ad id fastigii rebus gestis euecti, jus mercati & portus in sua ciuitate, quinimo & ditione omni habuerint. Aut si petendum tum restabat, à Græco profectò Imperatore, cujus partibus ex fœdere inito addicti fuerant, potiùs quā à Romano peti debuit. *Vrseolus* vnde-vigesimo ducatus sui anno, summa auctus gloria, & lachrymis civium, dum adhuc decumberet, inundatus moritur: eique successit *Otho* filius; qui, statim inito ducatu, cum Murcimiro Croatiæ Regulo Jaderenses, Venetæ ciuitatis subditos (mare an terra non traditur) infestante conflixit, & egregiam de eo victoriam reportauit. Mari tamen contractum certamen, ideo magis puto, quia *Otho* statim ab hac pugna, omnes Dalmatiæ nuper à patre suo in fidem acceptæ ciuitates classe lustrabat; nouaque sacramenta, si qua opus erat, aut obsides imperabat.

Cap. 40. * Dum hæc Venetiis & in oriente geruntur, interim in Britannia miris successibus crescunt Anglorum res; pulsisque Danis, *Athelstanus* primus insulæ monarchiam occupauit: sed major omnibus *Edgarus*, non Angliam modò, verùm etiam Scotiam, Hiberniam, omnesque adjacentes insulas suo Imperio adjunxit. Nec dubitarunt illius sæculi scriptores eum *Romulo, Cyro, Arsaci, & Carolo magno* Francorum Regi æqualem facere. Hic regnum anno 959 accepit: Quo tempore, erat quidam nomine *Malcusius*, alii *Maxentium* efferunt, qui quum nullam terræ glebam titulo possideret, mare

Edgarus.

mare omne, vt olim *Carausius*, infestum latrociniis fecit; quumque non aliud quàm Archipirata re ipsa esset, inter præcipuos tamen illorum temporum Reges,& veluti alter *Neptunus* habebatur. Hæc mihi causa videtur fuisse quæ *Edgaro* tantam Classis parandæ curam injecit; ter mille sexcentarum nauium classem in procinctu habuisse omni annalium nostrorum fide constat: neue quis hoc de fœdiis aut leuibus nauigiis interpretetur, *Rogerus Houedenus* eas omnes *robustas* fuisse tradit. Nec vllus unquam post *Ptolomæum* Rex tantam Classem in numeros relatam ad perpetuam regni sui custodiam & tutelam habuisse proditur. Nec habuisse contentus,totam Classem in tres æquales exercitus diuisit; quumque mille ducentas naues in orientali, totidemque in occidentali, & alteras mille ducentas in septentrionali insulæ plaga instructas semper & expeditas haberet, hunc ad extremũ vitæ suæ spatium morem tenuit,vt Paschali solemnitate emensa, conscensa quæ ad orientem erat Classe, omnia à Tamesis ostio ad vltimum Cornubiæ, quæ ad occidentem protenditur, angulum littora,littorumque anfractus & porticulos, summa cura lustraret; dabatque operam ne quod piratis latibulum toto illo qui Angliam & Galliam interfluit freto relinqueretur; quo peracto, Classem qua venerat, ad stationem suam in oriente remisit, & accepta quæ in occidente erat, nauium cohorte ad septentrionem pari cura & studio tendebat; inuisebatque non Angliæ modo,verum etiam exteriora pariter & interiora Hiber-

Hiberniæ littora, Hibridasque, & omnes ad septentrionem positas Insulas. Inde fatigatum militem ad occidentem redire jussit; ipse indefessus tertiam classem conscendit, nec ullam sibi requiem, prius quam lecto Scotiæ Angliæque littore ad Tamesis ostium, tota Insula circumita, rediisset, dabat. Quod quum singulis, quibus regnabat (sedecim autem erant) annis faceret, vniuersum hoc Mare ab omni præterquam à ventis periculo immune, & à latronibus omni portu tutius præstitit; Quòq; potentia ejus in mari conspectior fieret, flumine *Deua*, quod Cestriam vrbem alluit, lusorio aliquando nauigio euectus, septē quibus imperabat Reges remis nauem agere, ipso gubernaculum moderante, jussit; Idq; non barbaro, nec quo *Sesostris* olim, aut *Tamerlanes* (qui currus suos Regibus junxisse perhibentur) ingenio, sed ciuili planè, & moderato, nulla regum ipsorum contumelia, nulla offensa fecit. Indicio fuerit, quod ad vitæ exitum usq; in fide ejus omnes manserint. Sed isto tamen veluti pignore maris imperium, ipsis quorum intererat vltrò tradentibus, sibi desponsabat. Itaque nulla cujusquam inuidia, maris hujus dominium sibi posterisq; suis Anglorū Regibus deinceps vindicavit; nec vindicauit modo, verum etiam justo titulo ad posteros transmisit, transmissumque posteri (Christiani orbis accedente consensu) hactenus tenuerunt: tenetque modo inclytus Rex noster *Carolus*, Angliæ, Scotiæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, & propitio nomine tenebit, nec maris magis quam soli Britanici domini-

dominium sibi unquam eripi patietur. Neuè juris hujus & tituli origo in obscuro esset, *Navi Regiæ* nuper extructæ (cujus similem ab antiquis illis *Ptolomæi, Demetrii, Hieronis* temporibus mare non vidit) causam inscribi fecit, *Ab* EDGARO *quatuor maria vendico.* Animus modò nobis, ô Ciues, idem nunc insit, qui in majoribus nostris, temporibus *Alfredi*, *Athelstani*, *Edgari* hujus, ejusque filii *Ethelredi*, *Canuti*, aliorumque deinceps Regum fuit; neuè priuatæ impensæ tædio, rem naualem (qua res Anglorum ad hunc usque diem stetit) & cum ea spem simul salutemque nostram prono amne ferri, & in profundo mergi patiamur. Ast mihi à prælio Acciaco, mille circiter annorum emenso spatio, tempus vela iterum contrahere, haud ignaro quanta rerum moles in sexcentorum qui supersunt annorum cursu conficiendo superanda maneat.

FINIS.

Sit laus Deo.

Errata *ſic corrige.*

PAG. 11. Liburna, *adde* Rotata. p. 27. Canthoſque *le.* Cauchoſque. p. 30. vix, *le.* vixque. p. 47. eſt *le.* ſit. p. 59. nec, *le.* quâ non. p. 83. ſex, *le.* bis. p. 9. rapdius *le.* s.rapidius. p. 92. ea *le.* eam. p. 94. fæderum, *le.* fædere. p. 117. ſtructa acies, *dele.* p. 131. quo, *le.* à quo. p. 133. incepta, *le.* concepta. p. 135. inſolitudines, *dele* in. p. 156. ocurrens, *le.* accurrens. p. 159. inhærentis, *le.* indulgentis. p. 160. illenè, *le.* illecnè. p. 167. in^c *le* à. (p. 4) obſiderunt, *le.* obſederunt. (p. 11) Rauennæ, *le.* Romanæ. p. 179. diuidenda, *le.* diuidendæ. p. 187. Cilicas tamen Iſauros, *le.* Cilicas tamen & Iſauros. p. 193. inuenirent, *le.* inueniret. *ead. p.* incredibilem, *le.* incredibile. p. 194. Alis, *le.* Ali. p. 195. conferendam præſens, *le.* conferendam exceſſit; ſed præſens p. 208 ſola, *le.* ſolæ. p. 210. ejaculare, *le.* ejaculari. p. 122. aubus *le.* auribus. p. 221. contracto, *le.* contacto. p. 228. capto *Arthauſtus* viuus in poteſtatem venit Imperator, *le. Arthauſtus* viuus in poteſtatem venit. Capto Imperator. p. 230. ſucceſſerant, *le.* ſucceſſerat. p. 232. dendam, *le.* dedendam. *ead. p.* appellari, *le.* appellati. p. 235. flammas, *le.* flammis. p. 240. cauſis, *le.* causâ. p. 241. oram, *dele.* p. 248. cæſus, *le.* copiis.

Ad Benevolum Lectorem.

HÆC ſunt, Beneuole Lector, præcipua hujus Impreſſionis errata; ſunt tamen & alia vel litteralia, vel interpunctionum, hic alieno loco inſertarum, illic omiſſarum peccata. Eſt & unum plurimorum foliorum, inter paginas 167, & 169, à Typographo, currente prælo, prœteritorum inſigne vitium. Hæc ſuo loco, quum ad notitiam noſtram perueniſſet res, inſeri, & eorum numeros hujuſmodi ( ) parentheſi includi fecimus. Vale Lector, & ſi mei in hoc opere conatus, judicio tuo parte aliqua ſatisfecerint, Typographo in mei gratiam facilis ignoſce.

